

УНИВЕРЗИТЕТ СИНГИДУМ

Иван Никчевић
Велисав Марковић

ПОСЛОВНО ПРАВО

Београд, 2014.

УНИВЕРЗИТЕТ СИНГИДУНУМ

Иван Никчевић
Велисав Марковић

ПОСЛОВНО ПРАВО

Прво издање

Београд, 2014.

ПОСЛОВНО ПРАВО

Автори:

др Иван Никчевић
др Велисав Марковић

Рецензенти:

др Славољуб Ј. Вукићевић
др Марија Костић

Издавач:

УНИВЕРЗИТЕТ СИНГИДУМУМ
Београд, Данијелова 32
www.singidunum.ac.rs

За издавача:

др Милован Станишић

Припрема за штампу:

Новак Његуш

Дизајн корица:

Александар Михајловић

Година издања:

2014.

Тираж:

2400 примерака

Штампа:

Младост Груп
Лозница

ISBN: 978-86-7912-562-0

Copyright:

© 2014. Univerzitet Singidunum

Izdavač zadržava sva prava.

Reprodukcija pojedinih delova ili celine ove publikacije nije dozvoljeno.

ПРЕДГОВОР

Концепција аутора при писању овог уџбеника је обрада комплетне материје која је предвиђена наставним програмом за предмете Пословно право и Привредно право који се изучавају на студијским програмима основних академских студија из поља друштвено хуманистичких наука.

Уџбеник је припремљен у обиму који се препоручује Болоњском декларацијом.

Поред већ давно утврђених принципа у уџбенику је указано и на нека потпуно нова решења која су усвојена новим законима. Омогућује увид у основне привредно-правне институте, али и сагледавање правних оквира модерног пословања.

Књига пружа могућност стицања основних, општих и посебних знања из области пословног права и аутори се надају да ће у потпуности задовољити сврси којој је намењена.

Београд, август 2014.

Аутори

САДРЖАЈ

Предговор	III
ГЛАВА I	
ПОЈАМ, РАЗВОЈ И ПРЕДМЕТ ПОСЛОВНОГ ПРАВА	1
1. ПОЈАМ ПОСЛОВНОГ ПРАВА	1
2. РАЗВОЈ ПОСЛОВНОГ ПРАВА	3
3. ПРЕДМЕТ ПОСЛОВНОГ ПРАВА	6
4. ИЗВОРИ ПОСЛОВНОГ ПРАВА	7
4.1. Заједнички извори пословног права	7
4.2. Закон	7
4.3. Судска и арбитражна пракса као извор пословног права	8
4.4. Правна наука као извор пословног права	9
4.5. Аутономни извори пословног права	10
4.5.1. Пословни обичаји	10
4.5.2. Узансе	12
4.6. Општи услови пословања као извори пословног права	14
4.6.1. Општи услови пословања	14
4.6.2. Пословне клаузуле и термини као извори пословног права	15
4.7. Хијерархија у примени извора пословног права	16
ГЛАВА II	
СУБЈЕКТИ ПОСЛОВНОГ ПРАВА	18
1. ОПШТИ ПОЈМОВИ	18
2. ВРСТЕ СУБЈЕКАТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА	19
3. ОСНИВАЊЕ СУБЈЕКАТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА	20
3.1. Статусне промене	22
4. ПРЕДУЗЕТНИК	24

ГЛАВА III

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА У

ПРАВНОМ ПРОМЕТУ

27

1. ПОЈАМ ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈЕ

27

2. ПОСЛОВНО ИМЕ

27

2.1. Саставни елементи пословног имена

28

2.2. Заштита пословног имена

29

3. ДЕЛАТНОСТ

30

3.1. Промена делатности

31

4. СЕДИШТЕ

32

4.1. Промена седишта

32

5. РЕГИСТАР СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

33

5.1. Субјекти уписа

33

5.2. Предмет уписа

34

5.3. Поступак регистрације

34

ГЛАВА IV

ЗАСТУПАЊЕ СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

36

1. ЗАСТУПАЊЕ

36

2. ЗАСТУПАЊЕ СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

39

2.1. Законско и статутарно заступање субјекта пословног права

40

2.2. Заступање субјекта пословног права на основу акта надлежног органа

43

2.3. Заступање субјекта пословног права на

основу уговора (вољно заступање)

44

2.3.1. Пословно пуномоћје

46

2.3.2. Пуномоћник по запослењу

47

2.3.3. Прокура

50

2.3.3.1. Издавање и врсте прокуре, потписивање прокуре

51

2.3.3.2. Престанак прокуре

53

ГЛАВА V

ПОВЕЗИВАЊЕ СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

54

1. ОПШТИ ПОЈМОВИ

54

2. МАТИЧНО И ЗАВИСНО ДРУШТВО

54

2.1. Друштва са узајамним учешћем

55

2.2. Холдинг

56

2.3. Заједничка правила за повезана друштва

56

3. ПОСЛОВНО УДРУЖЕЊЕ И ДРУГИ ОБЛИЦИ ПОВЕЗИВАЊА

58

3.1. Пословно удружење

58

3.2. Други облици повезивања друштава

58

ГЛАВА VI

ИМОВИНА СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА И ПРАВА

ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ

59

1. ИМОВИНА СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

59

2. ПРАВА ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ

60

2.1. Патентно право

61

2.2. Жиг

62

2.2.1. Садржина права на жиг и поступак заштите

63

2.2.2. Грађанскоправна заштита

64

2.3. Know-how

64

ГЛАВА VII

ПРИВРЕДНА ДРУШТВА

66

1. ОПШТИ ПОЈМОВИ

66

1.2. Обележја привредних друштава

66

1.2.1. Оснивачки акт

67

1.2.2. Оснивачки капитал

67

1.2.3. Учешће у добити

68

1.2.4. Правни субјективитет

68

2. ВРСТЕ ПРИВРЕДНИХ ДРУШТАВА

69

3. ДРУШТВА ЛИЦА

70

3.1. Ортачко друштво

70

3.1.1. Појам ортачког друштва

70

3.1.2. Улог и удео

72

3.1.3. Односи између чланова друштва

73

3.1.4. Односи ортачког друштва и чланова друштва према трећим лицима

75

3.1.5. Престанак ортачког друштва

77

3.2. Командитно друштво

79

3.2.1. Појам командитног друштва

79

3.2.2. Улог и удео

81

3.2.3. Односи између чланова друштва

83

3.2.4. Односи командитног друштва и његових чланова према трећим лицима

84

3.2.5. Престанак командитног друштва

85

4. ДРУШТВА КАПИТАЛА

86

4.1. Акционарско друштво

86

4.1.1. Појам и оснивање акционарског друштва

86

4.1.2. Односи друштва и акционара

93

4.1.3. Органи акционарског друштва

96

4.1.4. Скупштина акционара	96
4.1.5. Директор акционарског друштва	99
4.1.6. Извршни директор и извршни одбор	99
4.1.7. Надзорни одбор акционарског друштва	100
4.1.8. Повећање и смањење основног капитала акционарског друштва	102
4.1.9. Престанак акционарског друштва	105
4.2. Друштво са ограниченом одговорношћу	106
4.2.1. Појам и оснивање друштва са ограниченом одговорношћу	106
4.2.2. Односи између друштва и чланова	108
4.2.3. Органи друштва са ограниченом одговорношћу	111
4.2.4. Скупштина друштва са ограниченом одговорношћу	111
4.2.5. Директор друштва са ограниченом одговорношћу	112
4.2.6. Надзорни одбор друштва са ограниченом одговорношћу	113
4.2.7. Повећање и смањење основног капитала друштва са ограниченом одговорношћу	113
4.2.8. Престанак друштва са ограниченом одговорношћу	114
ГЛАВА VIII	
БАНКЕ И ДРУГЕ ФИНАНСИЈСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ	116
1. БАНКЕ	116
1.1. Појам и оснивање банке	116
1.2. Управљање банком	118
2. ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗА ОСИГУРАЊЕ	121
2.1. Појам и облици организација за осигурање	121
2.2. Акционарско друштво за осигурање	122
2.3. Друштво за узајамно осигурање	123
2.4. Друштво за послове пружања других услуга у осигурању	123
2.5. Удружење осигуравајућих организација Србије	124
3. БЕРЗЕ	124
3.1. Појам и оснивање берзе	124
3.2. Берзанско пословање	127
3.3. Чланови берзе и берзански посредници	129
3.4. Органи берзе	131
3.5. Престанак берзе	131
4. ЗАДРУГЕ	132
4.1. Појам и оснивање задруге	132

ГЛАВА IX

ОБЛИЦИ СТРАНИХ УЛАГАЊА У ДОМАЋЕ СУБЈЕКТЕ

ПОСЛОВНОГ ПРАВА	134
1. ОПШТИ ПОЈМОВИ	134
2. НАЧИН СТРАНИХ УЛАГАЊА	135
3. ОБЛИЦИ СТРАНИХ УЛАГАЊА	136
3.1. Основни облици страних улагања	137
3.1.1. Оснивање нових субјеката пословног права	137
3.1.2. Куповина акција или удела домаћих субјеката пословног права	138
3.1.2.1. Куповина акција или удела субјеката пословног права у приватном власништвом	138
3.1.2.2. Куповина акција или удела субјеката пословног права у јавном власништву	138
3.2. Посебни облици страних улагања	139
3.2.1. Концесије	139
3.2.2. Изградња и искоришћавање инфраструктурних и других објеката по В.О.Т. моделу	140
3.3. Правно регулисање страних улагања	140

ГЛАВА X

ПРЕСТАНАК СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА	142
1. ЛИКВИДАЦИЈА СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА	142
1.1. Појам и покретање поступка ликвидације	142
1.2. Ликвидациони управник	144
1.3. Правне последице ликвидације	145
1.4. Почетни ликвидациони извештај	147
1.5. Расподела ликвидационог остатка, окончање ликвидације и одговорност чланова друштва по окончању ликвидације	149
2. СТЕЧАЈ НАД СУБЈЕКТОМ ПОСЛОВНОГ ПРАВА	150
2.1. Органи стечајног поступка	152
2.1.2. Стечајни управник	154
2.2. Покретање претходног стечајног поступка	158
2.3. Отварање стечајног поступка	159
2.4. Правне последице отварања стечајног поступка	160
2.5. Побивање правних радњи стечајног поступка	161
2.6. Излучна и разлучна права	161
2.7. Деоба стечајне масе	162
2.8. Закључење стечајног поступка	163
3. РЕОРГАНИЗАЦИЈА	163

ГЛАВА XI

ПРАВИЛА КОНКУРЕНЦИЈЕ И ДРЖАВНА ПОМОЋ У ПОСЛОВАЊУ

СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

165

1. ПРАВИЛА КОНКУРЕНЦИЈЕ

165

1.1. Појам конкуренције и повреда конкуренције

165

1.2. Рестриктивни споразуми

165

1.3. Доминантан положај

166

1.4. Одређивање релевантног тржишта

168

1.5. Концентрација учесника на тржишту

168

1.6. Комисија за заштиту конкуренције

170

1.7. Мере заштите конкуренције

172

1.7.1. Ослобађање од обавеза из мере заштите конкуренције

173

1.8. Мере процесног пенала

174

2. ДРЖАВНА ПОМОЋ

175

2.1. Појам државне помоћи

175

2.2. Дозвољена и недозвољена државна помоћ

176

2.3. Комисија за контролу државне помоћи

177

2.4. Пријављивање државне помоћи

178

ГЛАВА XII

ЗАШТИТА ПОТРОШАЧА

180

1. ПОЈАМ И ПРАВА ПОТРОШАЧА

180

2. ОБАВЕЗЕ СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

181

3. ЗАШТИТА ПРАВА ПОТРОШАЧА

184

ГЛАВА XIII

ХАРТИЈЕ ОД ВРЕДНОСТИ

186

1. ОПШТИ ПОЈМОВИ О ХАРТИЈАМА ОД ВРЕДНОСТИ

186

2. ВРСТЕ ХАРТИЈА ОД ВРЕДНОСТИ

187

3. НОВЧАНЕ ХАРТИЈЕ ОД ВРЕДНОСТИ

188

3.1. Меница

188

3.1.1. Врсте меница

189

3.1.2. Меничне радње

189

3.2. Чек

191

3.2.1. Врсте чекова

192

3.3. Акција

193

3.3.1. Појам акције

193

3.3.2. Емитовање акција

193

3.3.3. Значај и врсте акција

195

3.3.4. Елементи акције

197

3.4. Појам обвезница	199
3.4.1. Издавање обвезница	199
3.4.2. Битни елементи обвезнице	200
3.4.3. Привредни значај обвезнице	201
3.4.4. Разлика између обвезница и акција	201
3.4.5. Врсте обвезница	202
3.4.6. Обвезнице на име, по наредби и на доносиоца	202
3.4.7. Гарантоване, негарантоване обвезнице и хипотекарне заложнице	203
3.4.8. Обвезнице које се емитују по номиналној вредности, изнад номиналне вредности и испод номиналне вредности	203
3.4.9. Краткорочне и дуторочне обвезнице	203
3.4.10. Обвезнице које гласе на динаре и на страну валуту	204
3.4.11. Обвезнице са фиксираним и нефиксираним потраживањем	204
3.4.12. Заменљиве и незамењиве обвезнице	204
3.4.13. Једнократне и анuitетске обвезнице	205
3.4.14. Обвезнице које издавалац може купити и обвезнице које издавалац не може купити	205
3.5. Благајнички запис	205
3.6. Комерцијални запис	206
3.6.1. Процедура за продају комерцијалних записа	206
3.6.2. Процедура за куповину комерцијалних записа	206
3.7. Цертификат	207
3.7.1. Елементи депозитних сертификата	208
3.7.2. Врсте депозитних сертификата	209
3.7.3. Предности и недостаци депозитних сертификата	209
4. РОБНЕ ХАРТИЈЕ ОД ВРЕДНОСТИ	209
4.1. Складишница	209
4.1.1. Појам	209
4.1.2. Издавање складишнице	210
4.1.3. Састојци и садржина	210
4.1.4. Преношење	211
4.1.5. Протест и регресни захтев	212
4.2. Коносман	212
4.2.1. Врсте коносмана	214
4.2.2. Доказна снага коносмана	214
4.3. Товарни лист	214
5. ЛЕГИТИМАЦИОНИ ПАПИРИ И ЗНАЦИ	216
5.1. Појам легитимационих папира	216
5.1.1. Фундаменталне разлике између легитимационих папира и хартија од вредности	216
5.2. Појам легитимационих знакова	217

5.2.1. Садржина легитимационих знака	217
6. платне КАРТИЦЕ	218
6.1. Појам платне картице	218
6.2. Појам и функције кредитне картице	219
6.2.1. Издаваоци кредитних картица	219
6.2.2. Врсте кредитних картица	219
6.3. Дебитне картице	220
6.4. Природа платних картица	220
 ГЛАВА XIV	
УГОВОРНО ПОСЛОВНО ПРАВО	221
1. ПОЈАМ УГОВОРА У ПРИВРЕДИ	221
2. ОСОБИНЕ УГОВОРА У ПРИВРЕДИ	222
3. ЗАКЉУЧИВАЊЕ УГОВОРА У ПРИВРЕДИ	223
3.1. Преговори	223
3.2. Понуда за закључење уговора	224
3.3. Време закључења уговора	224
3.4. Место закључења уговора	225
3.5. Облик закључења уговора	225
3.6. Посебни начини закључивања уговора	225
4. ОБЕЗБЕЂЕЊЕ УГОВОРА У ПРИВРЕДИ	226
4.1. Капара	226
4.2. Аванс	226
4.3. Јемство	227
4.4. Уговорна казна	227
4.5. Пенали	227
4.6. Одустаница	227
4.7. Затезна камата	228
4.8. Залога	228
4.9. Право придржаја	228
4.10. Одрицање од права на приговор	229
5. ПРОМЕНЕ У УГОВОРИМА У ПРИВРЕДИ	229
5.1. Промене уговорених страна	229
5.2. Промена садржине уговора	229
5.3. Промена уговора због промењених околности	230
6. ИСПУЊЕЊЕ УГОВОРА У ПРИВРЕДИ	230
6.1. Субјекти испуњења	230
6.2. Предмет испуњења	230
6.3. Време испуњења	231
6.4. Место испуњења	231

7. ОДГОВОРНОСТ ЗА ПОВРЕДУ УГОВОРА У ПРИВРЕДИ	231
7.1. Доцња дужника	232
7.2. Доцња повериоца	232
8. ПРЕСТАНАК УГОВОРА У ПРИВРЕДИ	232
8.1. Престанак уговора испуњењем	232
8.2. Престанак уговора споразумом страна	233
8.3. Престанак уговора вољом једне стране	233
8.4. Престанак уговора због немогућности испуњења	233
8.5. Престанак уговора због пропасти предмета уговора	233
8.6. Престанак уговора због поништења	233
8.7. Престанак уговора због застарелости	233
8.8. Престанак уговора престанком уговорене стране	234
8.9. Престанак уговора компензацијом	234
8.10. Престанак уговора фузијом	234
8.11. Престанак уговора депозитом	234
8.12. Престанак уговора отпустом дуга	234
9. ТУМАЧЕЊЕ УГОВОРА ПОСЛОВНОГ ПРАВА	235

ГЛАВА XV

УГОВОРИ ПОСЛОВНОГ ПРАВА

УГОВОРИ ПОСЛОВНОГ ПРАВА	236
1. УГОВОР О ПРОДАЈИ	236
1.1. Појам и битни састојци уговора о продаји	236
1.2. Својства уговора	237
1.3. Обавезе продавца	239
1.4. Обавезе купца	241
1.5. Посебне врсте уговора о купопродаји	242
1.5.1. Уговор о купопродаји на пробу	242
1.5.2. Уговор о купопродаји са спецификацијом	243
1.5.3. Уговор о купопродаји по узорку	243
1.5.4. Уговор о купопродаји са испорукама	243
2. УГОВОР О ПРОДАЈНОМ НАЛОГУ	243
2.1. Појам и разграничење	243
2.2. Ризик за пропаст и оштећење ствари	244
2.3. Кад се сматра да је налогопримац купио ствар	245
3. УГОВОР О ТРГОВИНСКОМ ЗАСТУПАЊУ	246
3.1. Појам и битни елементи уговора о трговинском заступању	246
3.2. Обавезе заступника	249
3.3. Обавезе налогодавца	252
3.4. Заложно право	253
3.5. Престанак уговора	253

4. УГОВОР О КОМИСИОНУ	254
4.1. Појам и својства уговора о комисиону	254
4.2. Обавезе комисионара	258
4.3. Обвезе комитента - права комисионара	262
5. УГОВОР О ШПЕДИЦИЈИ	265
5.1. Појам уговора о шпедицији	265
5.2. Обавезе шпедитера – права комитента	266
5.3. Обавезе комитента - права шпедитера	267
6. УГОВОР О ПРЕВОЗУ	268
6.1. Уговор о превозу путника	268
6.2. Уговор о превозу пртљага	269
6.3. Уговор о превозу робе морем	269
6.4. Уговор о превозу робе ваздушним путем	271
6.5. Уговор о превозу робе железницом	272
6.6. Уговор о превозу робе друмом	273
6.7. Уговор о комбинованом превозу робе	274
7. УГОВОР О ПОСРЕДОВАЊУ	274
7.1. Појам	274
7.2. Обавезе посредника	276
7.3. Обавезе налогодавца - права посредника	279
8. УГОВОР О КОНТРОЛИ	281
9. УГОВОР О УСКЛАДИШТЕЊУ	284
10. УГОВОР О ОСИГУРАЊУ	286
11. УГОВОР О ГРАЂЕЊУ	288
12. УГОВОР О ЛИЦЕНЦИ	290
13. УГОВОР О ИНЖИЊЕРИНГУ	293
14. УГОВОР О ТУРИСТИЧКИМ УСЛУГАМА	294
15. УГОВОР О ФАКТОРИНГУ	295
15.1. Појам и врсте факторинга	295
15.2. Појам уговора о факторингу	297
15.3. Уговорне стране	299
15.4. Права и обавезе уступиоца	299
15.5. Права и обавезе фактора	300
15.6. Престанак уговора и надзор	301
16. УГОВОР О ФОРФЕТИНГУ	301
17. УГОВОР О ЛИЗИНГУ	303
17.1. Врсте лизинг послова	305
17.2. Битни елементи лизинга	306
17.3. Значај лизинга	308
18. УГОВОР О ФРАНШИЗИНГУ	309
ЛИТЕРАТУРА	313

Глава I

ПОЈАМ, РАЗВОЈ И ПРЕДМЕТ ПОСЛОВНОГ ПРАВА

1. ПОЈАМ ПОСЛОВНОГ ПРАВА

Систем права се састоји од разних грана права, а пословно право је једна од тих грана. Пословно право је произашло из грађанско-имовинског права, а потреба за издвајањем настала је због бројних прописа о регулисању имовинских односа у трговини и у другим привредним делатностима. Пословно право, као и грађанско право, регулише робно-новчане односе те је због тога изузетно тешко извршити прецизно и темељно разграничење у оним њиховим деловима који регулишу материју правних послова.

Пословно право је самостална грана права која садржи правне норме којима се регулише правни положај субјеката пословног права, односно привредних субјеката, као и правне послове између њих и других правних лица поводом промета робе и новца.

Пословно право садржи разноврсне норме и оне се могу поделити у две групе.

Прва група норми регулише правни статус субјеката пословног права, оснивање, статусне промене, управљање, престанак рада итд., и њих називамо статусним нормама.

У другу групу спадају норме које регулишу међусобне правне односе субјеката пословног права приликом обављања своје делатности у области промета робе и новца, као и пружања услуга, али и односе између субјеката пословног права и државе. Ову групу норми називамо још и материјално-правним.

Може се закључити да прописи нису једине правне норме које уређују ову област, већ треба узети у обзир и аутономно пословно право. Пословно право између осталог обухвата статусна питања субјеката пословног права, привредне уговоре и банкарске послове и хартије од вредности. Док су прописи о правном положају субјеката пословног права претежно принудне природе, прописи којима се регулишу уговори углавном су диспозитивне природе.

И у нашој и у страној правној теорији ради означавања ове гране права поред термина „пословно право” употребљавају се и термини „привредно право”, „трговинско право” и трговачко право”.

Правна теорија за термин „привредно право” стриктно упућује на уређивање пословања привредних организација као субјеката пословног права, што не важи и за физичка лица која професионално обављају одређену привредну делатност као своје занимање.

Термин „трговинско право” у већој мери указује на право трговине као привредне делатности, док назив „трговачко право” у већој мери указује на право трговаца као субјекта права.

Сви ови правни термини су преуски и непрецизни, јер не указују директно и прецизно на садржај ове гране права, пошто се у оквиру пословног права не проучавају једино и искључиво правни односи у трговини нити само правни положај трговинских субјеката пословног права. Термини који потичу из ранијих етапа у развоју права, као института, све мање одговарају постојећим односима у савременим пословним системима. У савременим условима живота, рада и привређивања све чешће се у правној теорији напушта подела права на јавно право и приватно право због јединствености животних односа који се све чешће регулишу јединственим правним нормама.

Поједине европске земље не поседују у својим позитивним прописима одредбе које јасно указују на трговинско, трговачко, привредно или пословно право. Постоје прописи о статусним питањима, док се правни послови регулишу на јединствен начин. То је случај у Швајцарској где важи Закон о облигацијама, како за грађанске, тако и за трговачке правне послове, затим у Италији где важи Грађански законик. У САД важи Једнообразни трговачки закон за целокупно имовинско право. У неким земљама кодификовано је уговорно право парцијално, као што је случај са Великом Британијом, где примењују Закон о купопродаји као јединствени пропис за трговачке и грађанско-правне послове. Систем појединих закона усвојен је и у скандинавским земљама.

Без обзира на могуће примедбе у погледу назива „пословно право”, данас је у нашој правној теорији прихваћен за означавање ове гране права која је надградња над привредом и привредним пословима које обављају не само привредни субјекти, већ често и лица која се не баве привредном делатношћу као што су, на пример, послови са хартијама од вредности које закључују грађани. Термином „пословно право” обухвата се истовремено и грана права која изучава све изворе права аутономне и државне, који се односе на статус субјеката пословног права и привредне послове које они закључују. То је научна дисциплина која се бави изучавањем и теоријским уопштавањем правила која се односе на статус субјеката пословног права, као и правила из послова које закључују у међусобним односима.

Може се уочити да се у пословном праву не проучавају све правне норме које се појављују у привреди, а исто тако се проучавају и правне норме у погледу правног положаја субјеката пословног права, банака, задруга итд.

Због јединствених друштвено-економских односа и чврстог узајамног утицаја правних норми којима се регулише правни положај субјеката пословног права и правних норми којима се регулишу правни послови у робно-новчаном промету директно и значајно утичу на правни положај субјеката који су учесници у том промету, а исто тако и правила о положају субјеката пословног права утичу на правне норме којима се регулишу узајамни односи између њих.

Узајамни правни односи између субјеката пословног права у робно-новчаном промету, могу углавном бити у вези са прометом робе и прометом новца. Управо се због тога овај део пословног права најчешће дели на уговоре робног промета и на послове или уговоре промета новцем. Послови робног промета се деле на општи део у коме се проучавају заједнички правни институти и заједничка правила робног промета, док се у посебном делу појединачно проучавају постојећи послови робног промета. Послови промета новцем се најчешће деле на послове код којих је најмање једна уговорна страна, тј. један субјект банка, на банкарске послове и на послове промета новцем код којих то није битно, а ради се о пословима са хартијама од вредности. Овај део пословног права се у правној теорији најчешће назива банкарским пословима и хартијама од вредности.

Анализирајући изнете аргументе у корист термина „пословно право” и уважавајући све модерне трендове у упоредном праву, сматрамо да с разлогом ову грану права називамо „пословним правом”.

2. РАЗВОЈ ПОСЛОВНОГ ПРАВА

Пословно право је живо право. Први писани трагови који су обрађивали ову област права датирају још из античког доба. Познати су примери из тог времена као што је Родоски закон из VI века пре нове ере, и из III века пре наше ере Хамурабијев законик. И у старој Грчкој су постојала посебна писана правила из области поморства и банкарства. Римско право је представљало само наставак грчких писаних извора.

У средњем веку развој пословног права претежно се развијао у европским земљама, предњачили су градови Италије, а почетком другог миленијума нове ере развој трговачког права је обухватио и градове Француске, Енглеске, Немачке, Шпаније и Скандинавије.

У новије време на озбиљније појаве развоја пословног права наилазимо у XVII веку када су забележени први ваљани писани извори. Прва кодификација је забележена у Француској 1673 године. Тим путем су кренуле и већина других европских држава и постоји више покушаја кодификовања трговачких права посебно у XIX веку.

Карактеристика нашег статусног пословног права је у томе што се од самог почетка субјектима пословног права признавало својство правног лица, а њиховим међусобним уговорима значај грађанскоправних обавеза. Такво стање је било у време административног управљања привредом. У оквиру планскотржишне привреде, субјекти пословног права су се налазили у радничком управљању, па су се на њих као правне субјекте примењивала правна правила, меродавна за привредне уговоре, која су садржајно била на нивоу средњоевропских стандарда. Посебан значај имале су узансе и пословни обичаји. До доношења Закона о облигационим односима, у недостатку позитивних прописа, на привредне уговоре примењивала су се предратна правна правила из трговачких закона која су важила на појединим правним подручјима старе Југославије, и то под условима које је предвиђао Закон о неважности правног прописа донесених пре 6.априла 1941. године и за време непријатељске окупације. До Закона о облигационим односима у Југославији је у законодавном регулисању постојао дуалитет. Наиме, грађанско-правни послови били су регулисани грађанским законима који су важили на појединим правним подручјима, а трговачки (после ослобођења – привредни) послови трговачким законима односно правним правилима тих закона. Доношењем општих узанси за промет робом од стране Главне државне арбитраже Владе ФНРЈ 1954. године, изједначавају се у потпуности привредни послови робног промета. Те узансе биле су једини позитивни извор права меродавног за уговоре робног промета, све до доношења Закона о облигационим односима. Законом о облигационим односима¹ законодавни дуалитет је напуштен и тиме прекинуто стање које је у Југославији постојало од њеног постанка 1918. године. Поменути Закон важи како за послове пословног права, тако и за грађанскоправне уговоре. Тиме посебно регулисање привредних уговора није престало. Као извори уговорног права (*lex contractus*), имају првенство пред диспозитивним законским прописима.

Новине је донео Закон о предузећима из 1988. године² којим су стављене ван снаге одредбе Закона о удруженом раду из 1976. године³, којим је био уведен термин „удружени рад” и „организација удруженог рада”. Поново се уводи термин у пословно право „предузеће” који је постепено напуштен од Основног закона о предузећима из 1965. године и ревизије из 1968. године. Ова термилошка иновација имала је своју изузетну суштинску вредност јер је она била основа за напуштање несвојинског концепта друштвене својине и постепено изграђивање својинског концепта друштвене својине. На овај начин омогућује се успостављање предузећа као правног субјекта. Друштвена средства као резултат минулог рада добијају реалан и вредносни третман. Овај закон је елиминисао монопол друштвене својине и увео начелну равноправност разноврсних својинских облика. Поред друштвене својине ту је приватна својина, државна својина, задружна својина и други облици мешовите својине. Сви модалитети

1 Закон о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78

2 Закон о предузећима „Службени лист СФРЈ”, бр.77/88., измене и допуне у броју 40/89., 46/90., 61/90

3 Закона о удруженом раду „Службени лист СФРЈ”, бр. 53/76

предузећа, независно од својинске основице, стављени су у исту раван. Предузећа имају исти положај, права и одговорности на тржишту и дужна су да послују у складу са законом, добрим пословним обичајима и начелима пословног морала.

Нови Закон о предузећима⁴ је донео доста новина у погледу организације рада привредних субјеката. У њега су уграђени основни правни принципи и институти који треба да обезбеде јединство система оснивања, организовања и повезивања, а посебно самосталност, равноправност и једнак правни положај привредних субјеката у друштву, што до сада није био случај. Законодавац је пошао од искуства стеченог у примени ранијег Закона о предузећима (из 1988. године), а посебно упоредног законодавства, односно законодавства развијених европских земаља које у овоме имају богато искуство и одговарајуће законске прописе. Први пут је код нас донесен један комплетан системски закон који на потпуно нов начин уређује позицију предузећа, питање својине и уговорних односа. Овај Закон о предузећима врши класификацију предузећа према организационом, а не према својинском облику како је то тада било. То су друштва лица (ортачко друштво и командитно друштво) и друштво капитала (акционарско друштво и друштво са ограниченом одговорношћу), друштвено предузеће и јавно предузеће. Истина, друштвено и јавно предузеће припадају групи друштва капитала, али због бројних посебних карактеристика и обележја чине посебну врсту предузећа у организационом погледу. Поред њих, постоје и други привредни субјекти (физичка лица, предузетници, удружења и пословно повезивање). То је можда и највећи допринос овог Закона, јер он заједно са Законом о концесијама⁵, и Законом о својинској трансформацији⁶ отвара, у нормативном смислу, пут ка повезивању наше привреде, односно наших предузећа са предузећима привреда других земаља под истим или сличним условима и обрнуто.

У корак с временом било је неопходно регулисати област субјеката пословног права на нови начин те је донет Закон о привредним друштвима.⁷ Извори који су представљали основу овог Закона су Закони о предузећима из 1996. године, Директиве компанијског права Европске уније, Статут европске компаније из 2001. године, хрватски, словеначки, пољски, чешки, француски, немачки, руски, енглески, амерички, белгијски, македонски, црногорски и босанскохерцеговачки закони који регулишу ову област.⁸ Закон садржи општи део који се односи на све форме привредних друштава, а у следећем делу појединачно се разрађује свако привредно друштво у детаље. У следећем делу обрађена је ликвидација привредних друштава, повезивање и реорганизација привредних друштава и на крају казнене одредбе.

4 Закон о предузећима „Службени лист СРЈ”, бр. 29/96

5 Законом о концесијама „Службени гласник РС”, бр. 20/97

6 Законом о својинској трансформацији „Службени гласник РС”, бр. 32/97

7 Закон о привредним друштвима „Службени гласник РС”, бр. 125/2004

8 Види код: М.Васиљевић, „Коментар Закона о привредним друштвима”, Београд 2006.год., стр.18-19.

Практично посматрано, наше пословно право је постало савремено и модерно право тј. уврстило се у ред модерних и савремених светских, а посебно европских трговинских, трговачких, привредних и пословних права.

3. ПРЕДМЕТ ПОСЛОВНОГ ПРАВА

Као што произилази из појма пословног права ова грана права обухвата правне норме којима се регулише правни положај субјеката пословног права и правни послови између њих и других правних лица поводом промета робе и услуга и новца, као и правне односе ових субјеката са државом.

Ова грана права обухвата статусно право које проучава статус субјеката пословног права и њихов однос према држави и уговорно право које проучава послове промета робе и услуга, новца и хартија од вредности, који имају привредноправни карактер.

Пословно право је веома обимна и сложена и изузетно значајна грана права. Предмет изучавања води све већој специјализацији пословног права и из њега се стварају самосталне правне дисциплине. То омогућује детаљније и свеобухватније проучавање ових издвојених делова пословног права и у нашој и у страној правној теорији. Такве издвојене нове правне гране права из састава пословног права су: право индустријске својине, право осигурања, саобраћајно право, поморско право, банкарско право, берзанско право, менично и чековно право, стечајно право, туристичко право, ауторско право и друге гране права.

У скоро свим земљама света пословно право има много већи значај од других грана права, јер је савремено човечанство преокупирано привредним питањима и привредним проблемима као битним претпоставкама за развој друштва у целини.

Пословно право је у тесној повезаности са другим гранама права нашег јединственог правног система, а нарочито са грађанским и управним правом. Због све већег значаја спољне трговине и све израженије поделе рада, пословно право у великој мери интернационализује, за разлику од грађанског права које је под великим утицајем историјског развоја друштва, његове традиције и самог менталитета народа.

Пословно право је повезано са већим бројем осталих грана права, но без обзира на повезаност оно има свој јасан предмет изучавања као правне гране и научне дисциплине у склопу укупног правног система.

4. ИЗВОРИ ПОСЛОВНОГ ПРАВА

4.1. Заједнички извори пословног права

Пословно право разликује две врсте извора и то материјалне и формалне изворе права.

Под материјалним извором пословног права подразумевају се позитивни прописи којима су утврђена правила понашања учесника привредног живота једне државе.

Формални извори пословног права су они појавни облици правних норми које се појављују у виду одређених аката државе тј. закона и других прописа, привредних обичаја, судске праксе, узанси, прописа осталих грана права посебно грађанског права, и у одређеној мери и правне науке. Формални извори пословног права имају различиту нормативну снагу.

4.2. Закон

Закони су били и остали у начелу основни извори пословног права. Закони и други прописи су у већини земаља основни извори пословног права. Све је чешћа појава да се односи у области пословног, односно трговинског – трговачког права регулишу законима и у оним земљама у којима се као најважнији и најзначајнији извори права појављују судски преседани и обичаји (англосаксонски систем права). Посебан значај имају тзв. системски закони који представљају парцијалне, делимичне, кодификације правних норми којима се регулишу уже или шире области друштвено-економских односа у привреди.

Доношењем Закона о привредним друштвима у Републици Србији, исти од 2004. године постаје најважнији извор пословног права. То је у ствари статусни закон који обухвата статусно-правне норме за све субјекте пословног права. Овим законом већи део Закона о предузећима из 1996. године је стављен ван снаге. Остале су на снази само одредбе о друштвеним предузећима и одредбе о управљању предузећима у поступку приватизације.

Посебан значај у процесу кодификације из области пословног права има Закон о облигационим односима.⁹ Тај закон је обухватио и добар део грађанског и облигационог пословног права.

Закони нису увек били основни и најважнији извори пословног права. Ово је важно истаћи због тога што су у административном систему управљања

9 Закон о облигационим односима, „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени лист СРЈ” 31/93

привредом као и у почетним годинама тржишног привредног система код нас, основни извори пословног права били тзв. подзаконски акти: уредбе, наредбе, правилници, упутства и други подзаконски акти које доносе државни органи. Подзаконски акти и данас код нас представљају изворе пословног права, али је њихов број много мањи него што је то раније било. Значајно је истаћи да су правне норме у подзаконским актима увек слабије нормативне снаге од законских норми, пошто подзаконски акти не смеју да буду у супротности са законом, они се у ствари доносе ради разраде и лакше примене закона. Данас се код нас сва најзначајнија и најважнија питања из пословног права регулишу законима, а у много мањој мери и подзаконским актима.

Посебно место као извор пословног права заузимају и међународне конвенције које је наша земља ратификовала и које самом ратификацијом добијају тежину закона. По правилу, ове конвенције уређују пословне односе субјеката пословног права.

4.3. Судска и арбитражна пракса као извор пословног права

Да ли су судска и арбитражна пракса извор права или не у некој земљи, могуће је одговорити уколико знамо одговор на питање да ли је тумачење једне норме највишег суда земље постало формално обавезно за све ниже судове као и за сам тај суд.

У појединим страним земљама посебно у земљама англосаксонског система права, судска и арбитражна пракса су веома значајан извор права уопште, а нарочито извор пословног права, односно трговачког права. Код нас је у правној теорији спорно да ли је судска пракса извор пословног права или није. Друго спорно питање, још значајније, односи се на то да ли судска пракса у начелу треба да буде извор права или не.

Неки правни теоретичари сматрају да судска пракса може само да тумачи и објашњава право, а не да му буде извор. Други аутори, супротно томе, сматрају да је судска пракса извор права. Не упуштајући се у изношење аргумената једних и других, можемо констатовати да иако судска пракса није, можда, *de jure* извор права, она је *de facto* извор права. Иако одлуке једног суда не обавезују други суд да у једној другој сличној ствари, без икакве резерве убудуће прихвати то мишљење, ипак виши суд не само снагом својих аргумената, него и својим угледом и ауторитетом врши утицај на суд нижег степена. Осим тога, Врховни касациони суд, између осталог, има обавезу да се стара и о јединственој примени прописа од стране нижих судова, а у одређеном поступку има право да одлучује о ванредним правним лековима. На тај начин судска пракса, признали ми то или не, има улогу извора права.

Ипак, у начелу сматрамо, и поред тога што је постојећа судска пракса код нас другачија, да судска пракса не би требало у нашем правном систему да

буде легализован извор пословног права. Судска и арбитражна пракса треба да подстичу једнообразну примену постојећих правних норми, а судови не би требало да имају овлашћења и могућности да креирају нове правне норме. Правне норме треба да стварају надлежни државни органи, а исто тако аутономним путем и привредници, а не професионални државни стручни правосудни органи.

4.4. Правна наука као извор пословног права

Сви правни теоретичари се слажу са чињеницом, да правна наука не може да буде извор пословног права јер не ствара право, а њена схватања не обавезују судове. Као што је опште познато, другачија је ситуација била у римском праву, а што је било познато још у феудализму, где је постојала установа *Jus respondendi*, а данас постоји у швајцарском грађанском законик у – право угледних правника да дају *response* – мишљења на питање странака и судова, која и данас правно обавезују судове. У случају да се мишљења више угледних и признатих правника нису слагала, или не слажу, суд је имао, и има одређене одрешене руке да прихвати мишљење које хоће.

Иако правна наука није формални извор права, она ипак може на различите начине да утиче на законодавну, судску и арбитражну праксу. Пре свега, путем критичких студија постојећих нормативних аката и предлога законодавним државним органима, као и путем критичких приказа и предлога судској и арбитражној пракси. Затим, учествовањем у формирању судских становишта кроз разне видове своје активности, као што је учешће у саветодавним телима законодавних и извршних органа, учешће у експертским групама за израду закона, као чланова већа или судије највиших судова и слично. Интерполирајући се између статичког елемента законодавства и динамичког елемента судске арбитражне праксе, посебно уз коришћење упоредног метода, правна наука испуњава своју улогу ако критичким прилазом постојећој законодавној, судској и арбитражној пракси утире пут новој, савременој и напредној пракси стварања и примене права. Потребно је нагласити да највећу опасност за правну доктрину представља нестабилно законодавство.

Иако је значај правне науке велики приликом примене и стварања правних правила, ипак правна наука није код нас самостални извор пословног права. Правна наука, као што смо истакли, коментарише, систематизује, разрађује и анализира поједина питања како са гледишта постојећег права (*de lege lata*), тако и даје предлоге и упућује на солуције које би законодавац и судска и арбитражна пракса убудуће требало да имају у виду (*de lege ferenda*). Правна наука у случају сумње, и уопште у дилемама, треба да пружи помоћ како органима правосуђа, тако и правницима практичарима и текућој пракси уопште у одлучивању и опредељивању приликом појаве спорних проблема у теорији и пракси.

4.5. Аутономни извори пословног права

4.5.1. Пословни обичаји

Упоредна национална законодавства користе различите термине за означавање овог извора пословног права као што су „трговински обичај”, „добри пословни обичај”, „обичај и обичајно право”, „општи пословни морал” и др. Наш Закон о облигационим односима користи два термина „добри пословни обичај” и „трговински пословни обичај”.

У почетку развоја пословног права (трговинског, трговачког) пословни обичаји су имали значајну улогу као извор права. Касније је писано право које је доносила одређена држава потискивало пословне обичаје. Није их поништило, већ се веома често претакало у државне одлуке.

Услед тога и данас динамика привреде за своје потребе ствара одређене поступке који током времена постају услед чешће примене обичајно право. Постепено, пословни обичаји и обичајно право губе у значају као формални извор права, због наглог пораста у обиму и значају тзв. писаних формалних извора права, а посебно закона. Потребно је нагласити да пословни обичаји и обичајно право као формални извори права имају много већи значај у пословном праву него у другим гранама права, јер аутономни извори пословног права имају изузетан значај као формални извори права. Пословни обичаји су у целокупном досадашњем историјском развоју пословног права били веома значајни допунски извори права. Тако је и данас.

У последње време све је израженија тенденција уједначења пословних обичаја у спољнотрговинском робноновчаном промету. Разлике између пословних обичаја у области пословног права појединих земаља су све мање јер те разлике спречавају брже и сигурније остваривање спољнотрговинске робноновчане размене.

И сами правни прописи често упућују на обичајно право указујући на потребу поступања по „пословним обичајима”. Многи законски прописи код нас у области пословног права директно упућују на примену пословних обичаја. У статусном делу пословног права пословним обичајима треба одредити и прецизирати споредне делатности којима се могу бавити субјекти пословног права и без претходне регистрације тих делатности, док у пословном делу пословног права, на пример, пословним обичајима треба прецизирати велики број питања у вези закључивања и извршавања уговора робног и новчаног промета, како на домаћем, тако и на страном тржишту.

Рекли смо да наш Закон о облигационим односима између осталог користи термин „добри пословни обичаји”, а они се разликују од пословних обичаја у начелу, и норми обичајног права. Добри пословни обичаји представљају, пре свега, моралну норму, а то су норме пословног морала једног друштва. Пошто

предмети уговора као и пословни обичаји не смеју бити у супротности са моралним схватањима друштва, то значи да не смеју бити у супротности ни са добрим пословним обичајима.

Основ примене пословних обичаја пред судовима и арбитражама може бити различит. Странке у спору се могу директно позивати на примену одговарајућих пословних обичаја, док их суд не може сам примењивати изузев ако познаје пословни обичај. Основно правило је да постојање и садржину пословних обичаја треба да докаже она страна у спору која се позива на примену пословних обичаја.

У правној теорији постоје две основне теорије у погледу примене пословних обичаја. По првој субјективној теорији пословни обичаји се примењују само онда када постоји изричита или прећутна воља уговорних страна о примени пословног обичаја. По другој објективној теорији до примене пословних обичаја треба да дође увек када није другачије регуласно уговором између уговорних страна и када пословни обичаји нису у супротности са императивним правним нормама. Код нас је у оптицају субјективна теорија по основу Закона о облигационим односима, иако је ова теорија конзервативнија и мање у складу са захтевима савременог робноовчаног промета.

У савременој правној теорији, па и у нашој, подела обичаја се врши по основу различитих критеријума. Полазећи од критеријума примене, тј. у којим се привредним гранама и областима примењују, разликују се обичаји једне струке - вертикални обичаји и обичаји заједнички за већи број привредних грана или струка - хоризонтални обичаји.

У случају евентуалног неслагања вертикалног и хоризонталног обичаја даје се предност обичају струке тј. вертикалном обичају, будући да се претпоставља да је више познат привредницима дате гране. По својој суштини пословни обичаји могу да буду посебни, који се примењују у одређеној привредној грани и општи, који важе за све привредне гране. Полазећи од територијалног критеријума разликују се међународни и национални пословни обичаји.

Национални пословни обичаји се могу поделити по својој територијалној распрострањености на оне: који важе на простору целе државе, па се стога називају општим пословним обичајима; који важе само у одређеним областима или региону, те се називају регионалним пословним обичајима, и коначно; који важе само на једном уско одређеном месту или крају, те се називају локалним или месним обичајима.

Опште прихваћено мишљење је да месни или локални обичаји имају јачу правну снагу од осталих, јер се сматра да је вероватно да су странке имале управо у виду те обичаје када су закључиле правни посао. Пошто се ту ради о диспозитивним правним нормама свакако је дозвољено и њихово искључење уколико странке то желе. Правило је, такође, да се сматра да и посебни обичаји имају превагу над општим пословним обичајима уколико супротно није уговорено.

Ово су значајне чињенице пошто се пословни обичаји примењују на основу претпоставке да су уговорне стране желеле примену пословних обичаја и због тога треба поћи од оних пословних обичаја који су најближи посебним обичајима, а то су пословни обичаји струке којом се баве уговорне стране.

4.5.2. Узансе

Узансе (од латинске речи *usus* - обичај, француске *usage* - обичај) су сређени, систематизовани и кодификовани пословни обичаји, чију је кодификацију извршило овлашћено тело, односно надлежан државни орган. С обзиром да узансе нису ништа друго него пословни обичаји, Закон о облигационим односима исправно изједначава узансе у погледу примене са пословним обичајима. Садржајно свака кодификација доноси нешто ново у постојећој пословној пракси, чини се да узансама треба дати хијерархијску предност међу формалним изворима права у односу на некодификоване пословне обичаје. С правом се може констатовати да је кодификацијом нашег облигационог права значај узанси у одређеној мери умањен. Ово важи како за део регулативе за коју постоје и узансна правила и правила позитивне кодификације - законска правила, тако и за правне односе где не постоји позитивна законска регулатива, а постоји одговарајућа узансна регулатива. У овом другом случају, чини се оправданим став да се примена узанси може заснивати увек на прећутној вољи странака с обзиром да не постоји законска регулатива.

У страним земљама су веома различити овлашћени органи за утврђивање и доношење узанси. То су најчешће недржавни органи као што су берзе, трговачке, индустријске и друге коморе разна национална и међународна удружења привредника, арбитраже и друге сличне организације. Код нас за утврђивање и доношење општих и посебних узанси постоји надлежност општих удружења и привредних комора, а исто тако и одговарајућих берзи.

У зависности од области примене и субјеката доношења, у нашој правној и пословној пракси разликујемо опште и посебне узансе. Код нас постоје само опште узансе за промет робом, донете од стране Главне државне арбитраже при Влади ФНРЈ 1954. године, која је касније трансформисана у Врховни привредни суд, као орган примене права и у овом случају и кодификације права. Одлика ових узанси је општост, јер обухвата пословне обичаје који су заједнички свим гранама промета робом, јединственост, јер важе на подручју целе земље, и потпуност, јер садрже и правила облигационог права па се могу примењивати као свеукупни регулативи. С друге стране код нас постоји више посебних узанси: Посебне узансе о промету робе на мало, Посебне узансе о угоститељству, Посебне узансе о грађењу, Посебне узансе за трговину житарицама, Посебне узансе за трговину пасуљем, Лучке узансе, Посебне узансе за трговину пиринчом, Посебне узансе за промет блокова и плоча од камена, мермера и гранита и многе друге.

Узансе у складу са својом правном природом представљају сређивање, фиксирање и систематизовање постојећих пословних обичаја. Међутим, приликом израде узанси често се полази не само од постојећих пословних обичаја него и од потреба у пословној пракси, тако да се поједини пословни обичаји приликом израде узанси мењају, коригују и прилагођавају потребама, а не ретко, узансама се конституишу и нови пословни обичаји који раније нису постојали. Ове узансе су тзв. узансе конститутивног карактера, за разлику од декларативних узанси којима се једино према јавности у писменом облику декларишу постојећи пословни обичаји. Израда конститутивних узанси се у правној теорији оспорава, јер се истиче са разлогом да је најисправније да узансе представљају фиксирање постојећих пословних обичаја, пошто се у сваком другом случају јавља потенцијални ризик и опасност да се изразом конститутивних узанси уђе бесправно у законодавну делатност.

Поред поделе узанси на опште и посебне, конститутивне и декларативне, узансе се могу поделити и на робне и неробне узансе, на основу чињенице да ли се њима регулишу односи у робном промету или не. Неробне узансе се често називају новчаним узансама, као на пример, посебне неробне узансе којима се регулише пословање документарним акредитивима.

Основно је правило да су узансе диспозитивног карактера, тј. да се примењују само онда ако су странке изричито или прећутно пристале на њихову примену. Изузетак представљају оне одредбе наших Општих узанси које имају императивну природу, те као такве имају порекло у обичајима.

Приликом примене општих и посебних узанси за разлику од примене пословних обичаја, суд не испитује усаглашеност узанси са јавним поретком и моралним схватањима нашег друштва, јер се претпоставља да је ово проверавање извршено претходно пре утврђивања и доношења узанси. Од општег правила да се узансе примењују и онда када се директно може закључити да су уговорне стране желеле примену узанси ако нису изричито искључиле њихову примену, одступање постоји у односу на транспортне клаузуле које се могу примењивати само онда ако је њихова примена изричито уговорена.

Правило је такође, да се опште и посебне узансе могу примењивати и у уговорним односима између грађана, односно физичких лица, и то под условом да је њихова примена изричито уговорена.

У начелу, примена узанси може се искључити, изричито или прећутно, и то у целини или делимично. Посебне узансе, по основу примене правила општег и посебног, у случају разилажења са општим узансама, имају предност у односу на опште узансе.

4.6. Општи услови пословања као извори пословног права

4.6.1. Општи услови пословања

У ширем смислу то су општи услови продаје, општи услови пружања услуга, општи услови набавке, типски и адхезиони уговори, представљају услове под којима неки субјекат пословног права послује. Доносе, по правилу уговорне или законске групације субјеката пословног права или појединачне транснационалне корпорације. Иако не представљају пословне обичаје имају велики значај у пословном праву. Значи, општи услови пословања могу да имају за свој садржај неки пословни обичај, као што са своје стране и сами општи услови пословања могу постати пословни обичај, као што је случај са једнообразним правилима за документарне акредитиве.

Могућност савременог пословања у појединим привредним делатностима не може се остварити без адхезионих и типских уговора и општих услова пословања приликом закључења уговора. Оваква појава је условљена великим бројем уговора који се закључују сваког дана, по правилу масовно, а ради се о истим или истородним уговорима.

Општи услови пословања у савременом унутрашњем и међународном робно-новчаном промету добијају све већи значај. Први општи услови пословања у облику формуларних уговора појављују се релативно давно. Као први облици општих услова пословања у стручној правној литератури наводе се они донети 1779. године у Француској, *Codification des usages de la place de Lyon, pour la vente des socies*, који се примењују у трговини свилом. Затим из 1782. године, за трговину памуком (*Bremer Baumwolborse*), за трговину житарицама 1868. године (*Verein der Getreidehandler der Hamburger Borse*), за трговину житарицама (*London Cot Trade Association*) из 1877. године, и за трговину свилом (*Silk Association of America*) из 1873. године. Збирка формуларних уговора *London Corn Trade Association* садржи 75 разних типова, од којих се 64 односи на разне варијанте типа CIF. Ипак, општи услови пословања свој значај у свакодневној пословној пракси добијају тек последњих четрдесетак година.

У складу са Законом о облигационим односима примена општих услова пословања је могућа уз претходно њихово објављивање на уобичајен и законом прописан начин. Општи услови пословања треба да буду доступни другој уговорној страни, којој треба да буду познати у моменту закључења уговора. У складу са Законом примена општих услова пословања мора бити у конкретном случају уговорена. Значи, уговор је основ примене општих услова пословања. Ово је опште начело које се све чешће коригује, јер је све већи број општих услова пословања који су постали пословни обичаји, а тада се њихова примена не мора изричито уговарати, јер се из околности конкретног случаја може са сигурношћу

претпоставити да су уговорне стране хтеле да се примењују конкретно ти услови пословања који су већ постали пословни обичаји.

С обзиром да опште услове пословања доноси по правилу једна уговорна страна или одређена привредна асоцијација која штити интересе једне уговорне стране, најчешће економски јаче, а често и монополитичке, сва позитивна законодавства предвиђају начине, облике и врсте њихове контроле.

У упоредном праву се све чешће појављују законске одредбе којима се омогућује државна интервенција у погледу примене и контроле општих услова пословања. Она може бити претходна и накнадна, а може се остварити преко органа, државне управе или преко судова, најчешће у облику заштите од злоупотребе положаја и од других облика нарушавања равнотеже економских интереса уговорних страна. Закон о облигационим односима је предвидео и утврдио да су ништаве одредбе општих услова пословања који су у супротности са циљем закљученог уговора или добрим пословним обичајима, чак и ако су општи услови пословања одобрени од стране надлежног органа. Суд такође може да одбије примену појединих општих услова пословања ако они лишавају другу уговорну страну, тј. страну која није учествовала у састављању општих услова пословања, да стави приговоре или губи рокове или се уопште ради о неправичним и претерано строгим општим условима пословања.

Општи услови пословања се постепено уједначавају у појединим привредним делатностима како на нивоу једне земље тако и на међународном нивоу. У том погледу је од посебног значаја делатност Европске економске комисије са седиштем у Женеви, која саставља типске уговоре и опште услове пословања у циљу унапређивања спољнотрговинске размене.

Када је уговорена њихова примена општи услови пословања се примењују одмах после императивних законских норми, а пре посебних и општих узанси и пословних обичаја. Уколико није уговорена њихова примена, а ради се о општим условима пословања који су постали пословни обичаји, онда се такви општи услови пословања примењују као и други пословни обичаји, а што значи по правилу, после посебних и општих узанси, а пре диспозитивних законских норми, само онда ако су изричито или прећутно уговорени.

4.6.2. Пословне клаузуле и термини као извори пословног права

Поред општих услова пословања, на међународном плану се често утврђује стандардно значење појединих пословних клаузула и термина као што је то на пример, учинила Међународна трговинска комора у Паризу у погледу транспортних клаузула тзв. Incoterms из 1936. и 1953. године, затим једнообразна правила и обичаји о документарним акредитивима, о банкарским гаранцијама, као и Варшавско Оксфордска правила о продаји ЦИФ и слично. Међународно удружење

правника је израдило тзв. York & Antverpenska правила о хаваријама, затим је од посебног значаја делатност енглеских института у погледу изједначења правила и значења клаузула из области поморског превоза и поморског осигурања, итд.

Ове пословне клаузуле и термини, попут општих услова пословања, постају саставни део уговора на тај начин што се уговорне стране позивају на њих, односно што их уврсте у своје уговоре. С обзиром на диспозитивну природу ових клаузула и термина, могуће је да уговорне стране од њих и одступе, што се, с обзиром на њихову практичност, ретко дешава. Као и општи услови пословања, тако и неки пословни термини и клаузуле, због своје заступљености и раширености примене у пословној пракси, постепено прерастају у пословне обичаје.

4.7. Хијерархија у примени извора пословног права

И поред тога што позитивним изворима права није изричито утврђена формална хијерархија извора пословног права, такво утврђивање налажу вишеструке потребе. Пре свега, такво утврђивање је значајно за пословне субјекте због њихове правне сигурности. Затим, такво утврђивање је значајно и за судове и арбитраже, због отклањања могућности доношења одлуке која због погрешне примене материјалног права може бити побијена. И најзад, такво утврђивање може бити од користи и за самог законодавца ради утврђивања евентуалних праваца законодавне интервенције.

Редослед примене извора пословног права истовремено значи да правна норма слабије нормативне снаге не сме бити у супротности са хијерархијски вишом, односно јачом правном нормом. Код нас постоје инаугурисани уставни судови који су управо надлежни, задужени и одговорни за то да ли су поједина општа правна правила у складу са уставом или нису.

У складу са Законом о облигационим односима најјачу правну и нормативну снагу имају императивни законски прописи и подзаконски акт императивног карактера. То су когентне правне норме којима не смеју бити у супротности правне норме ни једног другог извора пословног права. Као што закони морају бити у складу са Уставом, тако и подзаконски прописи морају бити у складу са законима.

По хијерархији после императивних законских и подзаконских прописа примењују се општи акти субјеката пословног права и уговори, уколико у конкретном случају постоје. Са уговорима у погледу нормативне снаге изједначени су општи услови пословања уколико им је уговор основ примене, тј. ако је уговорена примена конкретних општих услова пословања.

Затим, после општих аката и уговора као и општих услова пословања, примењују се прво посебне узансе и посебни и месни обичаји, па онда опште узансе,

општи, регионални и национални пословни обичаји, уколико се у уговору изричито или индиректно из околности конкретног случаја може закључити о њиховом приоритету у примени. На крају се примењују диспозитивни законски прописи.

Хијерархија примене извора пословног права има много већи практичан значај него у другим гранама права, јер само исправна примена преобилних правних правила пословног права ствара сигурност у разноврсним пословним односима између бројних субјеката пословног права, а то је нужно потребно, неопходно и у складу са најширим системским и прокламованим друштвеним интересима у целини.

Глава II

СУБЈЕКТИ ПОСЛОВНОГ ПРАВА

1. ОПШТИ ПОЈМОВИ

Субјекти пословног права су правна и физичка лица која могу у привредно-правном и робноовчаном промету, зато што испуњавају одређене унапред утврђене законске услове, да се појављују као носиоци права и обавеза. Сагласно нашем пословном праву домаћа и страна физичка лица када желе да обављају неку од привредних делатности, најчешће оснивају правно лице у ком облику обављају одређену привредну делатност. Иако изузетно и без оснивања правног лица, физичка лица могу непосредно да обављају привредну делатност (на пример радња без својства правног лица).

Субјекти пословног права, у начелу, обављају неку од привредних делатности и то, по правилу трајно, стручно и професионално, ради стицања добити, односно профита. У складу са позитивним прописима, под привредном делатношћу сматрају се производња, промет робе и вршење услуга на тржишту.

Сходно важећим законским прописима¹⁰, привредну делатност у нашем систему може обављати правно и физичко лице.

Субјекат пословног права је правно лице које обавља делатност ради стицања добити. Две су ствари битне за одређивање појма, а то су субјекти пословног права који се баве привредном делатношћу који имају за циљ стицање добити. Значи, то је обављање делатности и стицање добити. Ако су испуњени наведени услови може се говорити о неком облику организовања.

10 Закон о поступку регистрације у Агенцији за привредне регистре, „Службени гласник РС”, бр. 55/04. и 61/05

2. ВРСТЕ СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

У складу са Законом о привредним друштвима, а сходно организационим облицима субјекта пословног права, основни субјекти пословног права код нас су привредна друштва и предузетници. По правилу то су привредни субјекти који директно и непосредно обављају неку од привредних делатности - производњу, промет робе и вршење услуга на тржишту.

У теорији западних земаља под субјектима пословног права се подразумевају предузећа и трговачке радње, али се за разлику од нашег права они не третирају посебним субјектима права. Не признаје им се правни субјективитет због идеолошких разлога. Предузећа као и трговачке радње се третирају објектом права, јер би признавање њиховог субјективитета с правом поставило питање улоге радника у предузећу и места власника капитала у предузећу.

Предузетник је свако физичко лице које ради стицања добити самостално обавља делатност. Лице које обавља делатност слободних професија (лекари, адвокати, ревизори, уметници, инжењери, пројектанти и други), имаће статус предузетника само ако је то посебним прописима тако уређено, односно ако је такав статус њима одређен. Истовремено индивидуални пољопривредник није предузетник у смислу закона, што не значи да то не би могао бити ако не производи само за сопствене потребе већ се појављује на тржишту као стални робни произвођач.

Предузетници обављају делатност ради стицања добити непосредно, за разлику од осталих субјекта пословног права, што не значи да не могу да ангажују и запослене. Према одредбама радноправних прописа они морају испуњавати услове у погледу пословне способности, неосуђиваности за одређена кривична дела и сл.

Закон о привредним друштвима познаје друштва лица и друштва капитала. У друштва капитала спадају друштва са ограниченом одговорношћу и акционарско друштво, а у друштва лица спадају ортачко друштво и командитно друштво.

Привредна друштва имају битна обележја свих појавних облика субјекта пословног права у пракси. То су, пре свега: имовина са којом одговара за преузете обавезе у робно-новчаном промету, тј. као субјекат пословног права увек има одређена имовинска права и овлашћења; да има одговарајуће организационо јединство, које је делом утврђено законом, а делом општим актима; да је самосталан субјекат и то изричито на основу закона; да обавља неку од привредних делатности; да има свој назив; да има седиште; да мора донети одређена општа акта; да води одговарајуће пословне књиге у складу са законом; да има свој текући рачун и одговарајуће друге пословне рачуне; да је основано са циљем стварања добити.

Поред ова четири облика привредних друштава закон познаје и друге врсте привредних субјекта пословних удружења као и по основу уговорног повезивања. Тако по основу критеријума организационих облика субјекта издвајају се

специјализована акционарска друштва у које спадају пословне банке, акционарска друштва за организовање трговинама хартијама од вредности тј. берзе хартија од вредности и акционарска друштва за организовање ванберзанске трговине хартијама од вредности, брокерско-дилерска друштва, друштва за управљање инвестиционим фондовима, као и Централни регистар хартијама од вредности.¹¹

Такође, по истом критеријуму имамо специјализована привредна друштва и организације којима припадају друштва за осигурање, инвестициони фондови, Народна банка и задруге.

Преостали део Закона о предузећима уређује преостала друштвена предузећа и јавна предузећа. На снази су и даље одредбе чланова од 392. до 399. и чланови 400а, 400б, 400в и 421а, све до истека рокова за приватизацију која је још у току. Због неодређености тих рокова Уставни суд Републике Србије је обавестио о неодређености поменутих рокова у Закону о приватизацији.¹²

У складу са припадношћу имовине субјеката пословног права разликују се они који су у приватној својини, државној својини, својини страних лица, мешовитој својини и задружној својини.

Када се узме у обзир карактер оснивачког акта препознајемо субјекте пословног права који су основани управним актом и то законом, одлуком државног органа или јединице локалне самоуправе, и основани оснивачким актом у облику одлуке или уговора о оснивању.

Имајући у обзир и још два различита критеријума субјекти пословног права могу бити повезани и самостални, као и основани на одређено и на неодређено време.

3. ОСНИВАЊЕ СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

Начин и могућност оснивања субјеката пословног права у одређеном правном систему представља основно и фундаментално питање слободе привређивања и остваривања добити.

Полазећи од уставних одредаба, законодавац се определио за начин и варијанту, да право на оснивање субјеката пословног права имају физичка и правна лица под условима прописаним законом.

Физичка лица могу основати ортакчко друштво, командитно друштво, акционарско друштво и друштво са ограниченом одговорношћу.

11 Б. Милановић, „Пословно право право привредних друштава”, Краљево, 2007.год.

12 Закон о приватизацији „Службени гласник РС”, бр. 38/2001, 18/2003, 45/2005, 123/2007, 93/2012, 119/2012 и 51/2014

И правна лица могу основати акционарско друштво, друштво са ограниченом одговорношћу, ортакчко друштво и командитно друштво.

Држава и јединице локалне самоуправе могу, у зависности од потреба, основати јавно предузеће. Наиме, јавно предузеће може имати организациони облик сваког другог субјекта пословног права, али се режим рада и надзора над радом таквог субјекта посебно уређује од стране државе.

Оснивање субјеката пословног права од стране страних правних и физичких лица је изједначено са домаћим правним и физичким лицима.

У складу са презентованим, субјекте пословног права оснивају оснивачи који могу бити физичка и правна, домаћа и страна лица.

Оснивачи и лица која накнадно у складу са законом и оснивачким актом, односно статутом, ступе у друштво, чланови су друштва. Као чланови друштва они имају одређена права и обавезе у друштву, односно према друштву. Законом је утврђено како чланство тако и ограничење чланства оснивача.

Законско ограничење чланства условљено је улогом и задацима чланова друштва, с једне стране и спречавањем могућности злоупотребе чланства ради стицања одређене добити или наношења штете трећим лицима.

Субјекат пословног права се оснива оснивачким актом који мора бити у писменом облику, а потписи оснивача морају бити оверени код надлежног суда. Акт о оснивању је најчешће уговор о оснивању, ако су оснивачи два или више физичких или правних лица, односно одлука ко је оснивач једно правно или физичко лице или држава, односно орган јединице локалне самоуправе.

Оснивачки акт без обзира да ли се ради о уговору или одлуци о оснивању, садржи одредбе о називу и седишту субјекта; називу оснивача и адреси, односно седишту, а када је оснивач физичко лице о имену, адреси и матичном броју тог лица; делатности; правима, обавезама и одговорностима оснивача према субјекту пословног права и обрнуто; условима и начину утврђивања и распоређивања добити и сношењу ризика; заступнику; заштити животне средине; и другим питањима прописаним законом, за поједине облике субјеката.

У складу са Законом и физичко лице, као предузетник, је дужан пре отпочињања бављења делатности да сачини пријаву у писменом облику и поднесе је надлежној агенцији за привредне регистре, ова пријава замењује оснивачки акт.

Пријава предузетника садржи одредбе о имену, адреси, матичном броју и називу предузетника; делатности предузетника; заштите животне средине; и друге одредбе значајне за обављање делатности прописане законом.

Оснивачким актом се одређује да ли се субјекат пословног права оснива на одређено или неодређено време. Ако то није одређено оснивачким актом, сматра се да је такав субјекат основан на неодређено време.

Оснивачи одговарају за оснивање субјекта пословног права, а одговорни су и онда ако се регистрација поништи. Тада одговарају солидарно за штету која је настала због поништења регистрације како члановима и акционарима тако и трећим лицима.

Правило је, такође, да оснивачи одговарају солидарно субјекту због неуношења или непотпуног или неблаговременог уношења улога у стварима и правима, због неуплате или неблаговремене уплате новчаних улога или због другог штетног поступања приликом његовог оснивања.

Уколико оснивач уложи право својине на ствари, тада одговара за материјалне и правне недостатке тзв. евикција на ствари, а ако уложи потраживања одговоран је за постојаност и наплативост потраживања. Захтев за накнаду штете настале у овим случајевима може поднети субјекат пословног права, односно чланови који имају или представљају најмање једну десетину основног капитала, ако оснивачким актом или статутом није одређен мањи део за права мањинског дела акционара или чланова. Овај захтев, исто тако, могу поднети и повериоци чија потраживања износе најмање десетину основног капитала.

Захтев за накнаду штете могу поднети лица која по овом основу имају правни интерес и то у року од три године од дана улагања средстава, односно потраживања.

3.1. Статусне промене

Статусне промене субјекта пословног права представљају одређену његову реорганизацију. Статусним променама долази до преноса имовине и обавеза, новог стицања удела, новог стрицања акција, а све у зависности о каквом се типу субјекта пословног права ради.¹³

Код статусних промена појављују се две категорије привредних друштава. Једну представља друштво преносилац, а другу друштво стицалац.

Сходно закону, статусне промене су припајање, спајање, подела и издвајање субјеката пословног права.¹⁴

Припајање субјекта пословног права другом субјекту представља преношење целокупне имовине и обавеза на други субјекат пословног права. Субјекат пословног права који се припаја брише се из регистра привредних субјеката без спровођења поступка ликвидације.

Спајањем два или више субјекта пословног права оснива се ново привредно друштво. Целокупна имовина и обавезе субјеката који се спајају се уписује на новоосновано привредно друштво. Субјекти пословног права који се спајају престају да постоје без спровођења поступка ликвидације.

¹³ Закон о привредним друштвима „Службени гласник РС“ бр. 36/2001 и 99/2011

¹⁴ *Ибид*

Привредно друштво може променити свој статус и својом поделом. Након такве статусне промене субјекат пословног права који се дели престаје да постоји без спровођења поступка ликвидације. Подела субјекта пословног права може бити уз оснивање и уз припајање или мешовито. Подела уз оснивање се дешава када од једног субјекта пословног права настају два или више новооснована субјекта уз преношење целокупне имовине и обавеза на исте. Подела субјекта пословног права уз припајање се одвија тако да се, субјекат пословног права дели на два или више већ постојећих субјеката преношењем своје целокупне имовине и обавеза на субјекте, којима се делови субјекта који се дели, припајају. Мешовита подела се одвија када се пренос имовине и обавеза врши на једно или више новооснованих друштава или једно или више већ постојећих.

Издавањем субјекта пословног права је модел статусне промене тако што део имовине и обавеза тог субјекта преноси на једно или више других привредних друштава. Издавање може бити уз оснивање, уз припајање, и мешовито издавање. Код издавања привредног друштва уз оснивање део имовине и обавеза субјекта који се дели преноси се на једно или више новооснованих друштава. Издавање уз припајање пренос имовине и обавеза се врши на једно или више постојећих друштава. Код мешовитог издавања пренос имовине и обавеза се врши и на новоосноване и на већ постојеће субјекте пословног права.

Када постоји план за спровођење статусне промене субјекта пословног права његови управни органи су у обавези да припреме низ аката и докумената. Првенствено се то односи на нацрт уговора о статусној промени која се планира, финансијски извештаји, извештај ревизора, предлог одлуке итд.

Уговор о статусној промени се увек закључује када у њој учествују два или више субјекта пословног права. Садржи све релевантне податке о субјектима који у статусној промени учествују, циљ статусне промене, прецизирање имовине и обавеза које се статусном променом преносе на други субјекат пословног права, и низ других битних података који се односе на предмет преноса. Нацрт уговора се обавезно објављује преко Агенције за привредне регистре и то најмање шездесет дана од коначне одлуке о статусној промени. Након истека тог рока највиши орган субјекта пословног права доноси одлуку о статусној промени.

Статусне промене ступају на снагу даном регистрације код Агенције за привредне регистре. Имовина и обавезе друштва преносиоца прелазе у складу са уговором на друштва стигаоце. Ако се друштво преносилац гаси, онда оно престаје да постоји без поступка спровођења ликвидације. Гасе се узајамна потраживања између друштва преносиоца и друштва стигаоца.

4. ПРЕДУЗЕТНИК

Предузетник је физичко лице које је регистровано код Агенције за привредне регистре и које ради стицања добити у виду занимања обавља све законом дозвољене делатности. Он има статус посебног субјекта пословног права. Може бити организован као индивидуални или као колективни предузетник. Колективни се најчешће организује као ортачка радња.

Предузетник је самосталан и послове обавља само у границама своје регистроване делатности. Сам сноси ризик свог пословања и за своје обавезе за обављање делатности одговара целокупном својом имовином. Одговорност за преузету обавезу током пословања не престаје и након брисања предузетника из регистра.

Предузетник обавља своју делатност под својим именом и у обавези је да уз пословно име стоји истакнут додатак „предузетник” или скраћено „пр”.

Предузетник је као субјекат пословног права самосталан и равноправан на тржишту. Предузетник може бити само физичко лице, а да би то физичко лице стекло статус предузетника потребно је да обавља делатност ради стицања добити. Стицање добити је битно обележје предузетника као субјекта пословног права, јер је управо добит главни разлог његовог постојања и пословања, тако да се предузетник изједначава са осталим субјектима пословног права. Физичко лице које испуни законске и друге прописане услове, може се уписати у регистар као предузетник и тек од тог момента може обављати делатност у својству предузетника.

Предузетник нема својство правног лица, али у погледу делатности које обавља и наступања на тржишту, у потпуности је у равноправном положају са субјектима пословног права, јер се одредбе Закона о привредним друштвима примењују и на предузетника, ако самим законом није другачије прописано.

Физичко лице, као предузетник, пре отпочињања делатности подноси пријаву у писменом облику надлежном органу. Ова пријава замењује оснивачки акт.

Пријава садржи одредбе о имену, адреси и матичном броју предузетника; називу и седишту предузетника; делатности предузетника; заштити животне средине; другим питањима која су прописана законом; и друге одредбе значајне за обављање делатности.

Изузетно је важно знати ко заступа предузетника у правном промету. Иако предузетник није сам заступник, предузетник одговара за своје обавезе у обављању делатности целокупном својом имовином, дакле за предузетничково предузетништво важи правило потпуне одговорности.

Назив предузетника обавезно садржи његово лично име, ознаку делатности и седиште са адресом предузетника. Ако је предузетнику потребно за његово пословање, поред назива у пуном саставу, може имати и скраћену ознаку назива,

која садржи и његово лично име и седиште. Скраћени назив се такође уписује у регистар.

Предузетници могу са субјектима пословног права оснивати пословна удружења. Тада, осим ако улажу новчана средства, треба проценити вредност средстава која се улажу у субјекат пословног права, што може учинити и за то овлашћени процењивач. То је ради тога да би се у уговору о улагању могао прецизно да наведе износ уложених средстава, тј. на тој основи успоставе односи поводом улагања у заједничке послове, предвиди расподела добити, сношење заједничког ризика и слично.

Предузетник може обављати и делатности од општег јавног интереса као што су комуналне делатности, јавни превоз и др. у складу са законом. Предузетник мора, будући да јавне делатности због свог значаја потпадају под посебан правни режим, да поднесе захтев за њихово обављање и тек после одлуке надлежног органа и испуњења прописаних услова за њихово обављање, може отпочети са обављањем поверених јавних делатности.

До престанка обављања делатности предузетника тј. до гашења предузетника долази на сличан начин на који престају са радом и остали субјекти пословног права. Наиме, до престанка обављања делатности предузетника може доћи из два разлога и то: вољом предузетника и независно од његове воље, тј. по основу самог закона.

До престанка обављања делатности вољом предузетника долази на једноставан начин, тј. што предузетник подноси агенцији за привредне регистре изјаву у писменој форми, којом отказује даље обављање делатности и одређује време престанка обављања делатности. Његова писмена изјава о одјави обављања делатности не може бити ничим условљена, осим што је предузетник дужан да због престанка својства предузетника, изврши све обавезе према својим повериоцима, у ком погледу одговара средствима којима је обављао делатност и другом својом имовином, односно целокупном имовином. На овај начин престаје обављање делатности предузетника и у случају да је предузетник у моменту регистрације предвидео, у пријави, обављање делатности на одређено време. У овом случају истеком времена које је у пријави предвиђено, престаје делатност предузетника, али је предузетник дужан да поднеском агенцији то пријави ради брисања из регистра.

Независно од воље предузетника, односно по сили закона, долази до престанка обављања делатности предузетника у следећим случајевима: губитком пословне способности предузетника; смрћу предузетника осим ако се његови наследници не изјасне да наставе са бављењем делатности; престанком природних и других услова за обављање делатности; забраном обављања делатности; поништењем решења о упису обављања делатности у регистар; због необављања делатности дуже од две године; и у другим случајевима прописаном законом.

Но, без обзира на то због којих разлога престаје обављање делатности предузетника, предузетник губи својство предузетника тек брисањем из регистра.

До престанка обављања делатности, тј. својства предузетника може доћи и на други начин. Тако, на пример, предузетник може одлучити да се трансформише у привредно друштво у његовој својини, у било који облик друштва, у ком случају средства којима је обављао делатност може унети као улог за оснивање сопственог субјекта пословног права, а дотадашњу делатност да оснивачким актом предвиди као делатност новоосновног. У овом случају ће истовремено доћи до уписа у регистар новоосновног друштва и брисања обављања делатности, тј. престанка својства предузетника.

До престанка својства предузетника може доћи и онда када предузетник своја средства и делатност уступи другом физичком лицу, када се из регистра брише дотадашњи, а уписује нови предузетник као промена предузетника.

Исто тако, предузетник од постојећих средстава и делатности може основати тзв. једночлано друштво са ограниченом одговорношћу, јер се само једно лице јавља као оснивач. Ово друштво се врло једноставно оснива, исто тако се одлуком оснивача једноставно и гаси. У овом случају би предузетник донео само одлуку о оснивању и статут уз минимални део новчаног дела оснивачког капитала, уз уношење средстава којима је већ обављао делатност. Осим тога оваквим друштвом једино управља његов оснивач, у својству директора, дакле друштво нема никакве органе, осим ако их сам оснивач не организује. Уписом новооснованог друштва у регистар брисао би се предузетник из регистра. Нема никаквих сметњи да два или више предузетника, који обављају исту или сличну делатност, у року за организовање у складу са законом, оснују ортачко друштво, у ком случају обезбеђују оснивачки капитал у висини о којој сами одлучују.

Новим законским решењима је успостављена потпуно нова организација привредног система, положај субјеката пословног права и предузетника.

Глава III

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈА СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА У ПРАВНОМ ПРОМЕТУ

1. ПОЈАМ ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЈЕ

У тржишним условима привређивања сви субјекти пословног права имају стварни интерес да свој пословни имиџ граде, између осталог и кроз своје индивидуалне карактеристичне елементе преко којих ће бити препознатљиви у свом пословању. Елементи индивидуализације имају вишеструки значај, пре свега, ради обезбеђења интереса самог субјекта, заштите интереса потрошача и корисника услуга, сигурности правног промета као и ради обезбеђења друштвених интереса.

Свој пословно-правни и тржишни идентитет субјекти пословног права граде преко следећих битних обележја: пословно име, делатност, седиште и регистар привредних субјеката.

2. ПОСЛОВНО ИМЕ

Пословно име је назив под којим субјекат пословног права послује и наступа у правном промету.

Пословно име се одређује актом о оснивању субјекта и оно је саставни део оснивачког акта, а доцније се уписује и у статут субјекта. Оно се слободно утврђује у складу са законом. За субјекат пословног права има онај значај који има лично име за физичко лице. Законом је одређено које елементе и какав назив може да има пословно име с обзиром на свој облик. У ствари, пословно име чине сви битни елементи, а посебно назив, правну форму и седиште субјекта пословног права.

Субјекат пословног права може под својим пословним именом тужити или бити тужен, уписивати се у земљишне књиге непокретности, а истовремено треба истаћи да он може имати само једно пословно име.

У пословној и правној пракси постоји не само право, него и строга законска обавеза да сваки субјекат пословног права мора да послује под својим пословним именом.

2.1. Саставни елементи пословног имена

Пословно име субјекта пословног права мора да садржи пре свега законом обавезне одређене битне елементе, који представљају минимум његове индивидуализације. Такође, може да садржи и небитне елементе, од којих се неки могу садржати у пословном имену само под одређеним условима, а неки се не могу уопште садржати. Према томе, постоје четири категорије елемената пословног имена и то су обавезни, факултативни, условно допуштени, и забрањени.

У обавезне битне елементе пословног имена спадају назив и ознака врсте субјекта пословног права скраћеницом или у потпуности. Ако је субјекат у поступку ликвидације испред назива пословног имена мора стајати ознака „у ликвидацији”, што исто значи у случају када је над субјектом покренут стечајни поступак онда носи ознаку „у стечају”. Ако се ради о предузетнику уз његово лично име стоји назив „предузетник” или скраћеница „пр”.

Факултативни, тј. небитни елементи пословног имена су они елементи који могу бити садржани у њему, али су с тога доста бројни и разноврсни. Избор ових елемената је слободан, а сврха им је потпунија индивидуализација у правном промету, ради већих пословних ефеката. То су у пословној пракси често разни додаци у виду цртежа, боја, слика, скица, или појединих украса, који се могу истовремено користити и као робни и услужни жиг, важнији датуми, нпр. година оснивања, скраћена ознака фирме, означавање да је субјекат повезан у неки сложенији облик, и сл.

Освновно је правило да се и сви факултативни елементи пословног имена морају унети у регистар привредних субјеката ако се жели њихово коришћење у пословању.

Субјекат може имати и скраћену ознаку пословног имена која обавезно садржи скраћени назив, облик и његово седиште.

Скраћена ознака пословног имена одређује се оснивачким актом или статутом и као таква обавезно се уписује у регистар привредних субјеката код надлежне Агенције. С обзиром на ту законску обавезу она се може користити и у платном промету.

Скраћени назив пословног имена не ужива посебну заштиту какву ужива пословно име. Међутим, пошто дели судбину субјекта пословног права у сваком погледу, то има места и правног оправдања да се кроз заштиту пословног имена тражи и заштита скраћене ознаке.

Условно допуштени елементи пословног имена представљају оне елементе који се могу садржати у њему тек када се испуне одређени законом предвиђени услови. Реч је о коришћењу назива Републике Србије или јединице локалне самоуправе за пословно име, као и имена одређених личности, што се може унети у пословно име субјекта само по одобрењу надлежног органа. Издавање одобрења ускратиће се ако је карактер делатности тог субјекта такав, да би компромитовао њихов углед, а издато одобрење може бити повучено, односно одлуком надлежног суда извршиће се брисање из регистра привредних субјеката, ако лош пословни реноме наноси штету њиховом угледу.

Забрањене елементе чине они елементи које пословно име не сме да садржи. У ове елементе спадају неистинити подаци, врста и обим одговорности, ознаке супротне моралу, називе страних држава и њихова обележја - грб, заставу друге државне амблеме, називе међународних организација и њихове амблеме, и сл.

Коришћење пословног имена, баш због његовог значаја, захтева поштовање свих правила утврђених законом, обичајима и другим правилима. Због тога је Законом прописан начин његовог коришћења као обавеза свих учесника у правном промету и то је да субјекат користи пословно име у коме је уписано у регистар, а ако има скраћени облик може га користити и у том облику.

Пословно име мора увек да гласи на српском језику, а може да гласи и на неком другом језику, под условом да садржина буде иста.

2.2. Заштита пословног имена

Стари Закон о предузећима је посветио посебну пажњу заштити пословног имена које је он називао „фирмом”. То се Законом о привредним друштвима изгубило у таквом облику али се може закључити да се заштита пословног имена врши по службеној дужности и посебном тужбом.

По службеној дужности о заштити пословног имена брине надлежан орган за регистрацију привредних субјеката. У складу са начелом искључивости, под истим или сличним пословним именом не могу бити уписана код Агенције за регистар привредних субјеката два или више субјеката који обављају исту или сродну делатност. У случају да члан ортачког друштва, односно комплементар командитног друштва чије је лично име део пословног имена, има исто лично име које је већ садржано у раније регистрованом субјекту исте или сродне делатности другог ортачког или командитног друштва, у пословно име се уноси

неки додатак за разликовање, по чему ће се тај субјекат јасно разликовати од претходно регистрованог. У оваквим случајевима право на упис пословног имена има субјекат, који је први поднео пријаву Агенцији за привредне регистре.

Посебном тужбом пословно име се штити у циљу његове заштите од нелојалне конкуренције. За успех ове тужбе тужилац мора доказати да је то пословно име прво злоупотребљавано, те да тужени употребљава такво пословно име супротно добрим пословним обичајима, што може изазивати забуну на тржишту.

У складу са познатим начелом јавности пословног имена субјекта пословног права, иста су у обавези да своје пословно име или скраћену ознаку истакну на својим пословним просторијама. Уколико субјекат на својим пословним просторијама то не истакне, извршило је привредни преступ за који је предвиђена новчана казна, како за субјекат као правно лице тако и за одговорно лице у њему.

3. ДЕЛАТНОСТ

Предмет пословања субјекта пословног права чине привредне делатности, означене и уписане у оснивачком акту. Субјекат може да обавља једну или више делатности, односно оне привредне делатности за које испуњава услове прописане законом.

Сваки субјекат обавља одређене делатности ради стицања добити, што представља његову циљну функцију.

Посебним законским решењима извршена је класификација делатности по областима, гранама, скуповима и подскуповима.¹⁵ Закон о привредним друштвима је донео додатну слободу у избору делатности субјеката пословног права.

Не постоји законом јасна подела делатности, али се намеће закључак да делатности којима се субјекти пословног права могу бавити деле се на основне и споредне, односно претежне и додатне. Основне или претежне делатности су оне које чине главни предмет његовог пословања и које се стога уписују код надлежне агенције. Субјекат може обављати једну или више споредних или додатних делатности, уз основну делатност ради рентабилнијег пословања и за њих по правилу није потребна регистрација. Оне се врше уз основну делатност у мањем обиму или повремено, или које доприносе потпунијем коришћењу капацитета, сировина и помоћног материјала који се употребљавају при вршењу основне делатности.

Однос између основне и споредне делатности је такав да је основна делатност примарна, тј. да је она делатност ради чијег вршења је основан субјекат. Споредна делатност има своје оправдање само ако служи основној делатности. Субјекти

15 Закон о класификацији делатности „Службени гласник РС”, бр. 104/2009

који обављају више делатности имају одређених потешкоћа у разграничењу основне и споредних делатности.

Сходно Закону, потребно је нагласити да субјекат може почети да обавља регистровану делатност или делатности или да мења услове њеног или њиховог обављања тек пошто изврши регистрацију истих и испуни прописане услове у погледу техничке опремљености рада, заштите на раду и заштите и унапређења животне средине као и других услова, кадровских, санитарних...

У нашем правном систему, у погледу вршења делатности полази се од принципа слободног избора делатности од сваког пословног субјекта. Субјекти пословног права могу обављати све делатности, осим послова који се по закону не могу обављати као њихова делатност.

Делатност од интереса за одбрану и безбедност земље и заштиту животне средине и здравља људи могу се обављати под условима прописаним законом. Ту спада и рад са изворима јонизујућих зрачења, отровима, експлозивима и слично.

3.1. Промена делатности

У складу са начелом самосталности субјекта пословног права и начелом слободног избора привредних делатности којима ће се субјекти бавити, прои-зилази и начело да субјекат у току рада може да промени предмет пословања, односно регистроване привредне делатности и то проширењем постојећих, заменом постојећих, увођењем нових или сужавањем постојећих. Проширењем постојећих делатности сматра се увођење нових делатности у предмет пословања уз задржавање ранијих. Под заменом постојећих и увођењем нових делатности подразумева се напуштање свих или појединих делатности које су дотле биле предмет пословања субјекта и прелаз на нове делатности, док се под сужавањем делатности субјекта подразумева брисање дела већ регистрованих делатности како из оснивачког акта, статута, правила друштва тако и из пријаве код надлежне агенције. За проширење, односно замену и увођење нових делатности потребно је да субјекат испуњава услове прописане за вршење привредних делатности којима се проширује или уводи нова, односно, којима замењује ранија.

Одлука о промени делатности доноси се на начин и по поступку који је утврђен оснивачким актом. Правило је да то право припада највишем органу субјекта.

Под посебним условима прописним законом регулисана је могућност промене делатности када се ради о делатностима од интереса за одбрану и безбедност земље и заштиту и унапређење човекове средине.

Правило је, такође да, пре уношења промена у вези са регистрацијом делатности, надлежна агенција претходно донесе одговарајућа решења о испуњености прописаних услова за обављање тих нових привредних делатности субјекта.

4. СЕДИШТЕ

Закон о привредним друштвима указује да је седиште субјекта пословног права место из кога се управља пословима тог субјекта.¹⁶ Сваки субјекат мора имати своје седиште. Раније се подразумевало да седиште представља место у којем се обавља основна делатност субјекта. Седиште субјекта одређује се истим актом којим се оснива и којим се одређује његова делатност.

Уколико субјекат обавља делатност у више места, а актом о оснивању је одређено место седишта субјекта где није његова управа, онда се сматра да је седиште субјекта у месту у којем се налази управа субјекта, без обзира на одређење места из акта о оснивању. То је врло значајно питање о којем морају да воде рачуна субјекти пословног права, органи који врше надзор над њиховим радом, као и судски органи.

Седиште је такође битан елеменат индивидуализације субјекта пословног права у правном промету, због тога се обавезно уписује у пословно име субјекта.

Седиште субјекта има вишеструки значај за одређивање месне надлежности регистарског суда, за одређивање месне надлежности управних и судских органа, за испуњење пореских мера, за одређивање места закључења уговора ако странке у уговору нису навеле одређено место, за одређивање месне надлежности органа за вршење надзора над законитошћу рада субјекта, за одређивање месних, односно локалних пословних обичаја који се примењују у конкретном случају, а често и други извори права чија је примена територијално ограничена, у спољнотрговинском промету код закључења уговора робно-новчаног промета често се по том месту утврђује низ правно релевантних чињеница, као и примена материјалног права појединих земаља и сл.

4.1. Промена седишта

Субјекат може променити своје седиште по основу одлуке органа одређеног оснивачким актом.

Промена седишта субјекта законом је у основи регулисана на истоветан начин као и промена делатности субјекта пословног права.

Седиште се мења када за то постоје стварне потребе везане за пословање, али и из других оправданих разлога. Новоосновани субјекат који нема свој пословни простор често мења седиште из разних разлога, што ствара тешкоће у његовом раду и односу према трећим лицима. Самим тим постоји и могућност злоупотребе промене седишта.

¹⁶ Члан 19. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ бр. 36/2011 и 99/2011

Промена седишта је околност која се мора уписати у регистар код надлежне агенције, а све из разлога што промена седишта није само буквална промена места у коме је седиште. Променом седишта субјекта пословног права мењају се све правне последице које произилазе из седишта. Нарочито сложена ситуација може наступити ако се променом седишта мења комплетна надлежност правосудних и других државних органа.

5. РЕГИСТАР СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

Регистар привредних субјеката, као јавна књига је од посебног значаја за правно пословање које је обавезно за све категорије субјеката пословног права. Субјекат стиче својство правног лица, тј. правну и пословну способност, а то значи да може да ступа у правне и пословне односе, тек регистрацијом код надлежне агенције.

Ову област код нас уређује Закон о поступку регистрације у Агенцији за привредне регистре.¹⁷ Њиме је регулисано да послове регистрације привредних субјеката води Агенција за привредне регистре. Овај регистар се води за цело подручје Републике Србије и он је јаван и свако ко има правни и пословни интерес има право увида у исти.

Регистар је јединствена централна јавна електронска база података о сваком привредном субјекту на целој државној територији. Седиште агенције је у Београду, а има више регионалних центара. Послове агенције обавља физичко лице „регистратор” које се стара о законитом вођењу регистра.

Основна начела поступка регистрације јесу начело јавности и доступности, тачности и претпоставке савесности, формалности, времена настанка и временског редоследа.

5.1. Субјекти уписа

Субјекти уписа у регистар, који су обавезни да пре почетка рада изврше своју регистрацију, су сва правна лица којима закон дозвољава постојање. То су привредна друштва, банке и друге финансијске организације, задруге и задружни савези, берзе, брокерско-дилерска друштва, организације за осигурање и др. У обавези да се региструју су и предузетници што је, у односу на претходна законска решења, пренето у надлежност Агенције за привредне регистре.

¹⁷ Закон о поступку регистрације у Агенцији за привредне регистре, „Службени гласник РС“ бр. 99/2011

5.2. Предмет уписа

Предмет уписа у регистар привредних субјеката представља институте индивидуализације, тј. институт презентације битних атрибута субјекта према трећим лицима. У свим тржишним привредама регистар као јавна књига игра изузетно значајну улогу будући да омогућује пословним партнерима и трећим лицима упознавање са свим битним чињеницама значајним за правно пословање, чиме се умањују ризици закључивања правних послова са непостојећим партнерима, неовлашћеним лицима, инсолвентним субјектима и сл.

У регистар се уписују подаци који се односе на оснивање субјеката пословног права, њихово повезивање и престанак, статусне промене и промене правне форме, евентуални покренути поступци ликвидације и стечаја, као и подаци који су обавезни по одлуци посебних прописа. Поред основних података, а то су пословно име, седиште, делатност, оснивачки улог, матични број, текући рачун, порески идентификациони број тзв. ПИБ, регистар садржи још и додатно уписани и уплаћени капитал, име и матични број директора, име и матични број прокуристе и осталих заступника, као и друге податке ако су битни за идентификацију субјекта. Упис у регистар има правно дејство према трећим лицима од дана уписа, а у одређеним случајевима и од часа и минута уписа.

5.3. Поступак регистрације

Поступак започиње подношењем пријаве од стране овлашћеног лица са прописаним исправама и прилозима. Пријава се подноси поштом, електронским путем или непосредно агенцији.

Регистратор проверава испуњеност услова за регистрацију, док се подаци уписани у пријави сматрају апсолутно тачним јер је то и основни смисао уписа субјеката у регистар. Ко се у правном промету, поступајући савесно, поузда у податке уписане у регистар не сноси штетне последице које из тога евентуално настану. За несавесне кориснике података ова претпоставка не важи. Дакле, и овде важи општи принцип о одговорности савесних учесника у пословању, односно правном промету. Давање нетачних података за лице које подноси регистрациону пријаву повлачи кривичну одговорност запрећеном казном до пет година затвора.

По поднетој пријави регистратор решава решењем или закључком. Регистрациона пријава се одбија решењем у којем се утврђују услови за регистрацију који нису испуњени. Ако је пријава исправна регистратор у року од пет дана, од дана подношења исте, доноси решење о спровођењу регистрације.

Уколико је регистрациона пријава одбачена решењем подносилац пријаве има право у року од тридесет дана од дана пријема истог да поднесе жалбу министру

надлежном за послове привреде преко Агенције за регистар привредних субјеката. Жалбу прво цени регистратор и ако оцени да је основана доноси решење којим замењује нападнуто решење. У супротном у року од пет дана жалбу доставља надлежном министру. Министар је у обавези да по жалби одлучи у року од тридесет дана од дана њеног пријема у министарству и то одбацивањем, усвајањем жалбе и враћањем предмета регистратору на поновно одлучивање или усвајањем жалбе, укидањем нападнутог решења и притом доношењем самосталне одлуке. Незадовољна страна решењем министра може покренути управни спор.

Регистрација производи правно дејство за убудуће и то од наредног дана од дана објављивања. У поступку регистрације није дозвољен повраћај у пређашње стање. Доношена решења у поступку регистрације се објављују истовремено са доношењем решења са којим се пријава усваја.

Глава IV

ЗАСТУПАЊЕ СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

1. ЗАСТУПАЊЕ

Заступање је предузимање правних послова у име и за рачун заступаног физичког или правног лица, на основу овлашћења за заступање. Лице које предузима правне послове (правне радње)¹⁸ је заступник, а лице у чије име и за чији рачун се посао предузима је заступани (властодавац). Поред заступника и заступаног у правном послу се појављује и треће лице са којим заступник заснива правни посао у име и за рачун заступаног.

Заступништво је правно-техничко средство, посебан начин предузимања правних послова за другога. Због постојања заступништва дејства посла не настају између лица која су уговарала већ директно између заступаног и заступниковог саговорника.

Да би заступник остао по страни од дејства правног посла и правни посао производио своја дејства само према заступаном лицу потребно је да буду испуњени извесни услови. Потребно је, тако да постоји овлашћење да једно лице предузима послове чија ће дејства настати за једно друго лице – потребно је овлашћење за заступање. Потребно је да заступник предузимајући послове изјављује властиту вољу – да он закључује правни посао и потребно је да постоји намера заступника да предузме посао у име и за рачун заступаног и да овакво његово иступање буде прихваћено од стране заступниковог саговорника. Стране у уговору су у ствари заступани и лице са којим заступник непосредно закључује уговор (*contemplatio domini*).

18 „Правна радња је у суштини изјава воље којом се ствара, мења или укида неки правни однос. Та изјава воље може да значи само манифестовање одређеног правног статуса, правне ситуације субјекта у правном односу, а може да буде и каузална – да значи пренос одређених имовинских вредности из једне имовине у другу. Да има, дакле, одређено правно дејство, у ком случају она појам правне радње своди на један ужи појам – на правни посао. Према томе, правни посао је врста правне радње и он представља средство, инструмент правног промета“ Гамс, А., Увод у грађанско право – општи део, Научна књига, Београд, 1978. стр. 181.

Правни посао настаје изјавом воље правног субјекта. Правни субјект некада не може сам предузети правни посао због правних или фактичких сметњи. Правна сметња је нпр. пословна неспособност детета да оно само пуноважно предузима правне послове. Фактичка сметња може настати због боравка у другом месту, заузетости и сл. Институтом заступања омогућава се свим лицима која правни посао не могу лично предузети, да то учине преко заступника.

Међутим, неке правне послове није дозвољено предузимати преко заступника. Било зато што су изразито личне природе (*intuitu personae*), било зато што су им последице таквог значаја да се при њиховом предузимању захтева такав степен опрезности, промишљености и поузданости који заступништво не би могло са потпуном сигурношћу да обезбеди, па је законодавац такву могућност искључио или ограничио. Тестамент може сачинити само лице које је навршило петнаест година живота и способно је за расуђивање.¹⁹ Ванпарнични поступак давања дозволе за ступање у брак може се покренути само предлогом лица које није навршило осамнаест година, а не и њихових заступника.²⁰ Правило је да закључењу брака присуствују оба будућа супружника. Само у нарочито оправданим случајевима, надлежни општински орган управе може решењем дозволити да се брак закључи у присуству само једног од будућих супружника и пуномоћника другог супружника.²¹

Заступање делује тако да уговор или други правни посао који закључи заступник у име заступаног лица и у границама својих овлашћења обавезује непосредно заступаног и другу уговорну страну. Заступник је дужан обавестити другу уговорну страну да иступа у име заступаног, али и кад он то не уради, уговор производи правно дејство за заступаног и другу уговорну страну, ако је она знала, или је из околности могла закључити, да он иступа као заступник.²²

Закон о облигационим односима не даје појам (дефиницију) заступања већ само нормира могућност предузимања уговора и других правних послова преко заступника.²³ Из садржине даљег нормирања дејства таквог предузимања правних послова која се огледају у непосредном обавезивању заступаног лица, обавезе заступника да обавести другу страну да иступа у име заступаног и да дела у границама овлашћења могу се извести битни елементи заступања: Заступништво је начин (могућност) предузимања правних послова у име и за рачун заступаног лица код кога:

- 1) сва дејства посла предузетог у име и за рачун заступаног лица настају само према заступаном лицу,

19 Члан 79. Закона о наслеђивању „Службени гласник РС“, бр. 46/95, 101/2003

20 Члан 80. Закона о ванпарничном поступку „Службени гласник СРС“, бр. 25/82, 48/88, и „Службени гласник РС“, бр. 46/95, 18/2005, 85/2012, 45/2013

21 Члан 301. Породичног закона „Службени гласник РС“, бр. 18/2005, 72/2011.

22 Члан 85. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ“, број 29/78, 39/85, 45/89, 57/89 и „Службени лист СРЈ“, бр. 31/93, 22/99, 23/99, 35/99, 44/99

23 члан 84. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ“, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени лист СРЈ“ бр. 31/93

- 2) под условом да је заступник делао у границама овлашћења за заступање и
- 3) обавестио треће лице да посао предузима у име и за рачун заступаног лица.²⁴

Заступник мора да има и намеру да дела за другог, за заступаног. Намера је психички, унутрашњи чин код заступника, нешто што се збива у њему самом и док он то не материјализује спољнем свету оно остаје познато само њему и према трећим лицима нема никакво дејство. Како је непосредно предузимање правних послова правило, а заступништво изузетак, у случају да заступник предузме радњу за заступаног без стављања до знања трећем лицу да то чини за заступаног, треће лице би могло сасвим оправдано сматрати да је у правном односу са заступником. Зато је увек нужно да заступник стави до знања трећем лицу да радњу предузима за заступаног. Како ће заступник своју намеру ставити до знања трећем лицу је друго питање. Најчешћи и најпоузданији начин у пракси је изричита изјава заступника да поступа у име и за рачун заступаног („за заступано лице“, *„per procuram“*). Некада се та намера може сазнати и на основу околности случаја. Наш Закон о облигационим односима прихвата оба начина.²⁵

Заступање настаје на основу закона, акта надлежног органа или изјаве воље заступаног. Овлашћење за заступање заснива се на:²⁶ 1. закону, 2. општем акту правног лица (статутарно заступништво), 3. акту надлежног органа или на 4. изјави воље заступаног (пуномоћје). Основни критеријум за поделу заступништва је у његовом конститутивном елементу без кога нема заступања а то је у овлашћењу за заступање.²⁷

Улога заступника је у сачињавању правног посла, у изјављивању или примању изјављене воље, у одређивању, заједно са трећим лицем садржине облигационог односа чија ће дејства настати за заступаног и треће лице.

Дејства заступништва испољавају се тиме што субјект насталог правног односа, носилац права и обавеза, постаје заступано лице самим моментом предузимања правног посла од стране заступника. Заступник учествује у стварању правног односа али он остаје по страни од дејства посла који је сачинио у име заступаног.²⁸

24 Вучковић, М., Заступништво, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада, „Службени лист СФРЈ“, Београд, 1978., стр. 978

25 Члан 85. став 3. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ“, број 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени лист СРЈ“ број 31/93: Заступник је дужан обавестити другу страну да иступа у име заступаног, али и кад он то не уради уговор производи правно дејство за заступаног и другу страну, ако је ова знала или је из околности могла закључити да он иступа као заступник.

26 Члан 84. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ“, број 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени лист СРЈ“ број 31/93

27 Члан 84. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ“, број 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени лист СРЈ“ број 31/93

28 Вучковић, М., оп.цит. стр. 978. „Титулар права и обавеза из Закона о општем управном поступку је странка, а не пуномоћник који у име и за рачун странке предузима процесне радње у поступку.“ Из пресуде Врховног суда Србије, У. 2556/2002 од 30.05.2003. године, Paragraf Lex.

При предузимању правних послова у име и за рачун заступаног, заступник изјављује сопствену вољу, тумачи њену садржину и одређује садржину и границе успостављеног правног односа. Сагласност се постиже између заступникове изјаве воље и изјаве воље трћег лица. Њихове две воље одређују садржај права и обавезе и њихове се воље разматрају. Ако је сагласност манљива, „уколико недостатак воље или знање и потреба знања извесних околности има утицаја на правне последице изјава воље, не долази у обзир личност заступаног без заступника“.²⁹ Разлика између заступника и гласника је управо изражавање сопствене воље при иступању заступника, док гласник само преноси, дојављује нечију вољу трећем лицу.

Заступник предузима правне радње у туђе име и за туђ рачун. „У туђе име“ значи да овлашћења и обавезе из закљученог правног посла не настају за оног који је правну радњу предузео, већ за неког другог, док „за туђ рачун“ значи да се економски ефекти предузетог правног посла остварују не у имовинској маси онога ко је правни посао предузео већ неког другог. Тај „други“ је заступани. У теорији има мишљења да је за одређивање појма заступништва довољно рећи и само „у име“, јер је у смислу ових речи садржан и смисао речи „за рачун“, тако да се ове појављују као сувишне.³⁰

2. ЗАСТУПАЊЕ СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

Субјекти пословног права су правна лица (осим предузетника) и као таква не могу директно иступати у правном промету, ради реализације своје делатности из оснивачких аката, већ то могу само преко својих заступника.³¹ Они немају правно релевантну вољу. Зато субјект пословног права може ступати у правне односе само преко физичких лица.

Путем заступања привредна друштва и остали субјекти пословног права преузимају обавезе у правном промету. Заступник иступа у име и за рачун субјекта пословног права, те су тиме преузета права и обавезе из закључених правних послова путем заступања права и обавезе тог субјекта пословног права.

29 Члан 166. ст. 1. Немачког грађанског законика. Текст законика се може видети у Немачки грађански законик од 18. августа 1896. Књ. 1, Општи део/превела Милица Радојковић, Београд, 1940.

30 Станковић, О., Водинелић, В., Увод у грађанско право, НОМОС, Београд, 2001., стр. 195.

31 “Правно лице, по природи ствари, не може непосредно предузимати не правне, ни фактичке радње, већ то могу чинити само физичка лица овлашћена да их предузму у име и за рачун правног лица. Правни и економски ефекти тако предузетих радњи се рефлектују у имовини правног лица.” Из решења Вишег трговинског суда, Пж. 727/09 од 07.05.2009. године, Paragraf Lex

2.1. Законско и статутарно заступање субјеката пословног права

Законски заступници друштва у смислу Закона о привредним друштвима су лица која су тим законом као таква одређена за сваки поједини облик друштва.

Законски заступник друштва може бити физичко лице или друштво регистровано у Републици Србији.

Друштво мора имати најмање једног законског заступника који је физичко лице.

Друштво које има функцију законског заступника, ту функцију врши преко свог законског заступника који је физичко лице или физичког лица које је за то овлашћено посебним пуномоћјем издатим у писаној форми. И ови законски заступници региструју се у складу са законом о регистрацији.³²

Ако оснивачким или интерним актом није другачије одређено и уписано у Регистар привредних субјеката, привредна друштва заступају непосредно на основу закона: ортакчко друштво – сваки ортак самостално,³³ командитно друштво – комплементари самостално,³⁴ друштво с ограниченом одговорношћу – директор или више директора и акционарско друштво – извршни директори или генерални директор.³⁵

Према Закону о привредним друштвима друштво с ограниченом одговорношћу има једног или више директора који су законски заступници друштва. Број директора одређује се оснивачким актом или одлуком скупштине. Ако оснивачким актом или одлуком скупштине није одређен број директора, друштво има једног директора.³⁶ Значи директор заступа друштво *ex lege* (код ортакчког друштва то могу бити сви ортаци, код командитног друштва сви комплементари, а код друштва с ограниченом одговорношћу и акционарског друштва један или више директора). Ово законско заступничко овлашћење директора произилази из самог статуса директора, који се у заступничким пословима појављује као саставни део тог друштва, као његов орган, изражавајући вољу тог друштва (делује не као алтер его тог друштва него као његов его).³⁷

32 Види члан 31. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ бр. 36/2011 и 99/2011

33 Члан 111. став 1. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ бр. 36/2011 и 99/2011, „Сваки ортак је овлашћен да самостално заступа друштво, ако уговором о оснивању није другачије одређено“ члан 111. став 1. ЗПД.

34 Члан 131. став 2. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ бр. 36/2011 и 99/2011, „Комплементари имају статус ортака ортакчког друштва“, и члан 126. став 2. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ бр. 36/2011 и 99/2011, „Командитори не могу водити послове друштва нити га заступати“

35 Члан 389. став 1. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ бр. 36/2011 и 99/2011 „Извршни директори воде послове друштва и законски су заступници друштва, осим ако је статутом одређено да само поједини извршни директори заступају друштво“, и члан 388. став 1. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ бр. 36/2011 и 99/2011 „Директори могу именовати једног од извршних директора овлашћених за заступање друштва за генералног директора друштва“

36 Члан 218. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ бр. 36/2011 и 99/2011

37 Васиљевић, М., Компанијско и трговинско право, Службени гласник, Београд, 2008., стр. 37,

Оснивачким или другим актом друштва као заступници се могу одредити и друга лица. То су статутарни заступници који се у том својству обавезно региструју. Регистрацији подлежу и сва евентуална ограничења на заступање.

Код статутарног заступништва функцију заступника друштва, поред органа одређених законом, врше и одређени други радници друштва. Појму статутарног заступника одговара институт „осталих заступника“ који је регулисан законом.³⁸ Осим законских заступника, заступници друштва су и лица која су актом или одлуком надлежног органа друштва овлашћена да заступају друштво и као таква регистрована у складу са законом о регистрацији.³⁹

Реч је о статутарним заступницима друштва, одређеним не *ad personam*, већ с обзиром на радно место, те послове и задатке који се по том основу обављају. Одређивање статутарних заступника није нужност, али се често показује потребним ради веће специјализације заступничких послова.

Заступник привредног друштва дужан је према привредном друштву да поштује сва ограничења овлашћења на заступање утврђена оснивачким актом, уговором ортака или чланова друштва, статутом или одлуком надлежног органа друштва.

По Закону о привредним друштвима заступник (*ex lege* или на основу оснивачког акта) овлашћен је да у име привредног друштва (или предузетника), а у границама својих овлашћења, закључује уговоре и врши друге правне радње, као и да заступа друштво пред судовима и другим органима. Конститутивним актима привредног друштва (или предузетника) или посебним одлукама органа друштва овлашћења заступника могу се ограничити на:

- 1) закључивање одређених уговора (по врсти или вредности),
- 2) вршење одређених правних радњи и
- 3) закључивање уговора и вршење других правних радњи само уз сагласност органа управљања.⁴⁰

Поставља се питање пуноважности правног посла закљученог изван оквира ограничења заступника. Закон о привредним друштвима прописује правило: према трећим лицима ограничења овлашћења заступника немају правно дејство (па иако су објављена). Изузетно, ограничења овлашћења заступника у виду обавезног супотписа могу се истицати према трећим лицима ако су регистрована у складу са законом о регистрацији,⁴¹ док се нерегистрована интерна ограничења не би ни у ком случају могла истицати према трећим лицима.

Васиљевић, М., Привредна друштва – домаће и упоредно право, Удружење правника у привреди Југославије, Београд, 1999., стр. 67.

38 Члан 32. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011

39 Види више у Марковић В., Заступање и заступници привредних субјеката, Пословни биро, Београд, 2012., стр. 61.

40 Васиљевић М., Коментар Закона о привредним друштвима, ЈП Службени гласник, Београд 2006., стр. 109.

41 Члан 33. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ бр. 36/2011 и 99/2011

Чланови управе морају водити послове друштва са пажњом доброг и савесног привредника и чувати пословну тајну друштва. Мера за пажњу коју мора показати члан управе јесте начин како би поступао самостални руководилац друштва који је свестан својих дужности и који не управља пословањем својим, него туђим средствима онако како то чини лице коме је поверена брига о туђим имовинским интересима. Притом се тражи најмање просечна мера понашања у струци одређена објективним мерилима.⁴²

Основне дужности које законски и статутарни заступници дугују друштву а којима је њихово деловање ограничено или усмерено су: дужност пажње,⁴³ дужност пријављивања послова и радњи у којима постоји лични интерес, дужност избегавања сукоба интереса, дужност чувања пословне тајне, дужност поштовања забране конкуренције.⁴⁴

У случају ликвидације привредног друштва функцију законског заступника друштва има ликвидациони управник. Именовањем ликвидационог управника свим заступницима друштва престају права заступања друштва. Ако друштво не именује ликвидационог управника одлуком о покретању ликвидације, сви законски заступници друштва постају ликвидациони управници.

Поред наведених и Закон о задругама,⁴⁵ Закон о јавним предузећима,⁴⁶ Закон о јавним службама,⁴⁷ Закон о удружењима,⁴⁸ Закон о банкама,⁴⁹ Закон о осигурању,⁵⁰ такође садрже одредбе о заступању.

42 Види Барбић Ј., Одговорност за штету, Инг. биро, Загреб, 2006., стр. 86. По Закону о друштву са ограниченом одговорношћу Немачке (GmbHG) генерални директор има широко дискреционо право да је оно што предузима у најбољем интересу друштва. Генерални директор може, дакле, прихватити одређене ризике и да не значи да ће бити одмах одговоран ако резултат тог ризика буде штетан по друштво. Међутим, ако је генерални директор прихватио ризик онда се мора држати прописаних принципа управљања ризиком, а посебно да се његове одлуке правилно припреме, примене и прати извршење истих. Види Körner M., Duisberg A., Directors' duties in Germany, 07.09.07. (2010. јул 05) Преузето са http://www.twobirds.com/English/.../directors_duties_Germany.aspx

43 Тако и судска пракса: „Не може се на заблуду позивати онај ко се при закључењу уговора није понашао са пажњом која се у промету очекује, па предузеће не може тражити поништај уговора наводећи да је његов директор потписао уговор који претходно није прочитао, што указује да приликом закључења уговора није поступио са пажњом која се од директора очекује, а то је да прочита текст који потписује и оверава печатом.“ Из пресуде Вишег трговинског суда у Београду, Пж. 3951/98 од 05.11.1998. године, www.sudskapraksa.com

44 О дужностима законских и статутарних заступника види више у Марковић, В., Законски и статутарни заступници привредних субјеката. Право теорија и пракса, број 7-9/2012, стр. 20-41.

45 Закон о задругама, „Службени лист СРЈ“, бр. 41/96, 12/98, „Службени гласник РС“, бр. 101/2005, 34/2006 и „Службени гласник СРС“, бр. 57/89, „Службени гласник РС“, бр. 46/95, 101/2005

46 Закон о јавним предузећима, „Службени гласник РС“, бр. 119/2012, 116/2013 (Аутентично тумачење).

47 Закон о јавним службама „Службени гласник РС“, бр. 42/91, 71/94, 79/2005

48 Закон о удружењима „Службени гласник РС“, бр. 51/2009

49 Закон о банкама „Службени гласник РС“, бр. 107/2005, 91/2010

50 Закон о осигурању „Службени гласник РС“, бр. 55/2004, 70/2004, 61/2005, 85/2005, 101/2007, 63/2009, 107/2009, 99/2011, 119/2012, 116/2013

Тако задругу заступа директор задруге.⁵¹

Директор јавног предузећа представља и заступа предузеће.

Закон о банкама уређује заступање банке.⁵² Банку представља и заступа председник извршног одбора банке. Извршни одбор банке чине најмање два члана, укључујући и председника. При предузимању правних радњи у име и за рачун банке, председник извршног одбора банке дужан је да обезбеди потпис једног члана тог одбора.

2.2. Заступање субјекта пословног права на основу акта надлежног органа

Заступање на основу одлуке државног органа је законско заступништво у ширем смислу. Заступници се морају накнадно конкретно одредити (поставити) одлуком државног органа, обично и под специјалним називима „старатељ“, „привремени заступник“, „стечајни управник“ и сл. Овакав основ заступања предвиђа више законских прописа.

Закон о парничном поступку⁵³ предвиђа да ће суд туженом (физичком лицу, правном лицу или предузетнику) поставити привременог заступника, са списка адвоката који доставља адвокатска комора, ако се у току поступка пред првостепеним судом покаже да би редован поступак око постављања законског заступника туженом трајао дуго, па би због тога могле да настану штетне последице за једну или обе странке, а нарочито у овим случајевима:

- 1) ако тужени није парнично способан, а нема законског заступника;
- 2) ако постоје супротни интереси туженог и његовог законског заступника;⁵⁴
- 3) ако обе странке имају истог законског заступника;
- 4) ако је пребивалиште или боравиште, односно седиште туженог непознато, а тужени нема пуномоћника;
- 5) ако се тужени или његов законски заступник, који немају пуномоћника, налазе у иностранству, а достављање се није могло извршити.⁵⁵

51 Члан 44. Закона о задругама, „Службени лист СРЈ“, бр. 41/96, 12/98, „Службени гласник РС“, бр. 101/2005, 34/2006 и „Службени гласник СРС“, бр. 57/89, „Службени гласник РС“, бр. 46/95, 101/2005

52 Члан 75. Закона о банкама „Службени гласник“, број 107/2005 и 91/2010

53 Закон о парничном поступку „Службени гласник РС“, бр. 72/2011, 49/2013 (Одлука Уставног суда), 74/2013 (Одлука Уставног суда).

54 Тако у члану 645. став 2. Општег имовинског законика за Књажевину Црну Гору (ОИЗ) из 1888. се каже: „У Кућама гдје још има домаћин, он и бива природни старатељ такога малолетника док год суд због особитих прилика и потреба не постави другога за старатеља.“ Текст законика се може видети у електронској збирци прописа Intermex IndOk (www.propisi.com).

55 Члан 81. Закона о парничном поступку, „Службени гласник РС“, број 72/2011, 49/2013-ОУС, 74/2013-ОУС и 55/2014

Закон о привредним друштвима предвиђа именовање привременог заступника друштва од стране суда. Ако је друштво остало без директора, а нови директор не буде регистрован у регистру привредних субјеката у даљем року од тридесет дана, акционар или друго заинтересовано лице може тражити да суд у ванпарничном поступку постави привременог заступника друштва.⁵⁶

По Закону о стечају стечајни управник води послове и заступа стечајног дужника, осим ако је законом другачије одређено.⁵⁷

Стечајног управника именује надлежни Привредни суд решењем о отварању стечајног поступка а бира се методом случајног одабира са листе активних стечајних управника за територију надлежног суда, коју доставља специјализована организација која води именик стечајних управника, што је један од поверених послова које обавља Агенција за лиценцирање стечајних управника. Суд то чини поштовањем одредби Правилника о условима и начину избора стечајних управника методом случајног одабира.⁵⁸

За стечајног управника може бити именовано лице које испуњава услове материјалноправне и формалноправне природе. Материјалноправни услови за именовање стечајног управника су: 1) да то лице има стечену високу стручну спрему; 2) да има положен стручни испит за стечајног управника; 3) да има одговарајуће радно искуство које га квалификује за вршење функције стечајног управника. Формалноправни услов за именовање неког лица за стечајног управника јесте да се име тог лица налази у именику стечајних управника и да је добило лиценцу за вршење те функције.⁵⁹

2.3. Заступање субјекта пословног права на основу уговора (вољно заступање)

Субјекте пословног права могу заступати и пуномоћници. Пуномоћници своја овлашћења на заступање црпе из уговора са заступником привредног субјекта.

Пуномоћја, по Закону о облигационим односима, могу бити општа, посебна, пословна, пуномоћ по запослењу и пуномоћ трговинског путника. Закон о привредним друштвима овима додаје и прокуру.⁶⁰

56 Члан 397. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011

57 Члан 19. став 1. Закона о стечају, „Службени гласник РС“, бр. 104/2009, 99/2011, 71/2012 (Одлука Уставног суда).

58 Правилник о условима и начину избора стечајних управника методом случајног одабира „Службени гласник РС“, број 3/2010.

59 Види Миленовић, Д., Стечајни управник, Право и привреда, број 7-9/2010, стр. 258-272.

60 Сходно члану 37. став 2. Општих узанси за промет робом „Службени лист ФНРЈ“, број 15/54: Странка може овластити пуномоћника да у њено име закључи један или више одређених уговора (специјална пуномоћ) или да закључује све уговоре једне или више одређених врста (генерална пуномоћ).

Пуномоћје за заступање може дати законски или статутарни заступник привредног субјекта изражавајући његову вољу. Битно је да заступници имају у моменту давања пуномоћја овлашћења за заступање, на основу закона или општег акта, а касније промене у њиховом статусу су ирелевантне за дато пуномоћје.⁶¹

Пуномоћје може дати и лице овлашћено за заступање актом надлежног органа.

Давањем пуномоћја за заступање субјекта пословног права другом лицу не престаје овлашћење за заступање заступника који је дао пуномоћје, будући да он црпи овлашћења за заступање из закона или општег акта и на тој основи извршених уписа у Регистар, те једино промене у овим изворима могу водити престанку заступничких овлашћења.⁶²

Пуномоћје се може дати физичком лицу и то једном или више њих (уз одређење да ли су овлашћени да делују одвојено или заједно) као и правном лицу.

Генерално пуномоћје овлашћује пуномоћника да предузима правне послове који улазе у редовно пословање привредног субјекта као властодавца. Може се поставити питање одређења појма редовно пословање. У редовне послове спадају текући послови властодавца. Изванредни послови су на пример: отуђење или најам основног средства, оснивање фирме у иностранству, давање простора у закуп и сл.

Послови који не улазе у редовно пословање могу се обављати од стране пуномоћника само на основу посебног (специјалног) пуномоћја. По Закону о облигационим односима пуномоћник не може без посебног овлашћења за сваки поједини случај преузети меничну обавезу, закључити уговор о јемству, о поравнању, о избраном суду као ни одрећи се неког права без накнаде. Посебна пуномоћ може бити одређена и посебним законима (за заступање у судским и управним споровима и сл.).

Пуномоћје се даје у писменој форми и са потписом овлашћеног заступника. Ако се пуномоћје даје уз сагласност органа управљања онда се та чињеница мора назначити у преамбули.

Пуномоћје се може дати на одређено или неодређено време.

Овлашћење пуномоћника може бити ограничено на одређену врсту послова или одређене послове, с тим да та ограничења имају дејства према трећем лицу само ако је оно за њих знало или морало знати.

Пуномоћје може престати по основу Закона о облигационим односима, опозивом пуномоћја у свако доба, па и кад се уговором властодавац одрекао тог права, престанком правног лица као пуномоћника, нпр. статусне промене које воде престанку тог субјекта, смрћу пуномоћника, престанком правног лица

61 Васиљевић, М., Привредна друштва – домаће и упоредно право, Удружење правника у привреди Југославије, Београд, 1999.стр. 75.

62 Види Барбић Ј., Пуномоћници организација удруженог рада, Информатор, Загреб, број 3297/1985, стр. 19.

властодавца, отварањем стечаја над пуномоћником као правним субјектом или властодавцем као правним субјектом, постизањем сврхе у коју је пуномоћје дато, као и отказом пуномоћи у свако доба изузев у невреме, протеклом времена на које је пуномоћ дата може се дати и на одређено време.

Ово су основна правила о пуномоћству, односно о уговорном заступању у нашем позитивном праву. У сваком конкретном случају битан је конкретан уговор о заступању и садржина пуномоћја и због тога савесни привредници треба увек да провере пуномоћје заступника пре закључења уговора и других правних послова.⁶³

2.3.1. Пословно пуномоћје

Закон о облигационим односима уређује и пословно пуномоћје према којем пуномоћник може обављати све послове који су „уобичајени“ у вршењу пословне делатности субјекта пословног права. То је облик вољног заступања којим предузеће, друго правно лице или предузетник овлашћују пуномоћника да предузима правне послове, уобичајене у вршењу њихове пословне делатности.⁶⁴

Како се код општег пуномоћја као мера одређења узима објективни критеријум „редовно пословање“ може се поставити питање разграничења између пословне и опште пуномоћи.

Основна формална разлика је што опште пуномоћје могу дати сва правна и физичка лица а пословно пуномоћје само правна и физичка лица која обављају привредну делатност.

Материјална (суштинска) разлика је везана за круг овлашћења пословног пуномоћника. Круг уобичајених послова привредног друштва шири је од круга текућих (редовних послова) које може обављати пуномоћник општег пуномоћја. Ово се види из ограничења овлашћења пословног пуномоћника која су шира од ограничења овлашћења пуномоћника општег пуномоћја. Реч је о отуђењу и оптерећењу непокретности, узимању зајма и вођењу судског и арбитражног спора (уз код општег пуномоћја предвиђене забране преузимања меничне обавезе и обавезе јемства).⁶⁵ Истовремено, нема забране да пословни пуномоћник не може, за разлику од општег, закључити уговор о поравнању, о избраном суду, као и одређи се неког права без накнаде, јер је реч о „уобичајеним“ пословима које може обављати као пословни пуномоћник и без посебног пуномоћја, али их не би могао обављати са општим пуномоћјем.⁶⁶

63 Види више у Марковић, В., Уговор о пуномоћству, Гласник адвокатске коморе Војводине, број 12/2012, стр. 790-820.

64 Бабић И., Привредно право, Универзитет Сингидинум Београд, 2008., стр. 36.

65 Члан 95. став 2. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ“, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени лист СРЈ“ 31/93

66 Види Васиљевић, М., Привредна друштва - домаће и упоредно право, Удружење правника у привреди СРЈ, Београд, 1999., стр. 78. и Новаковић, С., Заступање предузећа, Право, теорија и пракса, број 9/2001, стр. 30.

Пословно пуномоћје може бити ограничено на одређену врсту послова, или на одређене послове, али ова ограничења имају дејство према трећем само ако је за њих знао или морао знати.⁶⁷ Ово ограничење има дејство према трећим лицима само ако је изричито наведено у пуномоћју (обзиром да се ови пуномоћници не уписују у Регистар) у противном пословни пуномоћник би био овлашћен на склапање уобичајених послова.

Привредно друштво може дати пуномоћ и посебном лицу – трговинском путнику који се односе на послове у вези продаје робе који су наведени у пуномоћју. Без посебног овлашћења трговински путник не може склапати уговоре о продаји робе. У случају неизвесности, сматра се да трговински путник није овлашћен да закључује уговоре, него само да прикупља поруџбине, али ће ипак уговор који је закључио остати на снази ако га властодавац накнадно одобри.⁶⁸ Поред тога, трговински путник који је овлашћен да продаје робу није овлашћен да наплати цену, као ни да продаје робу на кредит, осим ако има посебно овлашћење за продају робе на кредит. Насупрот томе, у законска овлашћења трговинског путника спада примање рекламација због недостатка робе и осталих изјава у вези са извршењем уговора закљученим његовим посредовањем, као и предузимање потребних мера за очување права властодавца из тог уговора.⁶⁹

2.3.2. Пуномоћник по запослењу

Закон о облигационим односима познаје и посебну категорију пуномоћника које означава као лица која обављају одређене послове⁷⁰, раније пуномоћници по запослењу. Опште узансе за промет робом дефинишу пуномоћника по запослењу као лице коме је странка поверила обављање таквих дужности из којих, по редовном току ствари, проистиче и овлашћење за закључивање одређених уговора или вршење других одређених послова у границама тих дужности.⁷¹

Закон о привредним друштвима први пут уређује појам „пуномоћника по запослењу“ и одређује да лица која као запослени у друштву раде на пословима чије обављање у редовном пословању укључује и закључење или испуњење одређених уговора или предузимање других правних радњи, овлашћена су да као пуномоћници друштва закључују и испуњавају те уговоре, односно предузимају те правне радње у границама послова на којима раде без посебног пуномоћја. Под појмом запосленог у смислу овог закона сматра се физичко лице које је у радном

67 Члан 95. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, број 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени лист СРЈ” број 31/93

68 Члан 40. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, број 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени лист СРЈ” број 31/93

69 Види Новаковић, С., Заступање предузећа, Право, теорија и пракса, број 9/2001 оп. цит. стр. 32.

70 Члан 98. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, број 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени лист СРЈ” број 31/93

71 Члан 40. Опште узансе за промет робом „Службени лист ФНРЈ“, број 15/54

односу у друштву, као и лице које није у радном односу у друштву, ако обавља функцију у друштву.⁷²

Ширина послова субјекта пословног права, њихова просторна и садржајна разгранатост, учесталост и брзина којом се обављају доводе у питање задовољење потреба само класичним давањем овлашћења на заступање законом, општим актом или давањем пуномоћи. Овлашћење на заступање на основу закона и општег акта субјекта пословног права поверава се уском кругу лица који нису у могућности да исто заступају у великом броју послова које закључују. Та лица се не баве само заступањем, него им се законом поверава вођење послова привредног субјекта а заступање, као део тога, је испољавање воље у име субјекта и примање исполене воље у његово име. Заступање на основу уговора захтева склапање правног посла са сваким лицем коме се даје такво овлашћење и издавање пуномоћја којом се оно представља трећим лицима као заступник привредног субјекта. Подела и број послова довело би до ангажовања многобројних лица што би све било претерано оптерећење привредних субјеката, а с друге стране би захтевало непотребно испитивање од трећих лица да ли је неко и у којој мери овлашћен да га заступа.

Због тога се јавила потреба да се прошири круг лица овлашћених за заступање привредних субјеката и олакша начин давања овлашћења за то уз заштиту поверења у правном промету. У пословној пракси је створен посебан основ за заступање прихваћен у законодавству при чему је важну улогу одиграла и судска пракса.

Реч је о овлашћењу за заступање које произилази из тога што је некеме поверено да за привредни субјект обавља одређене послове, а да за то није потребно да поседује посебно пуномоћје.

Пуномоћник по запослењу је лице које се сматра овлашћено на предузимање правних радњи, у име и за рачун властодавца, самом чињеницом што за њега фактички врши одређене радне дужности и послове из којих, по редовном току ствари, произилази и овлашћење за закључење, а евентуално, и испуњење одређених уговора.⁷³

Реч је о лицима која раде на таквим пословима чије је обављање везано за закључење и испуњење одређених уговора, као што су продавци у продавницама, лица која обављају одређене услуге у угоститељству, лица на пословима шалтерске службе у пошти, у банци и сл.

Овако таксативно навођење поменутих послова је прилично непрецизно и не треба га схватити уско у ограничавајућем смислу. Зато треба сматрати да у категорију ових пуномоћника улазе и лица којима је то својство определила досадашња судска пракса и пословни обичаји (комерцијални директор, комерцијалиста, шеф стоваришта, руководицац кадровских послова, руководицац представништва, руководицац градилишта, управник одмаришта).

72 Члан 34. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, број 29/78, 39/85, 45/89(УСЦ), 57/89 и „Службени лист СРЈ” број 31/93

73 Бабић, И., Привредно право, Универзитет Сингидинум Београд, 2008. оп. цит. стр. 35.

Из природе овлашћења пуномоћника по запослењу произилази да лице код којег се постојање оваквог пуномоћја претпоставља мора бити у радном односу, односно запослени у привредном друштву. Тиме се штити интерес заступаног да се према трећим лицима не приказује неовлашћено лице. Међутим, треће лице не може увек знати ко је запослени. Зато нови Закон о привредним друштвима под појмом запосленог сматра и физичко лице које је у радном односу у друштву, као и лице које није у радном односу у друштву, ако обавља функцију у друштву.

Обим овлашћења пуномоћника по запослењу одређен је према врсти послова које обављају у привредном друштву, а не према лицу које те послове обавља. Ширина овлашћења одређена је пословним обичајима.

Границе њихових овлашћења одређене су према обичајима пословног промета, границама радних дужности на датом радном месту.⁷⁴ Тако се у нашој судској пракси сматра да руководилац градилишта има право да уговара куповину грађевинског материјала који је потребан за извођење радова, али да није овлашћен да уговара са наручиоцем радова измену цене грађења.⁷⁵ Пуномоћник по запослењу је капетан брода, те шофер код уговора о међународном друмском превозу ствари.⁷⁶ Или услове испоруке и наплате робе са купцем може уговорати и мењати само радник продавца који је за то овлашћен, а не и возач који је купцу довезао робу.⁷⁷ Пословођа продавнице је овлашћен да као пуномоћник по запослењу закључи уговор о пружању услуга загревања продавнице.⁷⁸

Пуномоћник по запослењу не може на другога пренети своје овлашћење за заступање, јер оно произилази из схватања пословне праксе и везује се за обављање тачно одређених послова. Овлашћење може имати само лице које те послове обавља и нико други, јер само оно оставља привид према трећима да је овлашћено заступати заступаног у оквиру посла који обавља. Законом је прописано ко у име друштва може дати пуномоћје а међу тим лицима с правом нису наведени пуномоћници по запослењу.

Пуномоћник по запослењу одговара за штету коју нанесе друштву прекорачењем граница својих овлашћења. Изузетно не одговара за штету ако је поступао у складу са одлуком надлежног органа друштва, односно ако су његове радње накнадно одобрене од стране тог органа.⁷⁹

74 „Да би се уговор сматрао закљученим по пуномоћнику по запослењу, није довољно да је лицу, које је тај уговор закључило, поверено обављање одређених дужности, већ је потребно и да је уговор закључен у вези обављања послова који не излазе из граница тих дужности“, из пресуде Врховног привредног суда, Сл-478/56

75 Наведено према Јанковец И., Привредно право, Привредни саветник АД Београд и Организација за правну едукацију и културу права „Проиурис“, Београд, 2004, стр. 15.

76 Царић С., Витез М., Веселиновић П. Ј., Привредно право, Привредна академија, Нови Сад, 2006. стр. 55.

77 Из пресуде Вишег трговинског суда, Пж. 303/2006 од 12.06.2006. године, ParagrafLex.

78 Из пресуде Вишег привредног суда, Пж. 74/98 од 21.04.1998. године, www.sirius.rs/praksa/21327

79 Члан 41. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011

2.3.3. Прокура

Прокура је законска форма овлашћења којим привредно друштво овлашћује једно или више лица за закључивање правних послова и радњи у вези са делатношћу друштва.⁸⁰ Ради се о најширем пуномоћју, ширем и од пословног, због чега је императивно одређено да се извештава регистар о давању и опозиву прокуре.

Прокуриста има овлашћења на основу уговора о пуномоћству са привредним друштвом.

Прокура се издаје одлуком ортака, командитора и комплементара, односно скупштине, ако оснивачким актом односно статутом није другачије одређено.

Општи оквир овлашћења прокуристе везан је за закључивање уговора и вршење правних послова и радњи у вези са делатношћу привредног друштва, а посебна ограничења утврђена су законом. Прокуриста не може без посебног овлашћења да:

- 1) закључује правне послове и предузима правне радње у вези са стицањем, отуђењем или оптерећењем непокретности и удела и акција које друштво поседује у другим правним лицима;
- 2) преузима меничне обавезе и обавезе јемства;
- 3) закључује уговоре о зајму и кредиту;
- 4) заступа друштво у судским поступцима или пред арбитражом.

Ограничења прокуре која нису изричито предвиђена овим законом немају дејство према трећим лицима.

Изузетно од наведеног, дозвољено је ограничити овлашћења прокуристе супотписом законског заступника друштва или другог прокуристе (заједничка прокура).

Овлашћења из прокуре се не могу дати на одређено време нити се може везати за одређене услове.

Прокура је специјално најшире трговачко пуномоћство, јер иако прокуру дају ортаци, командитори и комплементари, односно скупштина, ако оснивачким актом односно статутом није другачије одређено, њена садржина је одређена непосредно законом што значи да овлашћења прокуристе у заступању могу бити и шири од овлашћења директора. Давалац прокуре није овлашћен да утврђује обим и врсту овлашћења која има прокуриста у заступању друштва.

Ако у прокури није изричито наведено да је дата за огранак, сматра се да је прокура дата за цело привредно друштво.

80 Чланови од 35-40. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011

Прокуриста одговара за штету коју нанесу друштву прекорачењем граница својих овлашћења.

Изузетно прокуриста не одговара за штету ако је поступао у складу са одлуком надлежног органа друштва, односно ако су његове радње накнадно одобрене од стране тог органа.

Прокуриста не може без посебног овлашћења наступати као друга уговорна страна и са друштвом закључивати уговоре у своје име и за свој рачун, у своје име а за рачун другог лица, нити у име и за рачун другог лица. Ово овлашћење даје се одлуком ортака, комплементара, односно скупштине, осим ако је оснивачким актом, односно статутом другачије одређено.⁸¹

2.3.3.1. Издавање и врсте прокуре, потписивање прокуре

Прокуру даје привредно друштво једном лицу или већем броју лица као појединачну или заједничку. Прокура се издаје одлуком ортака, командитора и комплементара, односно скупштине, ако оснивачким актом односно статутом није другачије одређено.⁸² Такође, предузетник издаје прокуру лично и не може пренети овлашћење за издавање прокуре на друго лице.

Прокура се може дати било ком запосленом у привредном друштву а може се дати и лицу ван привредног друштва ако привредно друштво има интерес да за прокуристу ангажује лице које није запослени друштва. Битно је поверење привредног друштва у такво лице.

Прокуриста не може бити правно лице.⁸³

Закон о привредним друштвима искључује пренос прокуре на друга лица.⁸⁴ Преношење прокуре на друго лице било би противно њеној правној природи. Прокура се даје одређеном лицу у које привредно друштво има безрезервно поверење па је строго личног карактера, односно везана је за лице које се, између осталог, и због тог разлога, обавезно уписује у регистар.

Има мишљења да заступник може пренети своја овлашћења на другог, иако то није предвиђено законом или уговором, ако је спречен околностима да посао лично обави, а интереси заступаног захтевају неодложно предузимање правног посла. Прокуриста у овом случају одговара не само за избор тог лица већ и за његов рад (као и у случају да сам обавља тај посао).⁸⁵

81 Види члан 41. и 42. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011

82 Члан 36. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011

83 Члан 35. став 1. Закон о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011: Прокура је пословно пуномоћје којим друштво овлашћује једно или више физичких лица да у његово име и за његов рачун закључују правне послове и предузимају друге правне радње

84 Члан 35. став 3. Закон о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011: Прокура је непреносива и прокуриста не може дати пуномоћје за заступање другом лицу

85 Види Васиљевић, М., Коментар Закона о привредним друштвима, стр. 124.

У теорији постоји мишљење да прокуста не може пренети прокуру на друго лице ни делимично (у виду преношења поједних овлашћења из прокуре).⁸⁶ Међутим, судска пракса је става да прокурита не може пренети прокуру на друго лице али може део прокуре.⁸⁷

Прокура може бити појединачна или заједничка.

Ако је прокура издата за два или више лица без назнаке да се ради о заједничкој прокури, сваки прокурита поступа самостално.

Ако је прокура издата као заједничка прокура, правни послови које закључују или правне радње које предузимају прокурити пуноважни су уз изричиту сагласност свих прокурита, осим ако је у прокури наведено да је за пуноважност довољна сагласност тачно одређеног броја прокурита. Изјава воље или правна радња учињена према једном прокуриту има правно дејство као да је учињена према свим прокуритима.⁸⁸

Појединачна прокура може бити дата једном лицу или већем броју лица па привредно друштво може имати једног или више појединачних прокурита. Појединачни прокурити наступају потпуно самостално у закључивању уговора и вршењу правних послова и радњи у односу на друге појединачне прокурите, по чему се ова прокура и разликује од заједничке.

Заједничка прокура даје се најмање двојници или већем броју лица заједно. Заједничка прокура се не разликује од по садржини и обиму овлашћења од појединачне прокуре. Разлика се огледа у томе што лица којима је дата заједничка прокура могу да делују у вршењу овлашћења из прокуре само заједнички тако да је за пуноважност закљученог уговора или вршења другог правног посла (активних радњи) потребно да постоји сагласна воља свих прокурита, које у свему морају бити потпуно подударне. С друге стране код пријема изјаве воља трећих лица (пасивних радњи) поменутог ограничења нема, па су оне пуноважне и када су учињене једном од носилаца заједничке прокуре, јер се у таквим случајевима сматра да су учињене свим прокуритима. Ово је применљиво и код колективног заступања од стране законских или статутарних заступника, као и код заступања од стране више пуномоћника заједно.

Предност заједничке прокуре је у обезбеђењу заштите властодавца од могућих злоупотреба врло високих овлашћења појединачне прокуре.

Прокурита потписује привредно друштво под својим пуним именом, са јасном назнаком свог својства које произлази из прокуре.

Навођење функције није формални услов за валидност потписаног документа.⁸⁹

86 Види Новаковић, С., Заступање предузећа, Право, теорија и пракса, број 9/2001, оп. цит. стр. 35.

87 „Давањем пуномоћја адвокатима да предузеће заступају у одређеном спору пред судом, прокурита не преноси прокуру на адвокате, већ на адвокате преноси део прокуре – овлашћење за заступање.“ Из решења Вишег трговинског суда, Пж. 4107/2004 од 09.09.2004. године, Paragraf Lex

88 Види више у Кнежевић М., Прокура у светлу Закона о привредним друштвима, Право, теорија и пракса број 4-6/2013, стр. 59-69.

89 Члан 43. став 2. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011

2.3.3.2. Престанак прокуре

Прокура се може опозвати у свако доба.⁹⁰ Оповиз прокуре врши се одговарајућим писменим актом њеног издаваоца који се не може побијати. У наведеном акту се не мора дати образложење за оповиз прокуре. Изјава о оповизу прокуре мора бити изричита и у њој се означава од када престају овлашћења из опозване прокуре.

Привредно друштво не може да се одрекне права да опозове прокуру, нити да је ограничи и услови.

Ако је издато више појединачних прокура може се вршити оповиз сваке од њих појединачно. Ако постоји заједничка прокура онда се она може опозвати у целости, тј. могу се опозвати сви прокуристи, а може се опозвати и делимично – оповизом само појединих носилаца заједничке прокуре.

Ако је прокура опозвана, прокурита може према привредном друштву остваривати права која произлазе из уговора на коме је издавање прокуре засновано.

Прокурита може отказати прокуру у свако доба, уз обавезу да у наредних тридесет дана рачунајући од дана доставе отказа друштву закључује правне послове и предузима друге правне радње ако је то потребно ради избегавања настанка штете за друштво.⁹¹

Иако Закон о привредним друштвима не говори ништа о томе, треба имати у виду да прокура престаје и губљењем пословне способности прокуристе, јер самим тим ово лице губи својства која га чине подобним да буде носилац овлашћења која произлазе из прокуре. Исто тако, прокура може престати стечајем привредног друштва и уопште престанком привредног друштва на било који други начин предвиђен законом.

Давање прокуре је податак који се уписује у регистар. Законски заступник привредног друштва извештава регистар о издавању и оповизу прокуре.

Када се ради о престанку прокуре може се поставити питање да ли упис тог податка у регистар има конститутивно (да се чињенице стварају тек са извршеним уписом) или декларативно значење (да чињенице постоје и без уписа у регистар, а да тим чином постају само јавне, односно декларишу се). Прихватање декларативног значења уписа престанка прокуре у регистар било би веома ризично за трећа лица која се поуздају у стање у регистру, па имајући то у виду, треба се одредити за конститутивно значење предметног уписа.⁹²

90 Члан 39. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011

91 Члан 39. став 3. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011

92 Новаковић, С., Заступање предузећа, Право, теорија и пракса, број 9/2001, оп. цит. стр. 37.

Глава V

ПОВЕЗИВАЊЕ СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

1. ОПШТИ ПОЈМОВИ

Субјекти пословног права, у циљу што ефикаснијег наступа на тржишту, повезују се кроз разне модалитете. Треба истаћи да се издвајају три најважнија модела њиховог повезивања.

Први се односи на конституисање нове статусне форме као што су холдинг, концерн, и то представља повезивање субјеката пословног права по основу капитала.

Другу групу представљају разна пословна удружења и групације субјеката пословног права, и то је тзв. уговорно повезивање.

Трећи модел повезивања се обично реализује кроз разне споразуме по припадности обављања делатности, и он представља мешовити тип повезивања који се реализује и путем капитала и уговора.

Треба истаћи да се повезивање субјеката пословног права искључиво реализује због обостраног интереса повезаних субјеката. Може се рећи да је с једне стране то жеља за увећањем свог капитала и остваривање још веће добити, а с друге стране одређена стабилизација финансијског стања и обезбеђење даљег наставка пословања.

2. МАТИЧНО И ЗАВИСНО ДРУШТВО

Повезивање субјеката пословног права по основу капитала има за резултат оснивање нових статусних форми као што су холдинг, концерн...

Један од облика повезивања јесте повезивање у матично или контролно и зависно или подређено. Ако једно друштво има у другом друштву већинско или

значајно учешће капитала или ако на основу уговора закљученога са другим друштвом има право да именује већину или део чланова управног одбора тог другог друштва, односно има већину или део гласова у скупштини, то се друштво сматра матичним, а друго зависним или подређеним.

Матично друштво са већинским учешћем капитала је друштво које, непосредно или посредно преко другог друштва, на основу више од половине учешћа у капиталу другог друштва има више од половине гласова у скупштини и право да именују више од половине чланова управног одбора тог другог друштва које је зависно.

Матично друштво са значајним учешћем капитала, друштво које непосредно или посредно преко другог друштва, на основу учешћа од најмање једне четвртине у капиталу другог друштва или најмање једне четвртине гласова у скупштини и право да именује најмање једну четвртину чланова управног одбора код другог зависног друштва. Непосредно учешће капитала који припада матичном друштву или другом лицу које га држи за његов рачун одређује се на основу односа номиналног износа тог учешћа према укупном капиталу зависног друштва. При одређивању овог учешћа, од укупног капитала зависног друштва одузимају се сопствене акције и удели зависног друштва и акције и удели које за рачун зависног друштва држи треће лице. Посредно учешће капитала који припада матичном друштву обухвата акције и уделе који припадају друштву које зависи од њега или који припадају другом лицу за рачун тог друштва или за рачун друштва које зависи од њега.

Зависно друштво може у матичном друштву прибавити акције и уделе и остваривати своје право гласа на основу акција и удела којима већ располаже, сходно одредбама Закона.⁹³

2.1. Друштва са узајамним учешћем

Друштва са узајамним учешћем капитала су повезана друштва код којих свако друштво има учешће капитала у другом друштву.

Код друштва са релативним учешћем капитала, уколико су међусобна учешћа у капиталу релативно иста, свако друштво смањује своје учешће у основном капиталу другог друштва до једне десетине. Друштво је дужно да обавести друга друштва да је стекло више од једне десетине учешћа у његовом основном капиталу. Акције и удели који прелазе једну десетину основног капитала другог друштва морају се отуђити у року од једне године од дана послатог обавештења о узајамном учешћу. На основу акција и удела које друштво мора отуђити не може се остварити право гласа, јер се ради о капиталу који се мора, по закону, отуђити.

93 Закон о привредним друштвима „Службени гласник РС“ бр. 36/2011 и 99/2011

2.2. Холдинг

Холдинг компанија је друштво које има у својини акције или уделе зависног друштва, а првенствено обавља делатност управљања, стицања учешћа капитала у другим друштвима путем акција, удела или заменивих обвезница, као и делатност располагања тим хартијама од вредности. Ово је и разумљиво, јер је то сасвим специфична делатност трговине хартијама од вредности, за разлику од производње, промета или пружања услуга.

Холдинг настаје оснивањем новог друштва или стицањем учешћа у капиталу у основним друштвима и променом сопствене делатности ради размене акција, удела и обвезница стечених учешћем капитала у другим друштвима.

Холдинг се може организовати као ортачко друштво, командитно друштво, акционарско друштво, и друштво са ограниченом одговорношћу.

На односе холдинга и зависних друштава примењују се одредбе Закона о привредним друштвима.

2.3. Заједничка правила за повезана друштва

За рад повезаних друштава законодавац је прописао заједничка правила како би се што успешније остваривали послови таквих друштава и избегли евентуални неспоразуми и спорови. Прописан је поступак стицања значајног и већинског учешћа капитала у акционарским друштвима са јавним уписом акција.

У основаним акционарским друштвима са јавним уписом акција значајно учешће капитала може се прибавити, непосредно или преко трећег лица, упућивањем јавне понуде акционарима друштва чије се акције купују и обавештења друштву о намери куповине њихових акција. Понуда за куповину акција и обавештење друштву о намери куповине обавезно се објављују у гласилу берзе, како би са понудом били упознати сви заинтересовани и како би се обезбедила одговарајућа конкуренција. Понуда за куповину акција обавезно садржи врсту акција које се намеравају купити; број и цену акција које се намеравају купити; рок трајања понуде.

Прибављањем значајног или већинског учешћа капитала не сме се повредити принцип равноправности акционара исте класе.

Прибављено значајно и већинско учешће капитала у акционарским друштвима са јавним уписом акција уписује се у регистар. Уколико се поступа противно одредбама Закона, не може се остварити право гласа по основу прибављеног значајног или већинског учешћа капитала.

Одговорност за штету подразумева обавезу да се надокнади штета која је другоме проузрокована. Тако и законодавац за одговорност за штету између повезаних друштава полази од општег принципа одговорности за штету, и прописује да, ако матично друштво доведе зависно друштво у положај да изврши за себе штетан правни посао или да на своју штету нешто учини или пропусти да учини, дужно је да надокнади зависном друштву штету проузроковану по том основу. Захтев за накнаду штете, у име зависног друштва могу поднети и акционари и чланови зависног друштва који поседују или представљају најмање десетину основног капитала тог друштва или статутом одређени мањи део, као и повериоци друштва чија потраживања износе више од једне десетине основног капитала зависног друштва.

Поред матичног друштва, као солидарни дужници одговарају чланови управе матичног друштва који су зависно друштво довели у положај да изврши за себе штетан правни посао или да на своју штету нешто учини или пропусти да учини. Као солидарни дужници одговарају и чланови управе зависног друштва ако су повредили своје дужности, осим ако су поступили по упутствима управе матичног друштва.

Акционар који у складу са Законом, стекне већинско учешће капитала израженог у акцијама са правом гласа обавезан је да у року од шест месеци од дана стицања већинског учешћа, на захтев било ког акционара матичног, односно зависног друштва и по избору тог акционара купи његове акције најмање по истој цени по којој су купљене акције у поступку преузимања већинског учешћа, или замени његове акције у зависном друштву за акције матичног друштва, или плаћа акционару дивиденду која припада акционару са партиципативним акцијама.

Остваривањем ових права акционара не сме се повредити принцип равноправности акционара исте класе, ни искључити право акционара на подизање тужбе.

Акционари зависног друштва под непосредним управљањем могу у свако доба захтевати од матичног друштва да им се плати дивиденда која припада акционару са партиципативним акцијама, или да се њихове акције купе по берзанској цени или цени јавне лицитације или по цени коју одреди вештак, или да се њихове акције замене за акције матичног друштва.

Све ове промене у вези акција односно њихове куповине или замене, уписују се у регистар. Код остваривања ових права акционара не сме бити нарушен принцип равноправности акционара исте класе, нити искључити право акционара на подизане тужбе надлежном суду, а ова правила се сходно могу применити и на акционарско друштво без јавног уписа акција и на друштво са ограниченом одговорношћу. Акционар, односно члан, који купи или заменом стекне ове акције, одговара неограничено солидарно за обавезе зависног друштва.

3. ПОСЛОВНО УДРУЖЕЊЕ И ДРУГИ ОБЛИЦИ ПОВЕЗИВАЊА

3.1. Пословно удружење

Пословно удружење се оснива ради унапређења пословања, односно привређивања усклађивањем програма, делатности, као и заједничког иступања и заступања на тржишту.

Пословно удружење, сходно Закону, могу основати два или више друштва, односно предузетника ради унапређивања сопственог привређивања и усклађивања своје делатности.

Пословно удружење се, за разлику од других видова повезивања, не оснива ради стицања добити. Због тога се оно може основати без основног капитала, а права његових чланова не могу бити изражена у хартијама у вредности.

Пословно удружење је правно лице и у њему се наводи ознака „пословно удружење”, а уписује се у регистар код надлежне агенције.

Пословно удружење иступа у правном промету у своје име и за рачун својих чланова и у име и за рачун својих чланова.

За обавезе преузете у правном промету пословно удружење одговара својом имовином, а чланови одговарају на начин одређен уговором о оснивању, односно уговором са трећим лицем.

Уговором о оснивању пословног удружења утврђује се назив; време оснивања; циљ и делатност; седиште; управљање; заступање; одговорност; приступање; иступање; иступање у правном промету; искључење; имовина; надзор; престанак; као и друга питања значајна за остваривање циљева остваривања пословног удружења.

3.2. Други облици повезивања друштава

Друштва и предузетници се могу повезивати уговором и у друге облике повезивања конзорцијум, франшизинг, заједницу друштава, пословну унију, пословни систем, пул и сл. Уговор о повезивању мора да садржи све потребне елементе о повезивању, а нарочито: друштва која се повезују, циљ ради кога се повезују; начин остваривања међусобних односа; начин финансирања заједничког подухвата; и друга питања од интереса за остваривање циљева предметног повезивања.

Глава VI

ИМОВИНА СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА И ПРАВА ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ

1. ИМОВИНА СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

Како би субјекат пословног права могао постати равноправан учесник на тржишту мора поседовати своју имовину. Његову имовину чине право својине на покретним и непокретним стварима, новчана средства и хартије од вредности и друга имовинска права која се односе на индустријску, односно интелектуалну својину.

Имовина субјекта пословног права дели се по разним основама, тако да је са економске тачке гледишта најпознатија подела на основна и обртна средства и на фондове. Поред ове, имовина се дели на ствари, права и новац. Ствари субјекта чине основна средства као што су земљиште, грађевински објекти, оруђа за рад, уређаји и инсталације, дугогодишњи засади, основно стадо, итд. и обртна средства. У имовину улазе и сва права која имају имовински карактер и то су права по основу патената, лиценци и друга права из области тзв. индустријске или интелектуалне својине, права по основу хартија од вредности, по основу улагања средстава и сл., али и сва потраживања облигационог карактера.

Без обзира на различите начине поделе и исказивања, имовина пословног субјекта постоји и служи као основа пословања и гаранција за обавезе које тај субјекат преузима у односима са другим пословним партнерима.

Имовина субјекта пословног права је јединствена, тј. он може имати само једну имовину, без обзира на њене различите поделе, којом одговара за своје обавезе у извршном, стечајном и ликвидационом поступку.

Обавезе субјекта пословног права не чине његову имовину, већ су његови терети, а имовину чине само права. Уколико су обавезе односно терети већи од имовине тј. права, субјекат пословног права је презадужен, што најчешће води његовом стечају. Изузетно, ако постоји неусклађеност, остваривање права која улазе у имовину и обавезе које га терете, а стварно је имовина већа од обавеза, онда је реч о неликвидности и инсолвентности субјекта, што не мора водити у презадуженост.

Субјекат пословног права располаже својом имовином, без обзира на њен облик, на начин одређен законом, актом о оснивању или статутом.

Основно правило је да је сва имовина субјекта пословног права у правном промету, јер је то њена основна намена. То значи да при располагању својом имовином субјекат може закључивати уговоре и друге правне послове на основу којих преноси на друге субјекте право својине, односно право располагања и коришћења средстава у својој имовини. Ово основно правило трпи и одређене изузетке. Посебним законом се може предвидети да су поједина средства субјекта пословног права у ограниченом промету, а за одређена средства закон може предвидети и да се налазе ван промета, тј. да се не могу својински преносити на друге субјекте.

Почетна имовина субјекта пословног права формира се уложима оснивача. Правило је да је на почетку пословања имовина субјекта једнака основном капиталу, осим изузетно, ако су оснивачи на терет будућег пословног субјекта подигли кредит. Минимални основни капитал друштва капитала прописан је законом, док то није случај код друштва лица, с обзиром да код њих постоји неограничена одговорност чланова друштва за обавезе субјекта.

Током пословања субјекат пословног права преузима обавезе у правном промету због чега може доћи до разилажења имовине субјекта и стварања трајног капитала, кога чине основни капитал и резерве. Када се од имовине субјекта, тј. од имовинске масе, одузму обавезе добија се трајни капитал тзв. основни капитал, оснивачки или увећани током пословања и резерве.

У циљу заштите интереса трећих лица, као и интереса мањинских власника и потребе одређења исправног односа у расподели добити и учешћу у управљању, закон инсистира на обавезној процени вредности неновчаних улога у стварима и правима, од стране овлашћених процењивача, и то и приликом оснивања и приликом доцнијег повећања основног капитала. Када је реч о оснивању друштва капитала, у складу са законом, то не може бити ствар самих оснивача, као и доцнијих чланова и акционара, што је и преовлађујућа светска пракса.

2. ПРАВА ИНТЕЛЕКТУАЛНЕ СВОЈИНЕ

У правној теорији израз интелектуална својина се равноправно користи са термином индустријска својина. Потиче из Француске која је још 1791. године донела први писани Закон о заштити патентних права.

Право интелектуалне својине представља скуп интелектуалних вредности које су производ људског рада.

У права индустријске својине спадају патенти или проналазачка права, знакови разликовања који се односе на жигове, спољашњи изглед производа и ознаку порекла know how.

Право интелектуалне својине може припадати субјектима пословног права, али такође носиоци тих права могу бити и физичка лица. Право интелектуале својине даје искључиво власништво носиоцу тог права који постаје законом заштићен корисник.

2.1. Патентно право

Патент представља право физичког или правног лица за проналазак из било које области технике који је нов и примењив у индустрији.⁹⁴ Предмет патентне заштите може бити одређен производ, али и поступак за производњу одређеног производа. Поменути Закон о патентима прецизира да се неки проналасци не могу штитити патентним правом и то су проналасци чија би комерцијална употреба била противна јавном поретку, проналасци у области медицине у вези поступка лечења људи, итд.⁹⁵

Да би проналазак био заштићен мора да је нов, односно да није био познат јавности до дана подношења патентне пријаве. Други услов за прихватање патента је инвентивност проналаска, тј. да он решава неки нови технички проблем. Индустријска примењивост новог проналаска представља последњи услов за његову заштиту.

Правна теорија препознаје више врста патената. Први је основни патент којим се штити проналазак који је нов, инвентиван, индустријски примењив. Допунски патент је заштита проналаска који додатно усавршава проналазак из основног патента. Поверљиви патент обично штити проналазак који је значајан за војну безбедност једне државе и сл. Познати су и заводски патент, мали патент, заједнички патент, итд. Заводски патент штити иновације у истраживањима одређених научних института. Мали патент поседује нижи инвентивни ниво, а заједнички патент је резултат проналазачког рада више учесника.

Право на патент садржи у себи више појединачних права свом носиоцу. Првенствено је то право да његов носилац може да га користи у индустријској производњи. Друго право носиоца патента састоји се у томе да га овај може стављати у промет. Следеће право се односи на право располагања патентом, што значи да он може бити предмет преноса на треће лице класичном продајом или пак привременом продајом уговором о лиценци. Четврто право носиоца патента јесте да он може да спречи свако друго лице да економски искоришћава његов проналазак без сагласности.

Право на патент важи само за територију државе у којој је проналазак заштићен. Носилац патента може да затражи патентну заштиту и у другим државама по њиховим прописима.

94 Члан 7. став 1. Закона о патентима, „Службени гласник РС“ бр.99/2011

95 Члан 7. став 5. Закона о патентима, „Службени гласник РС“ бр.99/2011

Право на патент је временски ограничено. По нашем праву патент траје двадесет година рачунајући од дана подношења патентне пријаве. За наше патенте рокови трајања су краћи као нпр. за мале патенте износи шест година.

Патентна права уживају грађанскоправну заштиту. У случају да неко лице повреди право носиоца патента, овај има право на тзв. тужбу због повреде права којом може да захтева више ствари. То су утврђивање постојања повреде патента, забрана радњи којима се повређује патент, накнада штете због повреде права, објављивање пресуде о трошку туженог и одузимање или уништавање производа који су настали повредом патента. Поменута тужба се може поднети у року од три године од дана сазнања за повреду и учиниоца, а најдаље до пет година од дана учињене повреде.

Заштита права на патент уређена је и Париским конвенцијом о заштити индустријске својине из 1883. године и Конвенцијом о европском патенту из 1973. године. Њима је регулисано међународно првенство у признавању патента као и једнакост патентних права у земљи и иностранству.

2.2. Жиг

Право на жиг је у нашем праву регулисано Законом о жиговима.⁹⁶ Жиг је право којим се штити знак који у промету служи за разликовање робе, односно услуга једног физичког или правног лица од исте или сличне робе, односно услуга другог физичког или правног лица.⁹⁷

Прописано је да жиг може бити индивидуални, колективни или жиг гаранције. Индивидуални жиг представља жиг који користи једно физичко лице или правно лице, а колективни жиг је жиг правног лица који представља одређени облик удруживања произвођача, или пак давалаца услуга. Тај жиг могу да користе сви удружени субјекти на начин предвиђен општим актом колективном жигу.

Жиг гаранције је такав жиг који користи више привредних друштава под надзором носиоца жига. Жиг гаранције служи као гаранција квалитета, географског порекла, начина производње или других заједничких обележја робе или услуга тих друштава. Њиме се штити ознака порекла и географске ознаке којима се обележавају производи произведени на одређеном географском подручју. Ознака порекла садржи географски назив земље, региона или места којим се означава производ чији су квалитет и посебна својства условљени географском средином. Географску ознаку порекла могу користити само лица која су као овлашћени корисници уписана у одговарајући регистар. Старим Законом о ознакама географског порекла⁹⁸ ограничено је временско трајање права овлашћеног корисника

96 Закон о жиговима „Службени гласник РС” бр. 104/2009

97 Члан 1. Закон о жиговима „Службени гласник РС” бр. 104/2009

98 Закон о ознакама географског порекла „Службени лист СРЈ” бр. 15/95. и 28/96

географске ознаке порекла на период од пет година, уз могућност продужавања тог рока неограничени број пута.

Жигом се не могу штити знаци који су противни јавном поретку или моралу, који су по свом укупном изгледу неподобни за разликовање робе, који искључиво представљају тродимензионалне облике одређене природом робе, који су уобичајени за означавање одређених врста роба, који могу створити забуну у промету и довести у заблуду учеснике, који су истоветни раније заштићеним знацима за исту врсту робе или услуга, који својим изгледом повређују ауторска права или друга права интелектуалне својине, итд.

Знак који садржи лик или име неког лица може се заштитити само уз пристанак тог лица, а који садржи лик или име умрлог лица може се заштитити уз сагласност наследника.

Знак који садржи лик или лично име историјске или друге знамените особе може се заштитити уз дозволу надлежног органа и пристанак супружника и сродника до трећег степена родства.

2.2.1. Садржина права на жиг и поступак заштите

Носилац жига има искључиво право да знак заштићен жигом користи за обележавање робе, односно услуга на које се тај знак односи, али и да забрани другим лицима да исти или сличан знак неовлашћено користи за обележавање исте или сличне робе или услуга.

Право на жиг стиче се уписом у регистар жигова и важи од датума подношења регистрационе пријаве. Жиг траје десет година и његово важење се може продужавати неограничени број пута.

Садржај регистра жигова састоји се од регистарског броја жига, датума уписа жига у регистар жигова, податке о носиоцу жига, изглед знака и назначење роба и услуга на које се знак односи, податке о променама које се односе на жиг, а тичу се лиценце, залог, франшизе, итд. Регистар жигова представља јавну књигу и заинтересована лица могу да их добију на увид, или пак уз плаћање одређене таксе добију копије комплетне документације о неком жигу.

Заштићени знак жига се може састојати од речи, слога, слова, бројева, слика, цртежа, распореда боја, тродимензионалних облика, комбинација тих знакова, као и од музичких фраза приказаних нотним писмом, и сл.

Поступак за признавање жига покреће се регистрационом пријавом која садржи податке о подносиоцу пријаве, прецизирање о каквом се типу ради, изглед знака који се жели заштитити, списак робе или услуга на које се знак односи. Ако се пријављује регистровање колективног жига прилагаје се општи акт

о колективном жигу, а ако се ради о жигу гаранције поред одредаба о заједничким карактеристикама робе или услуга подносе се и одредбе о надзору коришћења жига гаранције од стране његовог носиоца права.

Надлежни орган ће у управном поступку ценити вредност регистрационе пријаве жига и ако утврди да иста није уредна, позваће подносиоца да је уреди у року који поменути орган одреди. Ако надлежни орган утврди да пријава испуњава услове за признавање жига доноси закључак о томе и позива подносиоца пријаве да плати прописану таксу за првих десет година заштите. По уплати таксе надлежни орган уписује остварено право на жиг у регистар жигова. Носилац права добија исправу о жигу која је, у ствари решење у управном поступку. Исправа о жигу садржи регистарски број, списак робе или услуга на које се односи и датум до када жиг важи.

2.2.2. Грађанскоправна заштита

Право на жиг се може штитити тужбом. Њоме се може тражити утврђивање повреде права, престанак повреде права, уништење предмета којима је извршена повреда права, уништење алата којим су произведени ти предмети, накнаду имовинске штете и трошкова поступка, као и објављивање пресуде о трошку туженог. Ако је повреда учињена намерно, тужилац може уместо накнаде имовинске штете захтевати накнаду за лиценцу. Тужба се може поднети у року од три године од дана сазнања за повреду права и учиниоца, а најкасније у року од пет година од дана од када је повреда први пут учињена.

2.3. Know-how

У правној теорији се наилази на дефинисање института know-how као скупа савремених техничких знања, искуства и вештина које се примењују у индустријској и другој производњи. Може се закључити да know-how обухвата тајне производног процеса, техничку и технолошку документацију, упутства за рад, нацрте, шеме, и др.

Know-how карактеришу три битна елемента и то тајност, преносивост и технички елемент.

Тајност се огледа у томе што су техничка знања у поседу имаоца know-how и он их чува за себе и своје потребе. Води рачуна да су недоступни другим субјектима што имаоцу know-how даје значајну предност на тржишту.

Преносивост је елемент који указује да се знање и искуства која га чине лако преносе са имаоца на једног или више других корисника. Преносивост се врши путем лиценце, или пак продајом патента, жига, и сл.

Технички елемент института Know-how долази до изражаја у његовој примени знања и искуства која морају бити техничког карактера, тј. да служе искључиво индустријској и другој производњи. Подршку том схватању даје Закон о облигационим односима.⁹⁹

Грађанскоправна заштита коју know-how ужива може бити уговорна и ван-уговорна. Уговорна заштита реализује се кроз клаузуле о обавези чувања тајне од стране стицаоца лиценце, о забрани давања подлиценце, итд. Вануговорна заштита се остварује кроз институт нелојалне конкуренције.

⁹⁹ Члан 68. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени лист СРЈ” 31/93

Глава VII

ПРИВРЕДНА ДРУШТВА

1. ОПШТИ ПОЈМОВИ

Закон о привредним друштвима дефинише да је привредно друштво правно лице који основачким актом оснивају правна или физичка лица ради обављања делатности у циљу стицања добити. Карактеристично је за привредно друштво да га оснивају физичка или правна лица и то може да буде само једно лице код друштва капитала и више лица код осталих, без обзира да ли се ради о физичким или правним. Оснивачи улажу свој капитал који представља неопходан услов за оснивање. За пословање привредног друштва одговарају чланови уложеном имовином код друштва капитала, или целокупном својом имовином код друштва лица. И на крају основни циљ постојања јесте остварење добити и то је тзв. лукративни циљ.

У модернијој економији привредна друштва представљају основни облик привредног деловања. У наш привредни систем уведена су Законом о привредним друштвима 2004.¹⁰⁰ године којим се предузеће, као носилац привредног организовања до тада, губи као посебан правни субјекат. Додатно су осавремењена примењена знања из те области последњим Законом о привредним друштвима.¹⁰¹

1.2. Обележја привредних друштава

Привредна друштва се карактеришу низом елемената по којима се она понаособ издвајају.

Основни елементи сваког привредног друштва јесу оснивачки акт, оснивачки капитал, одн. улози, учешће у добити и правни субјективитет.¹⁰²

100 Закон о привредним друштвима „Службени гласник РС“ бр. 125/2004

101 Закон о привредним друштвима „Службени гласник РС“ бр. 36/2011 и 99/2011

102 Б. Милановић, Пословно право привредних друштава, Краљево 2007.

1.2.1. Оснивачки акт

Сва привредна друштва оснивају се оснивачким актом који може бити у форми уговора или одлуке. Тај акт потписују сви оснивачи који су у обавези да изврше оверу потписа пред надлежним судом. Оснивачки акт има конститутиван карактер. Када привредно друштво оснива више лица оснивачки акт има форму уговора о оснивању, а ако друштво оснива једно лице та форма оснивачког акта јесте у облику одлуке о оснивању. Оснивачки акт мора бити припремљен у писменом облику као и да би био у складу са законом мора да садржи све што је њиме прописано.

Воља оснивача привредног друштва је преточена у оснивачки уговор или одлуку о оснивању. Оснивачки акт треба да садржи детаљно уређење међусобних односа оснивача, висина улагања појединачно за сваког оснивача, начин уређења пословодства новооснованог привредног друштва, начин расподеле добити итд. Оснивачки акт треба да буде што потпунији у уређењу самог привредног друштва, а то је један од предуслова за успешно пословање.

1.2.2. Оснивачки капитал

Приликом оснивања привредног друштва оснивачи уносе свој улог који представља део оснивачког капитала и који је неопходан за почетак пословања таквог друштва. Висина оснивачког капитала за поједина привредна друштва одређена је законом.

Сходно својим улозима чланови друштва стичу право на учешће у деоби добити друштва. Висина права на учешће у добити се одређује у односу на процентуалност удела чланова.

Улог у привредном друштву може бити у облику новца, ствари, права, рада и услуга које оснивач даје на располагање друштву које се оснива у циљу обављања неке привредне делатности. На тај начин оснивач постаје члан друштва у коме има удео и обавезе сразмерно свом улогу.

Улог у натури чине покретне и непокретне ствари, права индустријске својине, удели и акције у другим друштвима... Власник улога у натури може задржати право својине над вредности добра, а друштву у својини да пренесе право коришћења добра. Вредност добара у натури утврђују чланови привредног друштва, али уколико је потребно вредност ових улога могу утврдити и овлашћени процењивачи као напр. код јавног акционарског друштва.

Према Закону и оснивачком акту улози оснивача морају бити унети у друштво у одређеном временском периоду, у супротном чланови који не изврше обавезу одговарају друштву за проузроковану штету.

Вредност улога у новцу и натури чини почетни основни капитал друштва, док улози чине имовину друштва. Приликом оснивања привредног друштва имовина друштва и његов основни капитал су једнаки. Током пословања уколико друштво успешно послује његова имовина биће већа од капитала, док уколико друштво производи губитке имовина ће бити мања од оснивачког капитала.

Пренос улога међу члановима је слободан и најпре се врши унутар друштва, а тек уколико чланови друштва нису заинтересовани улог се може понудити трећем лицу. Обавезе које има предходни власник улога, као и висина улога преносе се на новог члана.

1.2.3. Учешће у добити

Обављање привредне делатности се врши ради стицања што веће добити и сваки члан друштва има право да учествује у деоби добити. Сразмерно учешћу чланова привредног друштва у основном капиталу друштва врши се и подела добити. Пословање са собом носи добит која је увек неизвесна, а са друге стране постоји и могућност губитка, где чланови такође сnose своју одговорност сразмерно величини њихових оснивачких улога.

1.2.4. Правни субјективитет

Уписом у регистар привредних субјеката привредно друштво стиче правни субјективитет.

Држава законом одређује спољашње и унутрашње границе самосталности привредног друштва, а које чине његов правни субјективитет. Спољашњи оквир самосталности значи да је привредно друштво самостално у односу на његове власнике, друге привредне субјекте и у односу на државу. Унутрашња самосталност се односи на самостално ступање на тржиште, самостално удруживање са другим привредним субјектима, самостално планирање пословања, самостално располагање приходима и расходима и друге индивидуалне карактеристике.

Правни субјективитет чине имовинска и неимовинска дејства. Имовинска дејства су имовинска самосталност привредног друштва, што значи да је имовина друштва одвојена од имовине чланова друштва, тако да привредно друштво самостално преузима права и обавезе у правном промету. Неимовинска дејства су: самостално пословно име, седиште, делатност, пословни рачун, матични број, припадност одређеној држави и др...

Правни субјективитет привредног друштва престаје брисањем привредног друштва из регистра привредних субјеката.

2. ВРСТЕ ПРИВРЕДНИХ ДРУШТАВА

Правна теорија познаје више критеријума за поделу привредних друштава.

У односу на организациону структуру привредна друштва се деле на индивидуална, чији је власник, по правилу најмање једно лице, и колективна која су најближа друштвима лица из разлога што се као титулар појављује више лица без обзира да ли су физичка или правна.

Друга подела би подразумевала постојање друштва са јавним уписом капитала и то су јавне компаније англосаксонског права и друштва без јавног уписа капитала које обухватају приватне компаније англосаксонског права.

По критеријуму правног субјективитета правна теорија препознаје друштва институције са правним субјективитетом и уговорна друштва.

Поред основне поделе привредна друштва се могу поделити и према другим одредницама, па тако у зависности од времена трајања друштва деле се на привредна друштва основана на одређено време и привредна друштва основана на неодређено време.

Једна од значајнијих подела привредних друштва је и она коју даје Закон о рачуноводству, а то је подела на микро, мала, средња и велика друштва.¹⁰³ Основни критеријуми који се тим законом дефинишу у циљу одређивања припадности друштва односи се на просечан број запослених, пословни приход и просечну вредност пословне имовине друштва.

По узајамној повезаности чланова, привредна друштва се деле на друштва лица, у која спадају ортачка и командитна друштва, и друштва капитала где спадају друштва са ограниченом одговорношћу и акционарска друштва.

И наш привредни систем по Закону о привредним друштвима¹⁰⁴ препознаје код привредних друштава друштва лица и друштва капитала.

За настајање друштва лица значајно је међусобно поверење и повезаност чланова друштва, као и личне особине чланова. Друштва лица најчешће послују под персоналним пословним именом, ступање нових чланова у друштво и располагање уделом је ограничено. Ортаци и комплементари за обавезе друштва одговарају неограничено и солидарно целокупном својом имовином. Друштво мора имати најмање два члана, чланови управљају друштвом, воде послове друштва и заступају друштво. Чланови друштва имају слободу у погледу уређења односа у друштву, законске одредбе којима се ти односи уређују су оснивачки акт и уговор чланова друштва.

Друштво капитала чини основни капитал који је подељен на акције или уделе, законом се прописује минимални новчани износ основног капитала. За

¹⁰³ Члан 6. Закона о рачуноводству „Службени гласник РС“ бр. 62/2013

¹⁰⁴ Закон о привредним друштвима „Службени гласник РС“ бр. 36/2011 и 99/2011

обавезе друштво одговара целокупном имовином, док чланови сnose ризик пословања друштва до висине свог уложеног капитала у друштво. Друштво капитала обично има више чланова, мада може имати и само једног акционара. Чланство у акционарском друштву најчешће није ограничено, такође и пренос удела између чланова друштва је много слободнији у односу на друштва лица. Друштва капитала се могу основати за пословање на банкарским, берзанским, брокерским пословима, као и на пословима осигурања. Ова друштва послују под предметним пословним именом друштва.

Правна теорија познаје још неколико подела привредних друштава, а ми ћемо се у даљој материји највише задржати на последњој као најважнијој, јер јој је и Законом посвећена највећа пажња.

3. ДРУШТВА ЛИЦА

Два основна типа друштава лица јесу ортакчко друштво и командитно друштво.

3.1. Ортакчко друштво

Основне карактеристике друштва лица јесу да субјекте повезује добит која се остварује пословањем друштва, начин формирања имовине друштва, њено увећање, умањење и одговорност за пословање имовином, и услови и начин пословања.

3.1.1. Појам ортакчког друштва

Ортакчко друштво је привредно друштво које се оснива уговором два или више физичких и/или правних лица која се обавезују да уз сопствену неограничену солидарну одговорност за обавезе друштва обављају одређену делатност под заједничким називом. Најмањи број чланова које ово друштво може имати је два члана, а највећи број чланова није законом одређен.

Ортакчко друштво у ствари представља трговачки ортаклук који своје порекло вуче из касног средњег века, док је грађански ортаклук био познат још у римском праву под називом „Societas”. Осим ове разлике у пореклу, ова два ортаклука се разликују: по форми јер је трговачки формални правни посао и настаје уписом оснивачког уговора у регистар, док је грађански консенсуалан; по начину правне форме неког постојећег трговачког друштва, грађански може настати само уговором два или више физичких лица; по делатности грађански ортаклук као грађанско друштво има за циљ обављање грађанско правних послова, док

трговачки ортаклук као трговачко ортакчко друштво има за циљ обављање трговачких послова; затим грађански ортаклук се не уписује у регистар; и по надлежности судова за грађански ортаклук надлежни су редовни судови, а за трговачки специјализовани судови.

Израз ортаклук изведен је из турске речи „ортак“ која значи друг, компањон али и сувласник. Он се код нас одомаћио и има исто значење као и у свом пореклу.

Ортакчко друштво спада у групу најстаријих друштава лица. Оно потиче из XIII века у трговачким градовима северне Италије као нека врста потпуног ортаклука. Ово друштво је први пут регулисано законом у Француској за време Луја XVI још далеке 1673. године.

Ортакчко друштво се оснива ради обављања одређене привредне делатности, која његовим члановима доноси добит. Делатности коју ортакчко друштво може обављати могу бити све, осим оних за које је законом предвиђено да их могу обављати само друге врсте привредних друштава, као што је на пример случај са банкама, берзама, осигуравајућим друштвима и сл. чију делатност обављају друштва капитала. Ова форма привредног друштва је доста ризична, због законске неограничене одговорности његових чланова за обавезе друштва. Зато ова форма пословања није препоручљива, осим ако је законом одређено да дату делатност обавља искључиво ортакчко друштво.

Приликом оснивања чланови ортакчког друштва потписују уговор о оснивању који се саставља у писменој форми, а затим се региструје и оверава у складу са законом. У уговор се поред личних података његових чланова уноси и њихов појединачан улог. Уговор о оснивању треба да садржи основне генералије за физичка лица, без обзира да ли се ради о домаћим или страним, и за правна лица пословно име, матични број и седиште, без обзира да ли се ради о домаћем или страном. Затим садржи пословно име и седиште друштва, делатност друштва, вредност улога и врсту улога сваког ортака.

Након припреме уговора о оснивању попуњава се пријава за упис ортакчког друштва у регистар и она садржи назив, делатност, седиште, заступнике, оснивачки улог, лично име, занимање и пребивалиште сваког члана ортакчког друштва.

Оснивање ортакчког друштва уписује се у регистар код Агенције за привредне регистре.

Ортакчким друштвом руководи директор који управља друштвом и води послове друштва у складу са законом и оснивачким уговором. У случајевима прописаним законом ортакчко друштво може имати и колективни орган управљања.

Функцију директора може вршити један или више чланова друштва, што се одређује уговором о оснивању.

3.1.2. Улог и удео

Приликом оснивања ортакчког друштва ортаци уносе улог који може бити у новцу, стварима, правима, раду и услугама. Улог се уноси у уговор о оснивању ортакчког друштва у динарској вредности. Уношењем улога ортака друштво стиче имовину, а ортаци на тај начин постају чланови друштва и имају право на коришћење удела у друштву.

Уколико није другачије одређено уговором о оснивању чланови ортакчког друштва улажу једнаке делове.

Улог у друштво може бити све што има имовинску вредност за друштво: новац, покретне и непокретне ствари, хартије од вредности, стварна или друга права ауторско, патентно. Закон изричито дозвољава, за разлику од друштва капитала, да улог може бити и у раду или пружању услуга за друштво. Улог, на пример, може бити кредит који неки члан ужива, или вођење књига за друштво и сл. Како ће се процењивати вредност неновчаних улога, а посебно у раду и услугама, као основа за расподелу добити или сношењу губитака друштва, ствар је самих ортака чланова друштва. Питање да ли улози улазе у имовину друштва или се дају само на коришћење друштву, уз задржавање права својине од стране члана друштва, уређује се уговором о оснивању друштва.

Вредност улога који нису исказани у новцу чланови ортакчког друштва заједнички процењују и исказују у новцу. Заједничко процењивање подразумева сагласност свих ортака друштва о новчаној вредности сваког засебног неновчаног улога. Уколико је неопходно чланови друштва могу ангажовати овлашћеног процењивача да изврши процену улога. Када је у питању ангажовање овлашћеног лица углавном се ради о стручним проценама које чланови не би могли стручно да дају због неопходног едуковања из одређених области. Стручна лица која се могу ангажовати су на пример ревизор, судски вештак, адвокат и сл...

Законом је предвиђено да се улог у друштво уноси у предвиђеном року, независно од тога да ли је у питању новчани или неновчани улог. Рок за уплату улога је пет година од дана доношења оснивачког акта. Уколико се у предвиђено време улог не унесе у друштво, лица су дужна да накнаде штету друштву због неиспуњавања обавеза и пропуштања рока. Због овог пропуста члан може бити искључен из друштва.

Улози ортакчког друштва могу, али и не морају бити једнаки. У зависности од висине улога, зависиће и висина његовог удела.

Удео чини однос укупне вредности и свих улога једног ортака и вредности основног капитала друштва.

3.1.3. Односи између чланова друштва

Правни односи између чланова ортакког друштва уређују се уговором о оснивању друштва. Чланство се стиче искључиво добровољно и вољом лица које жели да постане члан једног друштва са неограниченом солидарном одговорношћу.

Оснивачки уговор треба да регулише међусобне односе између ортака, као и њихова права и обавезе према друштву. Уговор ортака није предмет уписа у регистар, јер оснивачки акт као обавезан акт има јачу правну снагу, због тога у случају несагласности између оснивачког акта и уговора ортака предност увек имају одредбе оснивачког акта.

Уговором о оснивању друштва чланови преузимају обавезе уношења улога у имовину друштва према динамици одређеној уговором. Члан ортакког друштва који свој новчани улог не уплати у року предвиђеном уговором о оснивању друштва, или новац који је примио за друштво не преда без одлагања друштву, или новац друштва неоправдано задржи за себе, односно закасни са уношењем у имовину друштва других својих улога, дужан је да плати камату од дана када је био дужан да уплати, односно када је морао да преда новац или од дана када је новац узео, односно да друштву надокнади причињену штету.

Члан ортакког друштва није обавезан да свој улог повећа изнад уговореног износа, нити да га, у случају смањења без своје кривице, допуни. Такође, према одредбама закона, члан ортакког друштва нема право да без сагласности, односно одобрења осталих чланова друштва смањи свој удео у друштву.

За време чланског односа, члан друштва не може свој улог повући ни отуђити, нити свој удео оптеретити без сагласности осталих чланова друштва.

Улог или његова новчана вредност може се повући само у случају престанка ортакког друштва или чланског односа.

Преношење удела међу члановима ортакког друштва је слободно ако уговором о оснивању друштва није другачије одређено.

У случају да члан ортакког друштва крши правила конкуренције остали чланови друштва одлучују да ли ће и које мере предузети према том члану, што не искључује њихово право да траже престанак друштва и да остварују друге захтеве у складу са законом.

Основно је правило да сви чланови ортакког друштва имају право да воде послове друштва, тј. имају право на тзв. пословодство.

Уговором о оснивању може бити предвиђено да се пословодством не баве сви чланови друштва, већ је исто пренешено на једног или више чланова друштва, тада они чланови друштва за које то није изричито предвиђено немају право на пословодство.

Пословодство обухвата овлашћење за обављање правних послова и других радњи који се редовно врше при обављању делатности ортачког друштва. Правни послови и друге радње који прелазе редовно овлашћење при обављању делатности, могу се обављати само уз сагласност свих чланова друштва, уколико уговором о оснивању друштва није предвиђено већинско одлучивање.

Пословодство се може обављати појединачно и заједнички. Појединачно постоји онда када сваки члан друштва или више њих има сва овлашћења пословодства те тако има право да поступа самостално, а пословодство се заједнички обавља тако што сви чланови друштва овлашћени за пословодство могу поступати искључиво заједно.

Пословодство је у начелу непреносиво, осим ако је то предвиђено уговором о оснивању друштва или ако се с тим сагласе сви чланови друштва. Уговором такође могу остали чланови друштва да стекну право давања упутства или улагања протеста због радњи лица које је имало пословодство.

Пословодство се може отказати у отказном року предвиђеним уговором, а исто тако и опозвати од стране чланова друштва у случајевима теже повреде дужности, или неспособности лица за обављање пословодства.

Правило је да се у ортачком друштву одлуке доносе једногласно и да сваки члан ортачког друштва има један глас. Онај члан друштва на кога се одлука односи не учествује у доношењу те одлуке.

Прокура се може дати и опозвати сагласношћу свих чланова ортачког друштва који су овлашћени за пословодство.

Сваки члан ортачког друштва има право да се лично упозна са пословима друштва, затим има право увида у пословне књиге и друга документа друштва, а члан ортачког друштва, који је овлашћен за пословодство, дужан је да осталим члановима друштва подноси извештај о пословању друштва и да на њихов захтев поднесе обрачун.

На основу годишњег обрачуна утврђује се добит или губитак друштва и њихова расподела на чланове друштва.

Добит која припада члану друштва приписује се његовом уделу, ако је тако уговором о оснивању друштва утврђено, а учешће члана у губитку и подигнути новац у току пословне године одбијају се од његовог удела.

Члан ортачког друштва не може бити искључен из учешћа у добити или покривању губитака, јер би такво искључење било ништаво по сили закона.

Сваки члан ортачког друштва има право да на терет сопственог удела подиже новац од друштва до висине утврђене уговором о оснивању друштва.

Подизање новца има карактер зараде коју остварују чланови ортачког друштва радом на пословима и задацима друштва, тако да се то не сматра позајмицом или

кредитирањем. Висина коју сваки члан може подићи, као и периоди подизања, утврђују се уговором о оснивању.

Подигнути новац у току пословне године обрачунава се сваком члану билансом средстава за ту годину.

Чланство у друштву престаје споразумом, искључењем, отказом, смрћу и одлуком суда.

Спорзумни престанак чланства је правило и зависи искључиво од воље чланова друштва. Споразумом се ступа у чланство друштва, а такође се утврђује и престанак чланства. Други случајеви престанка чланства су ређи, али они не зависе од воље чланова друштва, већ су проузроковани одређеним понашањем члана друштва или вишом силом (одлука суда, смрт), осим отказа који представља једностранни раскид, односно престанак чланства.

Ортак може да иступи из друштва. То може да учини искључиво писаним обавештењем. Ако исто обавештење поднесе најмање шест месеци пре истека пословне године тада иступање из друштва ступа на снагу истеком пословне године у којој је обавештење дато. Удео ортака који ступи из друштва распоређује се на остале ортаке сразмерно.

Ортак који иступа из друштва има право на надокнаду у новцу од друштва у висини која би му припала у случају ликвидације друштва. На исти начин, ортак који иступа из друштва је у обавези да сразмерно свом уделу друштву надокнади део за покриће обавеза. Та солидарна одговорност ортака који иступа престаје тек по истеку периода од пет година од дана иступања. Сви ти детаљи могу се и другачије утврдити уговором о оснивању.

Издвојени члан ортакског друштва има право на повраћај ствари које је дао на коришћење друштву, као и на извесну суму новца коју би примио по обрачуну ако би друштво престало у време његовог издавања.

Међутим, ако вредност имовине ортакског друштва није довољна за покриће обавеза друштва према трећим лицима, издвојени члан друштва мора да плати део који недостаје, сразмерно свом учешћу у оснивању друштва. Наиме, друштво као правно лице мора да има чисте рачуне између чланова друштва и друштва. Издвојени члан ортакског друштва има право учешћа у добити и обавезу сношења губитка у пословима који нису били завршени у моменту његовог издавања.

3.1.4. Односи ортакског друштва и чланова друштва према трећим лицима

Удели чланова ортакског друштва немају карактер хартија од вредности, па се као такви не могу преносити по правилима која важе за хартије од вредности.

Члан ортачког друштва може пренети свој удео трећем лицу уз сагласност осталих чланова друштва. Законодавац није одредио форму давања сагласности, али по природи ствари, писана форма се намеће као неопходно потребна како би се избегли евентуални неспоразуми и спорови.

У случају преноса удела трећем лицу, чланови ортачког друштва имају право прече куповине у складу са уговором о оснивању друштва. То право подразумева право чланова друштва да се њима прво понуди удео на продају под одређеним условима, па тек ако га они не откупе у предвиђеном року, члан друштва удео може продати трећем лицу. Ово и друга питања у вези с преносом удела трећем лицу ближе се уређују уговором о оснивању ортачког друштва.

Правило је да се у ортачком друштву пословодство и заступање поклапају, те да се обављају од стране истих лица. Ипак, уговором о оснивању друштва могуће је и одступити од овог правила, тако да ако је неко лице ослобођено дужности пословодства може бити овлашћено за заступање.

У складу са Законом, ортачко друштво заступа члан друштва коме је поверено пословодство друштва, а уговором о оснивању друштва могу се овластити и други чланови друштва за заступање друштва.

Ако више чланова заступа ортачко друштво, сваки заступник га заступа и потписује самостално, осим ако је уговором о оснивању друштва одређено колективно заступање.

У пословању, изјава воље у виду позива, рекламације и сл., учињена једном од чланова друштва овлашћених за колективно заступање, сматра се да је учињена друштву.

То су специфичности предвиђене за заступање ортачког друштва за разлику од овлашћења која има директор друштва за заступање и представљање истог.

Заступнику ортачког друштва који је на основу уговора о оснивању ортачког друштва стекао право да заступа друштво, остали чланови ортачког друштва могу ускратити право заступања у случају теже повреде обавезе заступања или неспособности заступања под условима који су у супротности са уговором о оснивању друштва.

За разлику од интерних односа чланова друштва који су регулисани у принципу диспозитивним законским прописима, што афирмише слободу уговарања, заштиту интереса трећих лица диктира императивност правила о одговорности за обавезе које друштво према њима преузима. Сходно Закону ортачко друштво претпоставља неограничену солидарну одговорност целокупном својом имовином чланова друштва и то без могућности супротног уговарања.

Улози које је члан ортачког друштва пренео у својину друштва не могу се користити као гаранција или за намирење потраживања поверилаца појединог члана друштва, што се једино може десити у случају престанка чланског односа или самог ортачког друштва.

Веома је битно разликовати послове ортакког друштва од послова појединог члана друштва. Управо је због тога у нашем позитивном праву изричито забрањено спровођење компензација између ових различитих правних односа. Члан ортакког друштва не може своју обавезу према неком трећем лицу надокнадити потраживањем тога трећег лица од стране ортакког друштва, али исто тако ни дугови ортакког друштва не могу се компензовати са потраживањима појединог члана ортакког друштва према трећем лицу.

Члан ортакког друштва који накнадно приступи друштву одговара за обавезе друштва као и његови ранији чланови, без могућности супротног уговарања.

3.1.5. Престанак ортакког друштва

Ортакко друштво може престати по основама предвиђеним за престанак свих типова друштава, истеком времена на које је основано, статусним променама, спајањем, припајањем, поделом, као и у случају стечаја и ликвидације, али и по посебним основама трансформацијом у други тип правног субјективитета из разлога изражених вољом чланова друштва.

Поред случајева предвиђених законом ортакко друштво престаје и отказом, искључењем члана друштва и смрћу члана друштва, уколико уговором о оснивању друштва није другачије одређено. Такође, ортакко друштво престаје и по основу судске одлуке.

У складу са судском одлуком такође се може по тужби члана ортакког друштва изрећи мера престанка друштва, у случају да други члан друштва намерно или грубом непажњом прекрши обавезу из уговора о оснивању друштва или ако испуњење такве обавезе постане немогуће. Такође, чланови друштва могу неодговорном члану друштва дати отказ због неиспуњења својих обавеза из оснивачког уговора.

По правилу ортакко друштво не би требало да престане да постоји услед смрти једног од чланова друштва, јер би тада ортакко друштво требало да настави са радом са наследницима умрлог члана, уколико то није у супротности са оснивачким уговором и уколико то прихвате наследници.

Ако наследник услови својостанак у ортакком друштву статусом командитора, а чланови друштва то прихвате, онда се ортакко друштво трансформише у командитно друштво.

Сва питања између чланова ортакког друштва и наследника умрлог члана друштва решавају се споразумно, а ако до споразума не дође, о насталом спору одлучује суд по захтеву заинтересованог лица, односно друштва.

Ликвидација ортакког друштва претходи престанку ортакког друштва. Када наступе услови за престанак ортакког друштва спроводи се ликвидација, осим

у случајевима статусних промена и стечаја. Поступак ликвидације може бити редован и скраћен.

Ликвидацију ортакчког друштва спроводе сви чланови друштва као ликвидатори, осим ако је уговором о оснивању друштва или одлуком чланова друштва овлашћење ликвидатора поверено једном члану или неколицини чланова или трећем лицу. Више наследника једног члана друштва одређује заједничког заступника.

У случају да чланови ортакчког друштва не именују ликвидатора у року од петнаест дана од дана наступања услова за престанак друштва, на захтев члана друштва ликвидатора именује надлежни суд из реда трећих лица.

Име ликвидатора се уписује у регистар уз депоновање његовог потписа, како би могао да потписује документа и врши друге послове као ликвидатор. У називу ортакчког друштва у ликвидацији мора бити уписана ознака „у ликвидацији”.

Ликвидатор саставља почетни и завршни биланс и после намирења поверилаца распоређује преосталу имовину ортакчког друштва на чланове друштва сразмерно његовим уделитема, а слично је и са покривањем губитака. У случају да између чланова ортакчког друштва дође до спора око расподеле имовине друштва, ликвидатор одлаже расподелу до коначног разрешења спора.

Завршетак поступка ликвидације ликвидатор пријављује агенцији ради брисања ортакчког друштва из регистра. Пословне књиге и документација ортакчког друштва предају се на чување једном од чланова друштва или трећем лицу. У регистар о брисању ортакчког друштва из регистра уписује се податак о томе код кога се чувају пословне књиге и документација ортакчког друштва. Чланови ортакчког друштва и њихови наследници имају право на увид у пословне књиге и документацију као и на њихово коришћење.

Чланови ортакчког друштва могу одлучити да се ликвидација друштва спроведе по скраћеном поступку ако пред надлежним судом дају изјаву да су измирили све обавезе друштва према повериоцима и да су регулисали све односе са запосленима. Ако дође до ликвидације друштва путем скраћеног поступка, чланови друштва солидарно одговарају за обавезе друштва. Изјава чланова друштва да су измирили све обавезе према повериоцима је веома важан доказ који прописује законодавац, али суд може тражити од чланова друштва и доказе за тврдње дате у изјавама, као и одређена средства обезбеђења за обавезе плаћања према повериоцима.

Редован поступак ликвидације ортакчког друштва је скуп и доста дуго траје, па је зато веома целисходно и економично ићи на скраћен поступак ликвидације кад год је то могуће и када се за њега створе потребни и неопходни предуслови.

3.2. Командитно друштво

3.2.1. Појам командитног друштва

Командитно друштво спада у групу друштва лица.

Командитно друштво је привредно друштво које се оснива уговором два или више лица ради обављања делатности под заједничком фирмом, у коме део чланова друштва одговара неограничено солидарно свом својом имовином за обавезе друштва и управља пословима друштва - комплементари, а део чланова одговара за обавезе друштва до висине свог уговореног улога у друштво - командитори. Друштво могу оснивати физичка и правна лица, као и домаћа и страна лица.

И у улози комплементара, и командитора може бити физичко и правно лице.

Командитно друштво могу основати два или више чланова. Ако има два члана друштва онда је један од њих у улози комплементара, а други у улози командитора. Ако има више чланова друштва, онда мора бар један од њих бити у својству комплементара, а остали у својству командитора и обратно. Наравно, сва та питања уређују се уговором о оснивању командитног друштва, уз уважавање услова одређених законом.

Командитно друштво се оснива ради обављања одржане привредне делатности у циљу стицања добити. Командитно друштво се може бавити било којом привредном делатношћу, осим оних за које је закон предвидео да их обављају привредна друштва друге форме као што су банке, берзе, осигуравајуће куће и сл...

Командитно друштво послује под заједничким пословним именом. Пословно име може да садржи имена свих, неколико или једног комплементара, једино не сме да садржи имена командитора, јер би тада њихова одговорност за обавезе друштва била као код комплементара. Командитно друштво може добити и неко друго име које одреде његови комплементари, на крају назива имена мора стајати ознака „К.Д.” да се зна да је у питању командитно друштво.

Имовина командитног друштва се формира приликом оснивања друштва и чине је оснивачки удели чланова друштва. Оснивачки удели чланова друштва чине почетну вредност имовине друштва, она се кроз пословање и развој повећава. Имовина командитног друштва је у власништву друштва, а чине је улози чланова друштва, осим оних улога који су дати на коришћење друштву, на које је задржано право својине. Имовина друштва и његових чланова је правно одвојена, па тако имовина коју има члан друштва јесу права која члан има према друштву, али не имовина друштва, она је у власништву друштва. Тако у односима друштва према трећим лицима одговорност за права и обавезе има само друштво. Друштво за обавезе одговара целокупном својом имовином, док његови чланови

комплементари за обавезе одговарају солидарно целокупном својом имовином, а командитори до висине уложеног улога.

У права чланова друштва спадају: право на коришћење удела, право на вршење власничке функције, право на учешће у деоби добити друштва, право на учешће у деоби стечајне или ликвидационе масе након престанка друштва, право на иступање из друштва, као и право на информисање. Право на управљање и заступање друштва припадају искључиво комплементарима друштва. Командитори имају право надзора, могу захтевати копије годишњих финансијских извештаја, увид у пословне књиге ради провере њихове исправности. Уколико командиторима није омогућен овај приступ у периоду од осам дана, они имају право да траже да суд у ванпарничном поступку наложи друштву да поступи по њиховом захтеву, пошто је поступак хитан суд одлуку доноси у периоду од осам дана.

У обавезе чланова командитног друштва спадају: уплата новчаног и неновчаног улога у предвиђеном временском року, поштовање уговора о оснивању, као и уговора чланова друштва, одговоран однос према друштву од стране комплементара.

Чланови командитног друштва су одговорни за обавезе друштва, њихова одговорност је повезана са категоријом чланова друштва.

Према Закону о привредним друштвима одредбе које се примењују за одговорност отрака према ортачком друштву важе и за командитно друштво, тј. одговорност коју има комплементар према друштву. Комплементари за обавезе друштва одговарају неограничено и солидарно целокупном својом имовином.

За разлику од комплементара, командитор за обавезе друштва одговара до висине свог оснивачког улога. Уколико дође до тога да командитор не уплати у целини улог који је преузео уговором о оснивању, он повериоцима друштва одговара заједно са комплементарима до висине неуплаћеног улога у друштво.

Комплементари воде послове друштва и заступају друштво, док командитори не могу имати ова задужења, тако да пословодство друштва припада искључиво комплементарима. Командитори имају право увида у пословодство друштва, као и у пословне књиге друштва и осталу пословну документацију.

Командитно друштво мора водити евиденцију о својим члановима, њиховим адресама становања, адресама за пријем поште, електронским адресама. Такође, и чланови друштва су одговорни да у року од осам дана друштву доставе евентуалне промене својих података која су од важности за друштво.

Оснивање друштва врши се закључењем уговора о оснивању друштва, уплатом улога у друштво и регистрацијом друштва у Агенцији за привредне регистре.

Уговор о оснивању командитног друштва прави се у писменој форми, потписују га сви чланови друштва, њихови потписи се оверавају, а затим се друштво региструје у складу са Законом. У уговор се поред личних података његових чланова уноси и њихов појединачан улог. Уговор о оснивању треба да садржи основне генералије

за физичка лица, без обзира да ли се ради о домаћим или страним, и за правна лица пословно име, матични број и седиште, без обзира да ли се ради о домаћем или страном.

Поред ових података о члановима друштва у уговор о оснивању уноси се назнака који је члан у питању, поред личних података стоји и назнака да ли се ради о комплементару или командитору. У уговор се уноси пословно име друштва, његово седиште и делатност, затим улози сваког члана, где се за сваког посебно наводи врста улога и његова вредност. Измене и допуне у уговору о оснивању могу се вршити накнадно, али то мора бити донета једногласна одлука свих чланова друштва.

Командитно друштво може имати и уговор између чланова друштва. Овај уговор се саставља у писаној форми, а њиме се регулишу односи између чланова, одређују се њихова права и обавезе, такође уређују се и питања везана за расподелу добити, као и право преноса удела. Уколико у друштву дође до неслагања одредби између оснивачког акта и уговора између чланова, увек већи значај има уговор о оснивању друштва.

Правни субјективитет командитно друштво стиче уписом у Регистар привредних субјеката.

Између командитног друштва и ортакког друштва постоје сличности али и разлике. Главна разлика између ортакког и командитног друштва састоји се у томе што комплементари јамче целокупном својом имовином за обавезе друштва, а командитори само до висине средстава уложених у друштво. Има две врсте чланова са различитим обавезама за рад и пословање друштва, док код ортакког друштва постоји једнака одговорност, права и дужности свих његових чланова. Чињеница је да један број чланова командитног друштва има исти положај, права и дужности као и чланови ортакког друштва, па из тога произилазе низ сличности та два типа привредних друштава. Комплементари у командитном друштву и ортаци у ортакком друштву имају готово иста права и обавезе као чланови својих друштава.

3.2.2. Улог и удео

Улог у командитном друштву представља вредност изражену у динарима које чланови командитног друштва уносе у друштво приликом оснивања друштва. Имовину командитног друштва чине улози његових чланова, који могу бити у новцу, стварима, правима, раду и услугама које се изражавају у динарској вредности.

Улози који су неновчани чланови друштва процењују заједнички и самостално, чиме неновчану вредност изражавају у новцу. Уколико за неку област нису стручни, чланови могу ангажовати стручњака који би проценио вредност неновчаних

средстава. Стручњаци који се најчешће ангажују су ревизори, судски вештаци, адвокати и др...

Улагачи са улогом у друштву стичу звање члана у друштву и стичу право на удео у друштву. Улагачи могу имати један или више улога, мада је Законом предвиђено да су улози чланова једнаке вредности, што у пракси не мора увек бити примењено.

Уплата улога врши се према одредницама уговора о оснивању друштва. Улог чланова, независно да ли је новчани или неновчани, мора се унети у друштво у предвиђеном року који уговор о основању одређује, а који не може бити дужи од пет година. Уколико дође до кашњења или пропуштања измирења обавезе за коју су се чланови обавезали уговором о оснивању, друштво има право на накнаду проузроковане штете, која је такође предвиђена у уговору о оснивању друштва.

Лица која су се обавезала уговором на одређени улог, не могу се ослободити те обавезе. Могућа је једино замена улога, предходном заједничком одлуком осталих чланова. Замена може бити новчаног улога за неновчани улог, који је исте динарске вредности, затим новчаног за неновчани улог, као и замене обављања једне делатности за другу делатност.

Члан друштва није у обавези да повећава свој улог, осим ако је у уговору о оснивању друштва тако предвиђено. Када је у питању смањивање улога, оно се не може смањивати без сагласности осталих чланова друштва.

Улог командитора не може бити у раду и пружању услуга друштву, већ само у новцу, док комплементари могу уложити свој рад и пружање услуга друштву као улог, јер је њихова одговорност према пословању велика, они за обавезе друштва одговарају целокупном својом имовином.

Удео у командитном друштву представља скуп права која припадају члану друштва, на основу улога у друштво. Због две врсте чланова друштва разликују се удео у капиталу друштва и удео у чланским правима. По правилу удео у капиталу једне врсте чланова једнаки су њиховим уделитема у чланским правима. Удели у чланским правима се значајно разликују између командитора и комплементара, пре свега због различите врсте чланова, самим тим и различитих права и обавеза које им закон прописује. Висина удела коју ће члан имати зависи од уговора, они не морају бити једнаки ни у једној групи чланова.

Удели се могу преносити на трећа лица уз сагласност свих комплементара и командитора са већинским уделом. Пренос удела чланова командитног друштва може бити у целини или делимичан. Удео се преноси писаним уговором између преносиоца и стицаоца и мора се унети у регистар привредних субјеката. Потписи у уговору се оверавају, а нови члан стиче право над уделом од дана када се изврши регистрација преноса удела.

Пренос удела између комплементара и командитора је углавном слободан. Уговором о оснивању одређено је да се пренос разликује у зависности од тога да ли

се пренос врши унутар исте категорије чланова или унутар различите категорије чланова, као и то да ли се пренос врши делимично или у целини. Уколико се пренос врши унутар исте категорије чланова, нема битније промене форме, јер се улог члана у друштву не мења, само се преноси на другог члана. Исто важи и уколико командитор преноси удео на комплементар, као и код преноса дела удела са комплементар на командитора, јер је комплементар и даље одговоран за пословање друштва неограничено. Најважнији случај промене за друштво је када комплементар преноси у целини удео на командитора, јер тада комплементар излази из пословања друштва и нема даље обавезе према друштву. Командитор може преузети улогу комплементар и преносом дела удела, у зависности од тога да ли се преносе уз имовинска права и управљачка права. Уколико се преносе, мора се променити и статус командитора у комплементар.

3.2.3. Односи између чланова друштва

Зависно од положаја чланова командитног друштва одређује се и њихов улог у друштво. Улог командитора може бити у новцу, стварима и правима, а не може се састојати никако у раду и пружању услуга командитном друштву.

Командитор уноси у друштво цео уговорени улог и то најкасније до регистрације друштва. Оснивачким актом могу се утврдити и неки други рокови за уношење улога, али се у том случају мора утврдити вредност приликом уписа и уношења улога у друштво.

Пословодство друштва припада искључиво комплементарима, а законодавац је искључио могућност да командитори могу водити послове командитног друштва.

Командитор се не може противити вођењу послова командитног друштва од стране комплементар, изузев ако су у питању послови изван делатности друштва.

Командитор има право на обавештавање о пословању као и право увида у пословне књиге и осталу документацију.

Расподела добара и сношење губитака међу члановима командитног друштва врши се у складу са уговором о оснивању друштва. За разлику од командитора, комплементар учествује у добити сразмерно свом учешћу у стварању добити, али зато сноси ризик пословања целокупном својом имовином. Може се закључити да положај у друштву одређује и положај учешћа у добити и сношењу губитка.

Због разлике између права и обавеза које имају чланови у командитном друштву, разликује се учешће у деоби добити које није сразмерно проценту удела у друштву, тако да комплементари имају веће учешће у деоби добити у односу на командиторе. Ова разлика у подели добити није много већа и предвиђена је у оснивачком акту друштва. Ризик који командитори сnose од губитка у пословању је одређен висином оснивачког улога, тако да они не подносе велики

ризик пословања, као што је случај са комплементарима који за обавезе друштва одговарају неограничено и солидарно целокупном својом имовином.

Удео у добити исплаћује се командитору сразмерно висини његовог оснивачког улога, у периоду који одређују комплементари. Уколико тај период није прецизиран он не сме прећи деведесет дана од дана усвајања финансијских извештаја друштва. Добит коју члан остварује може му се исплатити или приписати његовом уделу, док се у случају губитка врши одбијање губитка од његовог удела. Ове норме у случају добитка или губитка су прецизиране уговором о оснивању и поштују се приликом пословања друштва.

Израчунавање величине добити која припада члану друштва врши се у складу са величином улога коју је члан уплатио у току пословне године од датума уплате улога, па до закључења годишњег финансијског извештаја и њиховог усвајања. Уколико је члан друштва у току пословне године подизао новац по основу свог удела, приликом израчунавања величине добити на крају пословне године добит се умањује за подигнут новац у складу са временом које је протекло од подизања новца.

Командитор нема право да на терет сопственог улога подиже новац из командитног друштва, нити да тражи исплату добити док је његов удео због губитка смањен, а исто тако није у обавези да због губитка врати раније примљену добит.

Основно је правило да је слободан пренос удела међу члановима командитног друштва.

3.2.4. Односи командитног друштва и његових чланова према трећим лицима

Командитно друштво заступа овлашћени заступник комплементар одређен уговором о оснивању друштва, а командитор није овлашћен да заступа друштво, осим по добијеном пуномоћју као пуномоћник.

Одговорности нових чланова командитног друштва исте су као и старих чланова. Наиме, командитори и комплементари који приступе друштву после оснивања одговарају за обавезе друштва настале и пре њиховог приступања и то на исти начин као и ранији чланови друштва.

Сходно Закону, командитор може одговорати као и комплементар ако је његово име уз његову сагласност унесено у назив командитног друштва.

Командитор који као пуномоћник или прокурист закључи уговор са трећим лицем без назнаке да иступа као пуномоћник или прокурист одговара према трећем савесном лицу као и комплементар за обавезе које проистекну из тог уговора.

За пренос удела према трећем лицу неопходна је сагласност свих комплементара и командитора са већинским уделом. У случају продаје удела постојећи чланови друштва имају право прече куповине.

3.2.5. Престанак командитног друштва

Командитно друштво спада у друштво лица и за њега важе иста правила о престанку друштва као и за ортакчко друштво.

Командитно друштво престаје брисањем из регистра у случају ликвидације, закључења стечаја друштва, као и протеком времена на које је друштво основано, статусним променама. Статусне промене су обавезне ако се створе законски услови да се морају спровести. Неки од разлога који доводе до тих услова јесу добровољно иступање члана, искључење члана, смрти члана итд.

Поред редовног начина престанак командитног друштва као и сваког другог привредног друштва командитно друштво има и одређене специфичности.

Командитно друштво може променити своју правну форму у друштво лица, друштво капитала, као и у предузетника. Приликом трансформације ново основано друштво преузима сва права и обавезе које је имало претходно командитно друштво, а комплементари одговарају повериоцима за обавезе друштва неограничено и солидарно целокупном својом имовином до датума трансформације друштва и његовог уписа у регистар.

Командитно друштво се трансформише у ортакчко друштво уколико из командитног друштва иступе сви командитори. То је један од могућих будућих правних облика. С обзиром да у њему остају само комплементари, ништа се значајније не мења, јер комплементари и ортаци у ортакчком друштву имају иста права и обавезе. Пошто долази до промене форме, мора се склопити нови уговор о оснивању, који треба унети у регистар. Још један начин за трансформацију командитног у ортакчко друштво је и заједничком једногласном одлуком његових чланова. Уговором о оснивању треба одредити величину улога, промену фирме и све уписати у регистар.

Командитно друштво се трансформише у акционарско друштво уколико из командитног друштва иступе сви комплементари, а да нови комплементари нису примљени на њихово место. У периоду од три месеца од дана иступања последњег комплементара, командитори имају право у складу са законом, да у даљем периоду од три месеца донесу једногласну одлуку о промени правне форме друштва у акционарско друштво или у друштво са ограниченом одговорношћу. Мора постојати минималан износ капитала који се може делити на акције и да се изврши подела акција на чланове друштва. Вредност основног капитала акционарског друштва треба да буде једнака нето вредности командитног друштва.

Упис у регистар се врши након предаје уговора о измени уговора о оснивању командитног друштва, одлуке о трансформацији и доказа о нето вредности друштва, као и промена фирме друштва. Комплементари одговарају за обавезе претходног друштва, како је у уговору прописано, до датума трансформације у ново друштво. За обавезе новог друштва они не одговарају.

Командитно друштво се трансформише у друштво са ограниченом одговорношћу по истим правилима која важе за трансформацију у акционарско друштво. Једина разлика је што се код друштва са ограниченом одговорношћу врши процена удела чланова друштва уместо акција код акционарског друштва. Уколико из друштва иступе сви комплементари, командитно друштво се може трансформисати у друштво са ограниченом одговорношћу, уколико сви командитори донесу једногласну одлуку о трансформацији друштва. Комплементари одговарају за обавезе претходног друштва, исто како су и одговарали према уговору о његовом оснивању. Приликом уписа у регистар потребно је променити форму друштва, изабрати нове органе друштва и донети статут друштва.

Командитно друштво се трансформише у предузетника у случају да у њему остане један члан. Преостали члан може без ликвидације друштво трансформисати у акционарско друштво, друштво са ограниченом одговорношћу или у предузетника уколико се ради о физичком лицу. До ове трансформације долази, јер према закону командитно друштво могу чинити најмање два члана.¹⁰⁵ Уколико члан не жели да настави даље са пословањем, спроводи се његова ликвидација. Предузетник као ново правно лице преузима права и обавезе претходног командитног друштва, међутим уз њега повериоцима ранијег друштва одговарају и комплементари командитног друштва онако како су одговарали у претходном друштву све до датума трансформације новог друштва.

4. ДРУШТВА КАПИТАЛА

4.1. Акционарско друштво

4.1.1. Појам и оснивање акционарског друштва

Акционарско друштво је основни и најважнији облик друштва капитала и зато је законодавац овом облику друштва посветио посебну пажњу уређујући сва питања која се тичу оснивања, организације, рада, све до његовог престанка.

Акционарско друштво је привредно друштво које оснивају правна и физичка лица ради обављања делатности, а чији је основни капитал утврђен и подељен на акције одређене номиналне вредности.

¹⁰⁵ Закон о привредним друштвима, „Службени гласник РС“ бр. 36/2011 и 99/2011

Збир номиналних вредности свих акција чини основни капитал акционарског друштва.

Привредно друштво које почива на акцијама, као акционарско друштво, има за циљ да има што више акција и акционара и да је што већа вредност његових акција, јер, како смо рекли, збир номиналних вредности свих акција чини основни капитал акционарског друштва.

Основ постојања и рада акционарског друштва лежи у његовом капиталу. Акционарско друштво, с обзиром на начин оснивања, као и на начин издавања и продаје акција, најпогоднији је облик за прикупљање капитала, а тиме и за ширење и развијање оваквог типа друштва.

Акционарско друштво се оснива уговором о оснивању, а ако га оснива једно лице (један члан) одлуком о оснивању.

Уговор о оснивању акционарског друштва, уосталом као и осталих привредних друштава, строго је формалан акт и стога се мора сачинити у писменом облику, потписати и оверити. То исто важи и за одлуку коју доноси један оснивач, само што нема карактер уговора, с обзиром да је за уговор потребно најмање два лица.

Уговор о оснивању акционарског друштва мора да садржи све битне елементе који се односе на оснивача, а и будућег друштва. То су подаци о називу и седишту друштва, све детаљно о оснивачима, а када је оснивач физичко лице име, адреса и матични број тог физичког лица; делатности друштва; оснивачком улогу; правима, обавезама и одговорностима оснивача према друштву и друштва према оснивачу; условима и начину утврђивања и расподели добити; заступању друштва; заштити животне средине, и друге податке значајне за рад друштва.

Поред оснивачког акта, уговора, односно одлуке, акционарско друштво има статут као општи акт са највећом правном снагом у друштву.

Акционарско друштво се може основати на два начина.

Први начин је откупом свих акција приликом оснивања, без упућивања јавног позива за упис и уплату акција и то је симултано или истовремено оснивање тзв. затвореног типа акционарског друштва. То је најједноставнији и најлакши начин оснивања акционарског друштва, али се он доста тешко постиже, с обзиром да се ради о капиталу који треба прикупити истовремено тј. у истом тренутку.

Други начин се спроводи упућивањем јавног позива трећим лицима за упис и уплату акција, тј. проспекта и он представља сукцесивно или постепено оснивање отвореног типа акционарског друштва. Постепено или сукцесивно оснивање акционарског друштва је чешће, али представља и тежи и дужи пут оснивања, међутим, он има и својих значајни предности.

Ако се акционарско друштво оснива јавним позивом за упис и уплату акција могу га основати најмање два оснивача, а акционарско друштво које се оснива без позива и уписа акција само један оснивач.

Законодавац је одредио минимум средстава основног капитала, који морају да обезбеде оснивачи да би могли да оснују акционарско друштво. Оснивачи могу прикупити и уложити и већи део средстава од предвиђеног, што се од њих и очекује.

Најнижи номинални износ акција не може бити мањи од пет еура у динарској противвредности по средњем курсу на дан уплате, осим у случају куповине акција под повлашћеним условима у складу са законом. Виши номинални износи акција треба да гласе на динарску вредност дељиву са 10 како би се тиме омогућило да акције буду у промету несметано. Акције се не могу издавати ни продавати при издавању испод своје номиналне вредности, изузев ако су у питању повлашћене акције.

Веома је важно разликовати минимални износ улога од најнижег номиналног износа акција који је 100 динара, јер су то две различите величине.

Улози акционара могу бити у готовом новцу или у стварима и правима израженим у новчаној вредности, а никако у раду или пружању услуга акционарском друштву. Основно је правило да се акције уплаћују у готовом новцу. Ово правило не треба схватити буквално, јер се уплатом у готовом новцу сматрају и уплате путем текућег рачуна. Наиме, друштву је потребан активни капитал у новцу, стварима и правима, као о сновни капитал друштва, а не уплата акција путем кредита, позајмица и слично.

Уплате у стварима и правима морају да омогуће акционарском друштву да тим стварима и правима одмах по упису располаже, с тим што постоји обавеза процене улога у стварима и правима и то од овлашћеног проценитеља. Изузетно, ако вредност улога у стварима и правима не прелази минимални новчани износ основног капитала, улог процењују сами оснивачи.

Законодавац је прописао посебна правила за оснивање једночланог акционарског друштва, па сходно њима физичко лице може основати једно једночлано акционарско друштво.

Ако оснивач пре пријаве акционарског друштва за упис у регистар није у целини уплатио новчани износ основног улога, односно унео неновчани улог, за неуплаћени износ, односно за неунесени неновчани улог, мора да пружи одговарајућа средства обезбеђења и исправу о томе подноси агенцији при пријави регистрације.

Код симултаног или оснивања затвореног акционарског друштва изостају фазе уписа акција, јавног позива и оснивачке скупштине. Наиме, оснивачи закључују уговор о оснивању друштва, уплаћују или уносе улоге и откупљују све акције до регистрације друштва у складу са уговором и доносе статут друштва. То је уједно и најлакши начин оснивања акционарског друштва, јер се ради о капиталу који треба одмах уложити тј. треба га у целости унети у друштво до његове регистрације. Ово друштво, односно друштво без јавног позива за упис и уплату акција, може

имати највише 100 акционара, осим ако постоје повлашћени акционари чији број не утиче на утврђени број оснивача. С обзиром да закон ограничава број акционара, може се с правом закључити да и ова друштва посредно тера на јавни упис акција и на отварање према тржишту и трећим лицима. Практично је веома важно разликовање оснивача од акционара. То су код симултаног оснивања акционарског друштва иста лица, док код других облика оснивања не морају бити иста лица.

До регистрације друштва мора се унети у имовину друштва, на привремени рачун банке, најмање 25% новчаног дела основног капитала, односно 25% новчаног улога сваког акционара, док се остатак уплаћује у року од најдаље две године од регистрације друштва, у роковима и према динамици утврђеној уговором. Изузетно од овог правила, ако се акције продају изнад номиналне вредности, вишак изнад те вредности у целини мора да буде уплаћен до уписа акционарског друштва у регистар. До тога долази када је већа потражња акција него што је издат њихов број, због интересовања купаца на берзама хартија од вредности.

И уколико новчани износ улога прелази износ од 3.000.000 динара, а што представља и законски минимални оснивачки капитал осим за специјализована друштва, до уписа акционарског друштва у регистар уплаћује се најмање 25% тог износа.

Улози у стварима и правима изражени у новчаној вредности предају се у целини до дана уписа у регистар акционарског друштва које се оснива на начин који зависи од њихове природе.

О улозима у стварима и правима основачи морају поднети потписан посебан писмени извештај, у којем ће се посебно извршити њихово одређење и пописати исправе које се прилажу од стране овлашћеног процењивача и документа која доказују да су ови улози стављени или да ће бити стављени на располагање друштву у уговореним роковима. Ако је предмет улога неки други субјекат пословног права, уз овај извештај се прилаже и биланс тог субјекта за последње две пословне године.

Неблаговремена уплата улога или уношења улога у имовину друштва, према динамици утврђеној уговором, даје право друштву и повериоцима по основу деривативне тужбе на затезну камату што би се односило на новчане улоге; уговорну казну за неновчане улоге; накнаду остале штете; и искључење из друштва.

Уз пријаву за упис акционарског друштва у регистар привредних субјеката прилаже се следеће: оснивачки акт са овереним потписима оснивача; одлука о именовању заступника ако заступник није одређен оснивачким актом; статут друштва; извештај по улозима у стварима и правима; извештај овлашћеног процењивача о вредности улога у стварима и правима; извештај банке о депонованим новчаним улозима на привремени рачун; исправу о одговарајућим средствима обезбеђења за неновчани улог, и друге исправе утврђене законом.

Када се број акционара сведе на једног, исти је дужан да ту чињеницу, односно новонасталу околност, пријави надлежној агенцији ради уписа у регистар и објављивање, а ако то не учини одговара неограничено солидарно за обавезе друштва преузете за то време.

Код оснивања отвореног акционарског друштва оснивачи упућују јавни позив за упис и уплату акција тзв.проспект, који садржи следеће: назив, седиште и делатност друштва; висину основног капитала; број и номиналну вредност акција, односно вредност по којој се издају, а при издавању разних врста и класа акција, њихово именовање и права која се везују за њих, као и рокове уплате; место и време уписа акција; рок за упис акција; место, време и рок уплате акција; рок враћања уплаћених износа у случају неуспелог оснивања; назначење износа које треба платити за уписане акције пререгистрацијом друштва и последице неблагоприятне уплате; посебна права која припадају оснивачима, право првенства уписа акција нових емисија, право именовања првих чланова управе, приоритетне акције итд.; број, врсту и класу акција које су откупили оснивачи без уписивања на основу јавног позива; предмет и вредност неновчаних улога, број акција које се дају за њих, име, односно субјекат и адресу, односно седиште лица које даје улог и име, односно агенцију овлашћеног процењивача; највиши износ трошкова оснивања који падају на терет друштва; поступак у случају уписа вишка акција; начин сазивања оснивачке скупштине; и потписе оснивача.

Јавни позив за упис и уплату акција може се објавити само уз одобрење надлежног органа задуженог за хартије од вредности.

Акције се уписују потписивањем изјаве о упису акције на уписници, у три примерка. Оне се могу уписати лично или преко заступника, уз прилагање овлашћења.

Уписница садржи следеће податке: број, врсту и класу уписаних акција, номиналну вредност и цену по којој се уписују; изјаву уписника да ће акције уплатити под условима утврђеним у јавном позиву – проспекту; новчани износ који уписник треба да уплати при упису акција; изјаву уписника да му је позната садржина јавног позива - проспекта, уговора о оснивању акционарског друштва и извештаја оснивача и да их прихвата; потпис уписника, односно овлашћеног лица, уз ознаку пребивалишта, односно назив и седиште и потпис овлашћеног лица банке у којој је извршен упис и плаћање.

Уписница, с обзиром на податке које садржи, значајан је докуменат о пријавама и уписима акција као и извршеним уплатама. Ништава је уписница која не садржи законом прописане податке, о чему треба нарочито водити рачуна приликом њеног попуњавања, односно вођења.

Уписници акција су дужни да до одржавања оснивачке скупштине уплате код овлашћене банке најмање 25% новчаног дела основног капитала, односно 25% новчаног улога сваког акционара, а остатак се уплаћује сагласно уговору о оснивању акционарског друштва и статуту.

Изузетно, ако се акције продају изнад номиналне вредности, као и код друштва без јавног уписа, вишак изнад номиналне вредности мора се уплатити у целости до регистрације друштва.

Уношење неновчаних улога у имовину друштва у принципу је у домену оснивачког акта и на основу њега издатог проспекта, зависно од потреба и саме делатности друштва.

Ако се упише вишак акција од проспектом расписане емисије постоје две могућност да сами оснивачи могу прихватити или одбити уписани вишак, или ако оснивачи не одлуче о уписаном вишку акција, оснивачка скупштина може одлучити о прихватању или одбијању уписаног вишка приликом коначног утврђивања основног капитала. Код одбијања уписаног вишка, од стране оснивача или оснивачке скупштине, уплаћени износ се, у року од осам дана од дана одбијања, са каматом на депозите по виђењу враћа уписницима акција. За испуњење ове обавезе оснивачи одговарају солидарно.

Рок за упис акција не може да буде дужи од три месеца од дана одређеног за почетак уписивања. Ако све понуђене акције нису уписане у одређеном року у проспекту у року од петнаест дана по истеку тога рока, сами оснивачи их могу уписати, а ако то не учине сматра се да оснивање друштва није успело. Тада оснивачи морају у року од наредних осам дана вратити уписницима уплаћене износе заједно са каматом на депозите по виђењу, односно вратити улоге у стварима и правима. Оснивачи одговарају солидарно за испуњење ове обавезе.

Ако је упис акција успео, оснивачи издају уписницима потврде о уписаним акцијама у року од петнаест дана од дана истека проспектом утврђеног рока за упис акција, односно накнадног преузимања акција од стране оснивача.

Потврда о упису акција садржи датум доношења одлуке о јавном позиву – проспекту; номинални и емисиони износ акција; износ извршених плаћања, односно преосталих плаћања; податке о улозима у стварима и правима; укупни номинални износ сваке класе акција ако је издато више класа и датум престанка обавезе ако до тог датума не буду уписане и прописно уплаћене уписане акције из објављеног јавног позива – проспекта; као и друге податке одређене законом.

Потврда о упису акција која не садржи утврђене податке, ништава је, по сили закона.

Уписницима акција, поред издате потврде, мора бити доступан списак издатих потврда о упису акција у банци у којој су акције уписане.

Оснивачи акционарског друштва не могу располагати уплатама, док управа друштва може тек после уписа друштва у регистар.

Оснивачи имају обавезу да сазову оснивачку скупштину у року од шездесет дана од дана истека рока за упис акција утврђеног проспектом. Уколико оснивачи не сазову оснивачку скупштину у овом року, сматра се да оснивање друштва није успело.

Оснивачка скупштина се сазива огласом, који се објављује на исти начин као и проспект, и то најмање петнаест дана пре дана њеног одржавања. У овом року уписницима акција којима су издате потврде о упису акција мора бити доступан уговор о оснивању акционарског друштва; предлог статута; извештај оснивача и овлашћених процењивача улога у стварима и правима; списак издатих потврда о уписаним акцијама; и списак броја, врсте и класе акција које су преузели оснивачи без уписа на основу проспекта.

Кворум за пуноважно одлучивање на оснивачкој скупштини постоји ако скупштини присуствују уписници који имају више од половине уписаних и уплаћених акција са правом гласа. Наиме, број присутних уписника капитала и висина капитала одређују кворум, јер се право одлучивања везује за висину улога, а не за број акционара.

У случају да скупштина нема кворум за одлучивање, оснивачи могу поново сазвати скупштину, с тим што између првог и другог сазивања треба да протекне најмање осам, а највише петнаест дана.

Уколико оснивачи не сазову поново оснивачку скупштину или ако та скупштина нема кворум, сматра се да оснивање акционарског друштва није успело па с тога наступају последице предвиђене законом.

Ако постоји потребан кворум оснивачка скупштина се може одржати и донети потребне одлуке из своје надлежности.

На почетку свога рада оснивачка скупштина бира председника, записничара и два бројача гласова, после чега се читају извештаји оснивача о улозима у стварима и правима и поступку оснивања и извештаји овлашћених процењивача, а прилози уз те извештаје само на захтев акционара који имају најмање 10% од свих гласова присутних или заступљених акционара. О раду скупштине води се записник који потписују председник скупштине, записничар, оба бројача гласова и оснивачи акционарског друштва.

Оснивачка скупштина прво утврђује да је основни капитал уписан и уплаћен у складу са законом; затим прихвата или одбија упис вишка акција ако то нису учинили оснивачи; доноси први статут акционарског друштва; бира прве органе друштва, осим ако су оснивачи у јавном позиву тзв. проспекту задржали за себе то право; одлучује о посебним правима која припадају оснивачима и одобрава посебне уговоре са оснивачима или другим лицима; прихвата процену вредности неновчаних улога; одобрава износ трошкова оснивања који падају на терет друшва и др.

На оснивачкој скупштини се доносе одлуке већином гласова по основу уплаћених акција с правом гласа.

Доношењем наведених одлука оснивачка скупштина завршава свој рад и после тога се врши избор органа акционарског друштва у складу са законом, оснивачким актом и статутом друштва. После донетих одлука на оснивачкој скупштини

акционарско друштво се уписује по основу поднете пријаве са одговарајућом документацијом, код надлежне Агенције за привредне регистре.

Пре уписа у Регистар, уписник акција не може на другога пренети своја права стечена уписом нити акционарско друштво може издавати акције. Раније издате акције ништаве су, а за евентуално насталу штету на основу таквог издавања акција солидарно одговарају оснивачи друштва и издаваоци акција.

4.1.2. Односи друштва и акционара

Акционари су равноправни ако поседују акције исте врсте и класе и једнаке номиналне вредности. Утврђена равноправност акционара не може се повредити актима друштва, нити се они могу одрећи те равноправности.

Акционар је обавезан да уплати номинални или виши емисиони износ уписаних акција на рачун акционарског друштва или да преда друштву улоге у стварима и правима у складу са законом, уговором о оснивању и статутом.

Управа друштва може, у складу са статутом, акционарима оставити накнадни рок за уплату, односно уношење улога, ако за то постоје оправдани разлози, а да то не утиче на рад друштва.

Акционар не може своје потраживање према друштву пребијати за улоге и уплате акција, нити може за улоге у стварима и правима вршити право залог и задуживања.

Друштво не може, дејством према трећим лицима, ослободити акционара обавезе уплате улога и уношења улога у имовину друштва, нити може те обавезе одложити или смањити. Те су обавезе утврђене законом и оне се морају извршити онако како је прописано законом.

Уколико акционар и у накнадно остављеном року касни са уплатом или уношењем улога, управа акционарског друштва му може одузети привремену акцију, а то значи истовремено искључење акционара из друштва.

Искључени акционар одговара акционарском друштву за неуплаћени износ односно неунети улог, и проузроковану штету ако друштво не добије тај износ продајом акције на берзи или јавној лицитацији, односно ако се не наплати од његових претходника уписаних у књигу акционара у случају преноса привремене акције на друго лице.

Претходници искљученог акционара и искључени акционар одговарају за штету у року од три године од дана уписа преноса акција у књигу акција или искључења.

Уписани и уплаћени улози акционара не могу се вратити акционарима, осим у случајевима прописаним законом. Ова забрана је уследила као гаранција у погледу обавеза према друштву и трећим лицима која настаје и измирују се из основног капитала друштва.

Акционарско друштво има право да се обезбеди од евентуалних изненађења, па тако и кад су у питању и његови чланови. У том циљу, уговором о оснивању или статутом се могу утврдити и посебне обавезе акционара ако је за пренос акција потребна сагласност акционарског друштва или ако је установљено право прече куповине акција од стране друштва, односно акционара, сразмерно номиналној вредности акција које поседује само за акционарско друштво чије се акције не купују и не продају на берзи. Те обавезе акционара означавају се на акцијама или привременим акцијама. Исто тако статутом се може утврдити и обавеза акционара који улаже ствари и права да своје акције депонује у друштво за време за које је по закону одговоран друштву тзв. везане акције.

Друштво, такође има право да се обезбеди и од чланова управе друштва тако што ће прописати обавезу за чланове управе друштва да поседују одређени број акција друштва и да их депонују у друштву док им траје својство члана управе и то су тзв. гаранцијске акције.

Акционар има право на дивиденду тј. на удео у годишњој добити коју скупштина одреди за деобу.

Друштво може утврдити и плаћање дивиденди током пословне године, међу дивиденде, уз одобрење надзорног одбора.

Добит се дели сразмерно номиналној вредности акција сваког члана акционара друштва.

У случају да све акције нису уплаћене, добит се дели сразмерно извршеној уплати, према времену уплата извршених у току пословне године.

Скупштина друштва може одлучити да се добит не дели акционарима, или да се не дели акционарима који имају одређену класу акција, већ да се употреби за друге намене.

Расподела добити врши се након доношења и усвајања пословања друштва, о чему одлуку доноси скупштина.

Акција се уписује у књигу акционара, у коју има право увида сваки акционар. Код акција на име, акционаром се у односу према акционарском друштву сматра онај ко је као акционар уписан и књигу акционара.

Пренос акција на име акционарског друштва чије се акције не продају и не купују на берзи друштво може ограничити, односно условити и сагласношћу управе или правом прече куповине од осталих акционара или друштва.

Акционарско друштво може предвидети случајеве када друштво може повући и поништити издате акције. С обзиром на њихову вредност и улогу на тржишту, акције се и издају да би биле у промету и да би њихови власници могли да остварују одређена права и дужности. Зато се повлачење акција врши веома ретко и само у случајевима предвиђеним статутом, односно онда када за то постоји посебна потреба.

Изузетно друштво може сагласношћу акционара, односно акционара одређене класе акција, чије се акције повлаче, повући акције и кад то није било предвиђено статутом. Ово је изузетак од правила и он се може користити само кад за то постоје посебни разлози.

Одлуку о повлачењу акција, односно смањењу основног капитала доноси скупштина акционара. Повлачењем акција не сме се повредити принцип равноправности акционара, као један од основних принципа у односима акционара.

Акционарско друштво не може уписивати сопствене акције, јер би се тада радило о акцијама друштва, а не акционара.

Зависно друштво не може уписивати акције матичног друштва, а друштво које је у већинском власништву другог друштва не може уписивати акције тог друштва ни приликом оснивања ни приликом повећања основног капитала изнад износа утврђених законом.

Сопствене акције су акције које поседује друштво као власник, а издавалац је неко треће лице. Акционарско друштво може стећи сопствене акције директно или преко трећих лица.

Акционарско друштво може директно стицати сопствене акције само ако је стицање акција неопходно да би се спречила знатна штета за друштво; ако акције треба да се понуде за откуп запосленима у друштву, другим заинтересованим лицима или повезаним друштвима; ако је стицање акција бесплатно; и на основу правног следбеништва.

Укупни номинални износ акција стечених за намене - спречавање штете, за откуп запосленима, обезбеђење отпремнина, заједно са другим сопственим акцијама које друштво већ има, не може прећи износ већи од 10% основног капитала друштва.

Сопствене акције могу се стицати само ако је уплаћен њихов целокупан номинални или виши емисиони износ, а плаћање се може вршити само из резервних фондова друштва и нераспоређене добити.

Једночлано акционарско друштво не може сопствене акције откупити, ни повлачити, нити узимати у залог, а може их стицати бесплатно и на основу правног следбеништва.

Ништави су правни послови чији је предмет давање аванса или кредита, односно обезбеђење аванса или кредита од стране акционарског друштва ради стицања акција друштва.

4.1.3. Органи акционарског друштва

Управљање акционарским друштвом може бити организовано као једнодомно и дводомно.

Органи једнодомног акционарског друштва су скупштина акционара и директор, или одбор директора.

У дводомном акционарском друштву органи друштва су скупштина, надзорни одбор и директор или више извршних директора или извршни одбор.

У једночланом акционарском друштву послове скупштине и директора обавља власник, ако одлуком о оснивању није другачије одређено. Одлуке које се доносе у вршењу функција управљања једночланим акционарским друштвом обавезно се уписују у књигу одлука, а уколико нису уписане не производе правно дејство. Књига одлука се води уредно и ажурно, а подаци унети у њу не смеју се мењати нити брисати.

4.1.4. Скупштина акционара

Редовна скупштина акционарског друштва се сазива најмање једанпут годишње. Сазива је надзорни одбор, а у случајевима утврђеним законом и акционари. Сазивање скупштине објављује се на начин одређен статутом.

Акционари са акцијама на име и акционари који су дали акције на чување код акционарског друштва позивају се на скупштину и посебним позивом, тзв. личним позивом

Законом је предвиђена заштита права мањинских акционара. Акционари који имају или представљају најмање десетину основног капитала, или статутом одређени мањи део, могу од надзорног одбора друштва захтевати сазивање скупштине, уз обавезно навођење питања о којима би скупштина требало да одлучује, као и разлоге за сазивање скупштине. Ако то не учини надзорни одбор у року од петнаест дана од дана подношења захтева, скупштину могу сазвати ти акционари.

Ако се скупштина не одржи ни по захтеву мањинских акционара друштво ће акционарима са мањинским капиталом откупити акције на њихов захтев, у складу са одредбама закона.

Скупштина акционарског друштва у оквиру свог рада доноси статут; утврђује пословну политику; усваја годишњи обрачун и извештаје о пословању; одлучује о расподели годишње добити и покрићу губитка; одлучује о повећању и смањењу основног капитала; одлучује о статусним променама, промени облика и престанку

друштва; бира и опозива председника и чланове надзорног одбора, ревизора и стручног повереника и одређује им примања; доноси пословник о свом раду; одлучује о промени права везаних за поједине класе и врсте акција; одлучује о остваривању захтева акционарског друштва према члановима управе, надзорног одбора или акционарима у вези са накнадом штете настале при оснивању друштва или вођењу послова: одлучује о заступању друштва у судским поступцима против чланова управе; и одлучује о другим питањима утврђеним законом, оснивачким актом и статутом.

О питањима из делокруга надзорног одбора скупштина може одлучивати само на његов захтев.

Истовремено са позивом за одржавање скупштине доставља се и предлог дневног реда са предлозима одлука.

У складу са пословником о раду скупштине, на питања акционара у вези са дневним редом која су постављена у писаном облику најмање осам дана пре одржавања скупштине, управа акционарског друштва је обавезна да акционару да писмени одговор. Исто тако у року од осам дана од дана сазивања скупштине тзв. мањински акционари, тј. акционари који имају или представљају одређен мањи део, могу од надзорног одбора писмено захтевати да уврсти одређено питање у дневни ред скупштине, уз навођење разлога. Ако надзорни одбор не поступи по захтеву акционара, и у року од осам дана од дана пријема захтева то не објави на исти начин као и оглас о сазивању скупштине, на захтев акционара учиниће то скупштина друштва.

Скупштина акционарског друштва се може одржати и без прописаног сазивања и објављивања дневног реда ако јој присуствују сви акционари са правом гласа и ако се ниједан акционар томе не противи.

На скупштини акционарског друштва води се записник о њеном раду и то на начин утврђен законом. Записник са седнице представља службену исправу друштва о раду скупштине и донесеним одлукама.

Свака одлука скупштине уноси се у записник, а уз њега се прилаже списак учесника и докази о сазивању скупштине. Записник потписују председавајући скупштине и записничар. Приликом вођења записника мора се водити рачуна о његова три битна елемента: садржини записника, тачности унетих података и одлука и овера записника.

По правилу, скупштина може одлучивати, односно има кворум за пуноправно доношење одлука, ако су присутни или су представљени акционари који имају више од половине укупног броја гласова.

Ако се скупштина није могла одржати због недостатка кворума, поново се сазива са истим дневним редом, на начин одређен статутом.

О изменама статута скупштина одлучује већином од укупног броја гласова акционара са правом гласа, ако статутом није другачије одређено.

Скупштина одлучује простом већином гласова присутних акционара. О повећању и смањењу основног капитала, статусним променама, избору и опозиву чланова надзорног одбора, ревизора и стручног повереника, промени облика и престанку акционарског друштва и расподели добити, ако статутом није предвиђено да се те одлуке доносе другом квалификационом већином.

Скупштина, по правилу, одлучује јавним гласањем. Међутим, скупштина може одлучивати тајним гласањем о избору и опозиву чланова органа акционарског друштва и о појединим питањима када то захтевају акционари са најмање десетином основног капитала друштва.

Начин гласања није без утицаја на доношење одговарајућих одлука, јер људи јавно говоре једно, а тајно раде друго.

Акционар право гласа остварује лично или преко пуномоћника. Ако акционар право гласа остварује преко пуномоћника, пуномоћник не може бити члан управе, извршног одбора директора и надзорног одбора.

Пуномоћје се издаје, по правилу, за једну скупштину, односно једну седницу скупштине, а важи и за поновљену скупштину.

Право гласа по акцијама датим на плодуживање, залог, или чување има акционар, а плодуживалац, заложни поверилац или чувар само на основу посебног овлашћења акционара.

Пошто се ради о скупштини друштва чији се рад ближе уређује пословником скупштине, то се и начин остваривања права гласа треба ближе уредити пословником о раду скупштине.

Акционар не може гласати у скупштини када се одлучује о ослобађању од обавеза и одговорности тог акционара; признавању погодности акционара на рачун акционарског друштва; утврђивању захтева које друштво има у односу на тог акционара; покретању или одустајању од спора против тог акционара; у другим случајевима када тај акционар има интерес противан интересу друштва и то је тзв. клаузула конфликтности интереса.

Специјална скупштина акционарског друштва коју чине акционари који поседују више од половине номиналне вредности приоритетних акција, одлучује, уз сагласност акционара, о ограничењу, смањењу или укидању приоритетних права. Ова се скупштина зове специјална скупштина, јер имаоци приоритетних акција немају право гласа на редовној скупштини акционарског друштва.

Сазивање и рад специјалне скупштине уређује се статутом акционарског друштва.

4.1.5. Директор акционарског друштва

Директор акционарског друштва организује и води пословање акционарског друштва, заступа акционарско друштво, стара се о законитости рада акционарског друштва и одговара за законитост рада акционарског друштва и обавља друге послове утврђене законом, оснивачким актом и статутом друштва.

Директор координира рад извршних директора и организује пословање друштва. Не може бити лице које је члан надзорног одбора. Директора именује скупштина друштва.

Директор и одбор директора могу оснивати помоћна тела кроз форме комисије у циљу помоћи припремања одлука, надзора над спровођењем одлука, ради обављања одређених стручних послова из делатности свога рада.

Ради што ефикаснијег обављања послова друштва, статутом акционарског друштва може се предвидети да надзорни одбор може обављање одређених послова из свог делокруга поверити директору, односно председнику надзорног одбора, с тим што се ово право може опозвати у свако доба и без навођења разлога.

Директор, односно председник надзорног одбора, је дужан да у року утврђеним статутом подноси надзорном одбору извештај о обављању поверених му послова.

4.1.6. Извршни директор и извршни одбор

Акционарско друштво може имати једног или више извршних директора. Именује их надзорни одбор друштва. Извршни директори се баве реализацијом планиране пословне политике акционарског друштва, брину о рентабилности пословања друштва, брину о пословима и пословним догађајима који су у току, а који су од већег значаја за пословање друштва.

Извршни директори воде послове друштва и законски су његови заступници. Ако друштво има више извршних директора, по правилу они воде послове и заступају друштво заједнички. Међутим, статутом или одлуком скупштине могу се поједини или сви извршни директори ограничити у заступању друштва супотписом прокуристе.

Статутом акционарског друштва може бити предвиђено постојање извршног одбора као помоћног и извршног органа надзорног одбора и директора. Чланови извршног одбора постављају се и разрешавају на начин утврђен статутом друштва.

Чланови извршног одбора су, по правилу, најближи сарадници (помоћници, директори сектора и други) који већ обављају одређене организационе и стручне послове, а најчешће су и раније чинили неко руководно тело (колегијум, савет и слично).

Извршни одбор води послове друштва, одређује унутрашњу организацију друштва, одговара за тачност пословних књига и финансијских извештаја друштва, припрема седнице скупштине друштва и предлаже дневни ред надзорном одбору, израчунава износе дивиденди, извршава одлуку скупштине и врши и друге послове у складу са статутом друштва.

Чланови извршног одбора за свој рад добијају накнаду према условима и успешности у раду. Статутом се може утврдити да се члановима управе за њихов рад обезбеди одређена стимулативна награда за посебне резултате остварене у раду и пословању друштва. Стимулативна накнада се исплаћује у складу са одлуком скупштине акционарског друштва.

4.1.7. Надзорни одбор акционарског друштва

Састав, избор и рад надзорног одбора уређен је законом и статутом друштва.

Надзорни одбор акционарског друштва се састоји од најмање три члана, а његови чланови се бирају из реда акционара, запослених и из реда лица изван друштва. Статутом друштва може се предвидети да акционари друштва који имају мањински удео у основном капиталу друштва могу имати члана надзорног одбора, с тим да овај члан улази у укупан број чланова које бира скупштина друштва.

Надзорни одбор има веома значајну и наглашену улогу у друштву, и заједно са директором управља пословањем друштва. Од њиховог рада у многоструком зависи пословни успех друштва. Зато се код избора чланова надзорног одбора мора водити рачуна која се и каква лица бирају у овај орган акционарског друштва.

Надзорни одбор пуноправно одлучује ако је присутно више од половине укупног броја чланова. Надзорни одбор доноси одлуке већином гласова присутних чланова, ако статутом није другачије одређено.¹⁰⁶

За разлику од рада скупштине акционарског друштва, надзорни одбор може доносити одлуке писмено, телефонски, телеграфски или коришћењем других техничких средстава, на начин утврђен статутом, под условом да се томе не противи ни један члан надзорног одбора.

Одредбе Закона о искључењу права гласа акционара у скупштини сходно се примењују и на искључење права гласа чланова надзорног одбора приликом одлучивања у надзорном одбору, односно у ситуацији када се одлучује о питању које се тиче члана одбора.

Чланове надзорног одбора акционарског друштва бира скупштина. С обзиром на задатке чланова надзорног одбора, односно одбора као органа, за чланове овог одбора треба бирати стручне и способне људе који могу одговорити задацима који стоје пред њим.

106 Чланови 402-407. Закона о привредним друштвима, „Службени гласник РС“, 36/2011 и 99/2011

Послове из свог делокруга рада надзорни одбор обавља на сопствену иницијативу или на захтев акционара са најмање десетином основног капитала акционарског друштва, као и на захтев поверилаца друштва чија потраживања износе најмање десетину основног капитала друштва.

Чланови надзорног одбора имају право да присуствују и учествују у расправи на седници скупштине акционарског друштва, али без права гласа. Надзорни одбор сазива седнице скупштине акционара.

Надзорни одбор има право, у складу са законом и статутом друштва да контролише и непосредан рад управљањем друштва. Акционар који има или представља најмање десетину основног капитала или статутом одређени мањи део може писмено захтевати од надзорног одбора да изврши контролу законитости рада, уз навођење разлога због чега се контрола тражи и какву врсту контроле треба извршити. У случају да надзорни одбор не поступи по захтеву овлашћених акционара са мањинским капиталом у року од тридесет дана од дана подношења захтева, акционари се могу, по истеку тог рока, обратити скупштини са истим захтевом, али уз приговор да надзорни одбор није поступио по њиховом захтеву.

Члановима надзорног одбора се може обезбедити накнада за њихов рад која треба да буде у сразмери са њиховим задацима и финансијским стањем акционарског друштва, а иста се утврђује у складу са статутом или одлуком скупштине.

Чланови инадзорног одбора имају посебну одговорност према акционарском друштву засновану на њиховој улози у пословању друштва. Тако су чланови дужни да акционарском друштву надокнаде штету ако су супротно закону вратили улоге акционарима; исплатили камате или дивиденде акционарима; уписивали, стицали, узимали у залог или повлачили сопствене акције друштва или другог друштва; издавали акције пре укупног плаћања номиналног или вишег емисионог износа; поделили имовину друштва; извршили плаћање кад настане платежна неспособност друштва или његова презадуженост; издали акције код условног повећања капитала у супротности са одређеном наменом или пре укупног плаћања њихове противвредности, и тд.

Захтеве акционарског друштва за накнаду штете према члановима надзорног одбора могу да остварују и повериоци друштва ако их друштво не може исплатити, као и акционари у складу са законом.

Делокруг рада надзорног одбора је следећи: сазива седнице скупштине и утврђује предлог дневног реда; врши надзор над законитошћу рада друштва; прегледа периодичне и годишње обрачуне и утврђује да ли су сачињени у складу с прописима; утврђује да ли се пословне књиге и друга документа друштва воде уредно и у складу са прописима, а може их дати на вештачење; извештава о годишњим рачуноводственим исказима и извештајима о пословању друштва који се подносе скупштини; даје мишљење о предлозима за расподелу добити;

разматра извештаје ревизора; доноси пословник о свом раду; обавља и друге послове утврђене законом, оснивачким актом и статутом.

Надзорни одбор подноси извештај скупштини о резултатима свог рада.

4.1.8. Повећање и смањење основног капитала акционарског друштва

Повећање основног капитала акционарског друштва издавањем нових акција по основу нових улога је начин који се најчешће користи у пракси. За издавање нових акција потребна је одлука скупштине друштва.

Ако се повећањем капитала мењају права појединих акционара одређене класе акција, за пуноважност одлуке скупштине потребна је сагласност акционара те класе. Правило је да се основни капитал акционарског друштва повећава ако је номинална вредност свих раније уписаних акција у целини уплаћена, осим у случају спајања друштва, као и у случају повећања основног капитала неновчаним улогом.

Одлука о повећању основног капитала уписује се у регистар. Уз пријаву за упис одлуке прилаже се извештај овлашћеног процењивача о процени улога у стварима и правима. Постојећи акционари имају право прече куповине акција из нових емисија сразмерно номиналној вредности акција на начин утврђен статутом.

Износ повећаног основног капитала пријављује се ради уписа у регистар у року од пет дана од дана спровођења одлуке о повећању капитала. Упис повећања основног капитала пуноважан је тек од дана уписа у регистар.

Одлука о новој емисији акција ради повећања основног капитала региструје се у року од шест месеци од дана доношења.

Други начин повећања капитала је условно повећање, које с обзиром на своје основе које се свде на конверзију потраживања ималаца заменивих обвезница, као и на конверзију потраживања запослених по основу припадајуће добити, има специфичан и олакшан режим у односу на први начин издавања нових акција. Нема одобрења надлежног органа, али има претходно одобрење за емисију заменивих обвезница, нема јавног проспекта, и сл. Условно повећање основног капитала које не може бити веће од половине основног капитала који постоји у време одлучивања о условном повећању капитала врши се ради гарантовања права имаоцима обвезница које се могу претворити у акције; гарантовања приоритетних права акционарима за куповину нових акција у замену за претварање у улог новчаних потраживања која им припадају по основу учешћа у добити; и остваривања права поверилаца за конверзију потраживања у улог.

И одлука о условном повећању основног капитала уписује се у регистар у року од пет дана од дана доношења одлуке о условном повећању капитала. Износ условног повећања капитала не може бити већи од 50% основног капитала

друштва када се ради о остваривању права ималаца заменљивих обвезница и вараната, до 3% основног капитала друштва када се ради о остваривању права запослених на куповину акција друштва и до 10% основног капитала друштва у случају статусних промена друштва.

После усвајања годишњег обрачуна за претходну годину у року од пет дана, мора се агенцији код која се води регистар, пријавити укупан износ за који су издате акције у претходној пословној години на основу замене обвезница које се могу претворити у акције, односно остваривања приоритетног права акционара на куповину нових акција. Уз пријаву се прилаже изјава директора друштва да су акције издате за намене одређене у одлуци о условном повећању капитала.

Поред условног повећања капитала правна теорија познаје и тзв. овлашћени капитал, а он представља капитал који је одређен статутом или одлуком скупштине, као циљни капитал који треба бити достигнут у одређеном временском периоду, по правилу у фази експанзије друштва након регистрације. Одлуком скупштине може се овластити пословодство друштва да у року од пет година од дана уписа акционарског друштва у регистар, издавањем нових акција повећа основни капитал до одређеног износа тзв. овлашћеног капитала, који може бити највише до половине основног капитала који постоји у тренутку давања овлашћења. Статутом или одлуком скупштине се може предвидети да се акције овлашћеног капитала издају само запосленима у акционарском друштву и повезаним друштвима.

Основни капитал акционарског друштва се може повећати и из сопствених средстава, о чему одлуку може донети скупштина после усвајања годишњег обрачуна за претходну годину ако њиме није исказан губитак у финансијском пословању. Тако се средства резервног фонда и средства нераспоређене добити могу претворити у основни капитал само ако премашују десетину основног капитала или статутом утврђен већи износ овог капитала. Међутим, средства резервног фонда и нераспоређене добити не могу се претворити у основни капитал ако акционарско друштво има губитак у пословању.

Уз пријаву одлуке о повећању основног капитала за упис у регистар прилажу се биланс стања на основу кога је капитал повећан, са мишљењем ревизора и последњи годишњи биланс успеха. Уз пријаву одлуке подноси се и потврда пословодства да од дана усвајања биланса до дана подношења пријаве није дошло до смањења имовине које би спречавало повећање основног капитала, односно до повреде права акционара.

Ако се у једночланом акционарском друштву повећа основни капитал новим улозима нових акционара, друштво наставља са радом као акционарско друштво, у складу са одредбама закона, што се пријављује и уписује у регистар. После уписа у регистар то друштво престаје да буде једночланом, већ постаје право акционарско друштво. Промена која се на овај начин врши повећањем основног капитала није велика, али је битна и она условљава промену једночланог акционарског друштва.

Основно правило сваког друштва је да капитал увећава, а не да га смањује. У условима тржишног привређивања када наступе прописани услови може доћи и до смањења капитала. Оно у складу са законом може бити редовно и посебно, односно ванредно.

Основни капитал акционарског друштва може се смањити одлуком скупштине, с тим што је, ако има више класа акција, а том одлуком се мењају утврђена права акционара одређене класе, за доношење одлуке неопходна сагласност акционара те класе, дата у складу са законом. Скупштина друштва доноси одлуку о смањењу основног капитала $\frac{3}{4}$ већином гласова присутних акционара сваке класе акција. Код дводомног акционарског друштва скупштина може дати овлашћење директору друштва за такво одлучивање. Таква одлука се региструје најкасније у року од три месеца од дана доношења. Поменута одлука мора да буде образложена циљем, обимом и начином смањења капитала. Основни капитал може се смањити смањењем номиналне вредности акција или спајњем акција, односно смањењем броја акција.

У случају да је због губитка, након годишњег финансијског извештаја друштва, нето имовина друштва смањила, друштво је у обавези да у року од шест месеци од краја пословне године спроведе поступак смањења основног капитала.

Одлука о увећању и смањењу основног капитала објављује се у јавном гласилу с позивом повериоцима да пријаве своја потраживања када је у питању смањење. Ако би након смањења капитала исти имао вредност нижу од износа минималног основног капитала од 3.000.000 динара, друштво је у обавези да истовремено изврши повећање основног капитала по другом основу како би исти досегао минимални износ основног капитала. Ако друштво то није у могућности онда мора да промени правну форму друштва.

У циљу заштите поверилаца који могу бити угрожени смањењем основног капитала предвиђено је законом, да повериоци који пријаве своја потраживања најкасније у року од тридесет дана од дана другог објављивања одлуке о смањењу основног капитала, имају право на исплату доспелих потраживања, односно обезбеђење доспелих потраживања.

Правило је да се одлуком о смањењу основног капитала не може повредити принцип равноправности акционара. Они подједнако сnose успех и неуспех друштва, односно смањење или повећање капитала. При смањењу основног капитала прво се повлаче и поништавају сопствене акције акционарског друштва, па се онда повлаче друге акције.

Посебан облик смањења основног капитала представља тзв. поједностављено смањење основног капитала. Поједностављено смањење основног капитала акционарског друштва врши се ради покривања губитака или преноса средстава у резервни фонд. Оно се врши само ако се претходно обезбеде средства за обавезни део резервног фонда и ако не постоји расположива добит.

Смањење основног капитала по основу редовног или поједностављеног смањења, као и повлачењем акција пуноважно је даном уписа одлуке о смањењу основног капитала у регистар.

4.1.9. Престанак акционарског друштва

Акционарско друштво престаје као и сваки други облик субјекта пословног права по основама предвиђеним Законом.¹⁰⁷ Таксативно су набројани разлози који доводе до престанка акционарског друштва и то су: 1. Протек времена на које је основано; 2. Правоснажна одлука скупштине акционара која се доноси квалификованом већином; 3. Правоснажна одлука суда која утврђује да је регистрација друштва била ништава и која налаже брисање друштва по службеној дужности; 4. Одлука стечајног већа о отварању и затварању стечајног поступка; 5. Ликвидација или принудна ликвидација; 6. Статусне промене; и 7. Други случајеви утврђени законом, а и оснивачким актом друштва за престанак друштва.

Акционарско друштво као правна форма може престати и променом облика, што такође уређује Закон о привредним друштвима и у том случају примењују се правила о правном следбеништву.

С обзиром да је акционарско друштво типично друштво капитала, па чак и кад је без јавног уписа акција, то персоналне карактеристике и промене статуса код акционара не утичу као код других форми друштва на престанак друштва.

Ако акционарско друштво престаје на основу одлуке скупштине друштва, ликвидацију спроводи друштво, али ако одлуку о престанку друштва доноси суд ликвидацију спроводи суд који је донео одлуку о престанку друштва.

Предлог за доношење одлуке о престанку акционарског друштва може поднети суду сваки акционар који има, или представља најмање 20% основног капитала.

Одлуком скупштине о престанку акционарског друштва ликвидацијом именује се један или више ликвидатора и позивају се повериоци и акционари са акцијама на доносиоца да у року од тридесет дана од дана објављивања одлуке пријаве своја потраживања, односно депонују своје акције или потврде о акцијама. Ова одлука се пријављује суду у року од три дана од дана доношења и објављује у јавном гласилу. У случају да скупштина није именovala ликвидатора на захтев акционара који имају или представљају најмање 20% основног капитала и поверилаца акционарског друштва чија потраживања износе најмање 20% основног капитала, ликвидатора именује суд. У називу акционарског друштва у ликвидацији уписује се ознака „у ликвидацији”.

Ликвидатор депонује свој потпис у суду који води регистар и даје писмену изјаву, којом се обавезује да ће одговорно и савесно обављати све послове у

¹⁰⁷ Члан 468. Закона о привредним друштвима „Службени гласник“ број 36/2011 и 99/2011

вези са ликвидацијом акционарског друштва. Ликвидатор има овлашћења стечајног управника. Ако ликвидатор на основу пријављених потраживања поверилаца утврди да имовина акционарског друштва није довољна за исплату свих потраживања поверилаца са каматом, дужан је да одмах прекине поступак ликвидације и да поднесе предлог за спровођење стечаја, јер се у поступку ликвидације морају подмирити сви дугови акционарског друштва.

После измирења поверилаца акционарског друштва и депоновања износа спорних потраживања, преостала имовина се дели између акционара сразмерно номиналној вредности акција. После извршене поделе имовине акционарског друштва, ликвидатор подноси агенцији захтев за брисање друштва из регистра, уз који прилаже извештај о току поступка ликвидације и изјаву да је сва имовина подељена у складу са одлуком о подели. Тиме се завршава правни и пословни живот акционарског друштва над којим је спроведен поступак ликвидације.

Поред изузетно великих овлашћења ликвидатор има знатно пооштрену одговорност. Тако, ликвидатор одговара повериоцима за накнаду шете проузроковану у поступку ликвидације његовом кривицом. За ову штету, поред ликвидатора, солидарно одговарају и акционари до висине исплаћених износа из ликвидационе масе. Сходно закону, не сматра се штетом потраживање повериоца које није благовремено пријављено, а ликвидатору није било, нити је могло бити познато.

Пословне књиге акционарског друштва и документација о поступку ликвидације предају се на чување једном од акционара или трећем лицу, што се уписује као важан податак у Агенцији за привредни регистар. Повериоци и акционари имају право увида у пословне књиге и документацију, како у току рада друштва тако и након његовог престанка.

Акционарско друштво може престати и по скраћеном поступку ликвидације, ако после доношења одлуке о престанку друштва по том поступку сви акционари дају на суду оверене изјаве да су измирене све обавезе друштва према повериоцима и да су регулисани сви односи са запосленима. Акционари одговарају солидарно за обавезе друштва у року од три године од дана брисања друштва из регистра. После тог рока престају све обавезе друштва и акционара према трећим лицима. Агенција такође може тражити од акционара доказе о истинитости датих изјава, као и друге облике обезбеђења за обавезе плаћања.

4.2. Друштво са ограниченом одговорношћу

4.2.1. Појам и оснивање друштва са ограниченом одговорношћу

Друштво са ограниченом одговорношћу настало је из потребе комбиновања карактеристика типичних за друштва лица као што су личне особине чланова

друштва битне за настанак, постојање, промену чланства и престанак друштва и типичних друштава капитала код којих је небитност персоналних карактеристика лица која оснивају друштво или му касније приступају и ограничена одговорност за ризик пословања друштва на висину њиховог улога у друштво, те отуда има особине и једних и других друштава. Најчешће се ипак ради о друштву са малим капиталом и малим бројем чланова.

Друштво са ограниченом одговорношћу је привредно друштво које спада у друштво капитала које ради обављања делатности оснивају правна и/или физичка лица која не одговарају за обавезе друштва, а сnose ризик за пословање друштва до висине уписаног, а неунетог улога. Улози чланова друштва чине основни капитал друштва.

Члан друштва са ограниченом одговорношћу учествује у добити друштва сразмерно вредности његовог улога. Сваки члан друштва може имати само један удео, а један удео може имати више гласова. Удели не могу бити изражени у акцијама.

Улози чланова друштва са ограниченом одговорношћу могу бити уписани у новцу, стварима и правима, укључујући и извршени рад и пружене услуге друштву, а морају бити уписани у целини до пријаве друштва у регистар.¹⁰⁸

Друштво са ограниченом одговорношћу се оснива уговором о оснивању, а ако га оснива један оснивач одлуком о оснивању.

Уговор о оснивању друштва са ограниченом одговорношћу нарочито садржи одредбе о: називу и седишту друштва са ограниченом одговорношћу; називу оснивача и адреси, односно седишту, а када је оснивач физичко лице о имену, адреси и матичном броју тог физичког лица; делатност друштва; оснивачком улогу; правима, обавезама и одговорностима оснивача према друштву и друштва према оснивачу; условима и начину утврђивања и распоређивања добити и сношењу ризика; заступању друштва; заштити животне средине; износу основног капитала и износу улога појединих чланова; начину и времену уплате новчаних улога; броју чланова друштва и поступку одлучивања у случају једнаке поделе гласова; именовању директора и заступника друштва, а ако има више заступника о начину пословодства, заступању и потписивању друштва.

Уговор о оснивању друштва са ограниченом одговорношћу може садржати и одредбе о неновчаним улозима и њиховој вредности; другим чинидабама имовинске вредности које терете чланове и висини уговорне казне која се плаћа у случају неиспуњења или неуредног испуњења споредне чинидбе; овлашћењу скупштине чланова на прописивање допунских уплата; искључењу преноса удела и поделе у случају правног следбеништва и наслеђа; повлачењу удела; ограничењу права заступника; другим питањима која су прописана законом и која су значајна за друштво.

108 Члан 96, ст. 2. Закон о привредним друштвима, „Службени гласник РС“, бр.36/2011 и 99/2011

Новчани оснивачки део основног капитала друштва са ограниченом одговорношћу не може бити мањи од 100 динара. За уплату неуплаћеног дела улога, односно за неуношење улога у стварима и правима, чланови друштва солидарно одговарају како друштву, тако и повериоцима друштва. Улози у стварима и правима морају бити процењени и исказани у новчаном износу од стране овлашћеног процењивача. На извештај о улозима у стварима и правима, на пријаву за упис у регистар као и на регулативу једночланог друштва са ограниченом одговорношћу примењују се одредбе Закона о привредним друштвима.

У друштву са ограниченом одговорношћу води се књига чланова друштва у коју се уносе име и адреса, односно назив и седиште сваког члана друштва; висина основног улога сваког члана друштва и износ који је уплатио; измене свих података који се уписују у књигу чланова друштва и други подаци који су од значаја за чланове друштва.

Право увида у књигу чланова друштва, као јавну књигу, и у списе и исправе на којима се заснива упис података има сваки члан друштва са ограниченом одговорношћу, а и друга заинтересована лица по претходном одобрењу друштва.

У нашем праву друштво са ограниченом одговорношћу је самостално правно лице, са сопственом имовином која је одвојена од имовине чланова друштва. Оно одговара за обавезе друштва целокупном својом имовином, а члан друштва је једино у обавези да друштву уплати оснивачки улог, тако да промене у његовој имовини не утичу на имовину друштва. Полазећи од тога да постоји различита имовина друштва и имовина чланова друштва, могући су сви правни послови између чланова и друштва са ограниченом одговорношћу.

4.2.2. Односи између друштва и чланова

Основна обавеза чланова друштва је уношење улога у имовину друштва у складу са одредбама Закона. Уговором о оснивању друштва чланови друштва се не могу ослободити ове обавезе, нити им се ова обавеза може смањити или одложити, осим у случају примене правила о смањењу основног капитала и то сразмерно том смањењу. Није дозвољено пребијање обавеза уношења улога у имовину друштва са потраживањем од друштва, јер би се на овај начин повериоци друштва могли довести у отежан положај, а чланови друштва у суштини не би сносили ризик до висине уговореног и регистрованог улога.

Улагањем улога у друштво чланови стичу удео у друштву. Један удео може бити и у сувласништву више лица са једнаким или различитим деловима, који се у односу према друштву сматрају једним чланом и права остварују преко заједничког представника, али одговарају солидарно за обавезе које терете члана друштва.

Као и у случају колективног заступања и колективне прокуре, друштво може правне радње према сувласницима удела извршити и само према једном сувласнику, са дејством извршења према свима.

И поред тога што чланови друштва као доказ свог удела имају уговор о оснивању друштва или уговор о приступању друштву у својству члана, закон омогућује и издавање писмене потврде, као доказ о уделу у друштву. Правна природа ове потврде је легитимациона исправа и иста гласи на име улагача (нпр. за учешће у раду скупштине друштва).

Поред основне обавезе, чланови друштва са ограниченом одговорношћу могу преузети обавезу испуњења и додатних обавеза. Оснивачким уговором и статутом друштва се прецизирају поменуте обавезе, а исто тако начин и време њиховог испуњења.

Скупштина чланова друштва са ограниченом одговорношћу може утврдити обавезу допунских уплата за чланове друштва и висину тих уплата, али само ако је таква могућност предвиђена уговором о оснивању друштва. Допунска уплата не увећава улог и удео члана, као ни основни капитал друштва, а одређује се сразмерно улозима. Члан друштва не може обавезу допунске уплате пребити потраживањем према друштву јер се ради о уплатама које треба да добије друштво за решавање одређених питања, што значи, да је употреба ових средстава строго наменски одређена. Треба разликовати основни капитал од допунских уплата, као и допунске уплате од кредита, и ако се допунске уплате могу вратити члановима друштва под законом прописаним условима.

Удео члана друштва се може слободно преносити између чланова друштва са ограниченом одговорношћу, у складу са уговором о оснивању друштва. Сагласност друштва за пренос удела потребна је једино кад је члан друштва преузео обавезу и на споредну чинидбу.

Ако члан друштва поред свог удела стекне још један или више удела, сви удели се спајају у један удео, јер сваки члан, без изузетка, може имати само један удео.

Удео члана друштва може се пренети трећем лицу уз право прече куповине осталих чланова друштва са ограниченом одговорношћу, односно друштва као правног лица, у складу са статутом. Уколико чланови друштва, односно друштво, не изразе вољу за куповину удела који се нуди на продају у року од тридесет дана од дана учињене понуде, удео се може продати трећем лицу под условима који не могу бити повољнији за купца и то у року од деведесет дана од дана истека рока за прихват понуде.

У случају смрти или престанка чланства у друштву предвиђене су две могућности. Прва је да се удео преноси на наследнике у складу са Законом о наслеђивању или правног следбеника ако уговором о оснивању друштва није другачије предвиђено. И то од његових наследника принудним откупом удела у року од шест месеци од смрти члана друштва.

Уколико се не искористе наведене могућности, удео се повлачи уз накнаду његове вредности, а у складу са одредбама Закона о смањењу основног капитала акционарског друштва.

Удео се преноси уговором у писменој форми, а пренос удела повлачи измену уговора о оснивању друштва са ограниченом одговорношћу. Стицалац удела обавезан је да пријави друштву промену власника и време промене ради уписа у књигу чланова друштва, јер од тог момента тј. од момента уписа у књигу чланова друштва пренос удела производи правно дејство према друштву.

Основно имовинско право члана друштва је право на исплату добити друштва. Правило је да се добит утврђује годишњим билансом, те члан друштва има право на удео у годишњој добити после опорезивања. Изузетно, члан друштва може да има право и на исплату добити у току пословне године, односно на учешће у добити, сразмерно свом уделу у складу са законом.

Уговором о оснивању друштва са ограниченом одговорношћу може се предвидети обавеза друштва да у корист једног или више чланова нешто учини, односно не учини. То чињење, односно нечињење, не може бити у супротности с законским нормама, а којима је уређено питање уплате улога и одговорност чланова за уплате улога, као и са одредбама о одржавању основног капитала.

Улози се не могу вратити члановима друштва са ограниченом одговорношћу, осим у случајевима прописаним законом.

На правне послове који се односе на авансе или кредите које друштво даје ради стицања удела друштва и на друге кредитне послове примењују се одредбе Закона о привредним друштвима. На забрану уписа сопствених удела, на директно стицање сопствених удела, на стицање сопствених удела преко трећих лица и на узимање сопствених удела у залогу сходно се примењују одредбе Закона које регулишу ова питања.

Једночлано друштво са ограниченом одговорношћу не може стицати сопствени удео, нити га може повлачити, осим ако га стиче бесплатно или на основу правног следбеништва.

Чланови друштва са ограниченом одговорношћу који су запослени у друштву примају за свој рад плату, која је део расхода, и тако смањује годишња добит друштва. За чланове који су физичка лица, исплаћено припадајуће учешће у добити представља доходак из капиталне имовине и као такав се опорезује. За чланове који су правна лица, исплаћено учешће у добити представља приход из учешћа и као такав се уноси у биланс успеха односног друштва.

Својство члана друштва са ограниченом одговорношћу престаје смрћу ако је члан физичко лице, или брисањем из одговарајућег регистра ако је члан правно лице. Такође, чланство престаје и иступањем из друштва, искључењем из друштва, преносом целокупног удела и повлачењем или поништењем целокупног удела.

4.2.3. Органи друштва са ограниченом одговорношћу

И код акционарског друштва и друштва са ограниченом одговорношћу управљање може бити организовано као једнодомно или дводомно. Код једнодомног управљања друштвом органи друштва са ограниченом одговорношћу су скупштина, један или више директора, а код дводомног управљања то су скупштина, надзорни одбор и један или више директора.

Послове скупштине и директора у једночланом друштву обавља власник, ако одлуком о оснивању једночланог друштва није другачије одређено. Одлуку доноси сам власник. У једночланом друштву одлуке које се доносе у вршењу функција управљања друштвом обавезно се уписују у књигу одлука друштва, у противном не производе правно дејство.

4.2.4. Скупштина друштва са ограниченом одговорношћу

Скупштину чине сви чланови друштва и сваки члан има право гласа сразмерно учешћа његовог удела у основном капиталу друштва, с тим што се оснивачким актом може другачије регулисати.

Делокруг рада скупштине се састоји у одлучивању о следећим питањима: доноси измене оснивачког акта; разматра и усваја финансијске извештаје; надзире рад директора и усваја извештаје директора ако је уривање друштвом једнодомно, а ако је управљање друштвом дводомно усваја извештаје надзорног одбора; утврђује пословну политику; усваја годишњи обрачун и извештаје о пословању; одлучује о расподели годишње добити и покрићу губитака; одлучује о повећању и смањењу основног капитала; одлучује о статусним променама, промени облика и престанку друштва; доноси пословник о своме раду и одлучује о другим питањима утврђеним законом, оснивачким актом и статутом.

Поред ових послова, скупштина друштва са ограниченом одговорношћу одлучује и о допунским уплатама; враћању накнадних допунских уплата; деоби и престанку удела; остваривању захтева друштва према члановима управе или члановима друштва у вези са накнадом штете настале оснивањем друштва или вођењем послова и заступању друштва у судским и другим поступцима против чланова управе.

Најчешће скупштину друштва сазива директор, односно надзорни орган у дводомног управљања друштвом. Скупштина се обавезно сазива уколико је према билансу друштва основни капитал битније смањен. Седнице скупштине могу бити редовне и ванредне.

Скупштина друштва се сазива писменим позивом са назначењем дневног реда. Уколико није сазвана на ваљан начин скупштина друштва може, такође,

пуноважно одлучивати ако су са тим сагласни сви чланови друштва са ограниченом одговорношћу. Скупштина може пуноважно да одлучује, ако су присутни чланови који имају више од половине укупног броја гласова, ако уговором о оснивању друштва, односно статутом за рад скупштине није предвиђена друга квалификована већина.

У начелу скупштина одлучује већином гласова присутних чланова који имају право гласа по одређеном питању. Међутим, када се ради о одлукама којима се стварају додатне обавезе чланова или смањују њихова права, потребна је сагласност свих чланова друштва на које се та одлука односи. Скупштина одлучује о доношењу и измени статута; повећању и смањењу основног капитала; повећању и смањењу основног капитала; статусним променама; промени облика и престанку друштва и расподели добити, ако уговором о оснивању друштва, односно статутом није предвиђено да се те одлуке доносе другом квалификованом већином.

Сваки члан друштва, осим члана са приоритетним уделом без права управљања, има право гласа сразмерно свом уделу, с тим што се то право може ограничити без обзира на величину удела, а уговором о оснивању друштва, односно статутом утврђује се колики улог даје право на један глас, односно ограничење права гласа за поједине чланове друштва.

Одсутни члан друштва може гласати и писменим путем, на начин утврђен статутом друштва.

На начин гласања чланови скупштине, као и на искључење права гласа члана друштва са ограниченом одговорношћу у скупштини, сходно се примењују одредбе Закона које се односе на акционарско друштво.

4.2.5. Директор друштва са ограниченом одговорношћу

Друштво са ограниченом одговорношћу има једног или више директора. Њихов број се одређује оснивачким актом или одлуком скупштине, а ако то није регулисано друштво има једног директора. Директора именује скупштина код једнодомног друштва, односно надзорни одбор ако је управљање друштвом дводомно.

Одлуку о разрешењу директора доносе органи који га и именују.

Директор је законски заступник друштва са ограниченом одговорношћу. Заступа друштво према трећим лицима у складу са оснивачким актом, одлукама скупштине друштва и упутствима надзорног одбора ако га има. Ако друштво има више директора онда они заједнички заступају друштво ако другачије није регулисано оснивачким актом или одлуком скупштине.

У друштву са једнодомним управљањем директор обавља све послове који нису у надлежности скупштине, а код дводомног управљања друштвом директор

обавља све послове који нису у надлежности скупштине и надзорног одбора. Директор је одговоран за уредно вођење пословних књига друштва, за тачност финансијских извештаја, за вођење евиденције о свим одлукама скупштине и да извештава скупштину и чланове друштва о битним околностима које могу бити значајне за пословање друштва.

4.2.6. Надзорни одбор друштва са ограниченом оговорношћу

Друштво са ограниченом одговорношћу које има дводомно управљање има и надзорни орган. Надзорни одбор састоји се од најмање три члана, а његови чланови се бирају из реда чланова друштва, запослених и из реда лица изван друштва.

Надзорни одбор има веома значајну и наглашену улогу у друштву, и заједно са директором управља пословањем друштва. Од њиховог рада у многоструко зависи пословни успех друштва. Зато се код избора чланова надзорног одбора мора водити рачуна која се и каква лица бирају у овај орган акционарског друштва.

Надзорни одбор пуноправно одлучује ако је присутно више од половине укупног броја чланова. Надзорни одбор доноси одлуке већином гласова присутних чланова, ако статутом није другачије одређено.

За разлику од рада скупштине друштва, надзорни одбор може доносити одлуке писмено, телефонски, телеграфски или коришћењем других техничких средстава, на начин утврђен статутом, под условом да се томе не противи ни један члан надзорног одбора.

Чланове надзорног одбора друштва са ограниченом одговорношћу бира скупштина. Члановима надзорног одбора се може обезбедити накнада за њихов рад која треба да буде у сразмери са њиховим задацима и финансијским стањем друштва, а иста се утврђује у складу са статутом или одлуком скупштине.

Надзорни одбор друштва са ограниченом одговорношћу надзире рад директора, одређује пословну политику друштва, бира и разрешава директора, врши унутрашњи надзор и законитост пословања, даје налог ревизору за проверу финансијских извештаја, контролише предлог расподеле добити. Делокруг рада надзорног органа не могу се пренети на директора друштва.

4.2.7. Повећање и смањење основог капитала друштва са ограниченом одговорношћу

Капитал друштва, као основа за постојање и пословање друштва, може се под одређеним условима повећавати и смањивати у складу са законом.

Повећање основног капитала друштва врши се најчешће уплатом нових улога већ постојећих планова друштва, претварањем резерви или добити друштва у основни капитал, претварањем потраживања према друштву у основни капитал, претварањем додатних уплата у основни капитал, и статусним променама које имају за последицу повећање основног капитала.

Основни капитал друштва може се повећати само изменама уговора о оснивању друштва. Ако се иде на повећање основног капитала новим улозима, чланови друштва са ограниченом одговорношћу имају право прече уписа удела сразмерно ранијим уделитема.

Смањење основног капитала друштва може се смањити одлуком скупштине чланова друштва. То смањење не може бити мање од минималног основног капитала одређеног законом. У случају да се по финансијском извештају утврди губитак што узрокује да је нето имовина друштва мања од вредности основног капиталка друштво је у обавези да, најкасније у року од тридесет дана од последњег дана рока за регистрацију годишњих финансијских извештаја, спроведе поступак смањења основног капитала. У случају ако би након смањења основни капитал имао вредност испод минималног основног капитала одређеног законом, друштво је у обавези да истовремено изврши и повећање основног капитала по другом основу како би овај био најмање једнак минималном законском основном капиталу.

4.2.8. Престанак друштва са ограниченом одговорношћу

Поред општих основа престанка утврђених за свако друштво, који важе и за ову форму друштва, друштво са ограниченом одговорношћу може престати под одређеним условима, и у случају постојања посебних основа, јер оно има елементе и друштва лица и друштва капитала. Тако, за разлику од друштва лица, ово друштво може престати само када је то уговором о оснивању друштва предвиђено. То се односи посебно на смрт када се ради о физичком лицу или престанак члана када се ради о правном лицу, отказ члана и тада је делимичан раскид уговора, и искључење члана друштва. Друштво са ограниченом одговорношћу може престати и по основу одлуке суда по тужби члана друштва.

Основно је правило да сваки члан друштва може иступити из друштва из оправданих разлога, али уз сагласност осталих чланова друштва. Уколико се остали чланови друштва не сагласе са иступањем члана из друштва, члан који иступа из друштва може покренути потупак пред надлежним судом и он тада стиче право на накнаду штете, као и право на повраћај свога удела.

Искључење члана друштва је могуће и одлуком скупштине друштва, која је донета већином од укупног броја гласова и то у случајевима када тај члан не испуњава обавезе које су утврђене уговором о оснивању друштва или из других

оправданих разлога. У року од тридесет дана искључени члан друштва може покренути спор пред надлежним судом. Друштво са ограниченом одговорношћу има право на накнаду штете која је евентуално наступила искључењем члана. У случају гашења друштва са ограниченом одговорношћу из имовине друштва која преостане после намирења поверилаца прво се враћају допунске уплате, а преостали део се расподељује међу члановима друштва сразмерно њиховим уделитема.

Иначе, Закон о привредним друштвима таксативно садржи када друштва са ограниченом одговорношћу престају да постоје.¹⁰⁹ Закон каже да друштво престаје да постоји брисањем из регистра због спроведеног поступка ликвидације или принудне ликвидације, спроведеног поступка стечаја, и статусних промена које имају за последицу престанак друштва. Али упоредном применом других закона произилази да друштво са ограниченом одговорношћу престаје да постоји и истеком времена одређеном у оснивачком акту друштва, одлуком скупштине чланова, правоснажном одлуком којом се утврђује да је регистрација друштва била ништава и одређује брисање друштва, и наступањем других догађаја одређених оснивачким актом.

109 Члан 238. Закона о привредним друштвима „Службени гласник“ број 36/2011 и 99/2011

Глава VIII

БАНКЕ И ДРУГЕ ФИНАНСИЈСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

1. БАНКЕ

1.1. Појам и оснивање банке

У складу са Законом о банкама¹¹⁰, банка је дефинисана као посебан тржишни субјекат, а основни принципи од којих се полази су следећи: оснива се као акционарско друштво; самостално обавља делатност ради стицања добити, а на начелима ликвидности, рентабилности и сигурности; банка је правни субјекат, којим управљају оснивачи, односно власници, уз значајна контролна овлашћена Народне банке Србије; оснива се ради обављања депозитних, кредитних и других банкарских послова утврђених статутом у складу са законом; банка самостално утврђује своју унутрашњу организацију, као и екстерно повезивање, у функцији остваривања добити.

Банку могу основати домаћа и страна правна и физичка лица. Најзначајнија подела банака код нас је на банке и мешовите банке, јер се код мешовитих банака појављује страни капитал. Банку могу основати најмање два оснивача. За оснивање банке потребно је закључење уговора о оснивању банке; обезбеђење средстава у оснивачки капитал у износу од 10.000.000 еура у динарској притиввредности на дан уплате и дозвола за оснивање од стране Народне банке Србије.

Уговором о оснивању банке регулише се назив и седиште оснивача банке; назив и седиште банке; износ укупног оснивачког капитала банке у новчаном и неновчаном облику, као и удео сваког оснивача у том капиталу; рок до кога су оснивачи банке дужни да уплате новчана и пренесу неновчана средства у оснивачки капитал банке; права, обавезе и одговорности оснивача банке за обавезе банке; услови за стицање и престанак права оснивача; послови које обавља банка; начин распоређивања дела добити на осниваче банке; начин сношења ризика и покрића губитка банке; услови и начин повећања оснивачког капитала и резерви банке;

110 Члан 2. Закона о банкама „Службени гласник РС“, број 107/2005 и 91/2010

начин решавања спорова међу оснивачима банке; услови за престанак рада банке ако не постоји економски интерес за даље пословање банке; начин одлучивања о статусним променама банке и права оснивача банке у случају статусних промена банке.

Статутом банке се нарочито утврђује организација и начин пословања банке и овлашћења организационих делова у правном промету; питања о којима одлучује скупштина банке; мере и одговорности органа банке за обезбеђење ликвидности банке; питања о којима одлучују други органи банке, њихов састав и поступак одлучивања тих органа; права, обавезе и одговорности директора и других лица са посебним овлашћењима и одговорностима утврђеним статутом банке; овлашћења за потписивање и заступање банке; начин вршења унутрашње контроле банке; подаци и исправе који се сматрају пословном тајном банке и начин поступања с пословном тајном банке; поступак доношења аката банке, као и друга питања у вези са радом и пословањем банке.

Ради добијања дозволе за рад банке, оснивачи банке се морају одговарајућим захтевом обратити Народној банци Србије, уз који морају посебно приложити уговор о оснивању банке; изјаву оснивача да ће уплатити новчана средства на име оснивачког капитала на привремени рачун код НБС, односно изјаву страног лица да ће уплатити девизна средства на посебан рачун код Народне банке Србије; доказ да ће оснивач банке средства у неновчаном облику пренети у оснивачки капитал банке; доказ о пореклу страног улога и о постојању узајамности који подноси страном лице оснивач банке; предлог статута банке; предлог одлуке о издавању прве емисије акција банке; податке неопходне за утврђивање бонитета оснивача и податке о њиховим међусобним имовинским и управљачким односима; имена и препоруке за предложене чланове управног одбора и надзорног одбора банке, као и предложена лица са посебним овлашћењима и одговорностима у банци; програм рада банке за период од пет година и предлог основа пословне политике банке за годину у којој се банка оснива; податке о кадровској и техничкој опремљености банке за обављање послова из уговора и аката пословне политике банке.

Банка се оснива на оснивачкој скупштини, која се не сме одржати пре пријема решења о дозволи оснивања. На оснивачкој скупштини банке двотрећинском већином гласова свих оснивача доноси се статут банке, бира управни одбор, именује вршилац дужности директора банке и утврђује пословна политика.

За уложена средства у оснивачки капитал банке оснивачи добијају акције, којима могу располагати, али није дозвољено повлачење средстава уложених у оснивачки капитал.

Банка има својство правног лица, које стиче уписом у регистар код надлежне агенције. Пријава за упис у регистар подноси се најкасније у року од тридесет дана од дана пријема решења о издавању дозволе за оснивање. Уз пријаву се подноси уговор о оснивању; статут банке; доказ да су оснивачи уплатили новчана средства на име оснивачког капитала на привремени рачун код НБС, односно доказ да

је страно лице уплатило девизна средства на посебан рачун код Народне банке Србије; доказ да оснивачи банке неновчана средства преносе у оснивачки капитал банке; решење Народне банке Србије о издавању дозволе за рад и сагласност Народне банке Србије на уговор о оснивању и статут банке; и друге исправе у складу са прописима о упису у регистар.

Банка може имати пословне делове као што су главне филијале, пословне јединице и слично, али они не могу имати својство правног лица, иако могу имати одређени степен самосталности у правном промету. Међутим, банка се може удружити у холдинг друштво и тада су саставни делови холдинг банке самосталне банке са својством правног лица. Банка одговара за своје обавезе својом имовином, а оснивачи и други власници банке носе ризик њеног пословања до висине свог улога у оснивачки капитал банке.

Банка послује средствима која су уложена у њене фондове, затим средствима депозита, узетих кредита, као и другим средствима која је банка прибавила на тржишту новца и тржишту хартија од вредности или у иностранству. Обим банкарског пословања зависи од висине уложених средстава у оснивачки фонд банке и висини средстава у резерви.

Под пословима којима се бави банка сматрају се депозитни послови - примање свих новчаних депозита; кредитни послови - узимање и давање кредита; девизни, девизно - валутни и мењачки послови; емисиони послови - издавање хартија од вредности и новчаних картица; посебни депозитни послови - чување средстава и хартија од вредности и управљање њима; ефектни послови - куповина и продаја хартија од вредности; гаранцијски послови - издавањем јемства, авала и других облика јемства - гаранција; и пословима платног промета, у складу са савезним законом.

Банка може да организује пословање у своје име и за свој рачун, у своје име и за рачун других лица и у име и за рачун других лица. Банка у пословању мора да буде ликвидна, тј. да има довољно новчаних средстава за подмирење доспелих обавеза. Банка мора да има оснивачки фонд, и фонд резерви банке. Средства резерви се образују из дела добити банке коју она створи својим пословањем. Она се најчешће користе за отпис ненаплативих потраживања, за покриће губитака из пословања банке и за сличне намене.

1.2. Управљање банком

Банком управљају оснивачи, зависно од висине оснивачког капитала, у складу са уговором о оснивању и статутом банке. Органи банке су: скупштина - чине је оснивачи с правом управљања које остварују непосредно или преко својих представника; управни одбор; извршни одбор; одбор за праћење пословања банке тзв. одбор за ревизију, кредитни одбор и одбор за управљање активом и пасивом банке.

Управни одбор бира скупштина и мора да садржи најмање пет чланова укључујући и председника, извршни одбор има најмање два члана укључујући и председника и бира их управни одбор уз сагласност Народне банке Србије. Одбор за праћење пословања банке састављен је од три члана и бира их управни одбор банке. Кредитни одбор бира управни одбор банке, а задужен је за одлучивање о кредитним захтевима као и других послова у складу са Статутом банке. Чланове одбора за управљање активом и пасивом бира управни одбор, а он прати изложеност банке ризицима и предлаже мере.

Делокруг ових органа идентичан је делокругу органа у субјектима пословног права, с тим што је изричито прописано да скупштина између две своје седнице не може овластити други орган банке да одлучује о питањима из њеног делокруга, осим ако се ради о доношењу аката пословне политике банке.

У складу са законом скупштина банке доноси статут банке; разматра и усваја годишње извештаје управног и извршног одбора банке; усваја годишњи обрачун банке и одлучује о употреби и распоређивању остварене добити, односно покрићу губитака; одлучује о повећању оснивачког капитала банке, односно о улагањима оснивачког капитала у друштва или другу банку, као и висини улагања у основна средства банке; именује и разрешава чланове управног одбора, извршног одбора; одлучује о статусним променама и о престанку рада банке, ако не постоји економски интерес за даље пословање банке; именује и разрешава чланове одбора за праћење пословања банке; именује и разрешава чланове кредитног одбора; и именује и разрешава чланове одбора за управљање активом и пасивом банке у складу са законом.

Управни одбор банке сазива седнице скупштине банке; припрема предлоге за скупштину банке и извршава њене одлуке; разматра и усваја извештаје о пословању банке у току године; подноси скупштини банке извештај о пословању; обавља и друге послове у складу са статутом банке.

Састав управног одбора банке је прописан законом и најмање једна трећина чланова мора бити независна од банке. Од укупног броја најмање три члана мора имати искуство из области финансија, а један члан мора да говори активно српски језик и да има пребивалиште на територији РС.

Извршни одбор банке организује пословање банке и врши дневни надзор над активностима запослених у банци.

Извршни одбор банке извршава одлуке скупштине банке и управног одбора банке; обезбеђује законитост рада банке; одлучује о пласманима и задуживању банке до износа који утврди управни одбор банке; одлучује о сваком повећању изложености банке према лицу повезаном с банком и о томе обавештава управни одбор банке; примењује пословну стратегију банке; идентификује и мери ризике којима је банка изложена у свом пословању и примењује принципе управљања ризицима које одобри управни одбор банке; утврђује организациону

структуру банке која одговара стратегији банке; примењује процедуре надзора над активностима банке, редовно оцењује њихов квалитет и, ако је потребно, побољшава их, у складу с пословном политиком банке; обезбеђује да сви запослени буду упознати с прописима и другим актима банке којима се уређују њихове радне обавезе; обезбеђује сигурност и редовно праћење система информационе технологије банке; обезбеђује сигурност и редовно праћење система трезорског пословања; информисе управни одбор банке о свим поступањима која нису у складу с прописима и другим актима банке; најмање једном у току пословног тромесечја подноси управном одбору банке преглед пословних активности, биланс стања и биланс успеха банке; без одлагања информисе управни одбор банке и Народну банку Србије о сваком погоршању финансијског стања банке или постојању опасности од тог погоршања, као и о другим чињеницама које могу знатно утицати на финансијско стање банке; одлучује о свим питањима која нису у надлежности скупштине банке и управног одбора банке.

Одбор за праћење пословања банке чине најмање три члана, од којих су најмање два чланови управног одбора банке који имају одговарајуће искуство из области финансија, али то не могу бити лица повезана с банком, осим по основу чланства у управном одбору банке или у органу управљања.

Одбор за праћење пословања банке дужан је да анализира годишње извештаје и друге финансијске извештаје банке који се управном одбору банке подносе на разматрање и усвајање; анализира и усваја предлоге политика и процедура банке у вези са управљањем ризицима и системом унутрашњих контрола које се управном одбору банке подносе на разматрање и усвајање; анализира и надзире примену и адекватно спровођење усвојених политика и процедура за управљање ризицима и спровођење система унутрашњих контрола; најмање једном месечно извештава управни одбор о својим активностима и утврђеним неправилностима, као и да предлаже начин на који ће се отклонити те неправилности, односно унапредити политике и процедуре за управљање ризицима и спровођење система унутрашњих контрола; на предлог управног или извршног одбора банке или спољног ревизора банке разматра улагања и активности банке; управном одбору и скупштини банке предлаже спољног ревизора банке; разматра, са спољним ревизором банке, годишње ревизије финансијских извештаја банке; предлаже управном одбору банке да се одређена питања у вези са спољном и унутрашњом ревизијом уврсте у дневни ред седнице скупштине; доноси пословник о свом раду.

Кредитни одбор одлучује о кредитним захтевима у оквирима утврђеним актима банке и обавља друге послове утврђене актима банке.

Одбор за управљање активом и пасивом прати изложеност банке ризицима који произлазе из структуре њених билансних обавеза и потраживања и ванбилансних ставки, предлаже мере за управљање каматним ризиком и ризиком ликвидности, а обавља и друге послове утврђене актима банке.

2. ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЗА ОСИГУРАЊЕ

2.1. Појам и облици организација за осигурање

Послове осигурања имовине и лица и друге послове осигурања могу обављати организације за осигурање, а њихово оснивање, рад и пословање регулише Закон о осигурању.¹¹¹

Правило је да се имовина и лица у Републици Србији могу осигурати, односно саосигурати само код домаћих организација за осигурање. Међутим, домаћа физичка и правна лица могу осигурати имовину и лица и код иностраних осигуравајућих организација и то искључиво у следећим случајевима: прекоморске бродове, од одговорности возара за штете причињене трећим лицима и њиховој имовини; бродови у изградњи ако је то изричито предвиђено уговором закљученим са страним наручиоцем; инвестиционе радове у иностранству које изводе домаћа друштва као и опрему за извођење тих радова, ако је то предвиђено уговором о извођењу тих радова, односно прописима земље у којој се радови изводе; иностране кредите ако је то, на захтев даваоца кредита уговором предвиђено за обезбеђење враћања кредита тзв. гаранцијско осигурање; имовину и лица сопствених и мешовитих домаћих друштава основаних за обављање привредних делатности у иностранству ако то прописи стране земље захтевају, односно ако је то уговором о оснивању изричито предвиђено; и имовине и лица од ризика од којих се у Републици Србији не врши осигурање.

Организације за осигурање за преузете обавезе у правном промету одговарају целокупном својом имовином. Њихову имовину чини својина на покретним и непокретним стварима, новчана средства, хартије од вредности и друга имовинска права. Новчана средства представљају средства почетног фонда сигурности; премије осигурања; средства техничких резерви; средства резерви сигурности; средства математичке резерве; средство фонда превентиве; и друга новчана средства.

Премија осигурања се састоји од функционалне премије и режијског додатка, док се функционална премија састоји од технике премије и доприноса за превентиву.

Техничка премија се користи за плаћање штете, уговорене суме осигурања и за друге намене у складу са уговором о осигурању. Допринос за превентиву користи се за спровођење мера у циљу спречавања и сузбијања ризика који угрожавају имовину и лица, док се режијски додатак користи за покриће трошкова за спровођење осигурања.

¹¹¹ Закон о осигурању „Службени гласник РС” бр.55/2004, 70/2004, 61/2005,101/2007, 107/2009, 99/2011, 119/2012 и 116/2013

Средства техничких резерви чине преносне премије и резервисане штете за масовне и катастрофалне штете.

Средства резерви сигурности се образују у висини од најмање 50% од остварене просечне бруто премије осигурања за последње две године, док се средства математичке резерве образују у области осигурања живота на начелу актуарске математике, а чини их разлика између осигуране суме и премије осигурања.

Организације за осигурање могу бити организоване као акционарско друштво и друштво за узајамно осигурање, а могу основати и удружење осигуравајућих организација.

2.2. Акционарско друштво за осигурање

Акционарско друштво за осигурање је правно лице које обавља делатност осигурања имовине и лица ради стицања добити. Ово друштво могу основати најмање два оснивача било правна или физичка домаћа лица. И страно физичко или правно лице код нас може основати организацију за осигурање. За оснивање организације за осигурање, морају бити испуњени минимални износи почетног фонда сигурности који по појединим врстама осигурања износе: за животна осигурања 2.000.000 еура, за добровољно пензијско осигурање 3.000.000 еура, за све врсте животних осигурања 4.000.000 еура; за послове осталих неживотних осигурања и то осигурање од незгоде и добровољно здравствено осигурање 1.000.000 еура, осигурање моторних возила – каско и обавезно осигурање од одговорности у саобраћају 2.500.000 еура, остала осигурања имовине 2.000.000 еура, свих врста неживотних осигурања 4.500.000 еура; и за послове реосигурања 4.500.000 еура.¹¹²

Акционарско друштво за осигурање може обављати једну или више врста осигурања, реосигурање, и једну или више врста осигурања и реосигурања.

Оснивачи акционарског друштва за осигурање образују оснивачки одбор који припрема оснивачку скупштину и предлог аката које она доноси, а то су статут, одлука о оснивању, одлука о именовању вршиоца дужности директора и заступника друштва, елаборат о очекиваним резултатима пословања и друго. За оснивање акционарског друштва за осигурање потребна је и дозвола Народне банке Србије.

Органи акционарског друштва за осигурање су: скупштина, управни одбор, директор и надзорни одбор. Управни одбор и директор акционарског друштва за осигурање чине управу друштва. Статутом друштва може се предвидети да се бира и изврши одбор директора.

¹¹² Члан 28. Закона о осигурању, „Службени гласник РС“ бр.55/2004, 70/2004, 61/2005,101/2007, 107/2009, 99/2011, 119/2012 и 116/2013

Делокруг рада и надлежност ових органа је истоветан са делокругом и надлежношћу органа банака и субјеката пословног права.

2.3. Друштво за узајамно осигурање

Друштво за узајамно осигурање се не оснива ради стицања добити, већ ради задовољавања потреба из области осигурања имовине и лица за своје чланове. Ово друштво као самостално правно лице за осигурање живота може основати најмање 250 физичких лица, а за осигурање имовине 300 правних односно физичких лица. Ово друштво се не може бавити пословима реосигурања. Постоје две врсте друштва за узајамно осигурање друштво са неограниченим доприносом и друштво са ограниченим доприносом.

Код неограничених доприноса јавља се додатни допринос чланова који је већи од претходно уплаћеног доприноса, када су штете и остали расходи већи од претходно уплаћеног доприноса и осталих прихода.

Код ограниченог доприноса, додатни допринос чланова не може бити већи од претходно уплаћеног доприноса по сваком члану, ни онда ако су штете и остали расходи већи од претходно уплаћеног доприноса.

Све послове око оснивања друштва за узајамно осигурање обавља, као и код акционарског друштва за осигурање, оснивачки одбор кога бирају оснивачи.

Органи друштва за узајамно осигурање су скупштина, управни одбор, надзорни одбор и директор.

2.4. Друштво за послове пружања других услуга у осигурању

Агенција за послове пружања других услуга у осигурању је самостално правно лице које обавља послове ради стицања добити. Ова агенција не пружа непосредно услуге у осигурању, већ је првенствено оријентисана на послове заступања у осигурању и реосигурању, као и за обављање послова пружања услуга, снимања ризика, снимања процене шете и пружања интелектуалних и техничких услуга у вези са пословима осигурања.

Агенција се оснива као акционарско друштво или као друштво са ограниченом одговорношћу. Ако се оснива као акционарско друштво потребан је оснивачки капитал код симултаног начина оснивања од најмање 25.000 еура у динарској притиввредности по средњем курсу на дан уплате. Ако се оснива као друштво са ограниченом одговорношћу онда новчани део основног капитала не може бити мањи од 12.500 еура у динарској притиввредности по средњем курсу на дан уплате. За оснивање ове агенције потребно је од стране оснивача прибавити дозволу за рад издату од Народне банке Србије.

2.5. Удружење осигуравајућих организација Србије

Удружење осигуравајућих организација Србије обавља све послове који су везани за унапређење осигурања као делатности код нас.

Ово удружење у складу са Законом о осигурању имовине и лица обавља и одређена јавна овлашћења, као што су: прописује и штампа обрасце и врши контролу употребе међународне карте за осигурање власника моторних возила од одговорности за штете настале употребом моторних возила у земљи или иностранству, као и обраду одштетних захтева у вези с тим осигурањем тзв. зелена карта; представља организације за осигурање пред државним и другим надлежним органима у земљи и међународним организацијама за осигурање; утврђује висину доприноса организација за осигурање за образовање средстава гарантног фонда; управља и користи средства гарантног фонда; прима, врши процену и ликвидацију одштетних захтева, исплату накнаде штете и остварује регресне захтеве у вези са коришћењем средстава гарантног фонда; доноси кодекс о понашању у пословима осигурања; прикупља статистичке и друге податке за организације за осигурање и врши њихову обраду по групама и врстама осигурања, ради израде техничких основа, тарифа, премија и обављања других актуарских послова.

Организације за осигурање и агенције из области осигурања као и сва друштва престају са радом у поступку ликвидације и у стечајном поступку, као и у посебним случајевима прописаним Законом о осигурању имовине и лица.

3. БЕРЗЕ

3.1. Појам и оснивање берзе

Берзе представљају специјализована тржишта на којима се, у одређено време на тзв. берзанским састанцима, окупљају њени чланови или посредници чланова, ради закључивања одређених послова. Термин берза потиче од латинске речи „bursa” што значи „кеса”. Сматра се да је прва берза основана у Анверсу 1460. године, а затим у Антверпену 1531. године, па у Лондону 1570. године, док је код нас прва берза основана у Београду 1886. године, а затим у Новом Саду и Сомбору 1924. године.

На берзи се тргује жиралним новцем, меницом, чеком, акцијама и другим хартијама од вредности, девизама, капиталом, златом и другим племенитим металима, робом и финансијским дериватима, једном речју тржишним материјалом.

Под жиралним новцем подразумевају се слободна средства на жирорачуну која се користе за трговину на берзи и ван берзе, док се под капиталом подразумевају новчана средства чија је потрошња одложена на рок дужи од једне године и којим се тргује на берзи и ван берзе.

У складу са Законом берзански посредници су: банке, Поштанска штедионица и организације за осигурање, који добију сагласност Народне банке Србије за обављање трговине, инвестициони фондови и други берзански посредници брокерског и дилерског начина трговине.

Берзански посредници брокерског и дилерског начина трговине су: финансијски посредници који обављају откуп, есконт и реесконт банкарских и трговинских акцепата, меница или их држе до доспелости, тзв. есконтне друштва; финансијски посредници који обављају откуп, ломбард и реломбард хартија од вредности или дају кредите на основу залоге хартија од вредности, злата, других племенитих метала, робе ускладиштене у јавном складшту, робе на путу по коносманима и сл., ломбардна друштва; финансијски посредници који обављају послове, безготовинског и клириншког платног промета жиро друштва; финансијски посредници који одобравају кредите на основу заложеных покретних ствари заложни завод и залагаонице; финансијски посредници који, уз наплату провизије, обављају купопродају девиза, валута или златног новца на основу овлашћења државног органа надлежног за промет тих вредности, тзв. мењачнице, финансијски посредници који су специјализовани за откуп укупне емисије хартија од вредности, тзв. откупна друштва; финансијски или робни посредници у трговини тржишта берзанским материјалом тзв. брокерско-дилерска друштва.

Берза се може основати као финансијска берза и као робна берза. Ако се тргује једном врстом робе оснива се специјализована берза, а ако се тргује са више врста роба оснива се мешовита берза.

Берза се оснива као акционарско друштво, у складу са законом којим се уређује оснивање и пословање друштва.

Финансијску берзу могу основати: банка; Поштанска штедионица; организације за осигурање; држава; и страна банка под условима узајамности.

Робну берзу могу основати: правна лица која су регистрована за послове производње и промета робе, држава, и страно правно лице под условима узајамности и реципроцитета.

У складу са Законом о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената берзу може основати најмање осам оснивача.¹¹³

Оснивачи берзе дужни су да обезбеде минимални износ новчаног дела основног капитала прописаног Законом и одговарајући пословни простор, који се обезбеђује преносом права својине на пословне просторије или закупом пословног простора на период од најмање десет година; дозволу за оснивање берзе, издату

113 Закон о тржишту капитала „Службени гласник РС” бр. 31/2011

од стране Комисије за хартије од вредности; кадровску, техничку и организациону оспособљеност за обављање берзанског пословања.

Под кадровском оспособљеношћу берзе подразумева се да берза располаже високостручним кадровима, од којих су најмање три берзанска брокера са положеним стручним испитом.

Под техничком оспособљеношћу берзе подразумева се да берза поседује развијени информациони, компјутерски и комуникациони систем за берзанску електронску трговину и извршавање обрачунских трансакција по пословима закљученим на берзи.

Под организационом оспособљеношћу берзе подразумева се постојање организационих делова за ефикасно и јединствено обављање послова на берзи.

Оснивачи закључују уговор о оснивању берзе који мора да садржи назив и седиште берзе; назив и седиште оснивача берзе; имовину основног капитала берзе изражену у новцу, односно стварима и правима са укупним бројем издатих акција; појединачни улог сваког оснивача у имовини берзе, са бројем њихових акција; рок до кога су оснивачи дужни да уплате новчана средства, односно пренесу права на стварима, односно друга права у имовину берзе; предмет пословања берзе; права, обавезе и одговорности оснивача за рад берзе; и друга питања значајна за оснивање и рад берзе.

Комисија за хартије од вредности надлежна за издавање дозволе за оснивање берзе дужна је да у року од шездесет дана од дана подношења захтева, донесе решење о издавању дозволе за оснивање берзе, односно решење о одбијању захтева.

Од дозволе за оснивање берзе треба разликовати дозволу за рад берзе, која се издаје ако су испуњени услови за рад берзе.

Статутом берзе регулишу се следећа питања: назив и седиште берзе; предмет, организација и начин пословања берзе; начин доношења аката берзе; састав, начин избора и надлежност органа управљања и руковођења берзом и услови и критеријуми за именовање директора берзе; састав, начин избора и надлежност других органа које берза образује; услови за стицање чланства на берзи и права и обавезе чланова берзе; услови, критеријуми и документација за пријем појединих учесника на берзи и њихова права и обавезе; разлози због којих се појединим учесницима на берзи забрањује присуство на берзи; начин одржавања берзанских састанака; начин вршења контроле коју спроводи берза по пословима закљученим на берзи; начин решавања спорова међу акционарима, члановима и учесницима на берзи; начин објављивања правила берзе и других аката берзе и информације о раду берзе; начин спечавања злоупотребе информација које нису доступне свим учесницима на берзи тзв. инсајдер правила; начин спречавања злоупотребе и неизвршавања преузетих обавеза тзв. реално обезбеђење; и друга питања значајна за рад берзе.

Иако је статут берзе највиши правни и општи акт берзе, свака берза је дужна у складу са Законом да донесе тзв. посебна Правила берзе којима се регулишу следећа питања: врсте послова, услови и начини њиховог обављања; услови које морају да испуне учесници у трговини на берзи; којим се робама и тржишним материјалом тргује на берзи и под којим условима; начин утврђивања и објављивања каматних стопа, курса, односно цена за тржишне материјале којима се тргује на берзи; начин и услови за извршење обавеза из посла закљученог између учесника на берзи; начин обављања обрачунских трансакција за извршење послова закључених на берзи; висина и начин утврђивања и обрачунавања годишње чланарине и других накнада; услови под којима берза обуставља трговину да би се избегло шпекулативно кретање каматних стопа, курса, односно цена тржишног материјала на берзи; начин вођења јединствене евиденције обављању трговине на берзи; начин организовања јединственог информационог система; одредбе којима се уређује понашање берзанских брокера и мере које се предузимају када се крше правила понашања тзв. етички кодекс; начин на који и услови под којима чланови берзе и учесници на берзи одговарају за обавезе берзе; и друга питања од значаја за рад берзе.

Берза је обавезна да на начин утврђен статутом објави правила берзе. Берза стиче својство правног лица уписом у Регистар привредних субјеката. Новчани део оснивачког капитала не може бити мањи од 1.000.000,00 еура, у динарској противредности по званичном средњем курсу Народне банке Србије, на дан уплате.

Имовину берзе коју обезбеђују оснивачи, односно акционари берзе, чине средства у новчаном облику, новчани део оснивачког капитала, и неновчаном облику зграде, опрема и друга средства која су у функцији пословања берзе.

Акције по основу улога акционара гласе на име и могу се преносити само акционарима берзе и то уз сагласност најмање две трећине акционара берзе. Ове акције не доносе акционарима дивиденду, а остварена добит се користи за унапређење берзанског пословања. Улог акционара у новцу, односно стварима и правима може се вратити акционарима берзе само у случају престанка рада берзе, и то по измирењу обавеза берзе.

За обавезе према трећим лицима берза одговара целокупном својом имовином.

3.2. Берзанско пословање

Под берзанским пословањем подразумева се регистрација тржишног материјала којим се тргује на берзи; утврђивање каматних стопа, курсева, односно цена тржишног материјала којим се тргује на берзи; трговина тржишним материјалом; извршавање обавеза учесника на берзи по пословима закљученим на берзи; јавно објављивање података о пословању на берзи.

Берзански послови представљају послове привредног права, због чега се на њих примењују правила за уговоре у привреди. По својој правној природи берзански послови представљају уговор о купопродаји. Ови се послови закључују на берзанским састанцима у службеним просторијама берзе.

На финансијској берзи се може трговати жиралним новцем, меницом, чеком, девизама, краткорочним хартијама од вредности, као и златом и другим племенитим металима; хартијама од вредности које гласе на страну валуту; капиталом, акцијама и дугорочним хартијама од вредности; финансијским дериватима.

На робној берзи се може трговати робом и финансијским дериватима.

Под финансијским дериватима се подразумевају термински уговор и опцијски уговор.

Финансијски термински уговор је уговор о терминској продаји робе, злата и других племенитих метала, девиза и хартија од вредности тј. тржишним материјалом, којим се једна уговорна страна обавезује да изврши предају, а друга страна да плати одређеног дана уговорену цену.

Финансијски термински уговор може бити фјучерс уговор и своп уговор.

Фјучерс уговор је преносив уговор о продаји стандардизоване количине робе - тржишног материјала, а закључују га правна лица преко берзанских посредника. Уговорне стране су дужне да при закључењу фјучерс уговора положи гарантни депозит на берзи за извршавање уговорених обавеза. Страна која одустане од уговора губи право на повраћај положеног гарантног депозита. Висину минималног гарантног депозита утврђује управни одбор берзе.

Своп уговор је уговор о истовременој прометној и терминској продаји робе тржишног материјала.

Опцијски уговор је уговор о терминској продаји робе тржишног материјала, којим једна уговорна страна стиче право да купи или прода предмет опције сваког радног дана до истека уговореног рока, а друга се обавезује да на захтев прве безусловно преда или преузме и плати уговорени предмет опције. Овај уговор може бити и куповни и продајни, а закључују га правна лица преко берзанских посредника. При закључењу опцијског уговора продавац је дужан да берзи достави гаранцију за извршење својих уговорних обавеза. Опцијски уговор је предмет купопродаје од дана закључивања до дана доспелости утврђеног уговора. Приликом закључења опцијског уговора купац је дужан да продавцу плати уговорену премију, као накнаду за могућност куповине или продаје тржишног материјала који је предмет тог уговора.

Трговина финансијским терминским уговорима и опцијским уговорима може се обављати само преко берзе. Управни одбор берзе даје сагласност за трговину финансијским терминским уговорима и опцијским уговорима и утврђује услове и начин трговања њима. Берзанска трговина се може обављати прометно и на термин.

Под прометном трговином подразумева се извршавање купопродајних обавеза одмах, а најкасније у року од пет дана, а под терминском трговином се подразумева извршавање купопродајних обавеза у року дужем од пет дана.

Берзанска трговина обухвата све уговоре о продаји тржишног материјала којим се тргује на берзи, закључених за берзанским пултом између брокера берзе, као посредника, и брокера чланова берзе, као купца, односно продавца, на начин и под условима утврђеним правилима и другим актима берзе.

Начин и услови трговине, трговачки стандарди и трговачка документа као и услови који важе за берзанску и ванберзанску трговину и за слободну ванберзанску трговину, уређују се берзанским актима и правилником о раду берзе.

Понашање учесника на берзи и њихов рад, као и извршавање њихових обавеза и овлашћења контролише Комисија за хартије од вредности преко овлашћених лица инспектора. Они имају право непосредног увида у брокерски дневник, налог, закључнице и друге документе, а ако оцене да за то има потребе, могу извршити и накнадну контролу берзанских налога, закључница и других докумената у просторијама члана берзе на берзи и пословном седишту члана берзе.

Народна банка Србије интервенише на берзи на страни понуде и тражње ради одржавања стабилности и елиминисања шпекулативних кретања код каматних стопа, курса, односно других цена тржишног материјала којим се тргује на берзи.

Целокупно пословање рада берзе контролише Комисија за хартије од вредности преко овлашћених лица инспектора и они имају право да присуствује берзанској трговини и састанцима свих органа берзе и да указује на уочене пропусте и неправилности у примени Закона и аката берзе. Ако је пословање берзе супротно Закону, статуту и правилима берзе или ако кретање цена тржишног материјала угрожава стабилност берзе, инспектор може да обустави берзанску трговину. Комисија за хартије од вредности која је издала дозволу за рад берзе у оваквим случајевима може предузети следеће мере: наложити да берза у прописаном року своје пословање усклади са законом и актима берзе; привремено обустави рад берзе ако оцени да даље пословање берзе угрожава интересе учесника у раду берзе, нарушава равнотежу на тржишту или угрожава функционисање берзе. Ове мере се изричу решењем које је коначно у управном поступку.

Ако берза у року одређеном у решењу о предузимању мера не отклони неправилности и не поступи по захтеву инспектора који је вршио контролу, Комисија за хартије од вредности ће одузети дозволу за рад берзе. Решење о одузимању дозволе за рад берзе је коначно.

3.3. Чланови берзе и берзански посредници

Члан берзе може бити само правно лице које је регистровано као берзански посредник и које испуњава услове утврђене статутом берзе. Изузетно чланови

финансијске берзе могу бити банке, Поштанска шедионица и организације за осигурање, који добију сагласност Народне банке Србије за обављање берзанске трговине. Одлуку о стицању и губљењу својства члана брзе доноси управни одбор берзе.

Члан берзе има право коришћења слободног берзанског простора и расположиве берзанске опреме. Он је дужан да плаћа берзи годишњу чланарину, и на закључене послове на берзи берзанску провизију тзв. куртажу. Чланарина и куртажа се плаћају на начин и под условима утврђеним правилима берзе. Члан берзе је дужан да савесно обавља послове по основу берзанске и ванберзанске трговине и да се придржава правила и других аката берзе и да не злоупотребљава информације које нису доступне свим учесницима на берзи.

Други берзански посредници брокерског и дилерског начина трговине есконтна, ломбардна и брокерско-дилерске друштва оснивају се као правна лица акционарска друштва, по систему оснивања берзи.

Под брокерским начином трговине подразумева се обављање послова у туђе име и за туђи рачун, уз наплату брокерске провизије, док се под дилерским начином трговине подразумева обављање посредничких послова у своје име и за свој рачун уз остваривање разлике у цени.

Акције берзанских посредника гласе само на име, али за разлику од акција берзи доносе дивиденду. Ове берзанске посреднике оснивају најмање три правна лица, с тим што берзанског посредника који се бави само брокерским начином трговине могу основати и физичка лица, и то најмање два. Исто правно лице може бити оснивач само једног берзанског посредника, а тај берзански посредник не може бити оснивач другог берзанског посредника. Изузетно, банка може бити оснивач више берзанских посредника, али највише до једне трећине основног капитала берзанског посредника. Ови берзански посредници се могу основати или као специјализовани за трговину једном врстом, тзв. тржишног материјала или као мешовити за трговину са више врста, тзв. тржишног материјала. Ови берзански посредници, поред регистрованих послова из своје делатности, могу обављати и следеће послове: пружање саветодавних услуга у вези са емисијом и трговином хартијама од вредности; чување хартија од вредности; вођење портфеља хартија од вредности за рачун корисника услуга; и друге послове у вези са трговином тзв. тржишним материјалом.

За своје обавезе берзански посредник одговара целокупном имовином.

Берзански посредник обавља платни промет са хартијама од вредности преко свог депо-рачуна код банке, на начин и под условима прописаним Законом.

Веома је важно разликовати од чланова берзе тзв. учеснике на берзи. Учесницима на берзи сматрају се: лица запослена на неодређено време на берзи овлашћена за учешће у берзанској трговини тзв. брокери берзе; лица која су чланови берзе овластили за берзанску и ванберзанску трговину брокери чланова берзе; лица

која су берзански посредници овластили само за ванберзанску трговину тзв. независни брокери; лица запослена на неодређено време на берзи овлашћена за контролу трговине на берзи берзански контролори; посетиоци берзе лица из средстава информисања, службени и неслужбени посетиоци и друга лица која имају дозволу за присуство на берзи.

Брокери берзе, брокери чланова берзе и независни брокери су регистровани брокери и њихова права, обавезе и овлашћења су уређена посебним правилником берзе.

3.4. Органи берзе

Као и свако акционарско друштво, тако и берза има своје органе, а то су: скупштина, управни одбор, надзорни одбор и директор. У саставу берзе се образује арбитража ради решавања спорова између учесника на берзи. Арбитража берзе има најмање три члана, које именује скупштина берзе, а чланови управног и надзорног одбора и директор берзе не могу бити чланови арбитраже.

Финансијске берзе које тргују акцијама и другим хартијама од вредности образују комисију за котацију ефеката коју именује управни одбор берзе. Комисија за котацију ефеката разматра захтеве емитената и доноси решење о котирању акција и дугорочних хартија од вредности на финансијској берзи. Решења за котацију ефеката, комисија је дужна да донесе у року од пет дана, од дана подношења захтева.

Одредбе Закона о предузећима којима се уређује оснивање и пословање предузећа и конституисање и надлежности скупштине, управног одбора, надзорног одбора и директора у акционарском друштву односе се и на органе берзе.

3.5. Престанак берзе

Поред престанка берзе као правног лица у поступку стечаја и ликвидације у складу са Законом о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената, берза може престати и у следећим случајевима: ако скупштина берзе одлучи о престанку берзе; ако се број акционара смањи испод законом прописаног броја, и то најмање осам оснивача - акционара, а берза у року од три месеца не испуни законом прописане услове у погледу броја акционара; ако орган који је донео решење о издавању дозволе за оснивање и дозволе за рад берзе утврди да је решење дато на основу неистинитих података; ако се контролом пословања берзе утврде неправилности у раду због којих је орган који је издао дозволу за рад берзе одузео издату дозволу.

У овим случајевима се покреће поступак ликвидације берзе, односно стечаја у складу са законом. У случају стечајног поступка, из стечајне масе се прво измирују обавезе берзе, а остатак припада акционарима сразмерно њиховом учешћу у имовини берзе.

4. ЗАДРУГЕ

4.1. Појам и оснивање задруге

У складу са Законом о задругама¹¹⁴ под задругама се подразумевају добровољне организације задругара које заједничким пословањем остварују економске интересе, односно унапређују свој друштвено-економски положај и самостално одлучују о заједничким питањима. Предмет пословања задруге може бити свака делатност која није законом забрањена. Правну и пословну способност задруга стиче уписом акта о оснивању у регистар привредних субјеката.

Задругу могу основати најмање десет пословно способних лица, с тим што се оснивање задруге врши доношењем акта о оснивању чија је садржина одређена законом, те између осталог садржи: имена оснивача; пословно име и седиште задруге; делатност задруге; износ средстава за оснивање и почетак рада задруге и начин обезбеђења средстава; облик, висину и број удела задругара; права и обавезе оснивача у погледу вршења делатности, управљања, учешће у добити, сношења ризика, степена одговорности и повраћаја средстава; име лица које ће обављати послове привременог пословодног органа и његова овлашћења; рок и начин доношења статута и избор органа управљања и пословодног органа; и друге одредбе које се односе на оснивање, пословање и престанак задруге.

Највиши орган управљања задругом је скупштина задруге коју сачињавају задругари, односно њихови представници. Скупштина задруге доноси статут и друге опште акте задруге, одлучује о планирању рада и развоју задруге, именује, односно бира и разрешава управни и надзорни одбор и друге органе задруге који су предвиђени статутом задруге.

Пословодни орган заступа и представља задругу у пословима утврђеним статутом, њега бира скупштина или од ње овлашћен орган.

У погледу пословног имена, седишта, делатности, избора и рада органа задруге примењују се одредбе Закона о привредним друштвима уколико ова питања нису другачије регулисана Законом о задругама.

Имовину задруге чине ствари, права и новац. Осим своје имовине задруга у пословању може користити и имовину других домаћих и страних физичких

¹¹⁴ Закон о задругама „Службени гласник СРС”, бр.7/89, и „Службени гласник РС”, бр. 46/95., 101/05 и 34/06

и правних лица. Задружну својину чине удели задругара, средства створена пословањем задруге и средстава која је задруга стекла на други начин. За преузете обавезе у правном промету задруга одговара целокупном својом имовином. Статутом се мора утврдити рок и то најмање у трајању од године дана, у коме задругар, који је иступио из чланства, одговара за обавезе задруге настале за време његовог чланства у задрузи.

Задруге можемо поделити на пољопривредне задруге; стамбене задруге; омладинске задруге; и штедно кредитне задруге.

Пољопривредне задруге оснивају задругари пољопривредници ради заједничке организације и обављања пољопривредне производње.

Стамбене задруге оснивају задругари ради задовољавања својих и породичних стамбених потреба, потреба за пословним простором, штедње за изградњу, односно куповину стамбеног и пословног простора, као и других послова у складу са законом.

Омладинску, односно студентску задругу могу основати ђаци, студенти и незапослена омладина ради обављања помоћних, административних, стручних и других послова за чије се обављање не захтева заснивање радног односа. Ове задруге имају значајне олакшице у пословању и ослобођене су плаћања одређених пореза и доприноса.

Штедно кредитну задругу могу основати најмање 50 физичких лица у циљу прикупљања штедних улога и давања кредита задругарима. Уколико се као оснивачи јављају и правна лица, минимални број оснивача је 30, а ако се као оснивачи јављају само правна лица, тада је минимални број оснивача ове врсте задруга 10 оснивача.

Задруге и други облици задружног организовања могу основати задружни субјекат пословног права. Задружним субјектом пословног права управљају власници, а радници учествују у управљању у складу са статутом и колективним уговором. Средства за рад субјекта обезбеђују оснивачи. Расподела добити и сношење ризика у пословању утврђује се актом о оснивању субјекта. Интереси оснивача се могу заштитити тако што се задружном субјекту могу забранити статусне промене, као и промене делатности без сагласности оснивача.

Глава IX

ОБЛИЦИ СТРАНИХ УЛАГАЊА У ДОМАЋЕ СУБЈЕКТЕ ПОСЛОВНОГ ПРАВА

1. ОПШТИ ПОЈМОВИ

Основни циљ земаља у транзицији је постизање стабилног привредног раста, а правилним планирањем активности и планским подстицајем страних улагања, тај циљ се може и остварити. Треба искористити све предности страних улагања, а пре свега треба обезбедити одговарајућу сигурност за стране инвеститоре који ће улагати у нашу земљу. Та сигурност се може постићи разним мерама инвестиционе политике. Потребно је створити правни режим који ће одговарати условима у Србији, а који ће бити усклађен са међународном регулативом у овој области.

Треба истаћи да будућност српске привреде у највећој мери зависи од повећања прилива страних инвестиција. Из тог разлога треба предузети додатне мере на плану стварања квалитетнијег пословног амбијента у сваком погледу, који ће за стране инвеститоре представљати изазов кроз детаљно дефинисање правног оквира, не само оног који се односи на страна улагања, већ и на повезане законе који утичу на стране инвеститоре, као и на промоцију истих како би се инвеститори упознали са настојањима и додатно стимулисали да улажу у Србију.

Под страним улагањем, подразумева се међународно кретање капитала, односно његов извоз, с циљем учешћа у приходима тог субјекта пословног права с једне стране или пак с друге стране, страно улагање је улагање у домаће привредно друштво којим страни улагач стиче удео или акције у основном капиталу тог привредног друштва, или пак оснивање новог привредног друштва и стицање сваког другог имовинског права страног улагача којим он остварује пословне интересе.¹¹⁵

Улагање може да буде у облику новца, робе, својинских права, патената, техничких и других знања, а може потицати и од реинвестираних прихода од улагања.¹¹⁶

115 Чл. 1. Закона о страним улагањима „Сл. лист СРЈ”, бр. 3/2002 и 5/2003 и „Службени лист СЦГ”, бр. 1/2003 - Уставна повеља

116 др Вилус Ј., др Царић С., др Шогоров С., др Ђурђев Д., др Дивљак Д., Међународно привредно право, Правни факултет у Новом Саду- Центар за издавачку делатност, 2008.

Страни улагач, у складу са одредбама Закона о страним улагањима, може бити страно правно лице са седиштем у иностранству, страно физичко лице, и домаћи држављанин са пребивалиштем, односно боравиштем у иностранству дужим од једне године. Може се закључити да третман страног улагача има и наш држављанин, али под условом да је његов боравак у иностранству трајнијег карактера. Мотив законодавца у овом случају је јасан и логичан да привуче респектабилне количине капитала наших држављана из иностранства, а који због патриотских и других разлога за тешње везивање са отаџбином, имају жеље и интересовања да улажу у нашу привреду, чак и више од странаца.

2. НАЧИН СТРАНИХ УЛАГАЊА

Страна улагања се могу поделити по основу више различитих критеријума поделе страних улагања.¹¹⁷

У односу на врсту економске вредности која се улаже, разликују се: инвестиције у стварима и у правима. Инвестиције у стварима подразумевају улагање опреме, земљишта или објеката. Инвестирање у правима може бити у виду ангажовања финансијских ресурса за куповину акција са правом својине и својинских удела, давање на располагање права интелектуалне својине и инвестиције у форми зајмова.

Према критеријуму својинског карактера уложеног капитала, разликују се приватне и јавне инвестиције.

С обзиром на то да ли је реч о страном капиталу који се пласира директно из иностранства, или се ради о средствима страног порекла добијеним из профита већ постојеће инвестиције у домицилној држави, разликују се инвестиције учињене свежим капиталом и инвестиције капиталом који се реинвестира. Ова подела је од значаја посебно јер инвестициона законодавства дају преференцијални третман инвеститорима који свој профит реинвестирају у држави домаћину, уместо да изврше његову репатријацију.

Према утицају страног инвеститора на управљање својом инвестицијом, односно с обзиром на сврху и природу улагања, разликују се индиректне портфолио инвестиције и стране директне инвестиције које се називају „equity”, и нове форме страних улагања које се још називају и посебним облицима инвестирања. Код директних улагања, пак, битан је циљ константног економског интереса, оличен кроз тежњу улагача да кроз управљање субјектом пословног права и контролу инвестиционих средстава реализује профит у било ком облику. У литератури и свакодневном животу најчешћа је подела на индиректна или портфолио улагања и директна улагања.

117 Цветковић П., О ефектима страних инвестиција: разлика између стварности и предрасуда, Институт за социологију Филозофског факултета у Нишу, 2004.

Стране индиректне инвестиције, које се још називају портфолио инвестиције, подразумевају две врсте улагања. Улагање у обвезнице и друге вредносне папире које издаје страна држава што представља традиционални облик тих улагања и улагање у инострану субјекат пословног права, системом трансфера капитала, што страном улагачу не даје право управљања пословањем субјекта пословног права и контроле уложених средстава.¹¹⁸ Значи таквим улагањима улагач не стиче право управљања и контроле и не утичу на рад и пословање субјекта пословног права у који је пласиран страни капитал. Видан је пасиван однос улагача који је свестан да је такво улагање усмерено на профитабилност и у првом плану је добитак у облику дивиденде. Портфолио улагањима се не установљава трајни однос, тако да у случају нестабилности и неизвесности таквог улагања та средства могу лако да се преусмере. У сваком случају портфолио инвестиције носе мањи степен ризика за инвеститоре у односу на стране директне инвестиције.

Стране директне инвестиције имају за циљ константан економски интерес. Улагач стиче право својине, управљања и контроле и притом се успоставља трајна и директна веза између страног инвеститора и субјекта пословног права у који се улаже. Страни улагач управља субјектом пословног права и контролише инвестициона средства све у циљу остварења профита у било ком облику. У таквој ситуацији инвеститор је приморан да се брине о судбини уложених новчаних средстава, о уложеној технологији, о истраживању и обради тржишта и сл., јер је успех пословног подухвата сасвим неизвестан. Зато се ове инвестиције најчешће називају „equity”, односно ризичне инвестиције.¹¹⁹ И то је управо оно што директним инвестицијама даје посебну важност и због чега државе увознице капитала преферирају овај облик страног улагања у односу на остале облике страног инвестирања (јавни зајмовни капитал, портфолио инвестиције итд.).

3. ОБЛИЦИ СТРАНИХ УЛАГАЊА

Наше позитивно право страна улагања деле на основне облике страних улагања и посебне облике страних улагања.¹²⁰ Под основним облицима подразумева се оснивање субјекта пословног права у нашој земљи и откуп акција или удела већ постојећих домаћих субјекта пословног права. Посебни облици страних улагања су концесије за коришћење природних богатстава, добара у општој употреби или за обављање делатности од општег интереса, али и изградња, коришћење и пренос одређеног објекта, постројења или погона као и објекта инфраструктуре и комуникације по В.О.Т моделу (Build, operate and transfer).

118 Fridman, W. G.: и Pugh, R.: Legal Aspects of Foreign Investment, Boston, 1959, стр.734; Превишић, Ј: Како улагати у иностранству, Зг, 1980, стр. 32-36; Прица, Р.: Организациони облици директних иностраних инвестиција, Бг, 1976, стр.9.

119 Милановић, Б.: Страна улагања и развој домаће привреде, Краљево, 2004. стр. 10-14

120 Закона о страним улагањима”Сл. лист СРЈ”, бр. 3/2002 и 5/2003 и „Сл. лист СЦГ”, бр. 1/2003 - Уставна повеља

3.1. Основни облици страних улагања

Закон о страним улагањима¹²¹ прецизира да страни улагач може сам или са другим страним или домаћим улагачима основати нов субјекат пословног права или купити акције или уделе већ постојећег.

3.1.1. Оснивање нових субјеката пословног права

То практично значи да субјекат пословног права може основати једно страно правно или физичко лице које је у обавези да одлуком о оснивању сачињеној у писаној форми регулише основне облике свог улагања.

Нов субјекат пословног права могу да оснују и више страних улагача, без обзира да ли се ради о правним или физичким лицима, и у том случају су у обавези да акт о оснивању закључе у виду уговора о оснивању којим регулишу међусобне односе и основе улагања. Када је један оснивач, а и када је више оснивача, а страни су улагачи, они постају сопственици новооснованог субјекта пословног права.

На исти начин једно правно или физичко страно лице, или пак више њих, могу са домаћим правним или физичким лицем, или са више њих, да оснују нов субјекат пословног права. Тиме се оснива нови субјекат пословног права мешовитог карактера, а страни улагач постаје суоснивач и сувласник истог сразмерно висини свог улога. Капитал домаћих суулагача може бити потпуно домаћи, али у пракси се среће и да је мешовитог карактера.

У оба ова случаја оснива се нов субјекат пословног права који је у власништву или сувласништву страних улагача. Реч је о директним, одн. „equity” инвестицијама. Позитивни прописи Републике Србије дају потпуно равноправан третман субјектима пословног права који су у власништву страних улагача и субјектима пословног права мешовитог карактера тј. који су у сувласништву домаћих и страних правних или физичких лица. Истовремено поменути новоосновани субјекти пословног права су у односу на важеће законе такође изједначени са свим типовима домаћих субјеката пословног права. Тако ће на њихово оснивање и пословање бити примењиване одговарајуће одредбе свих других закона Републике Србије који се баве том проблематиком.

Ранија законска решења су умногоме компликовала реализацију страних улагања, одн. постављале су се посебне врсте и нивои контроле улагања, ограничавало остваривање приноса и расподеле добити, нејасан систем својине уложених средстава, систем управљања субјектима пословног права...¹²²

121 Члан 4. Закона о страним улагањима”Сл. лист СРЈ”, бр. 3/2002 и 5/2003 и „Сл. лист СЦГ”, бр. 1/2003 - Уставна повеља

122 др Вилус Ј., др Царић С., др Шогоров С., др Ђурђевић Д, Међународно привредно право, Правни факултет у Новом Саду, Центар за привредни консалтинг Нови Сад, 2000.

3.1.2. Куповина акција или удела домаћих субјеката пословног права

Другу врсту основних облика страних улагања чине куповине акција или удела у већ постојећим домаћим субјектима пословног права. Правна теорија прави разлику код остваривања овог права страног улагача водећи рачуна да ли је реч о приватном домаћем субјекту пословног права или је у питању домаћи субјекат пословног права у државној, али и преосталој друштвеној својини.¹²³

3.1.2.1. Куповина акција или удела субјеката пословног права у приватном власништвом

Страна улагања, када је у питању субјекат пословног права у приватном власништву, се реализују куповином удела или акција које такав субјекат емитује сходно важећим законима који регулишу ову област. Предпоставља се да је одређени број акција на берзи капитала и да у сваком случају оне гласе на део основног капитала акционарског друштва, тј. субјекта пословног права које је истакло на продају те акције. Закон о тржишту капитала¹²⁴ предвиђа ту могућност, а купци увек могу бити домаћа и страна физичка или правна лица. Када се у својству улагача јави страно правно или физичко лице које купује хартије од вредности и друге финансијске инструменте онда имамо пример страног улагања. Поменута финансијска трансакција може се извршити искључиво по важећим законским прописима поштујући све законске фазе поступка продаје и куповине хартија од вредности.

Поступак за куповину акција или удела у субјектима пословног права у приватном власништву започиње издавањем проспекта о капиталу који се нуди на продају. Те активности се обављају на организованом тржишту на којем се тргује хартијама од вредности и другим финансијским инструментима. Управо на овом тржишту хартија од вредности појављују се страни инвеститори са давањем понуда за преузимање акција или удела субјеката пословног права.

3.1.2.2. Куповина акција или удела субјеката пословног права у јавном власништву

Страно улагање може да се појави и приликом куповине акција или удела субјеката пословног права који су у државном власништву, па чак и друштвеном, али и мешовитом. Поступак куповине акција или удела је готово истоветан као и код куповине акција или удела субјеката пословног права у приватном власништву. И код куповине поменутих хартија од вредности изједначена су страна правна и физичка лица са домаћим правним и физичким лицима.

123 Милановић, Б.: Пословно право право привредних друштава, Краљево, 2007.

124 Чл. 21. ст. 1 тч. 1. Закон о тржишту капитала „Сл. гласник РС” бр.31/2011.

Резултат код куповине акција или удела субјеката пословног права у јавном власништву јесте промена власничке структуре капитала тог субјекта. Наиме, продајом поменутих акција или удела тај субјекат пословног права постаје, ако се ради о укупној продаји, субјекат са капиталом у приватном власништву. То у његовом пословању суштински не мења ништа из разлога што су сви субјекти пословног права без обзира на власничку структуру и без обзира да ли се ради о домаћем или страном капиталу у пословању пред законом потпуно изједначени. Статусна форма субјекта пословног права у јавном власништву у процесу приватизације се трансформише у жељени тип привредног друштва и то је незаобилазан процес.

3.2. Посебни облици страних улагања

Два основна начина страних улагања који спадају у посебне врсте јесу концесије и изградња, коришћење и пренос одређеног објекта, постројења или погона као и објекта инфраструктуре и комуникације по В.О.Т моделу (Build, operate and transfer).

3.2.1. Концесије

Најзначајнији посебан облик улагања страног капитала јесте уступање коришћења путем концесија природних богатстава, добара у општој употреби или обављање делатности од општег интереса. Подразумева се да се концесуална уступања дају на дуге рокове, али законодавац прецизира да они могу бити до максималних педесет година. Наш закон који регулише посебне облике страних улагања одређује да улагања могу бити у области енергетике, лука, јавних путева, јавног превоза, аеродрома, спорта и образовања, културних добара, комуналних делатности, железнице, комерцијалног коришћења жичара, здравства, туризма и др.¹²⁵

Концесија је правни однос између даваоца концесије, који се назива концедент и који је увек држава или други јавноправни субјект, и правног или физичког лица, који се назива концесионар и који је увек репрезент приватног капитала. Концесијама се освежава стање капитала у домаћој привреди. Знатно утичу и на ангажовање домаћих производних капацитета, повећање запошљености, самом експлоатацијом обезбеђује се додатан приход у буџету, побољшава се кредитни рејтинг државе код међународних финансијских организација, неутралише монополски утицај јаких система, и на крају јача здраву конкуренцију.

¹²⁵ Члан 11. Закона о јавно-приватном партнерству и концесијама, „Службени гласник РС” број 88/2011

3.2.2. Изградња и искоришћавање инфраструктурних и других објеката по В.О.Т. моделу

Нови посебан облик страног улагања односи се на В.О.Т. послове (скраћеница од енглеске речи build - изгради, operate - користи and transfer - пренеси) којим страни улагач добија право да изгради, искоришћава и пренесе одобрени објекат, постројење или погон, или пак објекат инфраструктуре и комуникације. Реализација пројекта од стране страног улагача обавља се по систему изградње сопственог објекта или постројења у области саобраћаја, енергетике, туризма итд. При том страни улагач финансира све активности почев од идејних пројеката, грађевинских, па све до употребних дозвола. За узврат страни улагач остварује право на експлоатацију изграђеног објекта на дуге периоде двадесет, тридесет па и више година. На тај начин страни улагач остварује могућност на повраћај уложених средстава и остварење жељене добити. Након истека уговореног рока искоришћавања изграђеног објекта од стране страног улагача наручилац посла преузима објекат у исправном стању на коришћење.

Низ позитивних карактеристика краси В.О.Т. модел страних улагања. Значајан је због омогућавања реализовања великих инфраструктурних и других пројеката на подручју државе домицила, а које домаћа привреда својим финансијским капацитетима неби могла да реализује. Таквом инвестицијом значајно се покреће развојни замајак комплетног привредног система у свим областима као и код концесионог улагања.

Б.О.Т. послови се могу закључити између домаћих субјеката пословног права у приватном или јавном власништву и страног улагача, а када говоримо о уговору о концесији, једна уговорна страна је увек држава или други јавноправни субјект. Још једна суштинска разлика је да Б.О.Т. послови подразумевају претходну изградњу добара у општој употреби

И Б.О.Т. модел и концесија имају истоветан предмет уговора у делу који се односи на коришћење добара у општој употреби.

3.3. Правно регулисање страних улагања

Област страних улагања регулишу национални и међународни прописи. У последњих двадесет година наше национално законодавство је донело два кровна закона која регулишу ову област. Први закон¹²⁶ је био из 1994. године, а данас важећи Закон о страним улагањима¹²⁷ донет је 2002. године. Нови закон је додатно прокламовао инострана инвестирања у домаће привредне токове.

126 Закон о страним улагањима „Службени лист СРЈ” број 79/94

127 Закона о страним улагањима”Службени лист СРЈ”, број 3/2002 и 5/2003 и „Службени лист СЦГ”, број 1/2003 - Уставна повеља

Међутим, низ других закона уређују материју страних улагања у домаће субјекте пословног права, првенствено Закон о јавно-приватном партнерству и концесјама који је 2011. године увео новине у посебне облике страних улагања. Поред ових, ову област третирају и други важећи закони Републике Србије као што су Закон о привредним друштвима, Закон о слободним зонама, Закон о агенцији за привредне регистре, Закон о тржишту капитала, Закон о спољно трговинском пословању, Закон о приватизацији и др.

Значајну улогу у оквиру међународних извора имају међународне конвенције које је наша земља закључила са другим државама у овој области. То су билатерални уговори, уговори о подстицају и заштити страних инвестиција, уговори о избегавању двоструког опорезивања...

Мултилатералне конвенције регулишу само посебне делове страних улагања, и треба истаћи Вашингтонску конвенцију о решавању инвестиционих спорова између држава и држављана других држава из 1965. године¹²⁸ и Конвенцију о оснивању мултилатералне агенције за гаранције страних инвестиција из 1985. године.¹²⁹

128 Међународни уговори и други споразуми, „Службени лист СФРЈ”, број 76/67

129 Међународни уговори и други споразуми, „Службени лист СРЈ”, број 4/91

Глава X

ПРЕСТАНАК СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

1. ЛИКВИДАЦИЈА СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

1.1. Појам и покретање поступка ликвидације

Ликвидација привредних друштава је редован начин престанка привредних друштава и може се спровести када друштво има довољно средстава за намирење свих својих обавеза.

Ликвидација може бити добровољна, коју спроводе власници друштва и принудна коју спроводи суд.

За покретање поступка добровољне ликвидације привредних друштава неопходно је да су испуњена два услова:

- 1) да друштво има довољно средстава за измирење својих обавеза,
- 2) да постоји воља чланова друштва да се друштво ликвидира.

Солвентност друштва је предуслов за ликвидацију друштва.

Ликвидација друштва покреће се:

- 1) једногласном одлуком свих ортака, односно комплементара, ако уговором о оснивању није другачије одређено;
- 2) одлуком скупштине чланова друштва с ограниченом одговорношћу, која се доноси двотрећинском већином гласова свих чланова друштва, ако оснивачким актом није утврђена друга већина, али не мања од обичне већине од укупног броја гласова чланова друштва;

- 3) одлуком скупштине акционара, већином гласова присутних акционара који имају право гласа по одређеном питању, осим ако је статутом одређен већи број гласова.

Ликвидација друштва почиње даном регистрације одлуке о ликвидацији и објављивањем огласа о покретању ликвидације у Регистру привредних субјеката који води Агенција за привредне регистре у складу са Законом о поступку регистрације у Агенцији за привредне регистре.¹³⁰

Објављивањем одлуке о покретању поступка ликвидације наступа њено правно дејство према трећим лицима.¹³¹

Оглас се објављује у трајању од деведесет дана на интернет страни Регистра привредних субјеката, а повериоци своја потраживања могу пријавити најкасније у року од тридесет дана од дана истека периода трајања огласа, одакле произилази да се пријава за брисање друштва након окончања поступка ликвидације може поднети најраније по истеку двадесет дана од дана објаве огласа (тј. дана доношења решења Регистратора о регистрацији покретања поступка ликвидације), уз важну напомену да се пријава брисања не може поднети ако претходно није регистрован почетни ликвидациони извештај.

Ликвидациони управник је дужан да познатим повериоцима који по овом закону пријављују потраживање упутити и писано обавештење о покретању ликвидације друштва, најкасније у року од петнаест дана од дана почетка ликвидације друштва.

Обавештење садржи нарочито:

- 1) податак о дану објављивања и периоду трајања огласа о покретању ликвидације;
- 2) адресу седишта друштва, односно адресу за пријем поште, на коју поверилац доставља пријаву потраживања;
- 3) упозорење да ће потраживање повериоца бити преклудирано ако га поверилац не пријави најкасније у року од тридесет дана од дана истека периода трајања огласа о покретању ликвидације.

Повериоци чије је потраживање утврђено извршном исправом и повериоци у вези са чијим потраживањем против друштва почне да тече парница до почетка ликвидације немају обавезу пријављивања потраживања, а њихова потраживања се сматрају пријављеним, у складу са овим законом.

За време ликвидације друштва не исплаћује се учешће у добити, односно дивиденде нити се имовина друштва расподељује члановима друштва пре исплате свих потраживања поверилаца.

¹³⁰ Закон о привредним друштвима „Службени гласник РС“, број 36/2011 и 99/2011

¹³¹ „Правне последице отварања поступка ликвидације и њихово дејство према трећим лицима теку од дана доношења решења код Агенције и истог дана објављивања на сајту Агенције за привредне регистре.“ Из решења Вишег трговинског суда, Пж. 9172/07 од 29.11.2007. године, www.sudskapraksa.com.

Регистрациону пријаву подноси ликвидациони управник. Подносилац може бити и лице које ликвидациони управник овласти пуномоћјем, у ком случају је потребно приложити и пуномоћје.

Разрешени заступник не може подносити пријаву за регистрацију, осим у случају када је основ брисања оставка тог заступника.

Привредно друштво у ликвидацији уз пословно име ставља ознаку „у ликвидацији“.¹³²

1.2. Ликвидациони управник

У поступку ликвидације делатности и послове привредног друштва воде лица која су имала иста овлашћења и пре ликвидације, ако друштво не изабере друго лице или лица.

Лице или лица која имају овлашћења и која воде послове друштва у поступку ликвидације привредног друштва називају се ликвидациони управници.

За ликвидационог управника може бити именовано било које физичко или правно лице (укључујући ту и чланове и/или заступнике друштва). Друштво мора имати најмање једног ликвидационог управника који је физичко лице. Друштво које има функцију ликвидационог управника, ту функцију врши преко свог законског заступника који је физичко лице или физичког лица које је за то овлашћено посебним пуномоћјем издатим у писаној форми. И ови законски заступници региструју се у складу са законом о регистрацији.¹³³

Ако ликвидациони управник одлуком не буде именован, сви законски заступници друштва постају ликвидациони управници и региструју се по службеној дужности.

Избор, одређивање или разрешење ликвидационог управника региструје се и објављује у складу са законом којим се уређује регистрација привредних субјеката.

Ликвидациони управник одговара ортацима, члановима и акционарима привредног друштва као и повериоцима привредног друштва за штету коју им проузрокује у извршењу својих дужности.

Ликвидациони управник не одговара повериоцима, као ни ортацима, члановима друштва или акционарима за било какве губитке привредног друштва, обавезе или смањена вредности имовине која су настала као резултат доношења савесних и разумних пословних одлука у вези са спровођењем поступка ликвидације привредног друштва.

Захтев по основу одговорности ликвидационог управника за штету застаревају у року од једне године од дана брисања привредног друштва из регистра.

¹³² Члан. 22. став 5. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011

¹³³ Види Члан 31. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011

Ако је више ликвидационих управника одговорно за штету, они одговарају солидарно.¹³⁴

Ликвидациони управник има право да му се примерено накнаде трошкови које је имао у спровођењу ликвидације као и на исплату накнаде за рад. Висину трошкова и накнаде за рад одређују ортаци, односно скупштина чланова или акционара, а у случају спора суд.

Ликвидациони управник заступа друштво у ликвидацији и одговоран је за законитост пословања друштва.

Ликвидациони управник може предузимати следеће активности:

- 1) Вршити радње на окончању послова започетих пре почетка ликвидације;¹³⁵
- 2) Предузимати радње потребне за спровођење ликвидације, као што су продаја имовине, исплата поверилаца и наплата потраживања;
- 3) Врши друге послове неопходне ради спровођења ликвидације друштва.¹³⁶

Ако се ортаци или комплементари не састану или се скупштина чланова или акционара не одржи или нема кворум, ликвидациони управник завршава поступак ликвидације и без усвајања завршног финансијског извештаја о спровођењу поступка ликвидације од стране ортака, комплементара, скупштине чланова или скупштине акционара.

Ако се накнадно утврди да је потребно спровести даље радње (пронађена нова имовина, повериоци с оспореним потраживањима успели у свом тужбеном захтеву и слично) по окончању ликвидације привредног друштва, суд на предлог лица које за то има правни интерес, поново именује ранијег или новог ликвидационог управника.

1.3. Правне последице ликвидације

Правне последице покретања поступка ликвидације теку од дана доношења решења и регистрације код Агенције за привредне регистре и објављивања на интернет страници Агенције. Објављивањем на интернет страници Агенције повериоци се обавештавају о покретању поступка ликвидације након чега подносе пријаве потраживања на објављену адресу.¹³⁷

134 Члан 363. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011, Види и Дабић, Љ., Ликвидација привредних друштава према нацрту Закона о привредним друштвима, Право и привреда, број 5-8/2004, стр. 659-670.

135 Ако за време ликвидације предузима нове послове или члановима исплаћује дивиденде или расподељује имовину казниће се за привредни преступ новчаном казном од 100.000 до 1.000.000 динара привредно друштво а ликвидациони управник новчаном казном од 20.000 до 200.000 динара. Види члан 585. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011

136 Члан 532. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011

137 Види решење Вишег трговинског суда, Пж. 3314/08 од 12.05.2008. године, www.sudskapraksa.com.

Ликвидациони управник је дужан да све приспеле пријаве потраживања евидентира и сачини листу признатих и оспорених потраживања.

Друштво може, у року од тридесет дана од дана пријема пријаве потраживања, оспорити потраживање повериоца, у ком случају је обавезно да о томе у истом року обавести повериоца уз образложење оспоравања потраживања.

Друштво не може оспоравати потраживања повериоцима чија су потраживања утврђена извршном исправом.

Ако поверилац чије је потраживање оспорено не покрене поступак пред надлежним судом у року од петнаест дана од дана пријема обавештења о оспоравању потраживања и у истом року о томе писаним путем обавести друштво, то потраживање се сматра преклудираним.¹³⁸

Ако је до тренутка пријема обавештења о оспоравању потраживања поверилац против друштва већ покренуо поступак о том потраживању пред надлежним судом, поверилац није дужан да покрене нови поступак по пријему обавештења о оспоравању потраживања.

Потраживања настала након покретања ликвидације не пријављују се и морају се намирити до окончања ликвидације.¹³⁹

Поверилац коме је у ликвидационом поступку признато потраживање, али није испуњено, може покренути парнични поступак да би стекао извршну исправу, подобну за принудно извршење и остварење свог потраживања.¹⁴⁰

У случају престанка рада послодавца, у складу са законом запосленом престаје радни однос независно од његове воље и воље послодавца.¹⁴¹ Ликвидациони управник доноси решење о престанку радног односа запосленима због престанка рада послодавца.

Ликвидациони управник приликом доношења решења дужан је да уз свој потпис наведе своју функцију у друштву. Навођење функције није формални услов за валидност потписаног документа.¹⁴²

138 „Поверилац који у поступку ликвидације не покрене поступак за утврђење оспореног потраживања преклудиран је у праву на остварење оспореног потраживања.“ Из решења Привредног апелационог суда, Пвж. 299/2010 од 03.06.2010. године, www.sudskapraksa.com.

139 Члан 535. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011

140 „Лице коме је у ликвидационом поступку признато потраживање, али није испуњено, има правни интерес да води парнични поступак у коме ће стећи извршну исправу, подобну за принудно остварење свог потраживања.“ Из решења Привредног апелационог суда, Пж. 4877/2012 од 29.05.2012. године, Paragraf Lex.

141 Члан 176. Тачка 5. Став 1. Закона о раду „Службени гласник РС“, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013

142 Члан 43. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011, „Решење о отказу уговора, које не садржи својеручни потпис овлашћеног лица које га је донело, већ његов факсимил, није незаконито из тог разлога.“ Из решења Апелационог суда у Београду, Гж1. 1799/10 од 08.12.2010. године, Билтен Апелационог суда у Београду, број 2/2011

Поступак ликвидације почиње даном регистрације одлуке о ликвидацији и објављивањем огласа о покретању ликвидације у складу са законом о регистрацији. Значи након регистрације одлуке о ликвидацији и објављивања огласа о покретању ликвидације ликвидациони управник мора¹⁴³ донети решење о отказу уговора о раду односно о престанку радног односа запосленима

За време поступка ликвидације привредно друштво има ограничену правну и пословну способност, будући да не може предузимати нове послове осим послова везаних за завршетак постојећих и за испуњење сврхе ликвидације (продаја имовине, плаћање поверилаца, наплата потраживања и слично).¹⁴⁴

Одредбама Закона о привредним друштвима прописано је да привредно друштво не може да мења правну форму, ако се налази у поступку ликвидације.¹⁴⁵

Такође, наведеним законом утврђено је да у статусној промени не може учествовати привредно друштво које се налази у поступку ликвидације.¹⁴⁶

Покретање ликвидације не спречава одређивање и спровођење извршења против друштва у ликвидацији нити вођење других поступака који се воде против или у корист друштва у ликвидацији.

Пуномоћје које је издало правно лице престаје престанком правног лица, отварањем стечајног поступка и поступка ликвидације.¹⁴⁷ По отварању поступка стечаја или ликвидације у поступцима који настају поводом стечајног поступка, као и у поступцима који су текли пре отварања стечајног поступка, а настављени након отварања наведених поступака, пуномоћници морају да имају пуномоћје које је издао стечајни, односно ликвидациони управник.

Ликвидациони управник, као законски заступник друштва у ликвидацији, заступа друштва у свим процесним поступцима. Он може дати пуномоћје другом лицу за заступање али тада мора водити рачуна о процесним законима.

1.4. Почетни ликвидациони извештај

Ради спречавања евентуалног покушаја изигравања поверилаца прописана је обавеза ликвидационог управника да сачини почетни ликвидациони извештај и да га региструје, чиме он преко интернет странице Агенције за привредне регистре постаје доступан свим заинтересованим лицима.

Обавеза свих привредних друштава да поред редовних финансијских извештаја сачињавају и ванредне финансијске извештаје у случају статусних промена, ликвидације друштва, стечаја прописана је Законом о рачуноводству.¹⁴⁸

143 Независно од воље послодавца или воље запосленог

144 Васиљевић, М., Коментар закона о привредним друштвима, Сл. гласник, Београд, 2006., стр. 689.

145 Члан 478. ст. 5. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011

146 Члан 484. ст. 2. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011

147 Члан 94. Закона о привредним друштвима „Службени гласник РС“ број 36/2011 и 99/2011

148 Закон о рачуноводству „Службени гласник РС“, број 62/2013

Законом је прописана обавеза ликвидационом управнику да у року од тридесет дана од дана почетка ликвидације, састави почетни ликвидациони биланс као ванредни финансијски извештај у складу са прописима којима се уређује рачуноводство и ревизија.

Почетни ликвидациони биланс ће сачинити лице овлашћено за израду финансијских извештаја, док ће га ликвидациони управник као заступник друштва у ликвидацији потписати и поднети члановима друштва на усвајање.

Ортаци/комплементари/скупштина друштва су дужни да донесу одлуку о усвајању почетног ликвидационог биланса најкасније у року од тридесет дана од дана када им је поднет на усвајање. Усвојен почетни ликвидациони биланс се као ванредан финансијски извештај доставља Регистру финансијских извештаја и података о бонитету привредних субјеката ради регистрације.

Прописана је обавеза ликвидационом управнику и да у периоду, најраније деведесет дана од дана почетка ликвидације, а најкасније стодвадесет дана од дана почетка ликвидације сачини почетни ликвидациони извештај и изврши његову регистрацију. Почетни ликвидациони извештај се не може сачинити пре истека рока од деведесет дана од дана почетка ликвидације и објаве огласа са позивом повериоцима, а управо из разлога да би се оставило довољно времена повериоцима да се упознају са чињеницом да је над друштвом покренут поступак ликвидације и да би извршили благовремену пријаву својих потраживања. Такође, он се мора сачинити пре истека рока од стодвадесет дана од дана почетка поступка ликвидације, јер протеклом наведеног рока наступа преклузија потраживања поверилаца.

Почетни ликвидациони извештај садржи: листу пријављених потраживања; листу признатих потраживања; листу оспорених потраживања са образложењем оспоравања; податак да ли је имовина друштва довољна за намирење свих обавеза друштва, укључујући и оспорена потраживања; неопходне радње за спровођење ликвидације; време предвиђено за завршетак ликвидације; друге чињенице од значаја за спровођење ликвидације.

Ликвидациони управник не може отпочети са плаћањима ради намирења поверилаца нити са исплатама члановима друштва пре регистрације почетног ликвидационог извештаја, осим плаћања обавеза из текућег пословања друштва.

Ликвидациони управник у току ликвидације подноси годишње ликвидационе извештаје о својим радњама, са образложењем разлога због којих се ликвидација наставља, а није завршена, ортацима, комплементарима, односно скупштини на усвајање, најкасније у року од три месеца по истеку сваке пословне године.

Годишњи ликвидациони извештаји региструју се у складу са законом о регистрацији.

1.5. Расподела ликвидационог остатка, окончање ликвидације и одговорност чланова друштва по окончању ликвидације

Имовина друштва у ликвидацији која преостане после измирења свих обавеза друштва (ликвидациони остатак) расподељује се члановима друштва у складу са одлуком о расподели ликвидационог остатка друштва.

Ако оснивачким актом, односно статутом или једногласном одлуком ортака, комплементарара, односно скупштине није другачије одређено, расподела се врши на следећи начин:

- 1) ортацима, комплементарима и командиторима и члановима друштва с ограниченом одговорношћу сразмерно њиховим уделима у друштву;¹⁴⁹
- 2) акционарима са преференцијалним акцијама који имају право приоритета у односу на ликвидациони остатак, а након њихове исплате акционарима са обичним акцијама сразмерно учешћу њихових акција у укупном броју обичних акција у друштву.

Командитори, чланови друштва с ограниченом одговорношћу и акционари који су у ликвидацији савесно примили исплате дужни су да врате примљено ако је то потребно за намирење поверилаца друштва.

У случају спора између чланова друштва у вези расподеле ликвидационог остатка, ликвидациони управник одлаже ту расподелу до правноснажног окончања спора.

Ликвидација се окончава доношењем одлуке о окончању ликвидације.

По окончању ликвидације друштво се брише из регистра привредних субјеката у складу са законом о регистрацији.

Пословне књиге и документа друштва које је брисано услед окончања ликвидације чувају се у складу са прописима којима се уређује архивска грађа, а име и адреса лица коме су пословне књиге и документа поверени на чување региструју се у складу са Законом о регистрацији.¹⁵⁰

Ако одлуку о имену и адреси не донесу ортаци, комплементарари, односно скупштина, ту одлуку може заменити и писана изјава ликвидационог управника о имену и адреси тог лица.

149 „Остатак имовине предузећа по намирењу ликвидационих поверилаца дели се оснивачима сразмерно висини њихових оснивачких улога, односно удела, а при томе није битно што је један оснивач уложио непокретност а други улог у новчаном износу.“ Из решења Вишег привредног суда у Београду, Пж. 6880/2000 од 19.10.2000. године, www.sudskapraksa.com.

150 Немачко и Аустријско право прописују да суд одређује сигурно место где ће се чувати документација друштва које је ликвидирано и то најмање за период од 10 година (види члан 273. став 2. AktG-a; пар 214. ст. 2. AktG-a), Говедарица, М., Последице ликвидације привредног друштва, Правни информатор, 11/2010, стр. 10.

Заинтересована лица имају право на увид у пословне књиге и документа брисаног друштва о свом трошку.

Ако је након брисања друштва из регистра потребно предузети одређене радње у погледу имовине друштва престалог брисањем или друге радње које је требало предузети током ликвидације, заинтересовано лице може тражити да надлежни суд у ванпарничном поступку одреди ликвидационог управника са овлашћењем за предузимање тих радњи.

Ортаци и комплементари одговарају неограничено солидарно за обавезе друштва у ликвидацији и након брисања друштва из регистра привредних субјеката.

Командитори, чланови друштва с ограниченом одговорношћу и акционари акционарског друштва одговарају солидарно за обавезе друштва у ликвидацији и након брисања друштва из регистра привредних субјеката, до висине примњеног износа из ликвидационог остатка.¹⁵¹

Потраживања поверилаца застаревају у року од три године од дана брисања друштва из регистра.¹⁵²

2. СТЕЧАЈ НАД СУБЈЕКТОМ ПОСЛОВНОГ ПРАВА

До отварања поступка ликвидације долази када не постоје економски услови, односно природни услови, или стварне могућности за рад субјекта пословног права иако овај има довољно средстава и имовине да се могу у потпуности намирити сви повериоци. У случају када се ради о отварању стечаја над субјектом пословног права, ствар стоји другачије. До отварања стечаја долази ако субјекат пословног права нема довољно имовине да би се могла измирити потраживања поверилаца у целости, тј. у случају када је субјекат инсолвентан. И да не би дошло до ситуације да једни повериоци буду у потпуности намирени, а други да не могу бити намирени, односно да буду оштећени, до чега би могло доћи ако би се измирење поверилаца вршило редовним путем, отвара се стечај, како би се омогућило равномерно намирење поверилаца.

У правној теорији се разликују општи и посебни стечај. Општи стечај је стечај над целокупним средствима дужника, док је посебан стечај стечај једног дела средстава дужника.

151 "Оснивачи нису правни следбеници ликвидираног правног лица, које је брисано и које је престало да постоји, већ су то лица чија се одговорност заснива на чињеници да је део имовине, која је после деобе преостала, њима пренета и постала саставни део њихове имовине." Из решења Вишег трговинског суда, Пж. 1905/08 од 23.01.2009. године, www.sudskapraksa.com.

152 О добровољној ликвидацији привредних друштава види више у Марковић, В., Добровољна ликвидација привредних друштава, Право, теорија и пракса, број 1-3/2013, стр. 69-84.

Циљ је институције стечаја да се утицајем економских закона тржишта уклањају из привредног живота они субјекти пословног права који својим пословањем не постижу ни минимум рентабилности и који су неспособни за нормалан рад и пословање.

Стечај се по Закону о стечају спроводи банкротством или реорганизацијом.

Сходно закону, под институтом стечаја банкротством се подразумева колективно намирење поверилаца генералним извршењем на имовини стечајног дужника, чиме он престаје да постоји као правни субјекат.

Стечај као правни институт одликују следећа начела: начело заштите непривилегованих поверилаца из разлога, што стечај омогућује равномерно намирење потраживања поверилаца, у зависности од укупног обима њиховог потраживања и обима стечајне масе; начело једнакости и равноправности поверилаца, јер стечај онемогућује недозвољене трансакције и привилеговање појединих поверилаца на рачун других; начело судског спровођења поступка; начело економичности поступка – стечајни поступак се окончава са што мање трошкова; начело хитности, јер је без застоја; начело двостепености; начело императивности и преклузивности, јер се спроводи по закону и без одлагања рокова; начело јавности и информисаности.

Стечајни поступак се може, покренути само када су испуњени услови прописани законом, материјално-правни и формално-правни.

Под материјално-правним претпоставкама за покретање стечајног поступка над предузећем подразумева трајнију неспособност плаћања субјекта пословног права; у случају краће инсолвентности од четрдесетпет дана од дана доспелости обавезе; и у случају инсолвентности непрекидно тридесет дана у односу на сва плаћања; претећу неспособност плаћања када стечајни дужник учини вероватним да своје већ доспеле обавезе неће моћи да испуни; презадуженост која постоји када је имовина дужника мања од његових обавеза; и непоступање по усвојеном плану реорганизације.¹⁵³

Изузетно је важно правити разлику између неликвидности и инсолвентности, јер су то суштински различити облици презадужености дужника. Наиме, једино инсолвентност као посебан стадијум финансијског стања доводи до стечаја субјеката пословног права.

Поред формално-правних претпоставки за покретање стечајног поступка, потребно је да се испуне и материјално-правне претпоставке да би надлежни суд донео одлуку о покретању стечајног поступка над презадуженим инсолвентним субјектима пословног права.

Први и најважнији формално-правни предуслов, у складу са законом, спада тзв. формално-правни предлог за отварање стечаја. Предлог за покретање стечајног поступка могу учинити: повериоци, сам дужник, органи принудног поравнања и стечајни суд. Сваки предлагач је дужан да учини вероватним постојање законског

153 Члан 11. Закона о стечају „Службени гласник РС” бр. 104/2009 и 99/2011 и 71/2012-ОУС

основа за отварање стечајног поступка. Посебно, ако предлог покреће поверилац, дужан је да поднесе и доказе за постојање његовог потраживања и доказе да потраживање није могао ни принудним извршењем да наплати од дужника.

Предлагач за покретање стечајног поступка је такође дужан да предујми износ средстава који одреди стечајно веће за покриће трошкова покретања стечајног поступка. То је такође значајна формалноправна претпоставка за отварање стечаја, јер ако се овај новчани износ не предујми, суд ће одбацити предлог за отварање стечајног поступка.

По испуњењу формалноправних претпоставки за отварање стечаја, стечајни судија доноси одлуку о покретању поступка за утврђивање услова за отварање стечаја, тј. за утврђивање постојања материјално-правних претпоставки за отварање стечаја и то је тзв. претходни поступак.

За отварање стечаја над субјектом пословног права месно је надлежан суд према седишту субјекта пословног права које је дужник.

У смислу Закона о стечају субјекти стечаја су субјекти пословног права свих својинских облика, задруге, банке и осигуравајуће организације. Субјекти стечаја су и радња и пољопривредно газдинство ако има својство правног лица, као и физичко лице које обавља регистровану привредну делатност (стечај предузетника, тзв. грађански стечај).

2.1. Органи стечајног поступка

Сходно Закону о стечају обавезни органи стечајног поступка су: стечајни судија, стечајни управник, скупштина поверилаца, и одбор поверилаца.

Стечајни судија, као највиши орган стечајног поступка, обавља следеће послове: одлучује о покретању претходног поступка за утврђивање постојања услова за стечај и спроводи тај поступак; одлучује о отварању стечајног поступка; одлучује о приговорима на рад стечајног управника; одлучује о приговорима поверилаца против закључака стечајног управника; одређује започете послове који се имају завршити у току стечајног поступка; одлучује о одређивању и смењивању стечајног управника, одобрава трошковник стечајног поступка и одређује накнаду стечајном управнику; одобрава нацрт за главну деобу и доноси решење о главној деоби стечајне масе; доноси решење о закључењу стечајног поступка; разматра предлог реорганизације, усваја је или одбацује; ради и друге послове предвиђене законом.

Овлашћена организација врши надзор над радом стечајног управника и даје му обавезна упутства за рад, а надлежна је и за сва друга питања у вези са спровођењем стечаја, ако она нису изричито стављена у надлежност стечајног судије и стечајног управника. Стечајни управник, одбор поверилаца и повериоци против одлуке стечајног судије могу поднети приговор стечајном већу које је дужно да га разматра и реши у року од три дана.

Стечајни управник врши права и дужности органа управљања и пословодног органа стечајног дужника, сходно Закону и потребама стечајног поступка.

Лице које се може именовати за стечајног управника мора поседовати лиценцу за стечајног управника и да се налази у именику стечајних управника који води овлашћени орган.

Именовање стечајног управника врши се решењем о отварању стечаја, из именика лиценцираних потенцијалних стечајних управника.

Стечајни управник је дужан да подноси писмене извештаје о току стечајног поступка и о стању стечајне масе и то најмање једанпут у три месеца или када то захтева стечајни судија или одбор поверилаца. Саставља порески биланс са стањем на дан отварања, али и на дан затварања стечајног поступка. Он може бити смењен, односно разрешен дужности и пре окончања стечаја, било на свој захтев или смењивањем, по решењу стечајног судије, због неиспуњавања обавеза или из других оправданих разлога, и то по службеној дужности, или на предлог одбора поверилаца или других заинтересованих лица.

Стечајни управник обавља следеће послове: саставља предрачун трошкова стечајног поступка и доставља га стечајном судији; образује комисју за инвентарисање; саставља почетни стечајни биланс; окончава започете, а неизвршене послове стечајног дужника, као и послове потребне за спречавање наступања штете над средствима дужника; стара се о наплати потраживања дужника; уновчава ствари и права дужника које улазе у стечајну масу; саставља нацрт за главну деобу и нацрт за завршни стечајни биланс у сагласности са стечајним судијом; саставља нацрт одлуке о накнадној деоби; подноси периодично извештаје стечајном судији о току стечајног поступка и о стању стечајне масе; обавља и друге послове утврђене законом.¹⁵⁴

Обављајући професионално, стручно и непристрасно своју дужност стечајни управник има право на накнаду за свој рад као и на накнаду нужних трошкова, али та права не може сам да оствари наплатом из стечајне масе, већ уз претходно одобрење стечајног судије. Скупштина поверилаца као орган заштите интереса поверилаца је такође орган стечајног поступка, и као такав може бити именован од стечајног већа. Изузетно, скупштина се обавезно образује на захтев поверилаца чија потраживања прелазе 20% од укупног износа потраживања свих поверилаца, осим ако је стечајна маса незнатна или ако би то довело до знатног повећања трошкова стечајног поступка. Скупштина поверилаца бира одбор поверилаца. Број чланова одбора поверилаца одређује скупштина поверилаца, водећи при томе рачуна да укупан број мора бити непаран. Чланове одбора поверилаца бирају повериоци на првом рочишту за испитивање потраживања. Уколико је број поверилаца мањи од пет онда сви повериоци врше функцију одбора поверилаца.

Одбор поверилаца ради у седницама које сазива председник одбора по службеној дужности или на предлог већине чланова одбора поверилаца. Одбор

¹⁵⁴ Члан 27. Закона о стечају „Службени гласник РС” бр. 104/2009 и 71/2012-ОУС

поверилаца је дужан да обавештава повериоце о току стечајног поступка и о стању стечајне масе. У том циљу одбор поверилаца обавља следеће послове: разматра извештаје стечајног управника о току стечајног поступка и о стању стечајне масе; прегледа пословне књиге и целокупну документацију коју је преузео стечајни управник; даје мишљење стечајном судији о уновчавању имовине стечајног дужника; даје мишљење стечајном судији у вези са настављањем започетих послова; даје мишљење стечајном судији о признавању оправданих мањкова утврђених приликом инвентарисања; предлаже смењивање стечајног управника и именовање новог; може приговорити стечајном судији на рад стечајног управника; обавља и друге послове предвиђене законом.

Стечајни поступак се по правилу састоји из две фазе и то из тзв. претходног поступка и главног поступка.

Стечајни поступак је хитан и у њему се не може тражити повраћај у пређашње стање, нити подносити предлог за понављање поступка или изјавити ревизија. Одлука о стечајном поступку доноси се решењем против кога је могућа жалба у року од осам дана, али која по правилу не задржава извршење, или закључком, те и код њега приговор у року од осам дана не задржава извршење.

2.1.2. Стечајни управник

По Закону о стечају стечајни управник води послове и заступа стечајног дужника, осим ако је законом другачије одређено.¹⁵⁵

Стечајни управник је изузетно значајан правни институт, али и централна личност у стечајном поступку, јер од његове стручности, способности и савесности зависи у значајној мери успех самог поступка. Његове личне особине и морални квалитети (поузданост, тачност, прецизност, поштеност, правичност и сл.) су од посебног значаја за спровођење стечајног поступка.¹⁵⁶

По правилу, стечајни управник је физичко лице, које је пословно способно а мора да испуни друге законом утврђене услове да би могло да буде одређено за вршење послова стечајног управника. Такође, да би физичко лице било именовано за стечајног управника, у нашем праву оно мора да има статус предузетника. Одатле произилази да је стечајни управник у нашем праву у статусу привредног субјекта.¹⁵⁷ Законом о стечају прописано је да у именик активних стечајних управника не може бити уписано лице које је у радном односу, осим ако је запослено код предузетника или ортачког, односно командитног друштва.¹⁵⁸

155 Члан 19. став 1. Закона о стечају „Службени гласник РС” бр. 104/2009 и 71/2012-ОУС

156 Станковић, Г., Петрушић, Н., Стечајни управник као субјект стечајног поступка, Право и привреда, број 5-8/2004, стр. 625.

157 Дабић Љ., Правни положај стечајног управника, Архив, број 3-4/2006, стр. 1305.

158 Члан 25. став 4. Закона о стечају „Службени гласник РС” број 104/2009, 99/2011 и 71/2012-ОУС

У поступку спровођења стечаја над правним лицем које је у већинској јавној или друштвеној својини, као и у случају када се током стечајног поступка промени власничка структура стечајног дужника тако да стечајни дужник постане правно лице у већинској јавној својини, за стечајног управника стечајни судија именује Агенцију за приватизацију – Центар за спровођење стечајних поступака. На обављање послова стечајног управника од стране Агенције за приватизацију не примењују се одредбе закона које се односе на именовање, на лиценцирање, обнављање лиценце, именик лиценцираних стечајних управника и на вршење стручног надзора.¹⁵⁹

Стечајни управник има статус приватног предузетника са правима и обавезама органа управљања или власника стечајног дужника. Законом о стечају је прописано да стечајни управник води послове и заступа стечајног дужника и има статус службеног лица у смислу одредби Кривичног законика које регулишу положај службеног лица.¹⁶⁰

У теорији преовлађује схватање према коме је, с обзиром на функције које има, стечајни управник истовремено и орган стечајног дужника, орган стечајне масе и орган суда.¹⁶¹

Стечајни управник се именује решењем о отварању стечајног поступка а бира се методом случајног одабира са листе активних стечајних управника за територију надлежног суда, коју доставља специјализована организација која води именик стечајних управника, што је један од поверених послова које обавља Агенција за лиценцирање стечајних управника.¹⁶² Суд то чини поштовањем одредби Правилника о условима и начину избора стечајних управника методом случајног одабира.¹⁶³

Према Правилнику, случајни одабир представља избор стечајног управника са листе активних стечајних управника за подручје надлежног привредног суда случајним одабиром рачунарским путем, коришћењем посебно дизајнираног алгорита који представља део апликације за аутоматско управљање предметима привредних судова. Алгоритам ће обезбедити различиту вероватноћу избора за

159 Члан 20. и Чланови од 23-26 Закона о стечају „Службени гласник РС“ број 104/2009, 99/2011 и 71/2012-ОУС

160 Види Гаћеша, В., Стечајни управник и Закон о стечају, Право и привреда, број 7-9/2010, стр. 274.

161 Види Слијепчевић, Д., Стечајни поступак у светлу садашњих и могућих законских решења, Право и привреда, број 5-8/2004, стр. 586-602.

162 Према Немачком стечајном закону (Insolvenzordnung) који је ступио на снагу 01.01.1999. године стечајни поступак може да доведе било до реорганизације или ликвидације несолвентних предузећа. Стечајни суд може да именује привременог стечајног управника, да изда налог о забрани повериоцима спровођење извршења или извршних радњи и /или да забрани дужнику да пренесе имовинска права. Привремени стечајни управник чуваће и штитиће дужникову имовину, наставиће посао за постојеће време, осим ако је стечајни суд одлучио и утврдио да је имовина дужника довољна да покрије трошкове стечајног поступка генерално. Види <http://www.germanbusinesslaw.de> (20.06.2010.)

163 Правилник о условима и начину избора стечајних управника методом случајног одабира „Службени гласник РС, број 3/2010

сваког стечајног управника са листе активних стечајних управника за подручје надлежног привредног суда према броју стечајних поступака у којима је сваки стечајни управник именован до тренутка одабира.¹⁶⁴

За стечајног управника може бити именовано лице које испуњава услове материјалноправне и формалноправне природе.

Материјалноправни услови за именовање стечајног управника су:

- 1) да то лице има стечену високу стручну спрему;
- 2) да има положен стручни испит за стечајног управника;
- 3) да има одговарајуће радно искуство које га квалификује за вршење функције стечајног управника.

Формалноправни услов за именовање неког лица за стечајног управника јесте да се име тог лица налази у именику стечајних управника и да је добило лиценцу за вршење те функције.¹⁶⁵

Етички услов за именовање неког лица за стечајног управника одређен је начелно. То лице треба да је достојно поверења за обављање послова стечајног управника.¹⁶⁶

Етички услови утврђују се према Кодексу етике за стечајне управнике.¹⁶⁷ Кодексом етике за стечајне управнике прописују се правила понашања по којима су стечајни управници дужни да поступају у обављању послова из делокруга стечајног управника.

Лиценцу за обављање послова стечајног управника издаје Агенција за лиценцирање стечајних управника сходно Правилнику о начину издавања и обнављања лиценце за обављање послова стечајног управника¹⁶⁸ која води и именик стечајних управника.¹⁶⁹ У именик стечајних управника уписују се лица која су стекла лиценцу за обављање послова стечајних управника као активни стечајни управници или као неактивни стечајни управници. Као активни стечајни управници у именик се уписују лица која су, осим лиценце, доставила и доказ о постојању обавезног осигурања од професионалне одговорности за текућу годину. Стечајни управник је дужан да закључи уговор са осигуравајућим друштвом о обавезном осигурању од професионалне одговорности са осигураном сумом у износу од најмање 30.000 евра у динарској противвредности на дан закључења уговора, за све ризике повезане са обављањем послова стечајног управника. Одбор поверилаца може у било

164 Види члан 2. и 4. Правилника о условима и начину избора стечајних управника методом случајног одабира „Службени гласник РС“ бр. 3/2010

165 Види Миленовић, Д., Стечајни управник, Право и привреда, број 7-9/2010, стр. 258-272

166 Члан 23. став 2. тачка 6. Закона о стечају „Службени гласник РС“ број 104/2009, 99/2011 и 71/2012-ОУС

167 Кодекс етике за стечајне управнике „Службени гласник РС“, број 11/2010

168 Правилнику о начину издавања и обнављања лиценце за обављање послова стечајног управника „Службени гласник РС“, број 22/2010

169 Види више Пљакић, Љ., Лиценца и вршење надзора у обављању послова стечајног управника, Правни информатор, број 10/2010, стр. 19-21.

ком тренутку захтевати од стечајног управника да закључи уговор о допунском осигурању за конкретни стечајни поступак и на већи износ осигуране суме који одбор поверилаца одређује с обзиром на вредност стечајне масе и посебне околности или могуће ризике конкретног предмета.¹⁷⁰

Отварањем стечајног поступка законски заступник стечајног дужника је стечајни управник. Делоокруг послова стечајног управника предвиђен је Законом о стечају¹⁷¹ по коме је стечајни управник нарочито дужан да, између осталих послова, заступа стечајног дужника, односно стечајну масу у покретању и вођењу судских, управних и других поступака; поднесе предлог, захтев или други одговарајући акт надлежном органу стране државе као заступник стечајног дужника, којим између осталог захтева пленидбу, одузимање, заштиту и повраћај имовине стечајног дужника која се налази у иностранству или је под контролом тог органа или трећег лица које се налази под његовом јурисдикцијом, као и да сарађује са органима стране државе или страним представницима у складу са одредбама Закона.

Даном отварања стечајног поступка престају заступничка и управљачка права директора, заступника и пуномоћника, као и органа управљања и надзорних органа стечајног дужника и та права прелазе на стечајног управника.

Правни посао располагања стварима и правима која улазе у стечајну масу, који је стечајни дужник закључио после отварања стечајног поступка, не производи правно дејство, осим у случају располагања за која важе општа правила поуздања у јавне књиге, а друга страна има право да захтева враћање противчинице из стечајне масе као стечајни поверилац.

Пуномоћја која је дао стечајни дужник, а која се односе на имовину која улази у стечајну масу, престају отварањем стечајног поступка.¹⁷²

Стечајни управник обавља своје послове самостално и с пажњом доброг стручњака, у складу са Законом, националним стандардима за управљање стечајном масом и кодексом етике.

Заступничка функција стечајног управника проистиче из његовог положаја органа управљања стечајног дужника, као што му се и пословодствена функција на томе заснива. У оквиру ове функције он закључује и извршава уговоре и друге правне послове у име и за рачун стечајног дужника. Осим тога, он је овлашћен и да покреће и води парнице и друге поступке пред надлежним органима у име дужника.¹⁷³

Стечајни управник је дужан да у вршењу својих послова пружа увид у свој рад овлашћеној организацији, те да обезбеђује неопходне податке и документацију, као и да сарађује у поступку вршења надзора над његовим радом.¹⁷⁴

170 Члан 30. Закона о стечају, „Службени гласник РС“ број 104/2009, 99/2011 и 71/2012-ОУС

171 Члан 27. Закона о стечају, „Службени гласник РС“ број 104/2009, 99/2011 и 71/2012-ОУС

172 Члан 74. Закона о стечају, „Службени гласник РС“ број 104/2009, 99/2011 и 71/2012-ОУС

173 Спасић, С., Овлашћења стечајног управника, Зборник радова Заступање и пуномоћство, Гласаријум, Београд, 2007, стр. 145.

174 Стручни надзор над радом лиценцираних стечајних управника врши Агенција за лиценцирање стечајних управника на начин уређен Правилником о начину обављања стручног надзора над радом лиценцираних стечајних управника „Службени гласник РС“, број 35/2010

За штету коју стечајни управник у обављању послова проузрокује учесницима у поступку намерно или крајњом непажњом одговара личном имовином.

Ако је штета настала због радње стечајног управника која је извршена по налогу стечајног судије, стечајни управник није одговоран за насталу штету, осим ако је налог дат на основу његових несавесних радњи и предлога.

За штету коју учине стручна лица која је ангажовао стечајни управник, стечајни управник одговара ако је штета настала услед пропуштања стечајног управника да изврши надзор над њиховим радом.

Стечајног управника разрешава дужности стечајни судија по службеној дужности или на предлог одбора поверилаца ако наступе разлози утврђени законом.

Стечајни управник има право на награду за свој рад и накнаду стварних трошкова, а коначну висину награде и накнаде трошкова одређује стечајни судија у време закључења стечајног поступка у складу са основима и мерилима за одређивање висине награде и накнаде трошкова.¹⁷⁵

2.2. Покретање претходног стечајног поступка

Сврха покретања претходног стечајног поступка је утврђивање услова за отварање стечајног поступка. Правило је да претходни стечајни поступак претходи главном. Изузетно претходни поступак може изостати у целости. Покреће се у року од три дана од дана достављања предлога.

По доношењу решења о спровођењу претходног стечајног поступка стечајно веће може ограничити права овлашћених лица дужника за обављање правних послова и као привремену меру обезбеђења одредити обуставу исплата са рачуна дужника или својом сагласношћу условити пуноважност одлука органа дужника које се односе на располагање његовим средствима. Дакле, ограничење се може односити не само на послове изван текућег, односно редовног пословања већ и унутар њега самог. Изузетно, ове мере стечајно веће може предузети и пре овог момента, али свакако не пре подношења предлога за покретање стечаја.

Овакво ограничење пословне способности стечајног дужника уписује се обавезно у регистар привредних субјеката, као и све друго што је релевантно за правни промет.

Претходни стечајни поступак се покреће решењем стечајног судије против којег није дозвољена жалба. Истим решењем могу бити одређене и мере обезбеђења у циљу спречавања отуђења имовине дужника, и уништавања пословне документације. У те мере спадају и именовање привременог стечајног управника, забрана исплате са рачуна стечајног дужника, забрана располагања имовином

¹⁷⁵ Правилник о основама и мерилима за одређивање награде за рад и накнаде трошкова стечајних управника „Службени гласник РС“, бр. 1/2011 и 10/2012

стечајног дужника и забрана или привремено одлагање спровођења извршења према стечајном дужнику.

Претходни стечајни поступак може трајати најдуже тридесет дана од дана достављања предлога за покретања стечајног поступка од стране овлашћеног предлагача. У том временском интервалу привремени стечајни управник је у обавези да поднесе извештај о свом раду са економско-финансијским стањем стечајног дужника.

2.3. Отварање стечајног поступка

У случају да стечајни судија утврди да постоји веома мала имовина стечајног дужника која би ушла у стечајну масу и која није довољна ни за измирење трошкова стечајног поступка, може донети одлуку да се стечајни поступак и не отвори, него да се одмах закључи. Налаже стечајном управнику да уновчи имовину стечајног дужника и намири дотадашње трошкове.

Уколико стечајно веће донесе решење о отварању стечајног поступка, дужно је да одмах обавести повериоце огласом који се истиче на огласној табли суда и објављује у „Службеном гласнику РС”. Решење о отварању стечајног поступка доставља се предлагачу и стечајном дужнику. Решење о отварању стечајног поступка уписује се у регистар привредних субјеката и у јавне књиге у којима су укњижена права о непокретностима.

Сходно Закону, посебну важност има оглас о отварању стечајног поступка који између осталог садржи следеће: назив суда који је донео решење о отварању стечајног поступка; извод из решења о отварању стечајног поступка; назив и седиште дужника; име и седиште стечајног судије; име и адресу стечајног управника; позив повериоцима да пријаве своја потраживања; место, дан и час првог поверилачког рочишта за испитивање потраживања; позив дужницима да своје дугове без одлагања измире; дан истицања огласа на огласној табли суда.

У главном стечајном поступку поред објављивања огласа са законом одређеном садржином, врши се испитивање и утврђивање пријављених потраживања на за то огласом заказаном рочишту. Утврђено је оно потраживање које призна стечајни управник, а не оспори га ни један од присутних поверилаца, а за оспорена потраживања врши се упућивање на парницу.

После спроведених рочишта за главну деобу и евентуално рочиште за накнадну деобу, уновчава се имовина дужника и намирују повериоци и распоређују се евентуално нераспоређена средства по подмирењу поверилаца, власницима или надлежном републичком фонду ако је реч о друштвеним средствима. Потом се закључује стечајни поступак и брише стечајни дужник из регистра привредних субјеката, чиме престаје да постоји као правни субјекат.

2.4. Правне последице отварања стечајног поступка

Отварање стечајног поступка производи следеће правне последице на статус стечајног дужника, његових органа и радника престаје пословна способност с обзиром да сви органи заступници и пуномоћници губе своје функције; одређује се стечајни управник, који се у најкраћем могућем року уводи у дужност, и ограничава се правна способност, јер стечајни дужник више не може бити носилац свих права и обавеза као пре, већ може само окончати неопходно започете послове, као и закључити нове уговоре који из тог произилазе или из потребе уновчења имовине дужника, а закључење ових уговора стечајно веће може условити својом сагласношћу; назив дужника при потписивању додаје се нова ознака „у стечају”; отвара се нови број рачуна преко ког се врши пословање дужника, а гасе се сви дотадашњи рачуни; престаје радни однос свим радницима стечајног дужника, а по одлуци стечајног управника може да остане потребан број, ради завршетка започетих послова или ради вођења стечајног поступка.

Тренутак отварања стечајног поступка производи правне последице и у погледу извршења над средствима стечајног дужника. Од тренутка отварања стечајног поступка против стечајног дужника нису допуштена принудна извршења, без обзира што постоји извршина исправа. Ово правило се не односи на излучне и разлучне захтеве. Уписи у јавне књиге могу се дозволити и извршити и после дана отварања стечајног поступка ако су услови за упис остварени пре дана отварања стечајног поступка.

Отварањем стечаја образује се стечајна маса у коју улази сва имовина стечајног дужника, основна и обртна средства, потраживања дужника, удео у другом субјекту пословног права, хартије од вредности, права интелектуалне својине...

Стечајна маса се формира уновчавањем имовине стечајног дужника. Имовина стечајног дужника продаје се по правилу јавним надметањем, а изузетно прикупљањем понуда и непосредном погодбом. Имовина која представља функционалну целину као што су постројења, уређаји и слично, продаје се првенствено као целина, и то са зградом и земљиштем ако је то могуће. Почетна продајна цена не може бити нижа од половине продајне вредности. При уновчавању ствари из имовине или потраживања мора се водити рачуна о праву прече куповине.

Уколико имовина стечајног дужника не буде продата, може се предати повериоцима ако је прихвати, водећи рачуна о висини њихових потраживања, а имовина која се ни овако не распореди предаје се власницима.

Претходним активностима се приступа по доношењу решења стечајног судије о банкротству.

2.5. Побијање правних радњи стечајног поступка

Сходно Закону, дозвољено је побијање правних радњи стечајног дужника које су учињене у последњих годину дана пре отварања стечајног поступка.

Право побијања је предвиђено у циљу спречавања дискриминисања или фаворизовања појединих поверилаца од стране стечајног дужника. Ове правне радње могу побијати сви повериоци као и стечајни управник. Правило је да се овим правним радњама ремети равномерно намирење поверилаца или се њима поједини повериоци стављају у повољнији положај, а друга страна према којој је та радња предузета је знала или је морала знати за неповољно економско-финансијско стање стечајног дужника ако је наплатио своје потраживање које није доспело или је то учинио у облику и на начин који није уобичајен, и ако је правна радња која је предмет побијања учињена непосредно пре отварања стечајног поступка, посебно ако је учињена за време трајања стечајног поступка или поступка принудног поравнања који су претходили стечајном поступку.

Могу се побијати и правне радње за које већ постоји извршна исправа или које су извршене у поступку принудног извршења.

Правило је да се побијање правних радњи остварује одговарајућом тужбом најкасније до рочишта за главну деобу.

Правно дејство побијања састоји се у томе да побијена правна радња не проузрокује правна дејства према стечајној маси и да друга уговорна страна код побијане правне радње има обавезу да врати у стечајну масу све имовинске користи која је стекла на основу побијане радње.

2.6. Излучна и разлучна права

Излучна права су таква права трећих лица на основу којих она могу да захтевају да се одређене ствари које се налазе код стечајног дужничка изузму из стечајне масе. Излучити се могу ствари које не припадају стечајном дужнику, а излучење се може тражити по основу неког стварног или облигационог права када је стечајни дужник као власник, закуподавац или оставилац.

Излучни захтеви се могу остварити вансудским путем ако су јасни и неспорни или, у случају спора, излучном тужбом. Излучни поверилац може поднети излучну тужбу све док постоји ствар на којој има право излучења.

Разлучним правом се захтева одвојено намирење потраживања из одређених ствари, посебно средстава из имовине стечајног дужника, а после отварања стечајног поступка и ту спадају заложно право, право ретенције.

Разлучна права која су стечена за последњих шездесет дана пре отварања стечајног поступка престају да раде.

Повериоци и дужник могу захтевати и поништај продаје, ако су продајом оштећени интереси повериоца. По захтевима за поништај продаје надлежан је суд који води стечајни поступак. У случају поништаја продаје купац има право на накнаду штете као поверилац стечајне масе.

Сва недоспела потраживања поверилаца према стечајном дужнику у тренутку отварања стечајног поступка постају доспела потраживања.

2.7. Деоба стечајне масе

Стечајну масу за поделу повериоцима чине, поред новчаних средстава дужника на дан отварања стечајног поступка, и новчана средства остварена продајом имовине, као и потраживања наплаћена у том поступку. Деоби се приступа када знатан део имовине буде уновчен и то у року од петнаест дана од правоснажности решења о главној деоби, донетог после рочишта за главну деобу. О главној деоби одлучује стечајни судија. Евентуалне накнадне деобе спроводе се према притицању средстава, а о њима одлучује стечајни судија.

Пре исплате потраживања поверилаца из главне стечајне масе издвајају се посебне стечајне масе за намирење разлучних поверилаца, за трошкове стечајног поступка, стечајни управник, суд, зараде до отварања стечаја, накнаде штете радницима за повреде на раду до отварања стечаја, за намирење потраживања поверилаца стечајне масе и завршетак започетих послова, уновчење имовине, зараде радника задржаних на раду и накнаде штете за повреде на раду након отварања стечаја. Тек након ових издвајања остаје деобна маса за намирење поверилаца стечајног дужника за потраживања настала до дана отварања стечаја.

Повериоци стечајног дужника намирују потраживања сразмерно висини својих потраживања и то зависно од односа обима деобне масе и укупних утврђених потраживања поверилаца.

Деоба стечајне масе се врши тек онда када стечајни судија на основу предлога стечајног управника одобри нацрт за главну деобу. Овај нацрт за главну деобу садржи: списак поверилаца и висину њихових потраживања; висину новчаних средстава намењених за деобу; квоту и износ за исплаћивање појединачних потраживања која се намирују из деобне масе; и исплатне редове.

Закон је предвидео четири исплатна реда.¹⁷⁶ Први има предност у намирењу. У први исплатни ред спадају прво неисплаћене зараде запослених, потраживања по основу закључених уговора на име доприноса за пензијско и инвалидско осигурање, итд. Други исплатни ред подразумева сва потраживања према јавним приходима дужника, а у трећи исплатни ред спадају потраживања осталих стечајних поверилаца. Четвртом исплатном реду припадају потраживања која

¹⁷⁶ Члан 54. Закон о стечају „Службени гласник РС” бр. 104/2009 и 71/2012-ОУС

су настала две године пре отварања стечајног поступка и то искључиво по основу зајмова и сличних створених обавеза.

2.8. Закључење стечајног поступка

По извршењу свих потребних радњи на основу извештаја стечајног управника, стечајни судија доноси решење о закључењу стечајног поступка, а решење о закључењу стечаја се објављује у „Службеном гласнику РС”. Када ово решење постане правноснажно, стечајни судија одређује брисање стечајног дужника из регистра привредних субјеката. Даном брисања из регистра престаје да постоји стечајни дужник.

Када је завршен стечајни поступак, стечајни управник је дужан да поднесе извештај о своме раду.

3. РЕОРГАНИЗАЦИЈА

Утврђено је да се стечај окончава на два начина банкротством и реорганизацијом.

Реорганизација се примењује када се процени да ће се моћи повољније намирити повериоци у односу на банкротство. Још један битан разлог који утиче да предност реорганизације јесте постојање основаних разлога да дужник настави са пословањем. Реорганизација се спроводи према писаном плану реорганизације који се може поднети заједно са предлогом за покретање стечајног поступка.

План реорганизације посебно садржи објашњења шта је довело дужника у финансијске тешкоће, као и предлог мера како би се реорганизација спровела. Затим план садржи детаљну листу поверилаца, висину новчаних износа који ће служити за подмирење поверилаца, опис и списак имовине која се мора продавати ради обезбеђења средстава за намирење, рокови за извршење плана реорганизације, имена чланова органа управљања са њиховим накнадама, списак консултантских стручњака за реализацију реорганизације, име независног стручњака који ће пратити спровођење плана, а између осталог и предлог за именовање стечајног управника и чланова одбора поверилаца.¹⁷⁷

Рок спровођења реорганизације не може бити дужи од пет година. У унапред припремљеном плану стоји и план намирења поверилаца са њиховим потписаним изјавама да су сагласни за такав начин намирења. Такође је и обавезно да ревизор направи извештај о стању пословних књига.

¹⁷⁷ Члан 157. Закон о стечају „Службени гласник РС” бр. 104/2009, 99/2011 и 71/2012-ОУС

Закон о стечају предвиђа низ мера за реализацију реорганизације од којих треба истаћи предвиђање отплате у ратама, продужење рокова доспелости, намирење потраживања, уновчење имовине, затварање погона, промена делатности, раскид или измена уговора, отпуст дуга, давање у залог неоптерећене имовине, претварање потраживања у капитал, подизање нових кредита, отпуштање запослених и ангажовање нових, статусне промене, пренос дела или целокупне имовине на новоосноване субјекте и др.

Предложени план реорганизације цени стечајни судија. Поменути план стечајни судија може одбацити ако исти није у складу са законом, ако њиме нису обухваћени битни повериоци, ако је непотпун или неуредан, и ако утврди да не постоје основни стечајни разлози. Ако су недостаци отклоњиви стечајни судија може да остави дужнику разуман рок за отклањање истих.

По предлогу надлежног органа за утврђивање испуњености услова за покретање стечајног поступка у складу са унапред припремљеним планом реорганизације стечајни судија у року од три дана доноси решење о покретању претходног поступка за испитивање основаности предлога. Заказује рочиште за одлучивање о предлогу и позива све познате повериоце. Трошкове претходног поступка дужан је да предујми предлагач у износу који одреди суд. Ако се предујам не уплати предлог се одбацује и обуставља се претходни поступак.

Уколико план реорганизације није дат са предлогом за покретање стечаја, дужник или предлагач је у обавези да план поднесу стечајном судији најкасније деведесет дана од дана отварања стечајног поступка, а који може бити продужен за још шездесет дана.

О плану реорганизације се одлучује на рочишту који заказује стечајни судија. О њему гласају сви повериоци сразмерно висини њиховог потраживања. Гласање се врши у оквиру класа повериоца по основу њихових разлучних права у односу на исплатне редове. Уколико су за план реорганизације гласали повериоци који имају обичну већину потраживања од укупних потраживања, онда се тај план реорганизације сматра усвојеним. То се констатује решењем стечајног судије и по правоснажности тог решења стечајни поступак се обуставља.

Против решења којим се потврђује или одбацује усвајање плана реорганизације могу изјавити жалбу стечајни дужник, стечајни управник, повериоци и разлучни повериоци. То се уписује у регистар привредних субјеката.

Последице потврђивања плана тичу се новопреузетих рокова за измирење потраживања и они добијају једну нову уговорену снагу. Престају све последице отварања стечајног поступка и бришу се ознаке у називу дужника „у стечају”.

Глава XI

ПРАВИЛА КОНКУРЕНЦИЈЕ И ДРЖАВНА ПОМОЋ У ПОСЛОВАЊУ СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

1. ПРАВИЛА КОНКУРЕНЦИЈЕ

1.1. Појам конкуренције и повреда конкуренције

Конкуренција је битан атрибут тржишта, а тржиште основни услов конкуренције. Конкуренција представља процес и механизам међусобне утакмице тржишних субјеката у циљу остваривања повољнијих услова пословања, продаје роба, реализације добити, проширења тржишта и др.¹⁷⁸

Повредом конкуренције сматрају се акти или радње учесника на тржишту које за циљ или последицу имају или могу да имају значајно ограничавање, нарушавање или спречавање конкуренције.¹⁷⁹

Наведени акти или радње учесника на тржишту могу бити рестриктивни споразуми и доминантан положај.

1.2. Рестриктивни споразуми

Рестриктивни споразуми су споразуми између учесника на тржишту који имају за циљ или последицу значајно ограничавање, нарушавање или спречавање, конкуренције на територији Републике Србије.

Рестриктивни споразуми могу бити уговори, поједине одредбе уговора, изричитих или прећутних договори, усаглашене праксе, као и одлуке облика удруживања учесника на тржишту, а којима се нарочито:

178 Види Табароши, С., Јованић, Т., Пословно право и право конкуренције, Право и привреда, број 7-9/2010, стр. 327.

179 Члан 9. Закона о заштити конкуренције, „Службени гласник РС“, број 51/2009, 95/2013, у даљем тексту: ЗЗК.

- 1) непосредно или посредно утврђују куповне или продајне цене или други услови трговине;¹⁸⁰
- 2) ограничава и контролише производња, тржиште, технички развој или инвестиције;
- 3) примењују неједнаки услови пословања на исте послове у односу на различите учеснике на тржишту, чиме се учесници на тржишту доводе у неповољнији положај у односу на конкуренте;
- 4) условљава закључивање уговора или споразума прихватањем додатних обавеза које с обзиром на своју природу и трговачке обичаје и праксу нису у вези са предметом споразума;
- 5) деле тржишта или извори набавки.

Рестриктивни споразуми забрањени су и ништави, осим у случајевима изузећа од забране у складу са законом.

Рестриктивни споразуми могу бити изузети од забране уколико доприносе унапређењу производње и промета, односно подстицању техничког или економског напретка, а потрошачима обезбеђују правичан део користи под условом да не намећу учесницима на тржишту ограничења која нису неопходна за постизање циља споразума, односно да не искључују конкуренцију на релевантном тржишту или његовом битном делу.¹⁸¹

1.3. Доминантан положај

Доминантан положај има учесник на тржишту који, због своје тржишне снаге, може да послује на релевантном тржишту у значајној мери независно у односу на стварне или потенцијалне конкуренте, купце, добављаче или потрошаче.

180 Решењем комисије за заштиту конкуренције број 4/0-02-14/11-12 од 26.5.2011. године утврђено је да је одредба Анекса I – Основни комерцијални услови и накнаде Уговора о купопродаји бр. 0058/2009, закљученог дана 05.03.2009. године, између GRAND PROM а.д. за производњу, промет и услуге, Сурчинска 6А, Београд, у својству продавца, и IDEA д.о.о. за унутрашњу и спољну трговину, Кнежепољска 1, Београд, у својству купца, под називом „Рабати“, у делу у којем је уговорена обавеза продавца да одобри купцу 2% рабата за поштовање препоручених цена продавца у оквиру основног рабата од 10% на фактури, за производе из производног програма „Гранд“, „Аргета“ и „Штарк“, забрањен рестриктивни споразум, којим је значајно нарушена конкуренција на тржишту трговине на велико производима из производног програма „Гранд“, „Аргета“ и „Штарк“, као и на тржишту трговине на мало у неспецијализованим продавницама претежно прехранбене робе и друге робе широке потрошње типа самоуслуге, дисканта, супермаркета и хипермаркета (делатност 52110- неспецијализована трговина на мало, претежно храном, дуваном и пићем) на територији Републике Србије, чиме су GRAND PROM а.д. и IDEA д.о.о. учинили повреду конкуренције. Види: <http://www.kzk.org.rs/kzk/wp-content/uploads/2011/08/Resenje-Grand-Prom-i-Idea.pdf> (08.04.2014.). Тако и „Одлука о примени јединствене цене такси услуга, из које произилази да су се такси удружења, која конкуришу једни другима, експлицитно договорили о укидању важења свих облика попушта на резервацији такси возила путем телефона, представља споразум о утврђивању услова трговине који доводи до укидања ценовне конкуренције.“ Из пресуде Управног суда, 14 У. 5391/2011 од 19.7.2012. године, ParagrafLex.

181 Види члан 10. и 11. Закона о заштити конкуренције „Службени гласник РС“, број 51/2009 и 95/2013

Тржишна снага учесника на тржишту се утврђује у односу на релевантне економске и друге показатеље, а нарочито:

- 1) структуру релевантног тржишта;
- 2) тржишни удео учесника на тржишту чији се доминантни положај утврђује, нарочито ако је већи од 40% на утврђеном релевантном тржишту;
- 3) стварне и потенцијалне конкуренте;
- 4) економску и финансијску снагу;
- 5) степен вертикалне интегрисаности;
- 6) предности у приступу тржиштима снабдевања и дистрибуције;
- 7) правне или чињеничне препреке за приступ других учесника тржишту;
- 8) снагу купца;
- 9) технолошке предности, права интелектуалне својине.

Два или више правно независна учесника на тржишту могу да имају доминантан положај ако су повезани економским везама тако да на релевантном тржишту заједнички наступају или делују као један учесник (колективна доминација).

Терет доказивања доминантног положаја на утврђеном релевантном тржишту је на Комисији за заштиту конкуренције.

Злоупотреба доминантног положаја на тржишту забрањена је.

Злоупотребом доминантног положаја, нарочито се сматра:

- 1) непосредно или посредно наметање неправичне куповне или продајне цене или других неправичних услова пословања;
- 2) ограничавање производње, тржишта или техничког развоја;
- 3) примењивање неједнаких услова пословања на исте послове са различитим учесницима на тржишту, чиме се поједини учесници на тржишту доводе у неповољнији положај у односу на конкуренте;
- 4) условљавање закључења уговора тиме да друга страна прихвати додатне обавезе које по својој природи или према трговачким обичајима нису у вези са предметом уговора.¹⁸²

Код категорије доминантног положаја битан је след: одређивање релевантног тржишта – утврђивање доминантног положаја – утврђивање злоупотребе тог положаја. Нажалост, у пракси, како европској, тако и нашој, дешава се да надлежно тело обично полази од претпоставке да постоји злоупотреба, па онда одреди постојање доминантног положаја, а то се најчешће ради манипулацијом у погледу дефинисања релевантног тржишта. Може се говорити о претпоставци виности да онај коме је пронађен доминантан положај свакако га злоупотребљава.¹⁸³

¹⁸² Члан 15. и 16. Закона о заштити конкуренције „Службени гласник РС“, број 51/2009 и 95/2013

¹⁸³ Види Беговић, Б., Павић, В., Јасна и непосредна опасност: приказ новог Закона о заштити конкуренције, Анали Правног факултета у Београду, број 2/2009, стр. 75.

1.4. Одређивање релевантног тржишта

Одређивање релевантног тржишта је одређено Уредбом о критеријумима за одређивање релевантног тржишта¹⁸⁴ Релевантно тржиште у смислу ове уредбе јесте тржиште које обухвата релевантно тржиште производа на релевантном географском тржишту.

Релевантно тржиште производа представља скуп робе, односно услуга које потрошачи сматрају заменивим у погледу њиховог својства, уобичајене намене и цене.¹⁸⁵

Заменивост скупа робе/услуга врши се на основу критеријума процене могућности опредељења купаца за куповину друге робе или услуга које су замена за предметну робу или услугу (супституција тражње).¹⁸⁶

Релевантно географско тржиште представља територију на којој учесници на тржишту учествују у понуди или потражњи и на којој постоје исти или слични услови конкуренције, а који се битно разликују од услова конкуренције на суседним територијама.¹⁸⁷

Релевантно географско тржиште се одређује на основу критеријума процене могућности опредељења купаца за куповином робе или услуга у другим релевантним географским областима (супституција тражње), односно процене могућности учесника на тржишту из других географских подручја да понуде робу или услуге (супституција понуде).¹⁸⁸

Комисија релевантно тржиште одређује на основу слободне импресије о процени могућности супституције тражње и понуде.¹⁸⁹

1.5. Концентрација учесника на тржишту

Концентрација учесника на тржишту настаје у случају:

- 1) спајања и других статусних промена у којима долази до припајања учесника на тржишту у смислу закона којим се уређује положај привредних друштава;

184 Уредба о критеријумима за одређивање релевантног тржишта „Службени гласник РС“, број 89/09

185 Релевантно тржиште услуга у осигурању моторних возила узетих на лизинг је тржиште пружања услуге каско осигурања моторних возила која су узета на лизинг. Из пресуде Врховног касационог суда, Узп. 394/2011(2) од 21.9.2012. године, ParagrafLex

186 Члан 2. Уредбе о критеријумима за одређивање релевантног тржишта „Службени гласник РС“, број 89/09

187 У поступку утврђивања злоупотребе доминантног положаја, као релевантно тржиште пружања услуга, дистрибуције, радио и телевизијског програма преко одређене мреже, у географском смислу, узима се територија на којој су вршене наведене услуге. Из пресуде Врховног касационог суда, Узп. 610/2011 од 08.11.2012. године, ParagrafLex.

188 Члан 5. став 1. и 2. Уредбе о критеријумима за одређивање релевантног тржишта „Службени гласник РС“, број 79/05

189 Беговић, Б., Павић, В., Јасна и непосредна опасност: приказ новог Закона о заштити конкуренције, Анали Правног факултета у Београду, број 2/2009, оп.цит. стр. 76

- 2) стицања од стране једног или више учесника на тржишту, непосредне или посредне контроле над другим учесником на тржишту или више учесника на тржишту, или делом, односно деловима других учесника на тржишту, који могу представљати самосталну пословну целину;
- 3) заједничког улагања од стране два или више учесника на тржишту у циљу стварања новог учесника на тржишту или стицања заједничке контроле над постојећим учесником на тржишту, који послује на дугорочној основи и има све функције независног учесника на тржишту.

Сматраће се једном концентрацијом две или више трансакција између истих учесника на тржишту, извршених у временском периоду краћем од две године, при чему се као време њеног настанка узима дан извршења последње трансакције.¹⁹⁰

Не сматра се да је настала концентрација учесника на тржишту ако:

- 1) банка или друга финансијска организација или друштво за осигурање, у току свог редовног пословања, привремено стекне акције или уделе, ради даље продаје, под условом да их прода најкасније у року од годину дана од дана стицања и да их не користи тако да утиче на пословне одлуке учесника на тржишту у погледу његовог понашања на тржишту;
- 2) друштво за управљање инвестиционим фондом или инвестициони фонд стекне учешће у учеснику на тржишту, под условом да своја права заснована на том учешћу остварују само ради очувања вредности свог улагања и под условом да не утиче на конкурентско понашање тог учесника на тржишту;
- 3) заједничко улагање има за циљ координацију тржишних активности између два или више учесника на тржишту који задржавају своју правну независност, при чему ће овакво заједничко улагање бити оцењивано у складу са законом;
- 4) стечајни управник стекне контролу над учесником на тржишту.

Комисија може продужити рок, на захтев стицаоца акција или удела, под условом да стицалац докаже да продаја акција или удела није разумно била могућа у оквиру тог рока, али најдуже за још шест месеци.¹⁹¹

Концентрације учесника на тржишту су дозвољене, осим ако би значајно ограничиле, нарушиле или спречиле конкуренцију на тржишту Републике Србије или његовом делу, а нарочито ако би то ограничавање, нарушавање или спречавање било резултат стварања или јачања доминантног положаја.

Дозвољеност концентрације учесника на тржишту се утврђује у односу на:

- 1) структуру релевантног тржишта;

¹⁹⁰ Члан 17. Закона о заштити конкуренције „Службени гласник РС“, број 51/2009 и 95/2013

¹⁹¹ Члан 18. Закона о заштити конкуренције „Службени гласник РС“, број 51/2009 и 95/2013

- 2) стварне и потенцијалне конкуренте;
- 3) положај на тржишту учесника у концентрацији и њихову економску и финансијску моћ;
- 4) могућности избора добављача и корисника;
- 5) правне и друге препреке за улазак на релевантно тржиште;
- 6) ниво конкурентности учесника у концентрацији;
- 7) трендове понуде и потражње релевантне робе односно услуга;
- 8) трендове техничког и економског развоја;
- 9) интересе потрошача.¹⁹²

1.6. Комисија за заштиту конкуренције

Комисија је самостална и независна организација која врши јавна овлашћења у складу са законом и има статус правног лица. За свој рад одговара Народној скупштини, којој подноси годишњи извештај о раду до краја фебруара текуће године, за претходну годину.

Комисија је надлежна да:

- 1) решава о правима и обавезама учесника на тржишту у складу са законом;
- 2) одређује управне мере у складу са овим законом;
- 3) учествује у изради прописа који се доносе у области заштите конкуренције;
- 4) предлаже Влади доношење прописа за спровођење закона;
- 5) доноси упутства и смернице за спровођење закона;
- 6) прати и анализира услове конкуренције на појединачним тржиштима и у појединачним секторима;
- 7) даје мишљење надлежним органима на предлоге прописа, као и на важеће прописе који имају утицај на конкуренцију на тржишту;
- 8) даје мишљења у вези са применом прописа у области заштите конкуренције;
- 9) остварује међународну сарадњу у области заштите конкуренције, ради извршавања међународних обавеза у овој области и прикупља информације о заштити конкуренције у другим државама;
- 10) сарађује са државним органима, органима територијалне аутономије и локалне самоуправе, ради обезбеђивања услова за примену закона

¹⁹² Члан 19. Закона о заштити конкуренције „Службени гласник РС“, број 51/2009 и 95/2013

и других прописа којима се уређују питања од значаја за заштиту конкуренције;

- 11) предузима активности на развијању свести о потреби заштите конкуренције;
- 12) води евиденцију о пријављеним споразумима, о учесницима који имају доминантан положај на тржишту, као и о концентрацијама, у складу са законом;
- 13) организује, предузима и контролише спровођење мера којима се обезбеђује заштита конкуренције;
- 14) обавља и друге послове у складу са законом.¹⁹³

Органи Комисије су Савет Комисије и председник Комисије.

Савет доноси све одлуке и акте о питањима из надлежности Комисије, ако законом и Статутом није другачије прописано. Савет чине председник Комисије и четири члана.

Председник Комисије и чланови Савета бирају се из реда угледних стручњака из области права и економије са најмање десет година релевантног радног односно стручног искуства, који су остварили значајне и признате радове или праксу у релевантној области, нарочито у области заштите конкуренције и европског права и који уживају углед објективне и непристрасне личности.

Председника Комисије и чланове Савета бира и разрешава Народна скупштина на предлог надлежног одбора за послове трговине.¹⁹⁴

Странка у поступку пред Комисијом је учесник на тржишту који је поднео пријаву концентрације или захтев за појединачно изузеће, односно учесник на тржишту против кога је покренут испитни поступак.

Својство странке у смислу овог закона немају подносиоци иницијативе за испитивање повреде конкуренције, даваоци информација и података, стручна лица и организације чије се анализе користе у поступку, као ни други државни органи и организације који сарађују са Комисијом у току поступка.

Комисија покреће поступак испитивања повреде конкуренције по службеној дужности, када на основу достављених иницијатива, информација и других расположивих података, основано претпостави постојање повреде конкуренције, као и у случају испитивања концентрације у складу са законом.

О покретању поступка председник Комисије доноси закључак, који нарочито садржи опис радњи или аката које могу да представљају повреду конкуренције, правни основ и разлоге за покретање поступка, као и позив свим лицима која располажу подацима, исправама или другим релевантним информацијама, да их доставе Комисији.

¹⁹³ Члан 21. Закона о заштити конкуренције „Службени гласник РС“, број 51/2009 и 95/2013

¹⁹⁴ Види члан 23. Закона о заштити конкуренције „Службени гласник РС“, број 51/2009 и 95/2013

Против закључка о покретању поступка није дозвољена посебна жалба.

Комисија је дужна да сваког подносиоца иницијативе за испитивање повреде конкуренције обавести о исходу иницијативе у року од петнаест дана од дана пријема.¹⁹⁵

Поступак по пријави концентрације, као и поступак за појединачно изузеће, покреће се и води по захтеву странке, ако овим законом није другачије прописано.

1.7. Мере заштите конкуренције

Учеснику на тржишту одредиће се мера заштите конкуренције, у облику обавезе плаћања новчаног износа у висини највише 10% од укупног годишњег прихода, оствареног на територији Републике Србије и обрачунаог у складу са законом, ако:

- 1) злоупотреби доминантан положај на релевантном тржишту;¹⁹⁶
- 2) закључи или изврши рестриктивни споразум, односно рестриктивни споразум који није изузет у складу са законом;¹⁹⁷

195 О процесним питањима види више у Пљакић, Љ., Нека процесна питања Закона о заштити конкуренције, Право и привреда, број 7-9/2010, стр. 300-305.

196 Решењем Комисије за заштиту конкуренције од 19.11.2012. године утврђена је злоупотреба доминантног положаја на тржишту veleпродаје индустријског сладоледа на територији Републике Србије, од стране привредног друштва Индустрија смрзнуте хране „Фриком“ АД из Београда односно повреда конкуренције из члана 16. Закона о заштити конкуренције („Службени гласник РС“, бр. 51/09), а са циљем слабења и истискивања са тржишта постојеће конкуренције, као и стварања значајне баријере за улазак на тржиште нових конкурената, уз истовремено јачање сопственог доминантног положаја на тржишту, што је за ефекат имало значајно ограничавање и нарушавање конкуренције на релевантном тржишту. Сагласно законској обавези, одређена је и мера заштите конкуренције у виду обавезе плаћања новчаног износа у висини 4% од укупног годишњег прихода оствареног у 2009. години, што износи 301.950.520,00 РСД. Поред мере заштите конкуренције, истим решењем одређене су и одговарајуће мере отклањања повреде конкуренције у виду мера понашања, као и рокови у којима је ово привредно друштво дужно да изврши све наложене мере. Врховни касациони суд је пресудом бр. Узп. 181/2013 од 06.02.2014. године, одбио захтев привредног друштва „Фриком“ АД из Београда, за преиспитивање судске одлуке – пресуде Управног суда у Београду бр.12 У 17578/12 од 12.03.2013. године. Наведеном пресудом Управног суда одбијена је тужба овог привредног друштва за поништај наведеног решења Комисије. Види <http://www.kzk.org.rs/kzk/wp-content/uploads/2012/11/Resenje-Idea-Swisslion-25.10.2012..pdf> (08.04.2014.)

197 Решењем Комисије за заштиту конкуренције број 4/0-02-49/2011-03 од 17.3.2011. године одређена је мера заштите конкуренције Ветеринарској комори Србије, Булевар Ослобођења бр. 18, Београд, у облику обавезе плаћања новчаног износа у висини 7% од укупног годишњег прихода оствареног у 2007. години, због тога што је закључила и извршила забрањени споразум доношењем одлуке Управног одбора Ветеринарске коморе Србије од 21. марта 2008. године под називом „Ценовник минималних цена ветеринарских услуга“ са важношћу од 1. маја 2008. године, утврђен правоснажним решењем Комисије за заштиту конкуренције број 4/0-01-293/08-11 од 21.11.2008. године. Истим решењем наложено је Ветеринарској комори Србије, Булевар Ослобођења бр. 18, Београд, да изврши меру заштите конкуренције из става I диспозитива, уплатом новчаног износа у висини од 1.243.690,00 РСД у корист буџета Републике Србије, види: <http://www.kzk.org.rs/kzk/wp-content/uploads/2011/08/VKS-mera-zastite-konkurencije1.pdf> (08.04.2014.)

- 3) не изврши, односно не спроведе мере отклањања повреде конкуренције, односно меру деконцентрације;
- 4) спроведе концентрацију супротно обавези прекида, односно за коју није издато одобрење за спровођење концентрације.

Рок за плаћање износа мере заштите конкуренције одређује се истим решењем којим је одређена та мера и не може бити краћи од три месеца, нити дужи од годину дана од дана пријема решења.

Мера заштите конкуренције не може се одредити протеком пет година од дана извршења радње или пропуштања испуњења обавезе, односно од последњег дана временског периода извршења радње.

Застарелост се прекида сваком радњом Комисије предузетом ради утврђивања радње и одређивања мере заштите конкуренције. Када Комисија води поступак против више учесника на тржишту или удружења учесника на тржишту, застарелост се прекида даном када је било ком од учесника на тржишту који има положај странке у поступку достављен поднесак Комисије.

После сваког прекида, застарелост почиње поново да тече, али се поступак испитивања повреде конкуренције не може водити протеком двоструког периода.

Мера заштите конкуренције не може се наплатити протеком пет година од дана извршности решења Комисије, а ако је покренут управни спор, од дана правоснажности судске одлуке.

Застарелост се прекида сваком радњом надлежног органа предузетом ради наплате мере заштите конкуренције и почиње поново да тече, али се поступак наплате не може водити протеком утврђеног двоструког периода.¹⁹⁸

1.7.1. Ослобађање од обавеза из мере заштите конкуренције

Учесник рестриктивног споразума који је први Комисији пријавио постојање споразума или доставио доказе на основу којих је Комисија донела решење о повреди, ослобађа се од обавезе плаћања новчаног износа мере заштите конкуренције.

Ослобађање од обавезе плаћања новчаног износа примениће се под условом да Комисија, у тренутку достављања доказа, није имала сазнање о постојању рестриктивног споразума или је имала сазнање али није имала довољно доказа да донесе закључак о покретању поступка.

Учеснику рестриктивног споразума који не испуњава услове за ослобађање од обавезе плаћања новчаног износа, висина плаћања новчаног износа мере заштите конкуренције може бити смањена под условом да у току поступка Комисији

¹⁹⁸ Члан 68. Закона о заштити конкуренције „Службени гласник РС“, број 51/2009 и 95/2013

достави доказе који у том тренутку нису били доступни, а који омогућавају окончање поступка и доношење решења о повреди.

Ослобађање или смањење обавезе плаћања новчаног износа не примењују се на учесника споразума који је иницирао закључење рестриктивног споразума.

Влада ближе уређује услове за ослобађање од обавезе плаћања новчаног износа мере заштите конкуренције.¹⁹⁹

1.8. Мере процесног пенала

Ако Комисија утврди повреду конкуренције, односно другу повреду овог закона, одредиће меру заштите конкуренције, меру отклањања повреде конкуренције, односно другу управну меру прописану овим законом.

Приликом одређивања висине износа који се плаћа на основу мере заштите конкуренције, односно процесног пенала, узимају се у обзир намера, тежина, последице и трајање утврђене повреде конкуренције.²⁰⁰

Учеснику на тржишту одређује се мера плаћања процесног пенала у износу од 500 евра до 5.000 евра за сваки дан понашања супротно налогу Комисије датом у поступку, односно непоступања по том налогу, ако:

- 1) не поступи по захтеву Комисије да јој достави, саопшти, стави на увид или омогући приступ траженим подацима, онемогући улазак у просторије или на други начин спречи увиђај, односно достави или саопшти нетачне, непотпуне или лажне податке;
- 2) не поступи по привременој мери;
- 3) не поднесе пријаву концентрације у законском року.

Процесни пенал не може да износи више од 10% укупног годишњег прихода обрачунатог у складу са законом.

Рок за плаћање процесног пенала одређује се истим решењем којим је одређена та мера и не може бити краћи од једног нити дужи од три месеца од дана пријема решења.

Мера плаћања процесног пенала не може се одредити нити наплатити протеком једне године од дана пропуштања радње.²⁰¹

Услед повреде конкуренције и злоупотребе тржишне доминације оштећени имају право и на накнаду штете као вид имовинскоправне заштите.

199 Види члан 69. Закона о заштити конкуренције „Службени гласник РС“, број 51/2009 и 95/2013

200 Члан 57. став 1. и 2. Закона о заштити конкуренције „Службени гласник РС“, број 51/2009 и 95/2013

201 Члан 70. Закона о заштити конкуренције „Службени гласник РС“, број 51/2009 и 95/2013

У нашем праву установљена је кривичноправна одговорност²⁰², а предвиђено је и кривично дело злоупотребе монополистичког положаја.²⁰³

2. ДРЖАВНА ПОМОЋ

2.1. Појам државне помоћи

Очување здраве конкуренције на тржишту је један од главних циљева савремених привреда. Са друге стране, једна од важних политика државе је да пружи подршку појединачним привредним субјектима, привредним гранама или појединим регионима, а у циљу остваривања различитих економских и социјалних циљева. Међутим, подршка у облику државне помоћи има значајне негативне економске и правне ефекте. Због тога се у савременом праву државна помоћ све више подвргава правним правилима како међународног тако и националног права.²⁰⁴

У нашем праву државна помоћ је уређена Законом о контроли државне помоћи²⁰⁵ који државну помоћ дефинише као сваки стварни или потенцијални јавни расход или умањено остварење јавног прихода, којим корисник државне помоћи стиче повољнији положај на тржишту у односу на конкуренте, чиме се нарушава или постоји опасност од нарушавања конкуренције на тржишту.

Давалац државне помоћи је Република Србија, аутономна покрајина и јединица локалне самоуправе преко надлежних органа и свако правно лице које управља и/или располаже јавним средствима и додељује државну помоћ у било ком облику.

Корисник државне помоћи је свако правно и физичко лице, које у обављању делатности производње или промета робе или пружања услуга на тржишту, користи државну помоћ у било ком облику.²⁰⁶

Насупрот, у праву ЕУ државна помоћ није дефинисана. Основни правни основ за уређење ове материје је Уговор о оснивању Европске заједнице, односно сада Уговор о функционисању ЕУ у делу који се односи на конкуренцију (чланови 81-89. Уговора који поред одредаба о понашању привредних субјеката (картели, монополи, фузије предузећа) укључује и одредбе које се тичу државне интервенције и додели државне помоћи).²⁰⁷

202 Члан 232. Кривичног законика „Службени гласник РС“, број 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013

203 Види више Шкорић, С., Државни утицај на тржишну доминацију и њену злоупотребу, Право и привреда, број 7-9/2010, стр. 388-401

204 Види Дивљак, Д., Државна помоћ у праву ЕУ и националном праву, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, број 3/2011, стр. 364

205 Закон о контроли државне помоћи „Службени гласник РС“, број 51/2009

206 Члан 2. Закона о контроли државне помоћи „Службени гласник РС“, број 51/2009

207 Види Дивљак, Д., Државна помоћ у праву ЕУ и националном праву, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, број 3/2011, оп.цит. стр. 363-377.

Према дефиницији прихваћеној у пракси Европске комисије (у чијој је надлежности имплементација система контроле државне помоћи на нивоу ЕУ), државна помоћ подразумева средства која једна земља додељује из својих извора, а која утичу на размену између земаља чланица и нарушава или прети да наруши конкуренцију. При процени да ли нека мера државне помоћи нарушава конкуренцију или не користи се тржишни критеријум на следећи начин: конкуренција је нарушена уколико ниједан учесник на тржишту не жели да инвестира исти износ уз једнаке услове у предузеће које држава помаже.

Државна помоћ као шири појам обухвата две области. Прва, подразумева директне владине субвенције пословном субјекту којим се умањују његови трошкови пословања и тиме врши фаворизовање у односу на конкуренцију. Друга област обухвата низ мера директне или индиректне државне помоћи попут пореских олакшица, државних концесија, субвенционисаних кредита.²⁰⁸

2.2. Дозвољена и недозвољена државна помоћ

У нашем праву дозвољено је доделити државну помоћ:

која је социјалног карактера, а додељује се индивидуалним потрошачима без дискриминације у односу на порекло робе, односно производа, који чине конкретну помоћ;

која се додељује ради отклањања штета проузрокованих природним непогодама или другим ванредним ситуацијама.

Државна помоћ може бити дозвољена која се додељује:

- 1) ради унапређења економског развоја подручја Републике Србије са изузетно ниским животним стандардом или са високом стопом незапослености;
- 2) ради отклањања озбиљног поремећаја у привреди Републике Србије или извођења одређеног пројекта од посебног значаја за Републику Србију;
- 3) за унапређење развоја одређених привредних делатности или одређених подручја у Републици Србији, уколико се тиме озбиљно не нарушава, нити постоји претња озбиљном нарушавању конкуренције на тржишту;
- 4) за унапређење заштите и очувања културног наслеђа.²⁰⁹

Недозвољена државна помоћ је државна помоћ додељена у било ком облику, која нарушава или прети да наруши конкуренцију на тржишту, осим ако није другачије прописано законом, или која је супротна закљученим међународним уговорима.²¹⁰

208 Види Стојановић, Б., Државна помоћ регионима у Србији, Економика предузећа, број 3-4/2011 стр. 158. и 159.

209 Члан 4. и 5. Закона о контроли државне помоћи, „Службени гласник РС“, број 51/2009

210 Члан 3. Закона о контроли државне помоћи, „Службени гласник РС“, број 51/2009

2.3. Комисија за контролу државне помоћи

Контролу државне помоћи врши Комисија, од пет чланова, коју образује Влада. Председник Комисије је представник министарства надлежног за послове финансија а заменик председника Комисије је представник Комисије за заштиту конкуренције.

Комисија је надлежна да:

- 1) у поступку претходне контроле одлучује о дозвољености пријављене државне помоћи;
- 2) у поступку накнадне контроле одлучује о дозвољености пријављене државне помоћи;
- 3) доноси решења и закључке у поступку претходне, односно накнадне контроле;
- 4) подноси Влади годишњи извештај о додељеној државној помоћи у Републици Србији;²¹¹

сарађује са државном институцијом надлежном за послове ревизије, органом Републике Србије надлежним за послове буџетске инспекције, службом аутономне покрајине, односно јединице локалне самоуправе надлежном за послове буџетске инспекције и другим домаћим и међународним органима, организацијама и институцијама у обављању послова из своје надлежности;

објављује на својој интернет презентацији решења која доноси у поступку претходне и накнадне контроле, годишњи извештај о додељеној државној помоћи у Републици Србији по усвајању од стране Владе, као и друге податке и информације за које оцени да су од значаја за примену закона.²¹²

2.4. Пријављивање државне помоћи

Давалац државне помоћи је дужан, да пре доделе државне помоћи, поднесе пријаву државне помоћи Комисији.

211 У Републици Србији 2012. године додељена је државна помоћ у укупном износу од 88.009 милиона динара, односно 777,96 милиона евра, што је 7% више у односу на укупну додељену државну помоћ 2011. године (82.447 милиона динара или 808,70 милиона евра), односно 13% више у односу на исти параметар за 2010. годину (77.619 милиона динара, односно 754,29 милиона евра). Учешће државне помоћи у бруто домаћем производу (у даљем тексту: БДП) 2012. године је 2,60% (колико је износило и 2011. године), док је 2010. године учешће државне помоћи у БДП-у износило 2,64%:
<http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/drzavna%20pomoc/Izvestaj%20o%20dodljenoj%20drzavnoj%20pomosi%202012%20%20godine.pdf> (14.04.2014.).

212 Члан 9. Закона о контроли државне помоћи „Службени гласник РС“, број 51/2009

Предлагач прописа који представља основ за доделу државне помоћи, дужан је да нацрт, односно предлог прописа, пре упућивања у процедуру доношења, пријави Комисији.

Државна помоћ се пријављује као:

- 1) шема државне помоћи, или
- 2) индивидуална државна помоћ.

Шема државне помоћи је скуп свих прописа (нацрта, предлога прописа) који представљају основ за доделу државне помоћи корисницима који нису унапред одређени.

Индивидуална државна помоћ је помоћ која се додељује:

- 1) на основу акта даваоца државне помоћи, унапред одређеном кориснику, а није заснована на шеми државне помоћи, или
- 2) на основу шеме државне помоћи за коју је Комисија донела решење да је пријављена државна помоћ дозвољена, уз обавезу петходног пријављивања пре доделе индивидуалном кориснику.

Комисија започиње поступак претходне контроле на основу потпуне пријаве државне помоћи.

Комисија доноси решење о дозвољености државне помоћи а давалац државне помоћи је дужан, пре доделе државне помоћи, да достави кориснику копију решења Комисије или га обавести о начину и месту где може да добије обавештење о садржају таквог решења.²¹³

Поступак накнадне контроле Комисија започиње на основу сопствених информација, или информација добијених из других извора, које указују да се ради о државној помоћи која је додељена, односно која се користи или је коришћења супротно закону. Поред тога, свако лице које има правни интерес може поднети Комисији захтев за покретање поступка накнадне контроле.

Након контроле, Комисија доноси решење и о томе обавештава подносиоца захтева.²¹⁴

213 На пример: решењем Комисије за контролу државне помоћи број 3/1/2013 -31 од 29.03.2013. године у поступку претходне контроле дозвољава се државна помоћ која се додељује кориснику Предузећу за издавање и штампање новина „Дневник Војводина ПРЕСС” доо из Новог Сада за суфинансирање издавања јавног гласила листа „Дневник”: <http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/drzavna%20pomoc/03042013/Dnevnik%20Vojvodina%20PRESS.pdf> (14.04.2014).

214 На пример: решењем Комисије за контролу државне помоћи број 251/1/2012-31 од 28.02.2013. године у поступку накнадне контроле дозвољава се државна помоћ која се додељује кориснику предузећу „Elite Palić” доо из Палића за суфинансирање трошкова израде монографије ресторана „Мала гостиона” из Палића, <http://www.mfin.gov.rs/UserFiles/File/drzavna%20pomoc/46%20sednica/Elite%20Palic.pdf> (14.04.2014.).

Ако Комисија у поступку накнадне контроле утврди неправилности доноси закључак са предлогом мера и роком за отклањање неправилности.

Уколико давалац државне помоћи не поступи по закључку Комисије иста доноси решење којим се та државна помоћ сматра недозвољеном. Наведеним решењем Комисија налаже даваоцу државне помоћи да, без одлагања, предузме мере у циљу повраћаја додељеног износа државне помоћи, увећаног за законску затезну камату, почев од дана коришћења те помоћи до дана повраћаја искоришћеног износа и да одмах обустави даљу доделу неискоришћеног дела државне помоћи.²¹⁵

Решење Комисије је коначно и против њега се може водити управни спор.

215 Члан 18. Закона о контроли државне помоћи, „Службени гласник РС“, број 51/2009

Глава XII

ЗАШТИТА ПОТРОШАЧА

1. ПОЈАМ И ПРАВА ПОТРОШАЧА

Потрошач се у бројним тзв. уговорним потрошачким Директивама ЕУ дефинише као физичко лице које у правним пословима делује у сврху која је ван његове делатности, пословања или професије.²¹⁶

У нашем праву Законом о заштити потрошача²¹⁷ уређена су права и обавезе потрошача, инструменти и начини заштите права потрошача, информисање и унапређење знања потрошача о њиховим правима и начинима заштите права, права и обавезе удружења и савеза чија је област деловања остваривање циљева заштите потрошача, вансудско решавање потрошачких спорова, права и обавезе државних органа у области заштите потрошача и друга питања од значаја за положај и заштиту потрошача. По наведеном закону потрошач је физичко лице које на тржишту прибавља робу или услуге у сврхе које нису намењене његовој пословној или другој комерцијалној делатности.²¹⁸ Закон о електронској трговини²¹⁹ дефинише потрошача као свако физичко лице које закључује правни посао на тржишту у сврхе које нису намењене обављању његовог занимања, пословне активности или предузетничке делатности.

216 Види Вујисић, Д., Заштита потрошача у праву Европске уније и праву Србије, Право и привреда, број 7-9/2011, стр. 204.

217 Закон о заштити потрошача „Службени гласник РС“, број 62/2014

218 Члан 5. Закона о заштити потрошача „Службени гласник РС“, број 62/2014

219 Закон о електронској трговини „Службени гласник РС“, број 41/2009

Основна права потрошача, којих не може да се одрекне, су:

- право на задовољење основних потреба,
- право на безбедност,
- право на обавештеност,
- право на избор између више роба и услуга по приступачним ценама уз одговарајући квалитет,
- право на учешће у поступку доношења и спровођења политике заштите потрошача,
- право на правну заштиту од непоштене пословне праксе,²²⁰
- право на едукацију,
- право на здраву и одрживу животну средину.²²¹

Порег наведеног, Законом о заштити корисника финансијских услуга²²² уређена су права корисника финансијских услуга које пружају банке, даваоци финансијског лизинга и трговци, као и услови и начин остваривања и заштите тих права.

Финансијске услуге су банкарске услуге, услуге финансијског лизинга и финансијске погодбе.

Корисник финансијске услуге је физичко лице које користи или је користило финансијске услуге, или се даваоцу финансијске услуге обратило ради коришћења тих услуга, а финансијске услуге користи у сврхе које нису намењене његовој пословној или другој комерцијалној делатности.

2. ОБАВЕЗЕ СУБЈЕКТА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

Из одредби Закона о заштити потрошача и Закона о заштити корисника финансијских услуга произилазе бројне обавезе за субјекте пословног права за које ови закони користе термин трговац. Трговац јесте правно или физичко лице које наступа на тржишту у склопу своје пословне делатности или у друге комерцијалне сврхе, укључујући и друга лица која послују у његово име или за његов рачун, а такође трговац је правно или физичко лице које врши продају финансијском погодном и наступа на тржишту у оквиру своје пословне делатности или у друге комерцијалне сврхе.²²³

220 Види више у Вујисић, Д. Заштита потрошача у праву Евопске уније и праву Србије, оп.цит. стр. 210-214.

221 Види Миленовић, Д., Заштита права потрошача према Закону о заштити потрошача Републике Србије, Право и привреда, број 7-9/2011., стр. 179-180.

222 Закон о заштити корисника финансијских услуга „Службени гласник РС“, број 36/2011

223 Члан 5. став 1. тачка 2. Закона о заштити потрошача „Службени гласник РС“, број 62/2014 и члан 2. став 1. тачка 8. Закона о заштити корисника финансијских услуга, „Службени гласник РС“, број 36/2011

Обавезе трговаца која произилазе из права потрошача су:

- дужност истицања цене,
- дужност издавања рачуна,
- дужност обавештавања,
- дужност поштеног пословања,
- ограничавање употребе појединих комуникација на даљину,
- решавање рекламација,
- приступ потрошача услугама од општег економског интереса.

Дужност истицања цене: трговац је дужан да на недвосмислен, читак и лако уочљив начин истакне продајну, односно јединичну цену робе или услуге, у складу са прописима који уређују трговину. Трговац је дужан да сачини ценовник или тарифник услуга који је дужан да истакне у излогу, односно пословним просторијама или на другом месту на коме нуди вршење услуга.²²⁴ У угоститељском објекту за пружање услуга хране и пића трговац је дужан да на столовима истакне или преда ценовник сваком потрошачу пре пријема поруџбине, а на захтев потрошача и приликом плаћања као и на улазу у угоститељски објекат.

Дужност издавања рачуна: трговац је дужан да за купљену робу или услугу потрошачу изда рачун који мора да садржи податке о идентитету трговца, продатој роби, односно пруженој услузи, коначној продајној цени и датуму издавања рачуна као и спецификацију продајне цене (утврђивање цене за сваку пружену услугу).

Дужност обавештавања: Пре закључења уговора о продаји робе или пружању услуга трговац је дужан да потрошача на јасан и разумљив начин обавести о:

- основним обележјима робе или услуге,
- подацима о идентитету трговца,
- продајној цени или начину обрачуна продајне цене као и о свим додатним поштанским трошковима и трошковима транспорта и испоруке,
- начину плаћања, начину и року испоруке, начину извршења других уговорних обавеза,
- постојању законске одговорности због несаобразности робе или услуге уговору,
- начину изјављивања рекламације трговцу, а нарочито о месту пријема и начину поступања трговца по њима, као и условима који се односе на остваривање права потрошача по основу саобразности,
- приликом понуде и продаје техничке робе о доступности резервних делова, прикључних апарата и сличних делова, техничког сервиса,

²²⁴ Члан 6. и 7. Закона о заштити потрошача „Службени гласник РС“, број 62/2014

односно одржавања и оправке за време и после престанка периода у којем одговара за несаобразност уговору, односно после престанка производње и увоза робе,

- условима за раскидање уговора, ако је закључен на неодређено време или ако се продужава аутоматски.

Терет доказивања извршења обавезе обавештавања потрошача сноси трговац.

Дужност поштеност пословања: забрањена је непоштена пословна пракса. Трговац сноси терет доказивања да није обављао непоштену пословну праксу.

Ограничавање употребе појединих комуникација на даљину: забрањено је непосредно оглашавање телефоном, факсом или електронском поштом и другим средствима комуникације, без претходног пристанка потрошача.²²⁵

Забрањено је слање робе односно пружање услуга потрошачу са захтевом за плаћање робе односно услуга које потрошач није наручио. Ако се потрошач који је примио робу коју није наручио не изјасни о роби која је достављена, односно о услузи која је пружена, не сматра се да је понуду прихватио. Слањем робе односно пружањем услуга које потрошач није наручио не може настати обавеза за потрошача и потрошач има право да задржи послату робу без обавезе плаћања, односно није у обавези да плати за извршену услугу.

Решавање рекламација: потрошач може да изјави рекламацију трговцу ради остваривања својих права ако испоручена роба није саобразна уговору као и због погрешно обрачунате цене и других недостатака. Исти има право да захтева од трговца да се отклони несаобразност без накнаде, оправком или заменом, односно да захтева одговарајуће умањење цене или да раскине уговор у погледу те робе. Трговац је одговоран за несаобразност робе уговору која се појави у року од две године од дана преласка ризика на потрошача. Код продаје половне робе може се уговорити краћи рок али не краћи од једне године.

Трговац је дужан да без одлагања, а најкасније у року од осам дана од пријема рекламације, писаним или електронским путем одговори потрошачу, са изјашњењем о поднетом захтеву и предлогом и роком његовог решавања. Рок не може да буде дужи од петнаест дана, односно тридесет дана за техничку робу и намештај од дана подношења рекламације. Немогућност потрошача да достави продавцу амбалажу робе не може бити услов за решавање рекламације нити разлог за одбијање отклањања несаобразности.²²⁶

Приступ услугама од општег економског интереса: потрошач има право на уредно и непрекидно снабдевање услугама од општег економског интереса одговарајућег квалитета по приступачној цени у складу са посебним прописима.

²²⁵ Члан 38. Закона о заштити потрошача „Службени гласник РС“, број 62/2014

²²⁶ Види члан 56. Закона о заштити потрошача „Службени гласник РС“, број 62/2014

Трговац је дужан да:

- омогући потрошачу упознавање унапред са свим условима коришћења услуга од општег економског интереса и те услове јавно објави,
- не врши дискриминацију потрошача,
- услугу обрачунава применом цена утврђених посебним прописима.²²⁷

Трговац може да обустави пружање услуга од општег економског интереса ако потрошач не измири своје текуће обавезе за пружене услуге у року од два месеца од дана доспелости обавезе. Пре обуставе трговац је дужан да потрошача у писаном или електронском облику упозори на обавезу испуњења обавезе по основу уговора и позове да заостале обавезе измири у року који не може бити краћи од тридесет дана од дана достављања упозорења. У случају обуставе пружања услуга, трговац је дужан да настави са пружањем услуга потрошачу најкасније у року од два дана од дана пријема уплате за заостали дуг. Забрањено је трговцу да условљава поновно укључење, односно наставак пружања услуга плаћањем застарелих дугова потрошача.²²⁸

3. ЗАШТИТА ПРАВА ПОТРОШАЧА

Потрошачки спор је сваки спор који произилази из уговорног односа потрошача и трговца.²²⁹

Потрошачки спор се може решити вансудским решавањем потрошачких спорова у складу са одредбама закона који уређују арбитраже, односно посредовање, као и другим прописима који уређују вансудско решавање спорова. Корисници финансијских услуга могу поступак посредовања покренути и пред Народном банком Србије где поступак посредовања спроводе запослени у Народној банци Србије који имају лиценцу посредника и налазе се на списку посредника.

Спор се може решавати и судским путем.²³⁰

Повреда колективног интереса потрошача постоји када се укупном броју од најмање 10 потрошача, истоветном радњом, односно на истоветан начин, од стране истог лица, повређује право које им је загарантовано законом или у случају непоштене пословне праксе, односно неправичних одредби у потрошачким уговорима.

227 Члан 83. Закона о заштити потрошача „Службени гласник РС“, број 62/2014

228 Види члан 86. Закона о заштити потрошача „Службени гласник РС“, број 62/2014

229 Члан 140. Закона о заштити потрошача „Службени гласник РС“, број 62/2014

230 Види више Палачковић, Д., О судској грађанскоправној заштити потрошача према Закону о заштити потрошача Републике Србије, Право и привреда, број 7-9/2011, стр. 185-197.

Поступак заштите колективног интереса потрошача покреће и води Министарство, по захтеву овлашћеног лица или по службеној дужности. Овлашћена лица за подношење захтева су евидентирана удружења односно савези.

Ако је утврђено постојање повреде колективног интереса, одређује се мера заштите колективног интереса потрошача, којом се може наложити лицу против кога је вођен поступак да предузме одређено понашање или да му се забрани одређено понашање, а нарочито да:

- 1) прекине са кршењем одредби закона или другог прописа којом се угрожава колективни интерес потрошача и уздржи се од тога убудуће;
- 2) да отклони утврђену неправилност;
- 3) престане са непоштенем пословном праксом и да му забрани такво или слично поступање убудуће;
- 4) без одлагања обустави уговарање неправичних уговорних одредби.

Уколико Министарство утврди да је дошло до повреде колективног интереса потрошача, подноси захтев за покретање прекршајног поступка надлежном органу, за прекршаје предвиђене Законом.

Надзор над применом Закона врши министарство надлежно за послове трговине, преко тржишних инспектора, као и министарство надлежно за послове туризма, преко туристичких инспектора.

Ако надлежни инспектор утврди недостатке донеће решење којим ће одредити рок за отклањање недостатака.

Ако продавац или давалац услуге не отклони утврђени недостатак у року, инспектор ће донети решење о привременој забрани промета робе, односно пружања услуга до отклањања недостатака због којих је та мера изречена.

Законом су предвиђени и прекршаји због повреда одредаба за правна лица, одговорна лица у правном лицу и предузетнике као и одговарајуће новчане казне и заштитне мере.

Глава XIII

ХАРТИЈЕ ОД ВРЕДНОСТИ

1. ОПШТИ ПОЈМОВИ О ХАРТИЈАМА ОД ВРЕДНОСТИ

У нашем Закону о облигационим односима и Закону о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената, хартије од вредности се дефинишу као исправе у којима се њихов издавалац обавезује да испуни обавезу уписану на тим исправама. Да би се нека исправа сматрала хартијом од вредности, мора испуњавати следеће услове:

- хартије од вредности увек представљају писмене исправе, законски прописане;
- хартије од вредности су исправе које увек у себи садрже неко имовинско право;
- право садржано у хартији од вредности је у веома тесној вези са постојањем писмене исправе.

С обзиром да се хартије од вредности односе на неко имовинско право, исправе које се односе на неко друго право, на пример случај са појединим уверењима, изводима из јавних књига и слично, не сматрају се хартијама од вредности. Посебан значај имају хартије од вредности у области саобраћаја и због тога се у овим гранама саобраћаја појављују и превозне исправе које имају својство хартије од вредности. Такав је нпр. товарни лист као и хартије од вредности у железничком, и поморском саобраћају, унутрашњој пловидби рекама, језерима, каналима.

Тржиште хартија од вредности и других финансијских инструмената, врсте, услови и начин издавања емисије хартије од вредности које се емитују у серијама као и трговина хартијама од вредности уређено је Законом. Хартије од вредности имају огроман значај у сваком друштву у коме постоји организовано робноновчано тржиште. Функције у погледу плаћања су веома значајне функције које се у

савременој привреди остварују помоћу хартија од вредности. Оне су значајни инструменти удруживања средстава и оптималне мобилизације слободних и расположивих новчаних средстава. У том погледу хартије од вредности се користе ради остваривања одређених привредних функција, којима се задовољавају потребе у погледу узајамних плаћања без додатних емисија новца.

Полазећи од законског појма хартија од вредности и од њиховог упоређивања са другим исправама у робноновчаном промету произилазе одређене специфичности. Битне одредбе хартија од вредности, које морају постојати код сваког појединачног правног облика су:

- да су строго формалне исправе,
- да увек садрже неко строго имовинско право,
- да имају инкорпорисано право, и
- да су преносиве и имају карактеристику негоцијабилности.

Хартијама од вредности се сматрају менице, акције, обвезнице, благајнички записи, комерцијални записи, државни записи, сертификати о депозиту и финансијски деривати којима се тргује на берзи - финансијски термински уговори и опцијски уговори.

2. ВРСТЕ ХАРТИЈА ОД ВРЕДНОСТИ

Имајући у виду сигурност хартија од вредности као и њихову поједностављену и лаку циркулацију у робно-новчаном промету, као и то да у пословној пракси има велики број хартија од вредности, оне се ипак могу груписати у одређене категорије у зависности од полазних критеријума:

1) Према природи инкорпорисаног права хартије од вредности делимо:

- стварно-правне хартије од вредности;
- облигационо правне хартије од вредности;
- хартије од вредности са правом учешћа тзв. корпорационе хартије од вредности.

2) Према начину одређивања имаоца права хартије од вредности делимо на:

- хартије од вредности на име;
- хартије од вредности по наредби;
- хартије од вредности на доносиоца;
- алтернативне хартије од вредности;
- мешовите хартије од вредности.

- 3) Према начину настанка хартије од вредности делимо на:
- конститутивне;
 - неконститутивне.
- 4) Према степену повезаности са основним послом хартије од вредности делимо на:
- каузалне хартије од вредности;
 - апстрактне хартије од вредности.
- 5) Према року доспелости хартије од вредности делимо на:
- краткорочне хартије од вредности;
 - дугорочне хартије од вредности.
- 6) Према карактеру потраживања хартије од вредности делимо на:
- робне хартије од вредности;
 - новчане хартије од вредности.

У Републици Србији у складу са позитивним законским прописима постоји таксативна подела хартија од вредности на акције, дужничке хартије од вредности, варанте и депозитне потврде. У пракси срећемо више врста хартија од вредности које су карактеристичне за пословање субјеката пословног права међу којима треба истаћи меницу, чек, акције, обвезнице, благајнички запис, комерцијални запис, сертификати о депозиту, коносман.

3. НОВЧАНЕ ХАРТИЈЕ ОД ВРЕДНОСТИ

3.1. Меница

Под меницом се подразумева хартија од вредности по наредби на основу закона, којом се њен издавалац - трасант обавезује да ће сам или по његовом налогу, одређеном трећем лицу - ремитенту о доспелости бити исплаћен менични износ и то на одређеном месту од стране лица коме је упућена наредба - трасата, или од стране издаваоца менице - трасанта.

Меница која доспева по виђењу на основу закона може бити у циркулацији до годину дана. Због тога је меница кредитно средство, а не платежно, као што је случај са чеком.

Кредитна функција менице се не остварује искључиво издавањем меница, него се омогућује уз њену употребу низ различитих облика кредитирања. Првобитна улога менице је била искључиво размена домаћег у страни новац. То је уједно била основа за коришћење у циљу одлагања плаћања - кредита.

Као хартија од вредности, меница се одликује следећим особинама:

- то је облигационо-правна хартија од вредности пошто је у њој садржано право потраживања према дужнику и то само у новчаном облику;
- то је хартија од вредности по наредби са одређеним изузецима који се тичу клаузуле не по наредби;
- то је менична апстрактна хартија од вредности;
- то је строго формална хартија од вредности тако да недостатак неког битног елемента повлачи са собом њену неважност;
- то је презентована хартија од вредности, јер је менични поверилац обавезан да меницу у року доспелости презентује дужнику.

У формалном смислу меница се заснива на следећим меничним начелима: начело писмености, начело инкорпорације, начело фиксне обавезе, начело строгости, начело солидарности, начело самосталности и начело непосредности.

3.1.1. Врсте меница

Класификација меница се врши по следећим критеријумима:

- у зависности од меничних радњи дели се на: протестоване и непро-тестоване, акцептичне и неакцептичне и др.
- у зависности од основног посла ради ког се издају менице делимо на: робне менице које се издају у вези са пословима робног промета и финансијске менице које се издају у вези са прометом новца;
- у зависности од начина издавања менице разликујемо: у своје име и за свој рачун, у туђе и туђ рачун и у своје име и за туђ рачун;
- у зависности од форме, менице делимо на: пуну меницу која у тренутку издавања садржи све битне елементе и бланко меницу, која у тренутку издавања садржи само прописани чинилац битних елемената;
- у зависности од броја лица у меници разликујемо: трасирану и обичну меницу.

3.1.2. Меничне радње

Менични посао спада у строго формални посао. Поред битних меничних елемената које мора да садржи свака меница, законским прописима су одређене и извесне радње, тзв. меничне радње. Свака меница мора бити издата и исплаћена. Због тога су меничне радње као што су издавање меница, плаћање

меница, акцептирање, пренос меница, умножавање меница, алалирање меница, интервенција и презентација меница.

Издавање менице по правилу представља прву меничну радњу којом издавалац менице - трасант једностраном изјавом воље уз упућивање налога трасату да о доспелости плати ремитенту одређени менични износ, самостално преузима меничну обавезу стављањем својеручног потписа на меницу. Издавањем менице долази до успостављања менично-правног односа између трасанта и ремитента. Од тренутка издавања менице трасант је дужан да ремитенту исплати меничне своте све док не дође до престанка меничних права и обавеза.

Умножавање менице је најчешће догађај код употребе менице у међународном робно-новчаном промету, када може да дође до губитака или уништења меница. Циљ умножавања менице је да се у оваквом случају сачувају и што боље обезбеде интереси имаоца менице. Међутим, сопствена меница се не може умножавати. На умноженим примерцима менице појављују се потписи свих лица који су потписали први примерак менице. Ималац умноженог примерка менице мора бити обавештен код кога се налази акцептирани примерак менице.

Акцептирање менице представља такву меничну радњу којом трасат даје неопозиву изјаву на меничној исправи потврђујући да потписом, прихвата налог за исплату меничне своте упућен од стране трасанта.

Ова менична радња постоји искључиво код трасираних меница, јер код сопствених меница трасатирање није дозвољено.

Код преноса менице углавном важе иста правила као код осталих хартија од вредности које гласе по наредби. Меница се преноси путем индосамента. Међутим, уколико неки од индосамента или трасант унесе у меницу клаузулу не по наредби, онда се меница преноси путем уступања потраживања, тзв. цесијом.

Авалирање менице представља изјаву одређеног лица са потписом који гарантује да ће одређени менични дужник испунити своју обавезу. Авал или менично јемство је споредна менична радња и с тога није нужна за постојање менично-правног посла. Лице које даје авал на меници назива се авалистом, а лице које авалира назива се хоноратом. У тој улози може да буде и неко од постојећих дужника по меници.

Авал се уписује на лицу менице. Клаузуле о авалу обично гласе авал, пер авал, јемство и сл.

Исплата менице спада у најбитнију и најнеопходнију меничну радњу, наравно после меничне радње издавања менице. Главни менични дужник мора извршити исплату менице чим се меница презентује на исплату.

Главни менични дужник акцептант може извршити делимичну исплату повериоцу, али ако главни менични дужник исплати износ у целости, од меничне обавезе ослобађају се сви менични дужници. Ако је обавеза исплаћена делимично, регресни менични дужници се ослобађају обавезе у обиму извршене обавезе.

У нашем правном послу постоји разлика између исплате менице када менични дужник добровољно изврши подмиривање своје меничне обавезе, и наплате менице када се наплата менице врши преко суда, тј. принудним путем.

Уколико акцептант одбије да исплати менични износ или трасант одбије да акцептира меницу, може доћи до тзв. интервенције менице. Под интервенцијом се подразумева таква менична радња којом треће лице, тзв. интервенијент исплаћује меницу уместо одређеног меничног дужника. Овој меничној радњи је првенствено циљ заштита интереса и пословног угледа трасанта, иако се њом штите и интереси имаоца менице, као и интереси меничних регресних дужника.

Презентација менице се треба учинити од стране имаоца менице који има обавезу да пре доспелости менице презентује исту трасату на кредитирање, а касније и на исплату. Меницу по правилу презентује ималац менице или његов пуномоћник.

У меничном праву постоје две врсте презентације:

- 1) Презентација менице на акцепт представља подношење менице трасату да акцептира меницу.
- 2) Презентација менице за исплату мора да се изврши на дан доспелости менице или најкасније у року од два радна дана који непосредно долазе после дана доспелости менице.

3.2.Чек

Чек је хартија од вредности којом њен издавалац трасант даје налог другом лицу трасату, који је банкарска организација, да о доспелости исплати чековни износ кориснику чека ремитенту на терет његовог покрића. Чек има функцију средства плаћања јер се налази веома кратко у циркулацији, а доспева искључиво по виђењу.

Трасант као издавалац чека, за разлику од издаваоца менице у тренутку његовог издавања мора имати покриће код трасата, у противном издавање чека без покрића представља кривично дело.

Као и меница, и чек се појавио из разлога ефикасног обављања робно-новчаног промета.

Чек као и све друге хартије од вредности, пуноважан је уколико садржи следеће битне елементе:

- ознаку да је то чек,
- безуслован налог за исплату одређене своте новца,
- име трасата - лица које треба да исплати чековни износ,

- место издавања чека,
- место плаћања чека,
- датум издавања чека,
- потпис трасанта.

Чековне радње су сличне меничним радњама, с тим што код чека не постоји акцептирање чека, умножавање чека, интервенција чека и сл.

Иако је чек хартија од вредности која искључиво доспева по виђењу, законом су прописани рокови, у зависности од места издавања и места плаћања чека, у којима се чек мора презентовати на исплату. Чекови који су издати у нашој земљи, а плативи у некој страној земљи, морају се презентовати на исплату у законским роковима прописаним у тој земљи.

3.2.1. Врсте чекова

Чек је специфична врста хартија од вредности, способна да обавља разне финансијске трансакције, што је довело до појаве разних врста чекова које можемо поделити на:

- 1) С обзиром на начин којим је одређен ималац права из чека разликујемо:
 - чекове на име - издају се када њихов ималац жели да ограничи циркулацију;
 - чекове по наредби - преносе се путем индосмента;
 - чекове на доносиоца - преносе се предајом из руке у руку;
 - алтернативне чекове - садрже име ремитента али и клаузулу да трасат може извршити исплату чека и доносиоцу.
- 2) С обзиром на намену разликујемо следеће врсте чекова:
 - исплатне или готовинске;
 - обрачунске или вирманске;
 - бариране или прецртане чекове;
 - документарне чекове;
 - путничке чекове;
 - циркулационе чекове;
 - сертификоване чекове.

3.3. Акција

3.3.1. Појам акције

Акција је хартија од вредности коју емитује акционарско друштво на основу које њен ималац има право на учешће у добити акционарског друштва, а то је право на дивиденду као и право учешћа у управљању акционарским друштвом.

Под акцијом се подразумева и удео неког лица у акционарском друштву. Средства која су потребна за оснивање и рад акционарског друштва се деле на одређени број акција. Једно лице може поседовати више акција, или чак једном лицу да припадају све акције.

По нашим прписима акције могу да емитују и мешовити и приватни субјекти пословног права, само ако су организована као акционарско друштво или као командитно друштво на акције.

Издавањем акција се мобилишу средства која су неопходна за оснивање акционарског друштва. Власник акција може бити и онај који има и релативно скромна средства. Његова средства са средствима других могу бити довољна да се оснује чак и велико акционарско друштво.

Постоје одређене сличности између акција и обвезница. Сличност је у томе што се издавањем обвезница врши мобилисање слободних новчаних средстава у циљу обављања неке привредне делатности у субјекту пословног права и оне власнику дају право на унапред утврђен приход у виду камате. Акције дају власнику право на дивиденду која зависи од пословања акционарског друштва. Ако је пословање позитивно онда је и дивиденда већа.

Акције гласе на једнаке новчане износе. То заправо значи да вредност акција у једној серији мора бити иста.

3.3.2. Емитовање акција

Акције се емитују приликом оснивања субјекта пословног права. Тада оснивачи могу откупити акције које чине основу друштва. Чест је случај да физичка и правна лица која желе да оснују акционарско друштво направе јавни позив заинтересованим лицима да се пријаве и упишу акције.

Упис и уплата акција се врши код банке коју су одредили оснивачи акционарског друштва. Оно лице које се уписало, а није извршило уплату у одређеном року обавезно је да плати камату.

Акционарско друштво својим статутом може предвидети да се емитовањем акција прибављају и ствари и права изражена у новчаној вредности која су неопходна за рад друштва.

Упис акција у стварима и правима морају бити такве да друштву може бити слободно и трајно на располагању.

За разлику од страних, код наших прописа није одређен минималан број акција које може емитовати једно акционарско друштво. Оснивачи акционарског друштва одређују број акција које ће друштво издати, као и минималну вредност тих акција. Законом је једино одређен минималан износ основне главнице за акционарско друштво. Примера ради, ако су оснивачи акционарског друштва одлучили да основна главница друштва буде 500 милиона динара, и да друштво изда 10.000 акција, то би значило да номинална вредност сваке акције мора да буде 50.000 динара.

Приликом емитовања акције се не могу продавати испод номиналне вредности. Скупштина акционарског друштва може донети одлуку о издавању нових акција у циљу прибављања материјалних средстава неопходних за рад друштва. Према старом српском закону, акционарско друштво је смело давати акције када су раније акције биле у потпуности уплаћене.

Одлука о издавању акција акционарског друштва, коју доносе оснивачи, односно скупштина друштва, садржи елементе и делове утврђене Законом о тржишту хартијама од вредности и других финансијских инструмената.

Одлука о издавању акција нарочито садржи следеће:

- пословно име и седиште емитента акција;
- укупан обим емисије и број акција;
- номиналну вредност акције;
- врсту акције;
- начин објављивања јавног позива за упис и куповину акција проспекта;
- време и начин плаћања;
- права и обавезе и моменти њиховог остваривања;
- начин исплате дивиденде и сношење ризика;
- рок и начин повраћаја уплаћених средстава, односно повраћаја улога у стварима и правима и начин обештећења у случају да емисија није успела или емитент одустане од емисије.

Јавни позив за упис и куповину акција проспект садржи и следеће:

- основне податке о емитенту;
- податке о емисији, пословној и развојној политици емитента;
- податке о месту и року трајања уписа;
- основне билансне показатеље, мишљење овлашћеног ревизора;
- број решења надлежног органа;
- друге податке који су битни за купца акција.

Акционарско друштво може издавати акције само ако је то предвиђено статутом и на захтев акционара на његов трошак.

Правилима је било одређено да постојећи акционари имају првенствено право уписа нових акција и то за онолико колико имају радних акција. Номинални износ ових акција не мора да буде исти као и ранијих акција.²³¹

У француском праву можемо да приметимо да акционарско друштво може постојати без издавања акција. Издавање акција није потребно ако је акционар познат, уписан у регистар код акционарског друштва.²³²

3.3.3. Значај и врсте акција

Законом о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената уређена су сва питања о хартијама од вредности, па тако и о акцијама као посебној врсти.

Акција је хартија од вредности која гласи на део основног капитала акционарског друштва. Купац стиче право својине над акцијом као хартијом од вредности испуњењем обавеза у новцу или у стварима и правима израженим у новцу, у складу са законом и одлуком о емисији акција.

Купац може исплатити акцију одједном или у ратама. Уколико исплаћује акцију у ратама купац стиче права из акције сразмерно висини уплаћених рата.

Акција се састоји из два дела: плашта акције, у коме морају бити означени основни елементи акције и купонског табака, који садржи купон за наплату дивиденде.

Акцијом као хартијом од вредности се доказује и остварује својина на средствима уложеним у субјекат пословног права или неко друго правно лице које може стицати добит. Ималац акције у начелу стиче два основна права, а то су: учешће у добити и право на учешће у управљању правним лицем, односно друштвом, иако могу постојати и акције без управљачких права. Преносом акције, на начин предвиђен законом, са једног на друго лице преноси се и својина која је на њој означена.

Будући да је законом регуласана акција као хартија од вредности то Закон о привредним друштвима поставља само неке генералне оквире ове регулативе. Тако, акције које се издају по овом закону гласе на име или на доносиоца. Акције гласе на име ако су издате пре целокупног плаћања номиналног или вишег емисионог износа привремене акције, као и у случају уписивања акција акционара са закљученим уговором о споредним чинидабама.

²³¹ Радојчић, С., Основи трговачког права, Београд, 1988. стр. 62

²³² Hamet, J., Legard, G., Džaulfret A., *Orgot comersai*, Ze volum, Париз, 1980. стр.224, бр. 522

Све акције се могу поделити у неколико група. Ако се као критеријум узме право власника да учествује у управљању друштвом и у добити друштва, онда се акције деле на:

- акције на име;
- акције на доносиоца.

С обзиром да у нашем праву не постоје лимити, онда акционарска друштва која су основана могу емитовати акције које гласе на име физичког или правног лица. То заправо значи да једно друштво може уложити у одређено акционарско друштво, с тим да за тако уложена средства добије одређен број акција које би гласиле на исто.

Како ће друштво емитовати акције, да ли на име или на доносиоца, регулисано је само његовим статутом.

Специфичну врсту акција чине мешовите. Оне гласе на име, али ће акционарско друштво исплатити дивиденду сваком доносиоцу купона. Оне су у нашем праву дозвољене, јер закон не захтева да купон за исплату дивиденде садржи име законитог имаоца акције, ако је издата акција на име.

По редоследу издавања, акције могу бити: оснивачке, тј. акције прве емисије и акције следећих емисија.

Према садржини права учешћа у добити, акције могу бити: обичне или редовне и приоритетне или повлашћене.

Обичне акције дају право на учешће у управљању акционарским друштвом, право на учешће у добити и право на део ликвидационе масе.

Приоритетне акције дају право на предност код исплата одређеног износа или процента од номиналне вредности акција у односу на обичне акције, предност код расподеле ликвидационе масе и друга права утврђена законом којим се уређују хартије од вредности и статутом. Приликом издавања приоритетних акција, акционарско друштво може захтевати од уписника приоритетних акција и посебне новчане доплате.

Приоритетне акције могу бити: кумулативне, партиципативне и партиципативно-кумулативне.

Кумулативна приоритетна акција даје приоритетно право на исплату свих још неисплаћених дивиденди пре него што се имаоцима обичних акција у складу са одлуком о издавању акција исплате било какве дивиденде.

Партиципативне приоритетне акције дају право, поред утврђене приоритетне дивиденде, на исплату дивиденди које припадају имаоцима обичних акција у складу са одлуком о издавању.

Акције са истим правима чине једну класу обичне акције, приоритетне акције, акције са правом гласа и акције без права гласа.

Свака акција даје право гласа сразмерно њеној номиналној вредности.

Изузетно од овог правила, без права гласа, могу се издавати само приоритетне акције, с тим да њихова номинална вредност не може бити већа од 49 % од основног капитала акционарског друштва.

Забрањено је издавање акција које би уз исти номинални износ давале различит број гласова.

Статутом се може утврдити највећи број гласова сваког акционара, без обзира на номиналну вредност акција које поседује, под условом да то важи за све акционаре који поседују акције са правом гласа.

Статутом се може условити и учешће акционара у одлучивању скупштине поседовањем одређеног броја, односно номиналне вредности акција уз могућност удруживања акционара.

У енглеском праву имаоци преференцијалних акција који су наплатили одговарајући проценат од номиналне вредности акција не учествују у расподели преостале добити акционарског друштва. Преосталу добит расподељују имаоци обичних акција. Дозвољено је да акционарско друштво изда такве приоритетне акције које акционару дају право не само на утврђени проценат од номиналне вредности у свакој години.²³³

3.3.4. Елементи акције

Акција се састоји из два елемента, односно из два дела: плашт акције и купонски табак.

Плашт акције садржи:

- пословно име и седиште емитента;
- ознаку серије са контролним бројем акције;
- ознаку да је акција и ознаку врсте акције;
- редослед емисије;
- укупан обим емисије, номиналну вредност акције и број акција;
- пословно име, тј. име купца акције или ознаку на кога акција гласи;
- права из акције;
- место и датум издавања акције;
- факсимил потписа овлашћеног лица емитента и печат емитента;

²³³ Смит, К., и Kenon, D., *Merkantil law*, Лондон, 1982. стр. 256

Купонски табак садржи:

- пословно име и седиште емитента;
- ознаку серије са контролним бројем акције по којој се дивиденда исплаћује;
- редни број купона за наплату дивиденде;
- годину за коју се дивиденда исплаћује;
- факсимил потписа овлашћеног лица емитента.

ПРИМЕР АКЦИЈЕ

Ознака серије _____

Контролни број _____

- Акције друге емисије
- Номинална вредност једне акције је 20.000 динара
- Број емитованих акција 2.000
- Укупан обим емежисије 40.000.000,00

ЈЕДНА АКЦИЈА

_____ Београд

Назив А.Д.Београд

Приоритетна кумулативна акција
Номиналне вредности 20.000,00 динара

Купац акције

Купац ове акције има сва права која су утврђена одлуком о издавању друге емисије акција (назив А.Д. Београд)

Директор А.Д. Београд

Председавајући скупштине

Београд, _____ 2009.

3.4. Појам обвезница

Обвезница је хартија од вредности којом се њен издавалац емитент обавезује да ће лицу означеном у обвезници или лицу по његовој наредби, односно доносиоцу обвезнице исплатити о доспелости износ наведен у обвезници са уговореном каматом.

Из наведене дефиниције може се видети да је обвезница дужничка хартија од вредности која гласи на одређени новчани износ, који је издавалац обвезнице дужан да исплати имаоцу обвезнице о доспелости. У обвезници је, дакле, инкорпорисан зајам, односно кредит који је њен ималац дао издаваоцу обвезнице и право имаоца обвезнице на враћање позајмљеног новчаног износа. Обвезнице су дугорочне хартије од вредности, које се издају на дужи рок, у писаној форми, а могу да гласе на име, по наредби и на доносиоца.

Куповином обвезница, односно исплатом њене цене у целости, купац обвезница стиче право на обвезнице, а у складу са начелом инкорпорације и права која су у обвезници садржана. Ималац обвезнице стиче право потраживања према издаваоцу обвезнице, тзв. зајмопримцу, или ималац обвезница стиче у односу на зајмопримца два основна права:

- 1) право на повраћај номиналог износа, тј. главнице одобреног зајма;
- 2) право на уговорену камату.

Основна обавеза имаоца обвезнице је плаћена цена. Цена се може платити одједном или у ратама, у складу са условима из јавног огласа.

3.4.1. Издавање обвезница

Издаваоци тј. емитенти обвезница могу да буду: субјекти пословног права, држава и друга правна лица. Они издају обвезнице у своје име и за свој рачун. Банке и друге финансијске организације могу издавати обвезнице у своје име и за свој рачун, у своје име а за рачун других лица у својству комисионара и у име и за рачун других лица у својству заступника.

Издавање обвезница се врши на основу одлуке емитента о емисији обвезница или на основу посебног закона, када је у питању прикупљање слободних новчаних средстава ради ширих друштвених потреба. Актом о издавању обвезница надлежни орган издаваоца утврђује нарочито: пословно име, односно назив и седиште издаваоца; обим емисије; номиналну вредност обвезнице и начин пласмана; намену емисије; врсту обвезнице и податке значајне за поједине врсте обвезница; рокове плаћања номиналне вредности обвезнице и камате; висину и начин обрачуна и плаћања камате; износ трајног капитала емитента и проценат

учешћа емисије у том капиталу; изворе средстава из којих ће се исплаћивати обавезе по емисији. Законом, односно одлуком о емисији, могу се имаоцима обвезница утврдити посебне олакшице или погодности. Ако је у питању обвезница за чију исплату постоји гаранција, уносе се и подаци о гаранту.

Издавалац обвезнице може приступити издавању обвезница тек након добијања одобрења за издавање емитовања обвезнице од Комисије за хартије од вредности. О издавању обвезница издавалац објављује оглас у средствима јавног информисања, којим се позивају сва заинтересована физичка и правна лица за упис и уплату обвезница. У огласу мора да буде назначен рок за упис обвезница. Након тога, врши се дистрибуција обвезница, која може да буде директна и индиректна. Директна дистрибуција обвезница врши се непосредно између издаваоца и купца обвезница. Индиректна дистрибуција врши се посредством банке или неке друге финансијске организације. Банка откупљује целокупну емисију ради даље продаје тзв. финансијско посредовање.

Издавалац може издати више серија обвезница.

3.4.2. Битни елементи обвезнице

Обвезница која се исплаћује у једном износу састоји се само из једног дела плашта, у коме су садржани сви њени битни елементи. Обвезница која се исплаћује у више износа ануитетски састоји се из два дела: први део обвезнице плашт обвезнице садржи све битне елементе обвезнице, а други део се састоји од каматних купона.

Плашт обвезница мора да садржи следеће битне елементе: ознака да је исправа у питању обвезница; врсту обвезнице; пословно име, односно назив и седиште издаваоца; пословно име, односно име купца обвезнице или ознаку да обвезница гласи на доносиоца; номиналну вредност обвезнице; назив гаранта, ако се ради о гарантованој обвезници; висину каматне стопе; проценат учешћа у добити, ако је то учешће предвиђено, рокове и места плаћања номиналне вредности обвезнице и камате; место и датум емисије; ознаку серије и контролни број обвезнице; факсимил потписа овлашћеног лица издаваоца и печат издаваоца обвезнице. На полеђини обвезнице даје се амортизациони план тј. означавају се рокови отплаћивања номиналне вредности обвезнице главнице, камате, односно ануитета.

Каматни купон обвезнице садржи: ознаку серије и број купона; висину камате; датум приспећа и место и начин плаћања камате; факсимил потписа овлашћеног лица издаваоца и печат издаваоца.

3.4.3. Привредни значај обвезнице

Као хартија од вредности, обвезница има вишеструки значај.

Прво, обвезнице служе као средство за прикупљање и мобилизацију слободних новчаних средстава, намењених првенствено крупнијим инвестиционим захватима. На пример, емисија обвезница за изградњу пруге Београд - Бар.

Друго, обвезнице се могу користити као средство плаћања, нарочито ако гласе на доносиоца и уз пристанак повериоца да уместо новца прими обвезницу.

Треће, обвезнице се могу користити као средство обезбеђења плаћања тзв. залог обвезнице.

Четврто, обвезнице се могу користити као средство обезбеђења кредита, залог обвезнице код ломбардног кредита.

3.4.4. Разлика између обвезница и акција

Између обвезница и акција постоје сличности, али и значајне разлике. Обвезнице као и акције, спадају у дугорочне хартије од вредности, са идентичном функцијом, а то су инструменти за прикупљање слободних новчаних средстава за потребе издаваоца. Обвезницама, као и акцијама, може се трговати на тржишту капитала.

Између обвезница и акција постоји значајна разлика.

Акција даје свом имаоцу чланско право у акционарском друштву издаваоца, док је ималац обвезнице само поверилац њеног издаваоца.

Уплатом номиналне вредности акције, њен ималац акционар, члан друштва је трајно уложио средства у друштво. Уложена средства су постала имовина друштва, ималац обвезнице је извршио привремено улагање у друштво. Доспећем обвезнице, њен ималац може повући уложена средства. То значи да је потраживање имаоца обвезнице дуг издаваоца, док је улог акционара имовина акционарског друштва издаваоца акција.

Ималац акције, као члан друштва, има по правилу управљачка права у друштву, док ималац обвезница није члан друштва издаваоца обвезнице, па као поверилац друштва нема право гласа, које је једно од чланских права.

Ималац обвезнице као поверилац има фиксно потраживање према издаваоцу. Он стиче прво на обвезницу и у њој инкорпорисана права када у целости уплати номинални износ на који обвезница гласи. Обвезница свом имаоцу даје право на повраћај главнице и право на камату. Обвезнице спадају у хартије од вредности са фиксним приходом, имаоцу акције приход није гарантован, варијабилан је и

зависи од успешности пословања акционарског друштва. Акционарско друштво као издавалац акције не може плаћати камате на акције ни у ком случају, ни у ком виду. Акција је главни представник хартија од вредности са варијабилним приходом, јер свом имаоцу не обезбеђује унапред познат приход.

Улог акционара је ризични капитал који зависи од пословног успеха друштва, док потраживање имаоца обвезнице може бити обезбеђено гаранцијом.

Акционар сноси ризик пословања друштва, док ималац обвезнице која је обезбеђена гаранцијом не сноси никакав ризик, а ако је у питању обвезница која није обезбеђена гаранцијом сноси ризик инсолвентности и стечаја издаваоца.

У случају стечаја издаваоца обвезница, имаоци обвезница се третирају као повериоци и исплаћују се из деобне масе. Предност имаоца обвезнице пред имаоцима акција, дакле, посебно долази до изражаја у случају стечаја, јер акционари најчешће неће примити ништа.

3.4.5. Врсте обвезница

Постоји више критеријума према којима се може вршити класификација обвезница. Зависно од категорије издаваоца, обвезнице се могу поделити на:

- 1) обвезнице јавног сектора,
- 2) обвезнице приватног сектора.

Приватне корпорацијске обвезнице издају субјекти пословног права у складу са законом и могу се поделити на индустријске и банкарске обвезнице. Ова подела је значајна из два разлога:

Прво, за емисију обвезница јавног сектора предвиђен је једноставнији поступак државног органа, као и у случају емисије државних акција, јер се у солвентност државе не може сумњати. Обвезнице јавног сектора државне обвезнице издаје народна банка у име и за рачун државе. Пошто су државне обвезнице најсигурније, оне по правилу, носе најнижу камату.

Друго, само банка и друге финансијске организације могу издавати обвезнице самостално у своје име и за свој рачун, комисионо у своје име и за туђ рачун и као заступници у име и за рачун издаваоца. Сви други издаваоци обвезница могу вршити њихово издавање у своје име и за свој рачун.

3.4.6. Обвезнице на име, по наредби и на доносиоца

Зависно од тога како је одређено ко је законити ималац обвезнице, врши се подела на:

- 1) обвезнице на име;
- 2) обвезнице по наредби;
- 3) обвезнице на доносиоца.

Ова подела је значајна због начина преноса обвезница. Обвезнице на име се преносе индосментом, док се обвезнице на доносиоца преносе простом предајом из руке у руку. У пракси се најчешће издају обвезнице које гласе на доносиоца, зато што се најлакше преносе. Њихов основни недостатак је што носе ризик немогућности амортизације у случају нестанка.

3.4.7. Гарантоване, негарантоване обвезнице и хипотекарне заложнице

Зависно од постојања одређеног обезбеђења исплате, обвезнице се деле на гарантоване и негарантоване. Гарантоване обвезнице су оне за које је предвиђена гаранција за обавезе издаваоца. Гаранција се обично даје када је реч о небанкарским издаваоцима. И ради успешности емисије обвезница. Гаранцију даје банка или неки други реномирани солвентни субјект. Поред персоналне гаранције других субјеката, најчешће банке или друге финансијске организације, издавалац обвезнице може обезбедити и сопствену гаранцију хипотекарна заложница. Хипотекарна заложница јесте обвезница из које су обавезе издаваоца обвезнице обезбеђене хипотеком.

3.4.8. Обвезнице које се емитују по номиналној вредности, изнад номиналне вредности и испод номиналне вредности

Зависно од емисионе вредности, обвезнице се деле на:

- 1) обвезнице које се издају по номиналној вредности која је означена на самој обвезници, што је и најчешћи случај;
- 2) обвезнице које се издају изнад номиналне вредности ако је повољна каматна стопа, или се очекује велика потражња и успешан пласман, или је у питању ренимирани издавалац.
- 3) обвезнице које се издају испод номиналне вредности, нпр. ради стимулације продаје.

3.4.9. Краткорочне и дугорочне обвезнице

Зависно од рока њихове доспелости, обвезнице се деле на:

- 1) краткорочне обвезнице до годину дана;
- 2) дугорочне обвезнице преко годину дана.

3.4.10. Обвезнице које гласе на динаре и на страну валуту

Зависно од монете на коју гласи, обвезнице се деле на:

- 1) обвезнице које гласе на динар;
- 2) обвезнице које гласе на страну валуту.

У нашој земљи, на нашем тржишту, обвезнице се продају и купују за динаре.

3.4.11. Обвезнице са фиксираним и нефиксираним потраживањем

Зависно од фиксираниости потраживања, обвезнице се деле на:

- 1) обвезнице са фиксираним потраживањем и
- 2) обвезнице са нефиксираним потраживањем.

Обвезнице са фиксним потраживањем имају фиксну камату, а обвезнице са нефиксираним потраживањем могу имати разне варијанте. Тако тзв. партиципативне обвезнице имаоцу, поред камате, дају право учешћа у добити издаваоца обвезница у складу са одлуком о издавању. У упоредном праву познате су обвезнице без фиксираног рока доспелости, обвезнице са променљивом каматном стопом („пливајућа стопа”).

3.4.12. Заменљиве и незаменљиве обвезнице

Зависно од могућности замене за друге хартије од вредности, обвезнице могу бити заменљиве и незаменљиве. Заменљиве конвертибилне обвезнице дозвољавају могућност замене обвезнице за друге хартије од вредности, пре свега за акције, у складу са обуком о издавању обвезница и законом, ималац обвезница има право да је замени за акцију друштва, ако друштво буде одлучило да изда нову серију акција. Замена обвезнице у акције индивидуално је право, а никако обавеза сваког имаоца заменљиве обвезнице. Зато се замена може вршити само на захтев имаоца заменљиве обвезнице или уз његову сагласност. Постојањем заменљиве обвезнице и њиховом конверзијом у акције, не може бити угрожено право прече куповине акција од стране акционара. Замена обвезница води повећању основног капитала акционарског друштва, јер заменом обвезница за акције, акционарско друштво се ослобађа обавезе враћања средстава које је прикупило издавањем обвезница. Тако прикупљена средства претварају се у основни капитал акционарског друштва.

3.4.13. Једнократне и ануитетске обвезнице

Зависно од начина остваривања права на повраћај номиналог износа, обвезнице могу бити једнократне које се исплаћују одједном у целости и ануитетске обвезнице које се исплаћују се једнаким годишњим каматним периодима.

3.4.14. Обвезнице које издавалац може купити и обвезнице које издавалац не може купити

Зависно од могућности откупа обвезница од стране издаваоца, обвезнице се деле на: обвезнице које издавалац може купити и обвезнице које издавалац не може купити.

3.5. Благајнички запис

Благајнички запис је хартија од вредности којом се емитент обавезује да ће њеном имаоцу у року доспећа платити номиналну вредност назначену на њему. Благајнички запис представља краткорочну хартију од вредности која се емитује ради прикупљања слободних новчаних средстава. Могу га емитовати Народна банка Србије, банке и друге финансијске организације.

Благајнички запис се издаје на рок који не може бити дужи од године дана. Представља сигуран облик прикупљања слободних новчаних средстава. Веома је сличан штедној књижици.

Благајнички запис је строго формална хартија од вредности, па се с тога са правног аспекта сматра пуноважном уколико садржи прописане битне елементе:

- ознака да је благајнички запис;
- пословно име, односно назив и седиште емитента;
- назив и седиште купца;
- номинална вредност на коју запис гласи;
- висина каматне стопе;
- рок враћања номиналне вредности;
- место и датум емитовања;
- посебна права из записа.

Благајнички запис може гласити на име, по наредби, на доносиоца. Спада у другу групу зајмовних краткорочних хартија од вредности. Благајнички запис који емитује Народна банка Србије могу куповати банке и друге финансијске организације.

3.6. Комерцијални запис

Комерцијални запис је неосигурана хартија од вредности са роком доспећа до годину дана. Емитент комерцијалног записа се обавезује да ће купцу комерцијалног записа платити износ назначен на комерцијалном запису увећан за уговорену камату на дан доспећа.

Комерцијалне записе најчешће емитују велики субјекти пословног права са добрим бонитетом ради прибављања краткорочних извора финансирања. Њиховом продајом друштва позајмљују краткорочна средства на тржишту новца од физичких и правних лица.

3.6.1. Процедура за продају комерцијалних записа

Комерцијални записи се најчешће продају преко финансијских посредника који уз одређену провизију врше њихову продају разним инвеститорима. Међутим, емитенти могу и без посредника вршити продају комерцијалних записа директно инвеститорима.

У којој мери ће емитент успети да прода комерцијалне записе зависи од неколико фактора. Један од фактора је каматна стопа коју носи комерцијални запис. Ова каматна стопа мора бити већа од оне на штедне улоге орочене до годину дана. Уколико купцу комерцијални запис не доноси приход по оваквој каматној стопи, он неће бити мотивисан да га купи већ ће своја средства орочити код банке.

Осим тога, емитенти могу своју робу продавати уз попуст ако се она плаћа комерцијалним записима. На овај начин емитенти повећавају мотивисаност потенцијалних купаца, али и сами имају додатну корист. Поред тога што емисијом комерцијалних записа долазе до краткорочних новчаних средстава, емитенти врше повећану продају своје робе и смањују залихе.

У циљу смањења ризика код улагања у комерцијалне записе емитенти могу обезбедити да исплату главнице и камате по комерцијалним записима гарантује банка.

Комерцијални запис је, по правилу, јефтинији извор краткорочног финансирања од краткорочног кредита банака.

При емисији комерцијалних записа настају одређени трошкови које чине: трошак израде елабората о оправданости емисије, трошак штампања и дистрибуције записа и каматни трошак.

3.6.2. Процедура за куповину комерцијалних записа

Процедура за куповину хартија од вредности, у зависности од тога да ли купује правно или физичко лице и коју хартију од вредности намерава да купи је следећа:

Ако правно лице и купује комерцијалне записе:

- потписује са изабраним брокером уговор о посредовању на финансијском тржишту;
- постојећи рачун користе за пласман у комерцијалне записе друштва;
- налог куповине предаје брокеру;
- након успешне трансакције, брокер доставља потврду о реализованом налогу куповине;
- на крају године плаћа се порез 20%.

Ако физичко лице купује комерцијалне записе:

- потписује са брокером уговор о посредовању на финансијском тржишту;
- отвара наменски рачун код банке са којом брокер сарађује;
- преко брокера се даје налог за уплату средстава на наменски рачун;
- брокер у складу са тражњом на тржишту пласира новац куповином записа друштва;
- продавац записа о доспећу плаћа камату умањену за порез од 20%.

Комерцијални запис представља обвезнице и сертификат, кредитна средства. За разлику од обвезнице и сертификата, а идентично са благајничким записима, представља краткорочна кредитна средства са роком доспећа до једне године. Комерцијални запис по својој правној природи спада у хартије од вредности и може гласити на име или на доносиоца.

За разлику од благајничких записа комерцијалне записе могу издавати друштва, задруге и друга правна лица. Чини се да би требало заузети став да комерцијалне записе не могу издавати субекти који могу издавати благајничке записе будући да им је функција истоветна, те се не би могао наћи ратио таквог паралелизма. И комерцијални запис може имати све функције као и друге хартије од вредности.

3.7. Сертификат

Депозитни сертификат или банкарска потврда о депозиту је писмена исправа којом се уговор о депозиту чини подобним за трговање на секундарном тржишту. Он представља кредитно средство које се сврстава у каузалне хартије од вредности, јер је основ за његово издавање уговор о банкарском ороченом депозиту. То је исправа о депонованим средствима код банке или друге финансијске организације са роком враћања дужим од годину дана. Сертификат о депозиту може да гласи на име и у том случају се преноси индосаментом, али и на доносиоца, којом приликом се преноси традицијом.²³⁴

234 Васиљевић, М.: „Пословно право“, Савремена администрација, Београд 1999., стр. 835

Емитент сертификата се обавезује да ће из депонованих средстава платити износ и одговарајућу камату у утврђеном року. Сертификат о депозиту издаје банка и друга финансијска организација на основу одлуке о емисији којом се утврђује укупни износ и номинална вредност сертификата, висина и начин обрачунавања плаћања камате, рокови доспећа за наплату.

Купци депозитних сертификата могу бити сва правна и физичка лица.

Депозитни сертификат спада у ред преносивих вредносних папира и гласи на депоновану новчану суму у пословној банци на одређени рок и уз одређену камату. У пракси се овај вредносни папир емитује по номиналној вредности, а камата додаје главници и плаћа о року доспећа.

Депозитни сертификат гласи на доносиоца, издаје се на округли износ депонован у пословној банци, на рок не краћи од седам дана, а најчешће на три, шест, девет, дванаест месеци, а у одређеним случајевима најдуже и до пет година. По правилу сертификат се издаје када су у питању већи новчани износи депонованих средстава или већа вредност депонованих хартија од вредности, будући да законитом имаоцу омогућује употребу ове изјаве у сврхе за које се могу употребљавати све хартије од вредности.

3.7.1. Елементи депозитних сертификата

Као строго формални документ депозитни сертификат садржи следеће обавезне елементе и то:

- ознаку за сертификат;
- назив и седиште емитента;
- пословно име и седиште депонента ако је депонент правно лице, односно име и пребивалиште депонента ако је депонент физичко лице и ако сертификат гласи на име;
- номиналну вредност сертификата;
- рок на који су средства депонована;
- висину и начин обрачунавања и плаћања камате;
- датум и место издавања;
- ознаку серије са контролним бројем;
- посебна права из сертификата;
- потпис овлашћеног лица емитента и печат емитента.

3.7.2. Врсте депозитних сертификата

Сертификат о депозиту може бити према рочности: краткорочни и дугорочни; према начину уговарања: на фиксни рок с клаузулом или без клаузуле обнављања и на отказни рок; и према приносу: с фиксном и варијабилном каматом.

Услови под којима је емитован сертификат о депозиту не могу се мењати.

3.7.3. Предности и недостаци депозитних сертификата

Депозитни сертификат има одређене предности у односу на обичан орочени депозит због преносивости депозитног сертификата и отуда веће ликвидности депонента, затим могућности да се средства депонују по вишој каматној стопи ако је мањег кредитног ризика, због преласка права својине предајом из руке у руку уз анонимност власника, и могућности банака да управљају својом пасивом.

Недостаци депозитног сертификата у односу на орочени депозит произилазе из већих трошкова који настају његовим издавањем као и нижом каматом у односу на друге врсте орочених депозита.

4. РОБНЕ ХАРТИЈЕ ОД ВРЕДНОСТИ

Хартије од вредности код којих је обавеза робног карактера, тј. односи се на робу, је робна хартија од вредности. У робне хартије од вредности спадају складишница, теретница односно коносман, товарни лист и др.

4.1. Складишница

4.1.1. Појам

Складишница је робна хартија од вредности коју издаје складиштар као потврду да је одређену робу примио ради складиштења и да је обавезан да робу преда законитом имаоцу складишнице или дела складишнице. Складишница је специјална потврда о пријему робе на ускладиштење коју на захтев оставодавца издаје складиштар. То је хартија од вредности која садржи обавезу складиштара да ускладиштену робу врати, односно преда лицу које му презентира складишницу, тј. имаоцу складишнице. Дакле, складишница је хартија од вредности коју издаје складиштар на захтев депонента као доказ да је складиштар примио робу на чување и која се може у промету пренети. Складишница је стварноправна и

каузална хартија од вредности (повезана са уговором о ускладиштењу тако да се из ње види шта је предмет складиштења). Складишница је традициона хартија од вредности. Преносом складишнице или њених делова преноси се и стварно право на роби која је ускладиштена. Законити ималац складишнице има и право својине на ускладиштеној роби.²³⁵

4.1.2. Издавање складишнице

Издавалац складишнице је складиштар који је законом овлашћен да за примљену робу изда складишницу а на захтев оставодавца. Ако оставодавац не захтева издавање складишнице складиштар ће издати обичну потврду о пријему робе која нема својство хартије од вредности.

Складишницу могу издавати царинска и друга јавна складишта. Сходно Царинском закону²³⁶ царинско складиште може бити јавно складиште или приватно складиште.

Најчешће се услуге ускладиштења робе пружају на железничким станицама и другим местима међународног саобраћаја. Ускладиштење робе обухвата прихватање, чување и сортирање робе и друге послове у вези са робом по налогу оставодавца као што су утовар, истовар, обављање царинских формалности и осигурање робе.

Након закључења уговора о ускладиштењу и пријема робе складиштар издаје складишницу.

4.1.3. Састојци и садржина

Складишница има два дела и то су признаница (recepisse) и заложница (warant).

Ова два дела признанице су спојена, али се могу и раздвојити. Складиштар је дужан да истовремено изда признаницу и заложницу, али не сме да издаје њихове дупликате изузев ако је оригинал складишнице судским путем поништен.

Признаница је доказ о власништву на ускладиштеној роби и служи за пренос власништва или права располагања на ускладиштеној роби, односно служи као легитимација за подизање робе из складишта.

Заложница служи за залогу ускладиштене робе у циљу обезбеђења добијених кредита или зајмова.

Складишница садржи следеће податке: назив, односно име и занимање оставодавца, његово седиште, односно пребивалиште, назив и седиште складиштара,

²³⁵ Бабић, И., Привредно право, Универзитет Сингидунум Београд, 2008. стр. 375

²³⁶ Члан 129. Царинског Закона „Службени гласник РС“, број 18/2010, 111/2012

датум и број складишнице, место где се складиште налази, врсту, природу и количину робе, навод о томе до ког износа је роба осигурана, као и остале податке потребне за распознавање робе и одређивање њене вредности.²³⁷

Оставодавац је овлашћен да захтева да складиштар подели робу на одређене делове и да за сваки део подељене робе посебно изда складишницу. Уколико је складишница издата за робу у целини, после поделе робе, оставодавац може захтевати издавање складишнице за сваки део робе од складиштара, само под условом да му претходно врати складишницу за робу у целини. Оставодавац може захтевати да му складиштар изда складишницу само за један део земенљиве робе који је оставио код њега.²³⁸

4.1.4. Преношење

Признаница и заложница могу да се преносе заједно и одвојено путем индосирања. Индосирање је радња којом се складишница преноси са њеног законског имаоца на новог имаоца; изјава воље досадашњег имаоца складишнице да је преноси на друго лице је индосамент. Лице које преноси хартију од вредности зове се индосант, а лице на које се преноси хартија од вредности зове се индосатар.

Индосамент је писана изјава о преносу хартије од вредности која се констатује на самој хартији од вредности.

Складишница по наредби се може конвертовати у складишницу на име ако се у њу унесе ректа клаузула. Преношење ректа складишнице могуће је само на основу грађанскоправне цесије јер се са њом поступа као са хартијом на име.

Преношењем складишнице (оба дела заједно) лице које добија складишницу има потпуно право располагања са ускладиштеном робом. Уколико се одвојено преносе делови складишнице најпре се преноси заложница. Преношењем заложнице ускладиштена роба се даје у залогу ради обезбеђења неког потраживања. Потом се преноси признаница. Пренос признанице без заложнице даје право пријемнику да захтева да му се преда роба из складишта. У том случају мора претходно исплатити имаоцу заложнице или положити складиштару износ за имаоца заложнице који треба да му буде исплаћен на дан доспелости потраживања. Ималац признанице без заложнице може тражити да се роба прода с тим што има право на износ који преостане када се исплати ималац заложнице.²³⁹

Преношењем заложнице без признанице залаже се роба у складишту без њеног изношења и предаје заложном повериоцу. Ималац заложнице стиче својство

237 Види члан 741. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени лист СРЈ” бр.31/93

238 Члан 742. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени лист СРЈ” бр.31/93

239 Види члан 745. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени лист СРЈ” бр.31/93

повериоца и право имаоца хартије од вредности. Приликом првог преноса заложнице пријемник је дужан без одлагања пријавити складиштару да је на њега извршен пренос заложнице, а складиште је дужно преписати тај пренос у свој регистар и на самој заложници забележити да је овај пренос извршен.²⁴⁰

Индосирањем признанице се преноси својина на ускладиштеној роби. Првим индосаментом признанице оставодавац престаје да буде власник робе. Основно правило је да складиштар издаје робу имаоцу оба дела складишнице. Уколико ималац признанице после доспелости захтева од складиштара издавање робе мора депоновати износ из заложнице тј. износ на који је издавањем заложнице оптерећена својина на роби.

4.1.5. Протест и регресни захтев

Ако имаоцу заложнице без признанице не буде исплаћено у року потраживање обезбеђено заложником исти је дужан, под претњом губитка права да захтева исплату од преносиоца, подићи протест према Закону о меници.

По протеку осам дана од доспелости потраживања ималац заложнице који је подигао протест може захтевати продају заложене робе, а исто право припада и преносиоцу који је исплатио имаоцу заложнице потраживање обезбеђено заложником.

Од новчаног износа постигнутог продајом робе издваја се износ потребан за намирење трошкова продаје, потраживања складиштара из уговора о ускладиштењу и осталих његових потраживања насталих у вези са остављеном робом, а затим се исплаћује обезбеђено потраживање имаоцу заложнице, док остатак припада имаоцу признанице.²⁴¹

Ималац заложнице који није могао постићи потпуно намирење продајом робе може захтевати исплату од преносиоца (индосаната). Овај захтев мора бити подигнут у року одређеном у Закону о меници за захтев према индосантима, и тај рок почиње тећи од дана када је извршења продаја робе. Ималац заложнице губи право да захтева исплату од преносилаца ако не буде захтевао продају робе најдаље у року од месец дана од протеста.²⁴²

4.2. Коносман

Коносман или теретница представља хартију од вредности којом бродар потврђује кориснику, на основу уговора о превозу робе поморским путем или

240 Бабић, И., Привредно право, Универзитет Сингидунум Београд, 2008. оп. цит. стр. 377

241 Члан 747. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени лист СРЈ” бр.31/93

242 Члан 748. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени лист СРЈ” бр.31/93

унутрашњим воденим путевима, пријем робе тј. товара на брод и преузима обавезу да по завршеном превозу терета исти испоручи имаоцу ове хартије од вредности.

Значи, коносманом бродар потврђује да је примио робу ради превоза воденим путем на одређеној релацији и издавања у луци опредељења његовом законитом имаоцу. Коносман је хартија од вредности коју издаје бродар на захтев крцатеља, односно наручиоца превоза бродом. Коносман представља доказ да је закључен уговор о поморском превозу и да је примљена роба на превоз од стране бродара и може се преносити независно од преноса робе, што значи да се њиме може у робном промету манипулисати. Располагање коносманом значи истовремено и располагање робом која је предата на превоз. Само манипулисање коносманом олакшава манипулацију робом.

Као хартија од вредности коносман може да гласи на име, у том случају се пренос врши цесијом. Може бити по наредби корисника и тада је претпоставка да је то крцатељ, ако није у исправи означено друго лице, а пренос се врши индосирањем, када се примењују правила меничног права, осим одредби о регресу јер је бродар једини дужник.²⁴³ Коносман исто тако може да гласи и на доносиоца када се њен пренос као хартије од вредности врши простом предајом.

Коносман или теретница као посебна хартија од вредности представља пре свега:

- стварно правну хартију од вредности;
- традиционалну хартију од вредности;
- каузалну хартију од вредности;
- презентациону хартију од вредности.

Код уговора о превозу робе морем или унутрашњим воденим путевима издају се основне превозне исправе, а то су коносман или теретница и товарни лист.

Коносман је строго формална хартија од вредности, па с тога да би се сматрала пуноважном мора поседовати следеће елементе:

- назив и седиште бродара;
- име и друге податке о идентитету брода;
- пословно име и седиште крцатеља;
- луку - пристаниште одредишта;
- количину терета према броју комада, тежини, запремини;
- врсту терета;
- стање терета или омота према спљном изгледу;
- одредбе о возарини.

²⁴³ Види Васиљевић, М., Компанијско и трговинско право, Правни факултет Универзитета у Београду и ЈП Службени гласник Београд, 2008., стр. 392.

4.2.1. Врсте коносмана

У зависности од полазног критеријума, коносмани можемо поделити на следеће врсте:

Према врсти превоза разликујемо:

- коносман у поморском превозу робе;
- коносман у превозу робе унутрашњим водама, који се издаје у једном примерку.

Према временском тренутку издавања коносмана разликујемо:

- коносман примљено на укрцај;
- коносман укрцано.

Према могућности приговора на паковање робе разликујемо:

- чисти коносман;
- нечисти коносман.

Према начину одређивања имаоца права из коносмана разликујемо:

- коносман на име;
- коносман по наредби;
- коносман на доносиоца.

4.2.2. Доказна снага коносмана

Косносман је непотпуно доказно средство у правним односима између бродара и крцатеља. Подаци унети у коносман имају само претпостављену доказну снагу у погледу врсте, стања и количине примљене робе па обе стране могу податке из коносмана побијати свим дозвољеним доказним средствима. У правном односу између бродара и крцатеља коносман има сва обележја каузалне хартије од вредности те бродар одговара на основу оног што је стварно примио на превоз а не на основу онога што је унето у коносман.

Косносман је потпуно доказно средство у правним односима између бродара и примаоца као трећег лица који није уговорна страна из уговора о превозу. Бродар одговара примаоцу у свему према садржају коносмана, независно од тога какву је робу примио, под условом да је прималац савестан.

4.3. Товарни лист

Товарни лист по правилу представља писмену исправу којом поверилац потврђује пошиљку или наручиоцу превоза да је примио робу на превоз. Сам

уговор о превозу егзистира независно од тога да ли је или није издат товарни лист. У неким случајевима превозилац уместо товарног листа издаје потврду о томе да је примио робу на превоз. Товарни лист или потврда о пријему робе на превоз треба да садржи следеће елементе:

- пословно име или име пошilhaоца са пуном адресом;
- количину, врсту и садржину пошilhaке;
- вредност драгоцености и других скуповених ствари ако се ради о њиховом превозу;
- место опредељења пошilhaке;
- износ накнаде за превоз;
- означаење примаоца пошilhaке;
- означаење да је накнада плаћена унапред или да је треба платити прима-лац;
- ако је пошilhaка оптерећена онда означаење своте са којом је пошilhaка оптерећена, место и датум издавања товарног листа, а може и одредбу о начину превоза, путном правцу пошilhaке, плаћању царине идр.

Товарни лист може бити преносиви и непреносиви. Непреносиви товарни лист нема својство хартије од вредности.

Према закону преносиви товарни лист гласи на примаоца и он је овлашћен да преузме пошilhaку, али товарни лист може да гласи и на доносиоца и тада садржи клаузулу „предаје доносиоцу товарног листа”, а може да гласи и по наредби и тада стоји клаузула „по наредби”.

Преносиви товарни лист као хартија од вредности јавља се као преносиви товарни лист у железничком саобраћају, преносиви товарни лист у друмском саобраћају, и преносиви товарни лист у ваздушном саобраћају.

Сва три товарна листа појављују се као хартија од вредности и могу да гласе по наредби и на доносиоца. Пошilhaалац и превозник могу споразумно одредити да превозилац изда товарни лист по наредби или на доносиоца. Преносиви товарни лист по наредби преноси се индосаментом, а преносиви товарни лист на доносиоца, предајом.

5. ЛЕГИТИМАЦИОНИ ПАПИРИ И ЗНАЦИ

5.1. Појам легитимационих папира

Легитимациони папири су писмене исправе које су веома сличне хартијама од вредности. Према Закону о облигационим односима садрже одређену обавезу за њиховог издаваоца, у којима није назначен поверилац, нити постоји шанса да се у било којим околностима могу дати, тј. уступити некоме и на које се примењују одредбе о хартијама од вредности²⁴⁴.

Овим исправама се сматрају: железничке карте, позоришне и друге улазнице, бонови и друге њима сличне исправе. Легитимациони папири служе за легитимисање повериоца у једном правном односу. Пошто ови папири не садрже означавање повериоца, по томе и не личе на хартије од вредности на доносиоца. Мада ови папири могу гласити на име неког лица.

5.1.1. Фундаменталне разлике између легитимационих папира и хартија од вредности

Легитимациони папир не мора да има све оне елементе које мора да садржи хартија од вредности. Железница је, на пример, у обавези да превезе лице које има возну карту, као што је издавалац хартије дужан да обавезу уписану на хартији изврши доносиоцу хартије.

За разлику од хартије, железничка карта нема означавање да гласи на доносиоца зато јер се то подразумева. Позоришне карте, не садрже време издавања, зато што је то и за односе између издаваоца улазнице и посетиоца небитно. Битно је то да је на улазници означено за коју представу важи. За легитимационе папире не постоји правило да морају бити потписани од стране издаваоца. Због тога су легитимациони папири такве исправе које не садрже све елементе које садрже хартије од вредности, па се зато на основу овог разлога може рећи да оне представљају непотпуне хартије од вредности.

Ове исправе не садрже детаље о обавези издаваоца, јер то што је уписано није од великог значаја.

Као и код хартија од вредности, сваки ималац легитимационог папира је овлашћен да од његовог издаваоца затражи извршење неке обавезе, док је издавалац папира овлашћен да обавезу изврши имаоцу папира, без упуштања у материјалну легитимност имаоца папира што значи, без проверавања да ли је ималац папира његов сопственик или да држи папир брз икаквог основа.

²⁴⁴ Члан 257. Закон о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени лист СРЈ” бр.31/93

Легитимациони папири морају бити поднети дужнику када поверилац захтева извршења чинидбе на коју се папир односи.²⁴⁵ „Ако ималац легитимационог папира изгуби папир, ипак може доказивати да на основу посла који је закључио са издаваоцем папира, има право да захтева извршење одређене чинидбе”²⁴⁶. Зато губитак штедне књижице на доносиоца не мора да значи да је улагач изгубио право.

За разлику од хартија од вредности у легитимационим папирима није инкорпорисано право из хартије у саму хартију, тако да у случају њиховог губитка поверилац не губи овлашћења. Ималац легитимационих папира може својства повериоца доказивати осталим доказним средствима.

Хартије од вредности су у оптицају због чега је негоцијабилност њихова битна функција. Супротно, легитимациони папири нису намењени оптицају и могу се преносити простом предајом, осим ако гласе на име јер се тада преносе цесијом.

5.2. Појам легитимационих знакова

Легитимациони знаци су гардеробни или слични знаци који се састоје из комада хартије, метала или другог материјала, на којима је обично утиснут неки број, или наведен број предатих предмета а који обично не садржи нешто одређено о обавези њиховог издавања и служи само да покаже ко је поверилац у облигационом односу приликом чијег настанка су издати.²⁴⁷

5.2.1. Садржина легитимационих знака

Легитимациони знаци не садрже означања имена повериоца по чему су слични хартијама од вредности на доносиоца и легитимационим папирима у којима није означен поверилац. Ова се сличност састоји и у легитимационој функцији. Пошто је легитимациона функција природно обележје легитимационих папира и знакова, у немачкој правној терминологији се легитимациони папири исказују као „квалификовани легитимациони папири”, а легитимациони знаци као „једноставни легитимациони знаци”.

Легитимациони знаци имају ограничену легитимациону способност и то само у корист издаваоца у доброј мери, који се може поуздати у легитимацију доносиоца знака, односно да је он поверилац из облигационог односа, те може са ослобађајућим дејством извршити обавезу. У тренутку издавања, легитимациони знак је један доказ да је заснован одређени облигациони однос између његовог

245 Brox, H., *Hundelsretch und Wertpapierrecht*, Munchen, 1984. стр. 367

246 Јанковец, И., *Привредно право, Јавно предузеће „Службени лист СРЈ“*, Београд, 1999. стр. 762

247 Члан 258. Закона о облигационим односима, „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УС), 57/89 и „Службени лист СРЈ” бр.31/93

издаваоца и примаоца. Касније, ова доказна снага у односима повериоца не може бити потпуна, зато издавалац као дужник може да захтева да доносилац легитимационог знака докаже своје својство повериоца и на неки други начин нпр. описом предмета остављеног у гардероби. Ако издавалац изврши своју обавезу у доброј вери, што је претпоставка, онда се ослобађа своје обавезе.

Код легитимационог знака, ослабљеност легитимне функције утиче и на терет доказивања у случају да издавалац посумња у материјалну легитимност доносиоца овог знака. Код овог знака, у овом случају сам доносилац знака би морао другим доказним средствима доказати своје својство повериоца, док код вредносних папира доносиоцу код легитимационих папира без означеног имена повериоца, издавалац мора доказати да доносилац није материјално легитимисан и да захтева извршење те обавезе.²⁴⁸

Поверилац може захтевати испуњење обавезе иако је изгубио легитимациони знак.

Пошто легитимационе знаке не одликује начело инкорпорције као ни негоцијабилност хартија од вредности то за разлику од легитимационих папира закон не упућује на сходну примену правила хартија од вредности. За разлику од хартија од вредности, где су правни односи објективизирани, код легитимационог знака ови односи су субјективизирани, па се зато у сваком појединачном случају треба држати заједничке воље издаваоца и примаоца знака.

6. ПЛАТНЕ КАРТИЦЕ

6.1. Појам платне картице

Платна картица јесте инструмент безготовинског плаћања који њеном кориснику омогућава плаћање роба и услуга и подизање готовог новца.²⁴⁹

Платна картица јесте пластична картица с магнетним записом која служи за безготовинско плаћање роба и услуга и подизање готовине у банкама или на банкоматима.

Облик, садржину и начин употребе платне картице утврђује банка, у складу са својим потребама и међународним стандардима.²⁵⁰

Платна картица може бити кредитна и дебитна.

248 Васиљевић, М., Трговинско право, Научна књига, Београд, 1991. стр. 730-731.

249 Члан 2. став 1. тачка 14. Закона о заштити корисника финансијских услуга, „Службени гласник РС, број 36/2011.

250 Тачка 11. Одлуке о облику, садржини и начину коришћења јединствених инструмената платног промета, „Службени гласник РС“, број 57/2004, 82/2004, 98/2013

6.2. Појам и функције кредитне картице

Кредитна картица је платна картица која њеном кориснику омогућава подизање готовог новца и плаћање робе у услуга на кредит.

Кредитна картица је, пре свега, инструмент плаћања, али и инструмент краткорочног кредитирања потрошача и корисника услуга од стране произвођача на основу њиховог уговора са издавоцем ових картица. Ове картице, у новије време, се употребљавају као посебна врста конто картице за мале кредите од стране самог издаваоца картица. Поред ових функција постоје и друге, а то су да је она инструмент за повлачење новца из дистрибутера или аутомата.²⁵¹

6.2.1. Издаваоци кредитних картица

Када су кредитне картице настале, као њихови издавоци су се јављале банке и друге финансијске институције, а поред њих се данас јављају и специјализована друштва кредитних картица (*VISA, MasterCard/Maestro, American Express, Diners Club Card, DinaCard i YUBA*), као и индустријски трговачки субјекти.

6.2.2. Врсте кредитних картица

Кредитне картице се могу поделити према различитим критеријумима али се по значају могу издвојити према критеријуму функција кредитне картице, према критеријуму броја учесника у правном односу и према начину отплате.

Према критеријуму функција могу бити:

- картице плаћања;
- картице кредита;
- картице гаранције чека (картица *EUROCHEQUE*);²⁵²
- картице повлачења новца из дистрибутера и аутоматских шалтера;
- картице са више функција;²⁵³

Према критеријуму броја учесника постоје:

- специјалне кредитне картице;
- универзалне кредитне картице.

251 Jeantin, droit commercial, Paris, 1988, s. 148-149; Царић С., Банкарски послови и хартије од вредности, Београд, 1981. стр 210-211

252 Clarotti, le projet europeen, u; Gavalda, Les cares dapairement, Paris, 1980. s. 108-109.

253 Bellangert, les cares dapairement, u; Gavalda, s. 2-12.

Према начину отплате кредитне картице могу бити:

- оне за које се сваког месеца плаћа одређени проценат укупног дуга (*revolving* картице),
- оне за које се сваки потрошени износ дели на договорени број једнаких месечних рата (*installment* картице) и
- оне за које се цео дуг направљен у једном месецу плаћа следећег месеца.

6.3. Дебитне картице

Дебитна картица је платна картица која њеном кориснику омогућава плаћање робе и услуга и подизање готовог новца.²⁵⁴

Ове картице издаје банка или друга финансијска организација, али на основу средстава на текућем рачуну, девизном рачуну или на рачуну депозита грађанима. Власник ове картице мора да има покриће код банке или код неке финансијске организације, ако жели да добије и употребљава дебитну картицу (осим ако има уговорени минус).

Она је инструмент безготовинског начина плаћања, а не инструмента кредитирања. Дебитна картица може гласити на име и не може се преносити.²⁵⁵

6.4. Природа платних картица

Платна картица по природи спада у легитимационе папире, а не у хартије од вредности. Платном картицом се њен ималац легитимише код организације која продаје робу или врши услугу уз њено коришћење на основу уговора са издаваоцима ове исправе. Она обично гласи на име одређеног лица. Платну карту замењује њен издавалац.

254 Члан 2. став 1. тачка 16. Закона о заштити корисника финансијских услуга „Службени гласник РС“, бр. 36/2011

255 Јанковец, И., Привредно право, Привредни саветник АД Београд и Организација за правну едукацију и културу права „Проиурис“ оп. цит. стр. 765.

Глава XIV

УГОВОРНО ПОСЛОВНО ПРАВО

1. ПОЈАМ УГОВОРА У ПРИВРЕДИ

У правној теорији за уговоре пословног права коришћени су различити изрази: послови промета робом²⁵⁶, уговори робног промета²⁵⁷, послови робног промета²⁵⁸, привредно правни послови.²⁵⁹

Правни облик у коме се обављају послови у привредном промету су уговори. Закон о облигационим односима уговоре у привреди дефинише као уговоре у привреди које правни субјекти закључују међу собом. Из ове дефиниције може се закључити да је у нашем праву појам уговора у привреди одређен истовремено и субјективним и објективним критеријумима. Основни критеријум према коме се одређује да ли ће се неки уговор сматрати уговором у привреди је субјективног карактера.

Према Закону о облигационим односима уговори у привреди су они које предузећа и други привредни субјекти закључују међу собом у обављању своје делатности.²⁶⁰ Кроз ту законску дефиницију огледају се субјективни и објективни критеријуми одређења уговора у привреди. Субјективни зато што их закључују привредни субјекти, а објективни зато што су то учинили обављајући своје пословање.

256 Опште узансе за промет робе, број 1 „Службени лист ФНРЈ”, бр. 15/54

257 Капор, В., Царић, С.: „Уговори робног промета”, Центар за привредни консалтинг, Нови Сад, 2000.

258 Антонијевић, З.: „Привредно право”, Београд, 1986.

259 Голдштајн: „Привредно уговорно право”, Загреб, 1974.

260 Члан 25. Закона о облигационим односима, „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78., 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

Законском дефиницијом уговора у привреди одређене су две врсте ових уговора. Најпре, основни уговори које привредни субјекти међусобно закључују у обављању делатности које сачињавају предмет њиховог пословања. Другу врсту уговора у привреди представљају споредни или акцесорни уговори које привредни субјекти закључују у вези са делатностима које представљају предмет њиховог пословања.

Привредни уговори су они уговори који су везани за промет робе и вршење услуга у робном промету, а који се закључују између привредних субјеката чија је то редовна делатност. Закључивањем ових уговора привредни субјекти не регулишу све своје правне односе, већ они закључују и низ других уговора који не спадају у уговоре привредног права.

Најважнији уговор привредног права је уговор о куповини и продаји робе, односно, уговор о купопродаји. Поред овог уговора јавља се и низ других који омогућују продају робе: уговор о превозу, уговор о посредовању, уговор о осигурању, уговор о контроли робе, уговор о шпедицији и други.

Закон о облигационим односима говори искључиво само о двостраним уговорима у привреди, а да би се на један уговорни однос применила посебна правила која важе само за уговоре у привреди потребно је да су обе уговорне стране привредни субјекти. Према нашем позитивном праву није могуће да се посебна правила из уговора у привреди примењују само на једну уговорну страну.

2. ОСОБИНЕ УГОВОРА У ПРИВРЕДИ

Уговори у привреди имају извесне посебности које их издвајају од уговора у грађанском праву. Њихова основна обележја су савесност и поштење, појачана пажња, обезбеђење за њихову реализацију и могућност интервенције државе. С тим у вези треба истаћи низ детаља.

Уговорне стране - Привредни уговори су они уговори које закључују привредни субјекти и друга правна лица која обављају привредну делатност.

Предмет уговора - Предмет уговора у привреди је промет роба и услуга. Под робом се сматрају производи који су намењени тржишту, а услуге представљају одређене активности за задовољење потреба учесника уговора.

Масовност закључивања уговора у привреди - уговори у привреди се закључују свакодневно, у великом броју. Послови које обављају привредни субјекти заснивају се и извршавају на основу уговора у привреди.

Неформалност - Због великог значаја уговора у привреди, држава врши одређени утицај на исправност закључених уговора тако што је либерализовала начин њиховог закључења.

Двостраност и теретност уговора - Ова карактеристика уговора у привреди се огледа у чињеници да су уговори у привреди двострано обавезни, односно, да се поводом сваког уговора стварају права и обавезе за обе уговорне стране. Ови уговори су истовремено и теретни, јер свака уговорна страна у остварењу уговора, има одређену обавезу према другој уговорној страни.

Појачана одговорност у односу на уговоре грађанског права - Уговорне стране код уговора у привреди имају појачану одговорност, нарочито у случају неизвршења или непотпуног извршења обавеза. Велики привредни значај ових уговора условљава појачану пажњу која, поред осталог, подразумева и накнаду штете.

Краћи рокови застарелости - За односе уговорних страна у привреди, карактеристично је да су рокови застарелости потраживања по правилу краћи него у грађанском праву.

Специјализовани судови – Интервенција државе се огледа кроз решавање евентуално насталих спорова из уговора у привреди. Надлежни су специјализовани судови и арбитраже.

Пренос права и ствари - И код уговора у привреди најчешће се врши на симболичан начин. Једна уговорна страна предаје другој уговорној страни одређене исправе (складишница и сл.) или робу, а друга уговорна страна преузима те исправе или ту робу.

3. ЗАКЉУЧИВАЊЕ УГОВОРА У ПРИВРЕДИ

Закључивање уговора у привреди обавља се у неколико фаза.

3.1. Преговори

Преговори представљају радње које претходе закључивању уговора у привреди. Они су врло чести, с обзиром да се њима постиже конкретна формулација састојака понуде за закључење уговора у привреди. Тиме се постиже већа сигурност да ће до закључења уговора доћи. Преговори не обавезују преговараче, за разлику од понуде која обавезује само понуђача и уговора који обавезује обе уговорне стране. Од њих може одустати у сваком тренутку и лице које је дало иницијативу за преговоре и лице које је прихватило такву иницијативу. Преговори не производе правне последице осим под одређеним условима када преговарач који је водио преговоре без намере да закључи уговор има обавезу да другом преговарачу надокнади штету насталу вођењем преговора. Преговоре треба разликовати од сродних правних института, као што је уговор о преговорима, код којих се

уговорне стране обавезују да ће приступити преговорима ради закључивања одређеног уговора. Што се тиче трошкова насталих вођењем преговора, важи правило да свака страна сноси своје трошкове, а заједничке деле на једнаке делове.

3.2. Понуда за закључење уговора

Понуда за закључење уговора представља изјаву воље једног лица којом позива другу страну да закључе уговор. То значи да до закључења уговора обично долази на иницијативу једне стране. Лице које позива на закључење уговора назива се понудилац, а лице коме је позив за закључење уговора послат назива се понуђени. Да би се једнострана изјава воље једног лица сматрала понудом, мора имати одређене карактеристике:

- понуда мора да садржи битне елементе будућег уговора;
- из садржине понуде мора недвосмислено да произилази намера за закључење уговора;
- понуда мора да долази лично од лица које жели да закључи уговор;
- понуда мора бити упућена одређеном лицу с којим се намерава закључити уговор;
- понуда мора да има одређено време до којег важи, односно свој рок трајања.

Прихват понуде је изјава воље понуђеног о прихватању понуде. Прихватањем понуде постигнута је сагласност, воља обеју страна за закључење уговора, па се уговор сматра закљученим. Да би изјава воље о прихватању понуде произвела правно дејство, потребно је да прихват понуде задовољи одређене критеријуме:

- прихват понуде мора у потпуности да одговара понуди;
- прихват понуде мора да садржи јасну и недвосмислену изјаву воље понуђеног за закључење уговора;
- прихват понуде мора доћи од лица коме је понуда упућена;
- прихват понуде мора да буде благовремен.

3.3. Време закључења уговора

Време закључења уговора је врло значајно. Одређивање времена закључења уговора зависи од чињенице да ли се уговор закључује између присутних или одсутних уговорних странака. Када је у питању закључивање уговора између

присутних странака, време закључења је онај тренутак када су уговорне стране постигле сагласност о битним елементима уговора. Када је реч о тренутку закључења уговора између одсутних странака, могу се разликовати три важне теорије:

- по теорији изјаве сматра се да је уговор закључен у тренутку када је понуђени послао изјаву о прихватању понуде понудиоцу;
- по теорији сазнања сматра се да је уговор закључен у тренутку када је понудилац сазнао за садржај примљене изјаве о прихватању понуде;
- по теорији пријема сматра се да је уговор закључен оног тренутка кад је понудилац примио изјаву понуђеног којом га овај обавештава да прихвата понуду за закључење уговора. У нашем праву прихваћена је теорија пријема.

3.4. Место закључења уговора

Место закључења уговора такође има велики правни значај. Према њему се одређује и место извршења уговора. Према месту закључења уговора одређује се право које ће се применити на уговорни однос странака. Ако се уговор закључује између присутних страна, сматра се да је закључен у оном месту у којем су се странке налазиле у тренутку када је постигнута сагласност воља. Ако се уговор закључује између одсутних лица, као место закључења уговора сматра се оно место где је понудилац имао своје пословно седиште у тренутку закључења уговора.

3.5. Облик закључења уговора

Уговоре у привреди карактерише њихова неформалност. У начелу, сви су уговори неформални. Међутим, за извесне уговоре у привреди неопходна је посебна форма која представља битан елемент таквог уговора (нпр. Купопродајни уговор непокретности мора бити закључен у писаној форми).

3.6. Посебни начини закључивања уговора

Због неопходности свакодневног закључивања уговора и омогућавања њиховог брзог закључивања, све више се користе савремена средства веза. Тако се уговори у привреди закључују преко телефона, путем телеграма, преко телепринтера и непосредно радио везом. Све присутније је закључивање уговора преко пуномоћника и уговора по приступу.

4. ОБЕЗБЕЂЕЊЕ УГОВОРА У ПРИВРЕДИ

У случају да једна од уговорних страна не испуни своју обавезу уговором утврђену, или је неуредно изврши, другој уговорној страни стоји на располагању тужба као опште средство за остварење и заштиту права. Тужбом се може тражити да суд наложи другој страни да своју обавезу из уговора испуни или да надокнади штету која је нанета услед неизвршења обавезе или неуредног извршења. Уговорне стране желе обезбеђење за правилно извршење уговора, чиме остварују циљ ради кога су уговор и закључиле. Средства којима се врши обезбеђење уговора представљају специјалне гаранције које уговорним странама стоје на располагању да их употребе. Најзначајнија средства за обезбеђење извршења уговора су: капара, јемство, уговорна казна, пенали, одустаница, залога, право придржаја, предујам, камата, одрицање од права на приговор...

4.1. Капара

Капара је одређена сума новца коју даје једна уговорна страна другој уговорној страни приликом закључења уговора и која служи као средство за обезбеђење извршења уговора. У исто време, капара представља доказ да је уговор закључен. Капару најчешће даје она уговорна страна која има већи интерес да се уговорна обавеза изврши, мада је може дати свака уговорна страна.

Позитивни прописи Републике Србије упућује на то да се сматра да је тренутак предаја капаре једне уговорне стране другој у ствари време закључења тог уговора.²⁶¹ Изузетак је само у случају када се уговором другачије одреди.

Капара се урачунава у цену, или враћа, након испињења уговора. Ако дође до неизвршења уговора кривицом уговорне стране која је примила капару, супротна страна може да тражи извршење уговора ако је могуће и накнаду штете због доцње или враћање двоструко веће капаре.

Ако пак дође до неизвршење уговора кривицом уговорне стране која је дала капару, на другој уговорној страни је да тражи извршење уговора ако је могуће и накнаду штете, а да при том капару урачуна у накнаду или је врати, или да задржи примљену капару.

4.2. Аванс

Аванс или предујам је износ новца или нека друга имовинска корист коју једна уговорна страна даје другој ради испуњења њене уговорне обавезе. Давање аванса

²⁶¹ Члан 79. ст. 1. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89 (УС), 57/89 и „Службени лист СРЈ” 31/93

има за циљ да олакша положај уговорне стране која има обавезу испуњења уговора и тиме јој омогућава вршење радње која је предмет уговора.

У случају враћања аванса важи правило да се исти не враћа у двоструком него у једноструком износу.

4.3. Јемство

Јемство је такво средство за обезбеђење испуњења уговорне обавезе где се треће лице, које није странка у уговору, обавезује да ће повериоцу испунити доспелу обавезу дужника, ако је дужник не испуни. Јемство настаје закључењем уговора о јемству између повериоца и трећег лица које се назива јемац. На основу уговора о јемству настаје обавеза јемца да изврши обавезу коју дужник није извршио и право повериоца да од јемца тражи извршење те обавезе.

4.4. Уговорна казна

Уговорна казна је уговором одређени износ новца или друга имовинска корист, коју је једна уговорна страна дужна да исплати, односно прибави другој уговорној страни за случај да своју обавезу не испуни или је испуни са задоцњењем. Уговорна казна је најчешће средство обезбеђења уговора у нашем праву код уговора у привреди. Она представља средство за учвршћивање уговорне дисциплине која је неопходна између субјеката пословног права као уговорних страна.

Обавеза плаћања уговорне казне постоји искључиво ако је иста уговорена уговором.

4.5. Пенали

Пенали су одређена сума новца или нека друга имовинска вредност коју је уговорна страна дужна да плати за случај да дође до неиспуњења или задоцњења у испуњењу уговорне обавезе, за шта је она одговорна. Наши позитивни прописи предвиђају императивним нормама постојање пенала, и они се не могу искључити вољом странака. За плаћање пенала је потребно постојање услова који је одговорност једне уговорне стране због неуредног извршења финансијских обавеза.

4.6. Одустаница

Одустаница је одређена сума новца или нека друга имовинска корист коју по уговору једна страна даје другој страни у случају да једностраном изјавом жели

да одустане од уговора пре његовог испуњења. Одустаница се одређује самим уговором и може се уговорити у корист једне или обеју страна.

Одустаница може бити у било каквој имовинској користи, али је по правилу то одређена сума новца. Одустаница се даје другој уговорној страни заједно са својом изјавом о одустајању. Уобичајено је да се уговором одређују рокови до којих се може одустати од уговора.

Постојање кривице уговорних страна није претпоставка за плаћање одустанице, већ је то својевољно једнострано одустајање од уговора једне уговорне стране.

4.7. Затезна камата

Неизвршење, као и неуредно извршење новчаних обавеза, повлачи плаћање затезних камата. Камата се плаћа у новцу у случају да дужник није на време извршио своју новчану обавезу. Затезну камату дужник плаћа увек кад је у доцњи с плаћањем, па и у случају кад је до доцње дошло без његове кривице.

4.8. Залога

Залога представља гаранцију за испуњење уговорне обавезе. Настаје у случају кад дужник или неко треће лице повериоцу преда одређену ствар на којој постоји право својине, како би поверилац из њене вредности могао да наплати своје потраживање у случају да то дужник не учини по његовој доспелости.

Предмет трговачке залоге јесу покретне ствари и хартије од вредности. Она може бити уговорна и законска. Предмет залоге треба да буде пренет у државини примаоца залогe. Залога се реализује продајом преко овлашћеног посредника и без посредовања суда. О томе залогопримац обавештава залогодавца.

Када говоримо о законској залози, онда се претпоставља да је одређена роба дужника већ у државини повериоца. Та законска залога позната је и као прећутна.

4.9. Право придржаја

Право придржаја или ретенција је право повериоца да задржи дужникове ствари које се код њега налазе, док му дужник не намири потраживање које је већ доспело. Право придржаја је сродно установи залогe.

Право придржаја је познато у нашој правној теорији и као право придржања, право задржања или право зарджавања.

Право придржаја првенствено служи као средство психичке принуде. Поверилац добија право да се намири из задржаног предмета уколико би тражбина настала из трговачких послова, да је иста доспела и да је дужникова ствар уз његову сагласност у државини повериоца.

4.10. Одрицање од права на приговор

Одрицање од права на приговор састоји се у томе што се једна уговорна страна унапред уговором обавезе да против друге уговорне стране неће користити приговор на који би иначе имала право, када јој та друга страна затражи испуњење обавеза.

5. ПРОМЕНЕ У УГОВОРИМА У ПРИВРЕДИ

Промене у уговорима у привреди су врло различите. Променити се могу и саме уговорне стране, поверилац и дужник, а често се у пракси дешавају и промене у самој садржини уговора. Промене у уговорима у привреди могуће су за све време трајања уговора, до тренутка неизвршења уговорних обавеза.

5.1. Промене уговорених страна

У току трајања уговора може доћи до промене повериоца који своје потраживање уступи неком трећем лицу. До промене дужника долази у случају када треће лице преузима обавезу дужника, чиме постаје странка у уговору уместо постојећег дужника. Променом повериоца код уговора у привреди потраживање из уговора прелази са досадашњег повериоца на новог. Ово уступање назива се цесија. Цесија настаје на различите начине, па се могу разликовати више врста цесија: законска, судска и уговорна. Промена дужника настаје уговором између дужника и трећег лица на основу кога то треће лице преузима на себе обавезу да изврши дужникове обавезе.

5.2. Промена садржине уговора

До промене садржине уговора долази увек ако се промени неки од елемената већ закљученог уговора. Може се мењати предмет уговора, место, време, начин испуњења уговорне обавезе, и др. Садржина уговора може се мењати споразумом уговорних страна или вољом једне уговорне стране.

5.3. Промена уговора због промењених околности

Да би једна уговорна страна могла тражити промену садржине уговора, или чак раскидање уговора због промењених околности, неопходно је да су испуњене одређене претпоставке:

- потребно је да су после закључења уговора настале нове околности, а које уговорна страна није могла избећи или савладати;
- када је испуњење обавеза једне уговорне стране постало отежано или се не може остварити сврха уговора услед таквих околности;
- да све околности морају наступити пре рока који је одређен за испуњење уговорне обавезе.

Наступање поменутих околности јесте предуслов за промену садржине уговора који се може извршити.

6. ИСПУЊЕЊЕ УГОВОРА У ПРИВРЕДИ

Уговори се закључују са циљем да буду извршени, односно да се њиховом реализацијом остваре интереси уговорних страна. У вези с извршењем уговора у привреди, потребно је разликовати одређене специфичности које се односе на субјекте испуњења, предмет испуњења, затим време, место и начин испуњења уговора.

6.1. Субјекти испуњења

Субјекти испуњења уговора у привреди су саме стране које су уговор закључиле. Према томе, дужник је дужан да своју обавезу изврши повериоцу. По правилу, то чини лично дужник, а не неко трећи. Такође, обавеза се извршава лично повериоцу, а не неком трећем лицу.

6.2. Предмет испуњења

Предметом испуњења уговора у привреди сматра се оно што чини његову обавезу. Према томе, поверилац може захтевати од дужника само оно што је уговором предвиђено као његова обавеза. Дужник своју обавезу мора испунити у целости. Поверилац није дужан да прими делимично испуњење обавезе.

6.3. Време испуњења

Време испуњења уговора је оно време у коме је дужник у обавези да изврши своју обавезу. Најчешће се време испуњења одређује самим уговором. Уговором се може једној уговорној страни предвидети право да она одреди време испуњења обавезе. У овом случају она је дужна да другу уговорну страну обавести које је време испуњења уговора одредила.

6.4. Место испуњења

Место испуњења уговора најчешће се утврђује уговором, а могуће је да га странке одреде накнадним споразумом. За неке уговоре у привреди, место испуњења обавезе је утврђено позитивним прописима.

7. ОДГОВОРНОСТ ЗА ПОВРЕДУ УГОВОРА У ПРИВРЕДИ

Уговорне стране су дужне да обавезе из уговора изврше онако како су уговором предвиђене и одговорне су за њихово извршење. Обавеза извршења уговора припада обема уговорним странама. Из овога проистиче одговорност и за једну и за другу уговорну страну за случај неиспуњења или неуредног испуњења одговарајућих обавеза из уговора у привреди. Оваква одговорност се назива уговорна одговорност. Да би уговорна одговорност наступила, потребно је да су наступиле такве претпоставке којима се врши повреда пуноправно закљученог уговора у привреди.

Уговорне стране могу уговором ублажити, поштрити или искључити уговорну одговорност за повреду уговора, али та њихова могућност је ограничена. Дозвољена је могућност да се уговором прошири одговорност и на одређене случајеве за које одговорност не би постојала по општим правилима. Одговорност се може проширити и одређивањем појма више силе, тако што ће се уговором предвидети само неки догађаји који ће се сматрати вишом силом. Уговорима у привреди одговорност се може искључити на тај начин што ће се одредити шта се сматра вишом силом.

Уговорна страна која је штету претрпела има право на њену надокнаду од друге уговорне стране. Према томе, ако дужник не испуни своју обавезу или задоцни са њеним испуњењем, поверилац има право да од њега захтева накнаду штете коју је због тога претрпео. Поверилац има право на накнаду обичне штете и измакле користи, које је дужник у време закључења уговора морао предвидети као могуће последице повреде уговора.

7.1. Доцња дужника

Дужник запада у доцњу ако своју уговором одређену обавезу није извршио на време. Дужникова доцња производи одређена правна дејства. С обзиром да је сврха уговора његово испуњење, дужник може своју обавезу испунити и после протеча рока за његово испуњење. Ово право дужника да уговоре извршава и пошто је дошао у доцњу, припада му све док га поверилац не обавести да одустаје од уговора због дужникове доцње. Ако је дужникова обавеза новчане природе, коју није извршио у одређеном року, дужник је у обавези да повериоцу плати затезну камату.

7.2. Доцња повериоца

И поверилац као и дужник може пасти у доцњу. Поверилачка доцња настаје када поверилац без основаног разлога одбије да прими испуњење дужникове обавезе или ако спречи, односно онемогући испуњење својим понашањем. У првом случају, поверилачка доцња настаје ако поверилац без основаног разлога одбије дужникову доспелу обавезу коју му овај нуди. У другом случају, поверилачка доцња настаје ако поверилац онемогућује правилно испуњење дужникове обавезе тиме што не предузима радње које би био дужан предузети да би дужник могао испунити своју обавезу. Поверилачка доцња производи одређена правна дејства која се најпре састоје у томе да од повериоца захтева накнаду штете која му је проузрокована овом доцњом, изузев у случајевима за које поверилац није крив, а који су проузроковали његову доцњу.

8. ПРЕСТАНАК УГОВОРА У ПРИВРЕДИ

Престанком уговора престаје уговорни однос између уговорних страна, односно престају права и обавезе настале уговором. Постоји више начина престанка уговора у привреди.

8.1. Престанак уговора испуњењем

Испуњењем уговора престају обавезе и права уговорних страна, чиме су оне оствариле циљ ради којег су уговор и закључиле. Сматра се да је уговор испуњен ако свака уговорна страна потпуно и уредно испуни своју уговорну обавезу.

8.2. Престанак уговора споразумом страна

Уговорне стране могу споразумно одустати од већ закљученог уговора. На основу споразума уговорних страна уговор може престати испуњењем уговорних обавеза или у току самог њиховог извршења.

8.3. Престанак уговора вољом једне стране

То ће бити случај ако је самим уговором предвиђено право једне стране да плаћањем одустанице одустане од закљученог уговора. О својој намери она је дужна да обавести другу уговорну страну.

8.4. Престанак уговора због немогућности испуњења

Немогућност испуњења уговорне обавезе увек наступа као последица одређених догађаја и подразумева немогућност да се постигне циљ ради кога се уговорна обавеза предузима.

8.5. Престанак уговора због пропасти предмета уговора

Сматра се да уговор у привреди престаје због пропасти предмета уговора, ако је за предмет уговора везано постојање одређене ствари.

8.6. Престанак уговора због поништења

Уговор у привреди може бити поништен од стране државног органа у случају да је закључен противно прописима и схватањима морала. Такав уговор се назива апсолутно ништавним и његово поништење из тих разлога може тражити свако лице.

8.7. Престанак уговора због застарелости

Под застарелостју се подразумева проток времена услед чега се губи захтев за правну заштиту. До престанка уговора у привреди по овом основу долази кад једна уговорна страна не захтева од друге да јој изврши уговорну обавезу за време које је позитивним прописима утврђено.

8.8. Престанак уговора престанком уговорене стране

У случају да је извршење уговорне обавезе везано за уговорну страну, па дође до престанка те уговорне стране, престаје и уговор. По овом основу уговор ће престати у случају стечаја и ликвидације једне уговорне стране.

8.9. Престанак уговора компензацијом

Компензација или пребијање међусобних потраживања представља основ за престанак уговора који се често употребљава у пракси. Њиме се гасе два узајамна потраживања истих субјеката. Да би се компензација могла извршити, потребно је да су испуњени одређени услови, тј. да су потраживања истородна, да су доспела и да се могу изразити у новцу.

8.10. Престанак уговора фузијом

Уговор престаје фузијом у случају да се у једном лицу стекну и поверилац и дужник. До спајања дужника и повериоца у једно лице најчешће долази услед статусних промена предузећа или других правних субјеката.

8.11. Престанак уговора депозитом

У случају да је поверилац доспео у доцњу или ако из других разлога дужник не може да изврши своју обавезу према повериоцу, он ће предмет своје обавезе депоновати код овлашћене организације. Тиме дужник уредно извршава своју уговорну обавезу и уговор престаје.

8.12. Престанак уговора отпустом дуга

Уговори у привреди могу престати и опроштајем, односно отпустом дуга. Да би настала таква правна последица неизоставно је да дође до договора између повериоца и дужника. У том случају поверилац даје изјаву да неће тражити испуњење уговорне обавезе, а дужник свој пристајак на поменуто.

9. ТУМАЧЕЊЕ УГОВОРА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

Потреба за тумачењем нарочито је неопходна у поступку испуњења уговора када наступе неспоразуми између уговорних страна у погледу правног значења појединих уговорних одредби. Тумачењем уговора одређује се његов прави смисао, односно оно што су странке стварно хтеле, шта је била њихова заједничка намера ради које су ступиле у одређени уговорни однос. У случају несагласности у погледу смисла уговорних одредби између уговорних страна, уговорне стране могу одредити и неко треће лице које ће дати тумачење уговора. Правилно је да се одредбе уговора примењују онако како гласе. Међутим, код тумачења уговора се не треба држати дословног значења употребљених израза, већ је потребно пронаћи заједничку намеру уговарача.

Ваља истаћи правило да се за одредбе уговора које треба тумачити примењује мишљење које је мање тешко за дужника. Код двострано теретних уговора води се рачуна да се тумачењем оствари правичан однос узајамних престација.

Код уговора из области робног промета посебно долази до изражаја начело савесности и поштења. Брзина склапања трговачких уговора услед њиховог великог броја доводи до ситуације да уговарачи не воде рачуна о употреби одговарајућих термина у уговору. Због тога се детаљно тумаче само када се утврди да су стране пажљиво поступале. Из поменутих разлога и Закон о облигационим односима третира случајеве типских уговора указујући да се нејасне одредбе тумаче у корист друге уговорне стране.

Глава XV

УГОВОРИ ПОСЛОВНОГ ПРАВА

1. УГОВОР О ПРОДАЈИ

1.1. Појам и битни састојци уговора о продаји

Уговор о продаји у привреди је такав уговор којим се једна страна - продавац, обавезује да ствар коју продаје испоручи другој уговорној страни - купцу, и да му пренесе право својине, а купац се обавезује да продавцу плати цену у новцу и преузме ствар.²⁶²

Предмет продаје могу бити и друга права, осим права својине. Субјекти трговинске продаје су трговци који обављају привредну делатност. Предмет трговинске продаје је роба, односно преносиво имовинско право.

Основне карактеристике уговора о продаји су:

- именован;
- двострано обавезан;
- теретан;
- комутативан;
- каузалан и
- неформан.

Битни елементи уговора о продаји су они његови састојци ради којих се уговор закључује и без којих нема уговора, а то су предмет уговора и цена која се плаћа за тај предмет.

262 Чан 454. Закона о облигационим односима, „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78., 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

1. Предмет уговора о продаји може да буде само нека роба, а не и неко чињење или нечињење, односно трпљење. По томе се уговор о продаји разликује од уговора о делу и других имовинских уговора чији је предмет неко чињење или нечињење, односно трпљење. Да би нека ствар била предмет уговора о продаји, законски је услов да је ствар у промету. Правило је да су све ствари у промету, осим ствари које су у општој употреби, као што су: путеви, улице, тргови, мостови, паркови, гробља. Ништав је уговор о продаји ствари који је ван промета. Неке ствари су у ограниченом промету и за њихову продају важе посебна правила. Такве ствари су: оружје, експлозив, опојне дроге, злато и други племенити метали, неки лекови. За њихову куповину потребна је дозвола надлежног државног органа.

Предмет продаје може да буде и нека будућа ствар, то јест ствар коју продавац нема у моменту закључења уговора, на пример, род пшенице у предстојећој жетви, улов рибе и слично.

Предмет продаје може да буде и туђа ствар, јер продавац од момента продаје ствари може да купи ту туђу ствар и преда је купцу.

Поред ствари, као материјалних делова природе, предмет продаје су и такозване бестелесне ствари, а то су права. Продавац неког права обавезан је да купцу прибави продато му право, а када извршење тога права захтева држање неке ствари, дужан је да му преда ту ствар.

Ствар као предмет купопродаје може да буде одређена или одредљива. Ствар може бити индивидуално одређена, на пример: нека уметничка слика, нека парцела земљишта и др., а може да буде одређена и по роду, то јест по врсти, мери и броју како се одређује, на пример: серијски производи, житарице и слично. Одредљива је ствар када су о њој дати само подаци на основу којих се она може утврдити, као ракија шљивовица јачине 48 степени.

2. Цена мора бити одређена или одредљива. Опште је правило да уговор о продаји нема правно дејство ако цена није одређена или одредљива. Одређена цена је она која је уговором одређена у фиксном износу. Цена је одређена и када је прописана од надлежног органа. Одредљива цена је када уговор садржи довољно података путем којих се иста одређује. На пример, када се уговором предвиди тржишна цена, цена неке друге привредне организације, цена према уобичајеној калкулацији, текућа цена и слично.

1.2. Својства уговора

Поред битних састојака, за уговор о продаји својствене су следеће карактеристике:

- Уговор о продаји је јединствен уговор, тј. уговор који садржи елементе само за њега карактеристичне, а не елементе који би били карактеристични и за неки други уговор, за разлику од мешовитог уговора који садржи елементе карактеристичне за две или више врста уговора (нпр. уговор о организовању путовања који садржи елементе уговора о превозу, уговора о делу, продаји, пуномоћству);
- Уговор о продаји је самостални уговор, тј. уговор који постоји и производи правно дејство независно од било ког другог уговора. Значи, он не припада групи споредних уговора;
- Уговор о продаји је каузални уговор, тј. из њега се види зашто су уговорне стране преузеле уговорне обавезе, видљив је циљ, односно разлог закључивања уговора: за продавца то је да дође до цене - новца, а за купца до купљене ствари;
- Уговор о продаји је комутативан уговор, тј. уговор код кога је у тренутку закључивања познато шта која од уговорних страна прима, а шта која од њих даје другој. Код неких купопродаја примање, односно давање по уговору може бити зависно од неких будућих неизвесних догађаја (нпр. када се продаје будућа жетва, предстојећи улов рибе и слично);
- Уговор о продаји је двострано обавезан уговор, тј. и продавац и купац имају један према другом обавезу из уговора, од којих је по једна основна. Продавчева да преда продату ствар, а купчева да плати цену за ту ствар. Према томе, и продавац и купац су истовремено и поверилац и дужник из истог уговора;
- Код уговора о продаји уговорне стране, по правилу, споразумно утврђују његову садржину, а у неким случајевима једна уговорна страна унапред одређује елементе и услове уговора преко опште и сталне понуде, а друга страна само такву понуду прихвата;
- Уговор о продаји се закључује, по правилу, без обзира на личност уговорача, а само изузетно лично својство уговорача може бити одлучно за закључење уговора о продаји;
- Уговор о продаји може бити са тренутним извршењем обавеза, какве су свакодневне купопродаје које се извршавају предајом ствари и исплатом цене истовремено. Он може да буде и уговор са трајним извршавањем обавеза (нпр. уговор о продаји са сукцесивним испорукама и плаћањем цене у ратама);
- Уговор о продаји може бити закључен у било којој форми: усменој, писменој, уобичајеним знаком и др., то јест није формалног карактера. За његов настанак довољна је сагласна изјава воља продавца и купца о битним састојцима уговора изражена у било којој форми. Међутим, када је предмет купопродајног уговора непокретна ствар, уговор мора да буде закључен у писаној форми и таква форма је услов за његову пуноважност;

1.3. Обавезе продавца

Основна обавеза продавца је да купцу преда продату ствар у време и у месту предвиђеном уговором, а ако време и место предаје ствари нису предвиђени уговором, онда у време и у месту који су одређени законом. Предаја ствари састоји се од уручења ствари или од предаје исправе на основу које се ствар преузима.

1. Испорука робе састоји се у преношењу ствари у државину купца, тако да је купац у могућности да ствар употребљава и да је користи. Преношење се обавља физичком предајом ствари непосредно купцу или лицу овлашћеном од њега. Ако је према уговору потребно да се обави превоз продате ствари, а њиме није одређено место испуњења обавезе, предаја се обавља уручењем ствари превозиоцу или лицу које организује превоз. Ствар се може предати и симболично и фиктивно. Симболична предаја је, на пример, када се предају кључеви продатог стана или од продатог аутомобила, а фиктивна предаја је када је купац већ држалац продате ствари по основу закона службености или по некон другом основу.

У робном промету предаја ствари назива се испоруком, али испорука, поред предаје ствари, обухвата још и неке друге радње, нарочито када се роба шаље из једног места у друго, као што су обавештење купца о предстојећој испоруци, обезбеђење превозног средства, утовар у превозно средство...

2. Предаја исправе којом се ствар може преузети, такође се сматра предајом ствари. Такве исправе су: складишница - исправа о роби ускладиштеној у јавном или царинском складишту, консоман - исправа о роби која се налази у поморском превозу и преносиви товарни лист - исправа о роби која се налази у осталим врстама превоза. На основу тих исправа могу се преузети ствари - роба на које се те исправе односе. То је такозвана документарна испорука која се посебно практикује у међународној трговини.
3. Предмет предаје је ствар у исправном стању са њеним припатцима, ако није што другачије уговорено и што друго не произилази из саме природе посла. Под припатком се подразумева део ствари који се без оштећења може одвајати од главне ствари или нека самостална ствар која је функционално везана за неку другу главну ствар. Предмет предаје су и плодови продате ствари, род шљива на продатој парцели, закупнина и слично. Плодови припадају купцу од дана када је продавац био дужан да ствар преда, ако странке нису другачије уговориле.

Продавац је у обавези да гарантује купцу да је роба без материјалних и правних недостатака. У материјалном смислу роба мора имати одређена физичка својства што представља њен квалитет који може бити уговорен или уобичајен. Ако се деси да је испоручена роба слабијег квалитета од уговореног или уобичајеног, сматра се да она има мане, тј. материјалне

недостатке. Такве случајеве посебно третира Закон о облигационим односима. Утврђивање момента постојања квалитативних недостатака робе представља основ за утврђивање одговорности продавца. Други услов за продавчеву одговорност је његово сакривање мана робе од купца у тренутку закључења уговора. Уговорачи могу уговором искључити одговорност продавца напомињући у уговору клаузулу да је предмет купопродаје роба у стању «таква – каква».

Продавац је у обавези да купцу да гаранције за непостојање правних недостатака предмета продаје што подразумева да купац неће бити правно узнемираван (нпр. да буде заштићен од захтева трећих лица чиме би купчево право било угрожено). То је тзв. заштита од евикције.

4. Време предаје ствари продавац и купац слободно одређују уговором. Када датум предаје продате ствари није одређен уговором, продавац је дужан да га преда у разумном року после закључења уговора, с обзиром на природу ствари која се продаје и на остале околности. Законом није одређено који се рок подразумева под «разумним роком», па је пракси остављено да га она одреди у сваком конкретном случају, а она га одређује према природи ствари која се предаје и понашању доброг привредника, односно доброг домаћина.

Када је уговором предвиђен «оквирни рок» предаје ствари, а није одређено која страна има право да одреди датум предаје, то право припада продавцу, осим када из околности случаја произилази да то право припада купцу. За робни промет у оваквом случају важи правило Општих узанси за промет робом да «када овлашћена страна није одредила дан испоруке, као дан испоруке сматра се последњи дан рока предвиђеног уговором за извршење испоруке.»

Време предаје ствари је од великог правног значаја, а нарочито због тога:

- што је за то време везан и прелазак ризика за случајну пропаст или оштећење продате ствари,
 - што неизвршење обавезе о року повлачи за собом доцњу, чија је последица, поред осталог и обавеза за накнаду штете проузроковане доцњом, и
 - што је њиме одређено до када плодови продате ствари припадају продавцу, а од када купцу.
5. Место предаје ствари продавац и купац, такође, слободно одређују уговором, а ако то не учине, онда важе оба законска правила. Ако је уговор закључио продавац ради обављања своје делатности, место предаје је седиште продавца, а када уговор закључују остали продавци, место предаје је место пребивалишта продавца, а ако га нема, онда је место предаје боравиште у часу закључења уговора. Али, ако је у часу закључења уговора

уговорачима било познато где се продата ствар налази, односно где треба да буде израђена, предаја се обавља у том месту. У случају када је према уговору потребно да се обави превоз ствари, а уговором није одређено место предаје ствари, предаја се обавља уручењем ствари превозиоцу или лицу које организује отпему - превоз. Место предаје је, такође, од правног значаја, посебно у међународној продаји, јер се према њему одређује који ће закон бити примењен у случају спора.

1.4. Обавезе купца

Основне купчеве обавезе су да плати цену за купљену ствар и да преузме купљену ствар:

1. Плаћање цене регулисано је диспозитивним законским одредбама, тј. одредбама које продавац и купац могу заменити другим одредбама које сами створе уговором, а изузетно и неким принудним одредбама које продавац и купац не могу мењати, као што је одредба о обавезном плаћању преко надлежне банке. Код плаћања су три правно значајна питања: време, место и начин плаћања.

Време плаћања цене одређује се према времену предаје продате ствари, а оно може бити:

- плаћање пре предаје ствари;
- плаћање истовремено са предајом ствари;
- плаћање после испоруке.

Плаћање истовремено са предајом ствари је опште правило плаћања када странке нису уговориле друго време плаћања.

Три основна модалитета овог плаћања су:

- плаћање уз ефективну испоруку,
- плаћање уз документарну испоруку, и
- плаћање путем акредитива.

Плаћање после предаје ствари је продаја на кредит, што се у трговини често практикује за извесне робе, на пример, бела техника, намештај и друго. При томе се, по правилу, један део цене готовински плаћа, а плаћање остатка обезбеђује меницом, гаранцијом банке, и сл. На износ кредита плаћа се камата од дана предаје ствари.

Место плаћања, ако цена није исплаћена када је ствар предата, је седиште продавца, односно пребивалиште продавца. То је опште правило о месту

плаћања, али продавац и купац могу да одреде да место плаћања буде и неко друго место. Између привредних организација и других правних лица место плаћања је седиште где купац има свој рачун са кога се цена плаћа преносом са рачуна купца на рачун продавца.

Начин плаћања продавац и купац одређују уговором, а ако то не учине, опште је правило да се плаћање обави одједанпут и то у целини. У случају узастопних испорука купац је дужан да исплати цену за сваку испоруку у часу њеног преузимања, изузев ако је другачије уговорено или другачије произилази из природе посла.

У унутрашњем промету плаћање се обавља у домаћој валути, и то између правних лица, по правилу, путем банке, преносом са рачуна купца на рачун продавца.

У спољнотрговинском промету плаћање је у девизама, а обавља се путем банака и то, по правилу, отварањем документарног акредитива.

2. Преузимање ствари је законска обавеза купца. Састоји се у предузимању потребних радњи и да би предаја ствари била могућа и у одношењу ствари. У привредном промету то се назива пријем испоруке. Купац је дужан да предузме потребне радње које продавцу омогућавају да обави предају продате ствари, као што су: да пошаље продавцу амбалажу, да пошаље камион за превоз купљене робе, да одреди брод у који ће продавац укрцати робу, да да потребне диспозиције и спецификације и да учини све друго што је обавезан према уговору и Општим узансама за промет робом. Део обавезе преузимања ствари је и одношење ствари. То је завршна радња купца у испуњењу обавезе преузимања ствари. Њоме купац долази у државину купљене ствари, односно извршава своју обавезу преузимања ствари.

1.5. Посебне врсте уговора о купопродаји

1.5.1. Уговор о купопродаји на пробу

Уговором о купопродаји на пробу регулише се право купца да робу која је предмет купопродаје испроба.²⁶³ Купац је у обавези да се у уговореном року изјасни да ли остаје при уговору. Ако то купац не учини у року, а робу не врати пре истека рока сматра се да је прихватио куповину. У случају враћања није у обавези да исто образложи продавцу.

²⁶³ Члан 534. Закона о облигационим односима, „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

1.5.2. Уговор о купопродаји са спецификацијом

Код купопродајног уговора са спецификацијом основну специфичност чини спецификација робе која је његов саставни део.²⁶⁴ Спецификацијом се одређују врста и количина робе. Ову врсту уговора обично закључују привредни субјекти који су у сталном пословном контакту.

1.5.3. Уговор о купопродаји по узорку

Код уговора о купопродаји по узорку квалитет робе која је предмет уговора се одређује по узорку кога су уговорне стране прихватиле као мерило у циљу утврђивања својства робе.²⁶⁵ Из тога произилази да купац није дужан да прими робу која не одговара узорку. У циљу избегавања спорова узорак се обично депонује код купца и продавца или код неког трећег трговачког представника. Узорак се запечати по претходном прегледу купца. Опште узансе прописују да испоручена роба мора у свему да одговара узорку.

1.5.4. Уговор о купопродаји са испорукама

Уговор о купопродаји са испорукама се извршава сукцесивно. Предмет уговора су генеричне ствари и уговор траје дуже време.

2. УГОВОР О ПРОДАЈНОМ НАЛОГУ

2.1. Појам и разграничење

Уговор о продајном налогу је облик вољног заступања (пуномоћства).²⁶⁶

Овим уговором налогопримац се обавезује да одређену покретну ствар коју му је предао налогодавац прода за одређену цену у одређеном року или је у том року врати налогодавцу.

Продајни налог се не може опозвати.²⁶⁷

264 Члан 539. Закона о облигационим односима, „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

265 Члан 538. Закона о облигационим односима, „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78., 39/85. и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

266 Бабић, И., Уговори грађанског права – посебни део облигационог права, Правни факултет Универзитета Унион у Београду и ЈП „Службени гласник“, Београд, 2006, стр. 66.

267 Члан 554. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

У нашој правној литератури продајни налог се сматра посебним видом уговора о продаји.²⁶⁸ Међутим, Закон о облигационим односима није уврстио продајни налог у случајеве продаје с нарочитим погодбама. Ово је именовани уговор, регулисан посебном главом IX у Закону о облигационим односима.²⁶⁹

У продајном налогу првобитно настаје однос заступања, а само изузетно, ако налогопримац не прода ствар и не преда цену налогодавцу, односно ако ствар не врати у одређеном року, уговор о продаји.

Овај уговор је близак уговору о комисиону и основном уговору о пуномоћству, али се од њих и разликује. Уговором о комисиону комисионар се обавезује да за накнаду нпр. обави посао продаје, а ако не прода ствар трећем лицу дужан је да врати комитенту ствар. Уговором о продајном налогу налогопримац се обавезује да одређену ствар прода без накнаде (провизије), а ако је не прода и преда цену налогопримцу до одређеног рока, односно ако је не врати, сматра се да је ствар купио.²⁷⁰

За разлику од уговора о пуномоћству које се може сузити и опозвати²⁷¹ уговор о продајном налогу се не може опозвати. Поред тога, пуномоћник се не сматра купцем ствари ако је није продао у одређеном року као код продајног налога.²⁷²

2.2. Ризик за пропаст и оштећење ствари

Ствар педата налогопримцу остаје налогодавчева и он сноси ризик њене случајне пропасти или оштећења, али не може располагати њом док му не буде враћена.²⁷³

Предајом ствари налогопримац не постаје власник ствари јер је он добио ствар да је прода за рачун налогодавца. Ако ствар пропадне код њега дејством више силе, ризик те пропасти погађа налогодавца као власника. Произилази да

268 Види Благојевић, Б. и др.: Коментар Закона о облигационим односима, том први, Савремена администрација, Београд, 1980. стр. 1073; Лоза Б., Облигационо право II, посебни део, Српско Сарајево, 2000, стр. 61; Перовић С., Облигационо право, књига прва, НИУ „Службени лист СФРЈ“, Београд, 1981., стр. 592; Мијачић, М., Облигациони уговори, Савремена администрација, Београд, 1990., стр. 55

269 Чл. 554 до 556 Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ“, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ“, бр. 31/93

270 Бабић, И. Уговори грађанског права – посебни део облигационог права, Правни факултет Универзитета Унион у Београду и ЈП „Службени гласник“, Београд, 2006, оп.цит. стр. 66.

271 Види члан 92. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ“, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ“, бр. 31/93

272 Види Бабић, И. Лексикон облигационог права, Службени гласник, Београд, 2008. стр. 308

273 Члан 555. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ“, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ“, бр. 31/93 Тако и судска пракса: „Код продајног налога, својину на ствари предатој налогопримцу задржава налогодавац и он сноси ризик њене пропасти и оштећења, али њоме не може располагати док му иста не буде враћена.“ Из решења Вишег трговинског суда, Пж. 5866/2006(2) од 26.03.2007. године, Судска пракса трговинских судова, Билтен број 1/2008

се ради о односу као из пуномоћства. Међутим, постоје знатне разлике између пуномоћства и продајног налога:

- а) властодавац може у свако доба да опозове пуномоћство, док налогодавац код продајног налога то не може да учини, пошто продајни налог није само уговор у корист налогодавца;
- б) ако пуномоћник не успе да прода ствар, он је обавезан да је врати властодавцу; код продајног налога налогопримац може да задржи ствар и да постане њеним сопствеником уз плаћање купопродајне цене.²⁷⁴

2.3. Кад се сматра да је налогопримац купио ствар

После истека рока за продају ствари могу настати три ситуације:

- а) налогопримац је ствар продао;
- б) он је ствар вратио налогодавцу до одређеног рока и
- ц) он је није продао ни вратио.

Ако је налогопримац ствар продао онда се његов однос са налогодавцем регулише путем правила о пуномоћству: налогопримац је обавезан да налогодавцу преда реализовану купопродајну цену и др.

Ако налогопримац ствар врати до рока налогодавцу, уговор престаје да постоји између уговорних страна.

Уколико налогопримац не прода ствар и не преда одређену цену налогодавцу до одређеног рока нити је врати у том року, сматра се да је он купио ствар, односно да је закључен уговор о продаји у коме је налогопримац купац. Повериоци налогопримца не могу запленили ствар док он не исплати цену налогодавцу.²⁷⁵ Да ли ће налогопримац ствар вратити налогодавцу до одређеног рока је будућа и неизвесна околност (услов). Ако налогопримац ствар прода и преда цену налогодавцу продајни налог се испуњава, а на остале односе примењују се правила уговора о пуномоћству (нпр. о полагању рачуна, плаћању накнаде, сношењу трошкова и др). Али, ако налогопримац не прода ствар и не преда одређену цену налогодавцу до одређеног рока нити је врати до тог рока (остварење одложеног услова) настаје законска новација. У овом случају постојећа обавеза (продајни налог) се замењује новом (има различит правни основ) – уговором о продаји, тако да налогопримац постаје купац, а налогодавац продавац.

У старијој правој литератури продајни налог је означавао као продаја по продајном налогу или торбарење.²⁷⁶

274 Види Милошевић, Љ., Облигационо право, стр. 328

275 Члан 556. Закон о облигационим односима “Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

276 Види Марковић, Л., Облигационо право, „Службени лист СРЈ“, Београд, 1997., стр. 498. и 499.

3. УГОВОР О ТРГОВИНСКОМ ЗАСТУПАЊУ

3.1. Појам и битни елементи уговора о трговинском заступању

Трговинско заступништво, тј. агентура је заступање у туђе име и за туђи рачун од стране агента, односно трговинског заступника у циљу стицања добити, интереса и права властодавца. У савременим условима посао агентуре се не састоји само у закључењу уговора робног промета у туђе име и за туђи рачун, него и у обављању низа других правних и фактичких радњи у туђе име и за туђи рачун, поступајући на такав начин који представља стручну заштиту интереса властодавца.

Привредни значај посла агентуре (заступништва) огледа се у томе да се економичније и рационалније могу заштити интереси једног привредног субјекта путем агентуре него да се та делатност обавља у оквиру привредног субјекта чије је интересе потребно штитити.²⁷⁷

Термини трговинско заступање и агентура су синоними и могу се истовремено употребљавати ради означавања истог уговора робног промета.

Трговинско заступање је слично посредништву али се од њега и разликује. Наиме, посредник је непристрасан привредни субјект који омогућује својим комитентима закључење уговора о робном промету. Посредник не закључује уговоре за своје комитенте у име и за рачун комитента за разлику од заступника тј. агента који водећи рачуна о интересима свог комитента (налогодавца) и штитећи те интересе на стручан и професионалан начин закључује уговоре робног промета и обавља друге правне радње у име и за рачун свог комитента. Заступник није непристрасан привредни субјект јер послује у туђе име и за туђи рачун, он мора бити пристрасан приликом заштите интереса свог комитента. Друга значајна разлика између посредника и агента је у трајању односа између ових привредника и њихових комитената. Однос између посредника и комитента је по правилу повремен и краткотрајан док је однос између агента и комитента знатно трајнији а често се ти односи закључују и на неодређено време. Код дужих пословних односа код посла заступништва тј. агентуре остварује се могућност ширих овлашћења а на тај начин се властодавац растерећује обављања оних послова за које је у савременим условима, због све сложенијих односа, мање стручан од заступника тј. агента.

Основна разлика између уговора о трговинском заступању и уговора о комисиону је у томе да агент у нашем праву увек иступа у туђе име и за туђи рачун, док комисионар иступа у своје име, а за туђи рачун. Због тога у правној теорији постоји схватање да комисионар иступа као индиректни заступник, или по другом схватању као непотпуни заступник, пошто послује у своје име а не у име

²⁷⁷ Види више у Царић С., Уговор о трговинском заступању (агентури) у нашем праву, Право, теорија и пракса, број 1/1998, стр. 4.

налогодавца, тј. комитента. Комисионар, иако послује у своје име, ипак је посебна врста заступника по тим схватањима јер послује за туђи рачун, а има и уговорну обавезу да касније цесијом пренесе права из односа према трећим лицима на комитента.²⁷⁸

Уговором о трговинском заступању регулише се заступање од стране специјализованих привредних субјеката који обављају делатност ради стицања добити а не и заступника који не обављају привредну делатност. Тако се ова правила не примењују на трговачке путнике, прокуристе, пуномоћнике по запослењу итд.

У правној теорији постоји више врста заступника (агената).

Заступници се могу поделити према чињеници да ли заступају домаће или иностране привредне субјекте. Ова подела је значајна због тога што заступници иностраних привредних субјеката обављају спољнотрговинску делатност и подлежу посебном спољнотрговинском режиму.

По другом критеријуму заступнике треба разликовати према томе да ли се њихова привредна активност појављује у робном промету или у промету новцем и хартијама од вредности.

По трећем критеријуму заступници се деле по територији на којој заступник обавља своју делатност. По овом критеријуму разликују се локални и месни заступници, обласни и регионални и генерални заступници. Генерални заступник обично обавља посао заступања за налогодавца на територији једне земље у циљу пласмана његових производа. Све чешће се појављују генерални заступници за неколико земаља, па чак и за поједине континенте.

По четвртом критеријуму заступници се деле на основу тога да ли делатност обављају из једног места или путујући од места до места. Путујући заступници се разликују од трговачких путника јер су путујући заступници специјализовани субјекти, док су трговачки путници лица која се налазе у радном односу са привредним субјектом који на овај начин заступају.²⁷⁹

По петом критеријуму заступници се деле по обиму овлашћења и разликују се специјални или посебни заступници и општи или генерални заступници. Специјални заступници добијају специјалне задатке у погледу заступања налогодавца и ти задаци се углавном односе на тачно одређене правне послове. Општи

278 Царић, С., оп. цит. стр. 5. Тако и судска пракса: „За разлику од комисионог уговора који је неформалне природе, уговор о трговинском заступању мора бити сачињен у писменој форми према члану 791. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93. У пословима са трећим лицем комисионар иступа као самосталан трговац, тако да треће лице по правилу уопште не мора да зна за чији рачун комисионар иступа. Насупрот томе, заступник је дужан да обавести треће лице с којим склапа уговор да иступа у име заступаног (налогодавца).“ Из одлуке Врховног суда Србије, Прев. 55/97 од 02.04.1997. године, www.sudskapraksa.com.

279 Види „Овлашћење трговинског путника“ у Бабић, И., Лексикон облигационог права, треће измењено и допуњено издање, „Службени гласник РС“, Београд, 2008, стр. 254

или генерални заступници добијају генерално овлашћење у погледу заступања налогодавца у вези са свим правним пословима којима се бави налогодавац. Генерални заступник је често искључиви заступник, али то не мора увек бити случај.

По шестом критеријуму заступници се деле на основу степена одговорности за трећа лица према налогодавцу. Обично заступник одговара за делатност трећег лица са којим је закључио уговор у име и за рачун налогодавца само онда ако треће лице није стручно и савесно изабрао (*culpa in eligendo*). Друга врста је тзв. *del credere* агент који преузима према свом налогодавцу обавезу да ће треће лице уредно извршити посао који је са њим закључио агент у име и за рачун налогодавца. Ова гаранција мора бити изричито уговорена, јер ако није у уговору предвиђена сматра се да не постоји.

По седмом критеријуму заступници се деле према привредним областима у којима се појављују. Тако постоје заступници у спољнотрговинском промету, у транспортној делатности, осигурању, туризму, тржишту хартија од вредности итд.

У нашем праву појам уговора о трговинском заступању предвиђен је Законом о облигационим односима.²⁸⁰ Уговором о трговинском заступању обавезује се заступник да се стално стара да трећа лица закључују уговоре са његовим налогодавцем, и да у том смислу посредује између њих и налогодавца, као и да по добијеном овлашћењу закључује уговоре са трећим лицима у име и за рачун налогодавца, а овај се обавезује да му за сваки закључени уговор исплати одређену накнаду (провизију).

Овај уговор је формалан – мора бити закључен у писменој форми.²⁸¹ Писмено овлашћење заступника представља истовремено његову легитимацију у погледу његовог статуса и његових овлашћења према трећим лицима. И практични разлози захтевају да се овај уговор закључује у писменој форми и због чињенице да у пословној пракси често велике заступничке (агенцијске) организације обављају своју делатност на основу општих услова пословања чија се примена мора изричито уговорити, а то се најчешће остварује помоћу унапред припремљених посебних формулара на којима се закључује уговор о трговинском заступању. Добијени налог за заступање заступник мора одмах одбити ако не жели да прихвати, јер ако тако не поступи биће одговоран за штету коју је претрпео налогодавац, у складу са општим начелима о уговору о налогу јер се општа правила уговора о налогу примењују и на уговор о трговинском заступању, пошто је уговор о трговинском заступању један од појавних облика уговора о налогу. Правила о уговору о налогу се примењују и на уговор о трговинском заступању као општа правила у случају непостојања посебних правила за уговор о трговинском заступању.

280 Члан 790 Закона о облигационим односима "Службени лист СФРЈ", бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

281 „Уговор о трговинском заступању пуноважан је само ако је дат у писменом облику, која форма је обавезна и када је реч о раскиду уговора.“ Из пресуде Вишег трговинског суда, Пж. 1128/2006 од 18.12.2006. године, Paragraflex

Код уговора о заступању разликују се два односа, први је однос између налогодавца и заступника а други је однос између заступника и трећих лица. Први однос се регулише уговором о трговинском заступању а други однос је пуномоћничке природе и он се заснива извршењем налога за заступање од стране заступника. Овај други однос се регулише уговором у коме је заступник дужан да нагласи да иступа у том својству, тј. у туђе име и за туђи рачун. Ако заступник јасно не нагласи да уговор са трећим закључује у својству заступника он је лично одговоран за закључени посао. Ипак, уколико је треће лице знало или је било дужно да зна да је заступник закључио тај посао у својству заступника, јер иначе је трећем лицу познато да заступник закључује такве послове у својству заступника, заступник неће лично одговорати за тако закључени уговор.

У погледу форме уговора између заступника и трећег лица она зависи од природе уговора који се закључује. Ако се ради о неформалном уговору онда се он може закључити усмено а ако је за такву врсту уговора прописана посебна форма онда се такав уговор мора закључити у захтеваној форми.

Послове трговинског заступања у нашем праву могу обављати сви привредни субјекти који то могу регистровати као делатност (привредна друштва, предузетници).

3.2. Обавезе заступника

Основна обавеза заступника је да се стара о интересима налогодавца и у свим пословима које предузима дужан је поступати са пажњом доброг привредника.²⁸²

Како привредни субјект који обавља услуге трговинског заступања ову услугу врши као привредну делатност у циљу стицања добити, и то трајно и стручно, дужан је да поступа по принципима професионалне пооштрене одговорности, а основ ове пооштрене одговорности је пажња доброг привредника. Као уредан привредник заступник може ангажовати другог агента тзв. подагента само онда када то није у супротности са околностима конкретног правног посла. Заступник је дужан да поступа као добар привредник приликом извршења сваке уговорне обавезе.

Обавеза заступника је да се придржава упутстава које му је дао налогодавац. Заступник мора поступити по налозима свог налогодавца јер то произилази из саме природе овог уговора. Он не сме прекорачити добијена овлашћења јер прекорачење овлашћења, по правилу, ствара обавезе за заступника односно агента, а не за налогодавца. Тумачење овлашћења заступника се остварује помоћу пословних обичаја и правила струке. У нашем позитивном праву, под утицајем швајцарског права, прихваћено је схватање да трговински заступник

282 Члан 797. став 1. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

мора бити изричито овлашћен и то посебним или генералним овлашћењем да закључује уговоре у име и за рачун свог налогодавца.²⁸³ Заступник, такође, мора бити посебно овлашћен у погледу захтевања и примања испуњења потраживања налогодавца.²⁸⁴ Претпоставља се да је заступник овлашћен да у циљу очувања права свог налогодавца чини потребне изјаве његовом сауговорачу. У циљу заштите интереса налогодавца заступник може захтевати предузимање потребних мера обезбеђења. Претпоставља се, такође, да је заступник овлашћен за пријем изјаве у погледу недостатака предмета уговора, као и друге изјаве у вези са тим уговором, у циљу очувања или вршења права из уговора.²⁸⁵

Обим овлашћења заступника зависи од пословних обичаја и врсте уговора о трговинском заступању пошто за разне врсте уговора као и делатности постоје различита правила струке. Како заступник иступа у име и за рачун налогодавца он не сме поступати непристрасно јер је дужан да штити интересе налогодавца пажњом доброг привредника.

По пословним обичајима треће лице са којим је заступник уговор неовлашћено закључио има право да захтева од неовлашћено заступаног да се у примереном року изјасни да ли уговор одобрава. Ако се неовлашћено заступани у том року не изјасни нити одобри уговор, друга уговорна страна може од заступника без овлашћења да захтева накнаду штете ако у тренутку закључења уговора није знала нити је морала знати да то лице није овлашћено да закључи тај уговор. Уговор који је закључен на основу пуномоћја чија је важност престала на основу самог садржаја пуномоћја, сматра се да је закључен са неовлашћеним лицем.²⁸⁶

Обавеза заступника је да обавештава налогодавца о свим значајним чињеницама и околностима приликом извршења налога за трговинско заступање. Заступник је дужан давати налогодавцу сва потребна обавештења о тржишној ситуацији, нарочито она која су од значаја за сваки поједини посао.²⁸⁷ У домаћој и страној правној теорији постоји јединствено схватање да је заступник дужан, без посебног захтева налогодавца, да га обавести о свим закљученим пословима у његово име и за његов рачун. Уколико измењене околности захтевају измену налога за заступање о томе заступник мора обавестити налогодавца и од њега захтевати додатне инструкције. Када се ради о инструкцијама императивног карактера заступник није овлашћен да сам цени оправданост одступања од примљеног упутства. Такође, заступник мора обавестити налогодавца о примљеним приговорима које је треће лице учинило заступнику у вези са закљу-

283 Члан 792. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93 Види Царић, С., оп.цит. стр. 11

284 Члан 793. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

285 Чланови 794, 795. и 796. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

286 Царић, С., Уговор о трговинском заступању (агентури) у нашем праву, Право – теорија и пракса број 1/1998.оп.цит. стр.12.

287 Члан 797. став 3. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

ченим уговором са тим лицем и у вези са извршењем тог уговора, јер се сматра да су све изјаве дате заступнику дате истовремено и његовом налогодавцу. Уколико налогодавца заступају два заступника довољно је да таква изјава буде дата једном заступнику, па да се сматра да је учињена налогодавцу.

Обавеза трговинског заступника је да стручно штити интересе налогодавца. О свим значајним променама на тржишту заступник мора да обавести налогодавца. Приликом избора пословног партнера заступник мора да стручном пажњом провери пословни углед и кредитну способност (бонитет) трећег лица, да истакне све приговоре и рекламације благовремено ако је потребно да се на такав начин заштите интереси налогодавца. У циљу омогућавања заступнику да стручно и савесно изврши своје уговорне обавезе налогодавац има обавезу сарадње којој је циљ да омогући заступнику да што боље и стручније изврши своје обавезе.²⁸⁸ У ситуацијама када је заступнику потребан одређени материјал или одређена документација, налогодавац је дужан да му то стави на располагање.

Налогодавац је дужан да без одлагања обавести заступника о потреби да се обим послова закључених његовим посредовањем сведе на мању меру него што је заступник могао основано очекивати, како би овај благовремено смањио своју предузимљивост у одговарајућој мери, иначе му одговара за претрпљену штету.²⁸⁹

Трговински заступник не сме да ради за другога који је у конкурентским односима са налогодавцем без пристанка налогодавца. Иступајући у име и за рачун налогодавца заступник мора стално да води рачуна о интересима налогодавца. Ови интереси налогодавца могу бити повређени уколико би заступник истовремено заступао и налогодавчевог конкурента.

Заступник је у обавези да чува пословне тајне свог налогодавца за које је дознао у вези са повереним послом. Ова обавеза постоји и после престанка уговора о трговинском заступању.²⁹⁰

Заступник је дужан да уредно води пословне књиге. Извршавајући своје обавезе из уговора о трговинском заступању, заступник, по правилу, закључује већи број уговора и предузима низ правних радњи. Ове правне радње заступник констатује у свом дневнику који има сличан значај као посреднички дневник. У том дневнику морају хронолошким редом бити констатовани сви елементи закључених уговора. Заступнички дневник (који се у теорији још назива књига уговора) мора бити званично оверен и мора се водити по начелима истинитости, уредности и ажурности.

Заступник је дужан да сачини закључницу о закљученом уговору. За сваки закључени уговор у име налогодавца заступник има обавезу да састави закључницу

288 Чланови 802. и 80. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

289 Члан 804. став 2. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

290 Види члан 799. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

у три примерка и да их потпише у име налогодавца са назнаком да их потписује као заступник. Након потписивања закључница од стране друге уговорне стране иста задржава један примерак, заступник задржава један примерак и један примерак шаље налогодавцу. Издавање закључнице не утиче на пуноважност уговора али заступниково пропуштање да изврши ову обавезу ствара његову одговорност да накнади штету која је проузрокована овим пропустом. Закључница не представља уговор већ је доказ о већ закљученом уговору. Уколико друга уговорна страна одбије да потпише закључницу коју је саставио заступник, он је дужан да без одлагања обавести налогодавца о томе и о разлозима због којих је друга уговорна страна одбила да потпише закључницу ако су му ти разлози познати. Одбијање потписивања закључнице не утиче на пуноважност већ закљученог уговора.

Заступник има обавезу да налогодавцу положи рачун о свом пословању приликом извршавања налога налогодавца. Заступник је дужан да на налогодавца пренесе све што је примио у вези са извршавањем налога о заступању, пошто послује у име и за рачун налогодавца. По престанку уговора о трговинском заступању, заступник је дужан вратити налогодавцу све ствари које му је овај предао на употребу за време трајања уговора.²⁹¹

3.3. Обавезе налогодавца

Обавеза налогодавца је да заступнику исплати накнаду (провизију). Налогодавац је дужан исплатити заступнику накнаду за уговоре закључене његовим посредовањем, као и за уговоре које је сам заступник закључио, ако је за то био овлашћен. Заступник има право на накнаду и за уговоре које је налогодавац закључио непосредно са клијентима које је заступник нашао. Како заступник обавља послове заступања као привредну делатност он има право на награду и онда ако награда није у уговору предвиђена. Ово је опште схватање прихваћено и у теорији и у судској пракси.

Стицање права на провизију може бити предвиђено уговором о трговинском заступању. Уколико то уговором није предвиђено право на накнаду стиче заступник кад уговор буде извршен, али му то право припада и кад уговор остане неизвршен, ако је до тога дошло из узрока који је на страни налогодавца.²⁹²

Висина провизије на коју заступник има право одређује се уговором или тарифом заступника уколико таква тарифа постоји. Тарифа се третира као општи услови пословања и самим тим примена тарифе мора бити уговорена. Уколико износ накнаде није одређен уговором или тарифом заступник има право на уобичајену накнаду. Тада се примењују месни обичаји, уколико такви

291 Члан 800. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

292 Члан 805. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

обичаји постоје, или се висина провизије одређује према труду и степену стручног залагања заступника.

Трговински заступник, по правилу, нема право на накнаду трошкова. Ради се о трошковима редовне делатности заступника и висина ових трошкова је укакулисана у висину провизије. Ова претпоставка се увек примењује ако није друкчије уговорено.

Заступник има право и на накнаду неубичајено високих нужних и корисних трошкова које је учинио за налогодавца. Овакав захтев би се заснивао на незваном вршењу туђих послова (*negotiorum gestio*).

Заступник има право и на накнаду посебних трошкова које је учинио у корист налогодавца или по његовом налогу.

3.4. Заложно право

Ради обезбеђења наплате својих доспелих потраживања насталих у вези са уговором заступник има право залоге на свотама које је наплатио за налогодавца, по његовом овлашћењу, као и на свим налогодавчевим стварима које је у вези са уговором примио од налогодавца или од неког другог, док се налазе код њега, или код неког који их држи за њега, или док има у рукама исправу помоћу које може располагати њима.²⁹³

Овде је битно да се ради о конексним захтевима, доспелим потраживањима и да заступник има државину, посредну или непосредну, налогодавчевих ствари. Конексност указује на узрочну повезаност уговорног захтева и државине заступника налогодавчевих ствари. Уговорни захтев који се обезбеђује и државина заступника у вези са налогодавчевим стварима морају бити засновани на истом уговору о трговинском заступању. Могу се обезбеђивати једино доспела потраживања заступника, док се за недоспела потраживања оваква средства обезбеђења једино могу изричито уговорити.

3.5. Престанак уговора

У пракси се уговор о трговинском заступању закључује на дуже време. Уколико је уговором предвиђено време трајања уговора уговор престаје протеком тог времена. Ако се такав уговор прећутно продужи, сматра се даље као уговор закључен на неодређено време.²⁹⁴ Пошто су уговорни односи трајнијег карактера и отказни рокови су релативно дужи. Тако, кад трајање уговора о трговинском

293 Члан 809. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

294 Види члан 812. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

заступању није одређено уговором нити се из околности посла може одредити, свака страна може раскинути уговор крајем сваког календарског тромесечја. Отказ мора бити саопштен другој страни најмање месец дана пре истека календарског тромесечја, а ако је уговор трајао три године, отказ јој мора бити саопштен два месеца пре истека календарског тромесечја.

Уговорне стране могу друкчије одредити рокове отказа и престанка уговора, али између отказа и престанка уговора мора бити остављен рок од најмање месец дана.²⁹⁵

Из озбиљних узрока свака уговорна страна може наводећи те узроке раскинути уговор без отказног рока.

Ако је изјава о раскидању учињена без озбиљних узрока, она се сматра као отказ са редовним отказним роком.

Заступник који је услед неоснованог отказа прекинуо своју делатност има право на накнаду штете због изгубљене провизије, а ако је он неосновано отказао уговор, право на накнаду штете припада налогодавцу.

Неосновани отказ даје право другој страни да раскине уговор без отказног рока.²⁹⁶

4. УГОВОР О КОМИСИОНУ

4.1. Појам и својства уговора о комисиону

Уговор о комисиону је такав уговор робног промета који ствара обавезу једној уговорној страни да у своје име, а по налогу и за рачун друге уговорне стране обави један или више уговора робног промета, уз награду. Комисионар има право на накнаду (награду) и када она није уговорена, јер се сматра да се овај посао обавља стручно и професионално у циљу зараде. На уговор о комисиону сходно се примењују правила уговора о налогу, уколико не постоје посебна правна правила о уговору о комисиону.²⁹⁷

Уговорна страна која обавља делатност у своје име а по налогу и за рачун друге уговорне стране се зове комисионар, а друга страна је комитент.

295 Члан 810. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

296 Члан 811. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

297 Члан 771. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

У нашем позитивном праву уговор о комисиону је регулисан у већем броју закона, и то углавном на различите начине. Системски је регулисан Законом о облигационим односима, јер се ради о правним правилима која се примењују на све врсте уговора о комисиону и на све облике комисионог пословања.²⁹⁸

Комисионо пословање у нашем праву се посебно појављује у спољнотрговинском промету и на унутрашњем тржишту у облику консигнационих складишта које воде домаћи привредни субјекти у своје име, а за рачун иностраних фирми. То је посебна врста продајног комисиона у коме има доста елемената складишног посла. Састоји се у томе што консигнат (комитент) шаље своју робу у консигнацију на чување и продају консигнатору (обично иностраном комисионару).²⁹⁹

У области банкарског пословања чести су такође случајеви да банкарске организације у домаћем и спољнотрговинском промету иступају у своје име, а за рачун својих комитената, дакле, у облику комисионог пословања. Посебни облик комисионог пословања у пословној пракси се појављује код емитовања хартија од вредности.³⁰⁰

Приликом одређивања појма уговора о комисиону у правној теорији се полази од самосталне привредне делатности групе привредника који се називају комисионари а не од начина и облика закључења послова привредног права. Комисионари, међутим, поред закључења уговора у своје име а за рачун комитента о куповини или продаји робе и хартија од вредности, овлашћени су да обаве низ других фактичких и правних радњи којима је циљ да омогуће остварење комисионе купопродаје. Те радње су, на пример, чување робе, контрола и одржавање примљене робе ради комисионе продаје, спровођење царинских радњи око увоза или извоза робе, поверавање складиштару чувања робе итд.³⁰¹

298 Члан 771. -789. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

299 „Консигнација није врста купопродајног односа већ врста продајног комисиона комбинованог са ускладиштењем робе у коме комитент-консигнат преузима обавезу да пошаље комисионару – консигнатору одређену робу, с тим да је консигнатар чува на свом складишту (тзв. консигнационо складиште), и да је према указаној прилици продаје трећим лицима у своје име а за рачун консигната“. Из решења Вишег трговинског суда, Пж. 3552/2004 од 15.07.2004. године, тако и начелни став заједничке седнице Савезног суда, Врховних судова и Врховног војног суда од 09. и 10.12.1982. године: „При продаји робе с консигнационог складишта ималац консигнационог складишта наступа према купцу у своје име, а за рачун иностраног произвођача, уколико инострани произвођач и ималац консигнационог складишта нису друкчије уговорили“

300 Царић, С., Појам и значај уговора о комисиону у правној теорији и пословној пракси, Правни живот, број 11/2002, стр. 374

301 Тако код уговора о отпремању робе: чл. 827. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93 - Уговором о отпремању обавезује се отпремник да ради превоза одређене ствари закључи у своје име и за рачун налогодавца уговор о превозу и друге уговоре потребне за извршење превоза, као и да обави остале уобичајене послове и радње, а налогодавац се обавезује да му исплати одређену накнаду. Ако је уговором предвиђено, отпремник може закључивати уговор о превозу и предузимати друге правне радње у име и за рачун налогодавца

Уговор о комисиону је по правној природи посебна врста непотпуног, индиректног, посебног заступништва. Комисионар у економском погледу непосредно, директно заступа комитента чије интересе на посебан начин штити, јер послује за његов рачун. Ово непосредно економско заступање се правно изражава на индиректан начин, јер комисионар послује у своје име. Иако послује у своје име, комисионар по извршењу посла мора комитенту да положи рачун, пошто његове интересе штити.³⁰²

Правни односи који се успостављају између комитента и комисионара идентични су односима који се успостављају између налогодавца и налогопримца. Налогопримац се обавезује да у извршењу налога предузима послове за рачун налогодавца, то чини и комисионар за рачун комитента. Приликом извршавања преузетих обавеза из уговора и налогопримац и комисионар исте обављају у своје име, а за рачун налогодавца односно комитента.³⁰³

Комисиони посао се закључује неформално, простом сагласношћу воља. У пракси се врло често комитент и комисионар одлучују да закључе уговор о комисиону у писменој форми. Разлог је у већој сигурности уговорних страна да ће се посао извршити благовремено, као и да ће се поштовати све клаузуле о извршењу посла, утврђене у самом уговору. Поред тога, у случају спора одређене околности је много лакше доказати подношењем писменог уговора.

Ради извршења комисионог налога комисионар ступа у правни однос са трећим лицем. То је последица комисионаревог иступања у своје име а за рачун комитента. За треће лице уговорна страна је једино комисионар а не и комитент. Треће лице само од комисионара може захтевати извршење уговорених обавеза.³⁰⁴

Између комитента и трећег лица нема правног односа све док комисионар не цедира своја права према трећем лицу на свог комитента.³⁰⁵ Ипак, чињеница да

302 Царић, С. Ibidem. Тако и судска пракса: „Испуњењем уговорне обавезе и полагањем рачуна комитенту, комисионар на њега преноси сва права, али не и обавезе према трећим лицима“, из решења Вишег трговинског суда, Пж. 4663/08 од 19.06.2008. године

303 Види Јованчић, М., Уговор о комисионој куповини и продаји у нашем и упоредном праву, магистарски рад, Правни факултет у Новом Саду, 1983., стр. 188.

304 „Комитент као налогодавац комисионара не постаје поверилац или дужник трећег лица са којим је комисионар у своје име а за рачун комитента закључио уговор, већ је комисионар у уговорном односу са трећим лицем.“ Из пресуде Вишег привредног суда у Београду, Пж. 1929/2001 од 06.06.2001. године.

305 Члан 787. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93 „Комитент може захтевати испуњење потраживања из посла који је комисионар закључио са трећим и за његов рачун тек пошто му их комисионар уступи. Али, у погледу односа комитента ова се потраживања од свог настанка сматрају као комитентова потраживања.“ Тако и судска пракса: „Комитент није ни у каквом правном односу са трећим лицем све док му комисионар цесијом не уступи своје потраживање према трећем, или преузме дуг комисионара за шта је потребан пристајак трећег лица, као повериоца, а на постојање правног односа није од битног утицаја ко је крајњи корисник робе“, из пресуде Врховног суда Србије, Прев. 355/01 од 05.12.2001. године или „У концепцији комисионог посла директни однос између комитента и трећег лица, са могућношћу узајамног истицања приговора и подизања узајамних тужби из посла закљученог посредством комисионара, успоставља се цесијом, индосирањем

комисионар послује за рачун комитента производи одређене правне последице. Прво, сва потраживања која има комисионар према трећем лицу се третирају према њему и према његовим повериоцима као потраживања комитента и пре него што их је цесијом уступио комитенту.³⁰⁶ Ово правило је нарочито значајно у случају стечаја комисионара и служи за заштиту оправданих интереса комитента. Други случај се јавља код комисионаревог захтева за накнаду штете према трећим лицима. Ако се ради о комитентовим потраживањима, без обзира што су формално-правна потраживања комисионара према трећим лицима, ова потраживања се третирају као комитентова потраживања јер их је комисионар стекао послујући за рачун комитента.

Постоји још једна врста комисиона а то је комисион *delcredere*. То је уговор којим се комисионар обавезује да за накнаду (која је већа од оне која се наплаћује у основном уговору о комисиону), обави у своје име, а за рачун комитента један или више послова које му комитент повери и да солидарно одговара за испуњење обавезе трећег лица.³⁰⁷

Солидарна одговорност комисионара настаје ако је он „посебно јемчио“ за испуњење обавезе свог сауговорача.³⁰⁸ Посебно јемчење не мора бити изричито изражено, него и прећутно.³⁰⁹

Комисионар у уговору о комисиону делкредере одговара солидарно са својим сауговорачем. Они одговарају комитенту за целу обавезу и поверилац може захтевати њено испуњење од кога хоће све док не буде потпуно испуњена, али кад један дужник испуни обавезу, она престаје и сви се дужници ослобађају. На солидарну одговорност комисионара и његовог сауговорача примењују се општа правила о солидарним обавезама, а не одредбе којима је регулисано јемство пошто се клаузулом делкредере не предвиђа јемство.³¹⁰

хартија од вредности или законском персоналном суброгацијом“, из пресуде Вишег трговинског суда, Пж. 5311/03 од 25.12.2003. године.

306 „Ако се економски ефекти комисионог посла састоје у потраживању која је комисионар стекао према трећем лицу, комисионар је дужан да тако потраживање уступи комитенту. На овај начин се, изузетно од општих правила о комисионим односима, успоставља непосредан правни однос између комитента и трећег лица са којим је комисионар закључио уговор за рачун комитента.“ Из решења Вишег трговинског суда, Пж. 6592/2002 од 20.02.2003. године.

307 Бабић, И., Привредно право, Универзитет Сингидунум Београд, 2008., стр. 288.

308 „Комисионар одговара за испуњење обавезе свог сауговорача само ако је нарочито јемчио да ће он своје обавезе испунити (клаузула делкредере).“ Из пресуде Вишег трговинског суда, Пж. 7269/2005 од 07.12.2005. године.

309 Члан 42. ст. 4. и 5. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ“, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ“, бр. 31/93 „Ако су стране закључиле комисиони посао за време трајања од једне године и своје уговорне обавезе извршавале и током следеће, сматра се да су конклуцентним радњама важност уговора продужиле и за наредну годину“. Из пресуде Вишег привредног суда, Пж. 1427/98 од 19.03.1998. године.

310 чл. 414-434. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ“, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ“, бр. 31/93, Бабић, И., Комисион делкредере, Правни живот, број 11/1998, стр. 630.

4.2. Обавезе комисионара

Обавезе комисионара из уговора о комисиону су: да добијени налог изврши пажњом уредног привредника, да поступа по налозима комитента, да штити интересе комитента, да чува комитентову робу, да обавештава комитента, да положи рачун комитенту³¹¹ и да преда комитенту све користи из извршеног посла.

Однос између комисионара и комитента је однос личног поверења због чега комитентов налог комисионар мора сам да изврши и не сме извршење комитентовог налога поверити неком другом лицу. Приликом извршења налога комисионар мора да штити интересе комитента јер послује за његов рачун. Приликом избора трећег лица комисионар мора да води рачуна о кредитној способности трећег лица, о његовом пословном угледу на тржишту и уопште о свим моментима који могу да утичу на што бољу заштиту комитентових интереса.³¹² Уколико тако не поступи, комисионар је одговоран свом комитенту. Комисионар одговара комитенту за штету ако је продао робу лицу за чију је презадуженост знао или је могао знати.³¹³

Комисионар је дужан да се придржава комитентових налога приликом извршавања својих уговорних обавеза из уговора о комисиону.³¹⁴ Закон о облигационим односима предвиђа поједине случајеве комисионареве одговорности ако одступи од комитентових налога. Тако, ако је комисионар закључио неки посао по неповољнијим условима од оних одређених налогом кад то није смео, дужан је накнадити комитенту разлику, као и проузроковану штету.³¹⁵ У том случају комитент може одбити да прихвати закључени посао, под условом да о томе одмах обавести комисионара. Али, комитент губи то право ако комисионар покаже спремност да му одмах исплати разлику и накнади проузроковану штету. Ако је посао закључен по повољнијим условима од оних одређених налогом, сва тако постигнута корист припада комитенту.

311 „По престанку уговора о комисиону, комисионар је дужан да врати комитентову непродату количину робе, јер је иста власништво комитента.“. Из пресуде Вишег трговинског суда у Београду, Пж. 6016/03 од 04.09.2003. године.

312 „Комисионар, по правилу, одговара само за савестан избор трећег лица са којим закључује уговор.“ Из пресуде Вишег трговинског суда у Београду, Пж. 5311/2003 од 02.12.2003. године.

313 Чл. 774. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93 Тако и „Комисионар је дужан да предузме све потребне мере ради очувања интереса комитента, а одговара комитенту за штету ако прода робу лицу за чију је презадуженост знао, или је могао знати.“ Из пресуде Врховног суда Србије, Прев. 325/99 од 17.11.1999. године.

314 „Одговорност комисионара за насталу штету може постојати само у ситуацији да је приликом извршавања уговора о комисиону поступао мимо добијеног налога од стране комитента, односно када није поступао са пажњом доброг привредника, што је у евентуалном спору комитент дужан да докаже.“ Из пресуде Вишег трговинског суда у Београду, Пж. 324/2008(2) од 26.02.2009. године.

315 „Кад комисионар закључи неповољан посао за комитента дужан је надокнадити му штету.“ Из одлуке Вишег трговинског суда у Београду, Пж. број 4758/2001 од 05.06.2002. године.

У правној теорији се прави разлика у степену обавезности поједних налога. Постоје лимитирани (императивни), демонстративни (индикативни) и факултативни налози. Од лимитираног налога комисионар не може одступити без пристанка комитента. Комисионар је дужан да такав налог у потпуности изврши.³¹⁶ У случају да одступи од овако строгог налога, комисионар преузима ризик да комитент неће признати посао који је закључен за његов рачун, јер је он овлашћен да такав посао одбије. Лимитирани налози у пракси се најчешће појављују у облику највише и најниже цене. Најнижа цена се лимитира код продајног комисиона и она значи да комисионар испод лимитиране цене не сме да прода робу комитента. Највиша лимитирана цена код куповног комисиона представља максималну цену код комисионареве куповине за рачун комитента. У случају продаје испод најниже лимитиране цене комисионар мора доказати да је таквом продајом спречио наступање веће штете за комитента. Ако то не докаже, комисионар је обавезан да накнади разлику у цени своме комитенту. Код максималне лимитиране цене код куповног комисиона прекорачење максималне цене комисионар мора да пропрати изјавом упућеном комитенту да је спреман да на захтев комитента накнади разлику у цени. Када таква комисионарева изјава постоји, комитент не може одбити да прихвати закључени посао само на те чињенице и мора, ако жели да захтева од комисионара разлику у цени, да га одмах обавести, јер ће се у супротном третирати да је он накнадно одобрио прекорачење максималне лимитиране цене и да се одрекао да тражи разлику у цени.³¹⁷

Индикативне налоге комисионар је дужан да испуни али је овлашћен да одступи од њих ако то прилике на тржишту захтевају. Комисионар је дужан да одступи од оваквих налога онда када то захтева најбоља заштита интереса комитента. У случају одступања од налога индикативне природе комисионар треба претходно да о томе обавести комитента, осим ако је штетно свако одлагање. Тада ће комисионар накнадно обавестити комитента и то без одлагања о извршеним одступањима од индикативног налога. Комитент је дужан да прихвати оправдана одступања од оваквих налога.

Факултативна упутства односно налози су само савети комисионару и он не мора да их испуни. Водећи рачуна о интересима комитента комисионар самостално одлучује да ли ће да поступи или не по факултативним налозима. Факултативно упутство представља и уобичајена пословна фраза, као на пример код продајног комисиона „продај најповољније“ или код куповног комисиона „купи најбоље и најјефтиније.“

Комисионарева обавеза да штити интересе комитента произилази из суштине комисионог посла и испољава се у свакој радњи комисионара приликом извршења комисионог посла. Уколико комисионар комитентову робу прима од

316 Витез, М., Обавеза комисионара да поступа по упутствима комитента, Правни живот, број 44/2011, стр. 385.

317 Царић, С., Појам и значај уговора о комисиону у правној теорији и пословној пракси, Правни живот, оп. цит. стр. 379.

трећег (складиштара, превозиоца, шпедитера итд.), комисионар мора да утврди стање робе и у случају недостатака да обезбеди доказе и друга средства заштите комитентових интереса према овим лицима. Комисионар је дужан утврдити њено стање и без одлагања извести комитента о дану приспећа робе, као и о видљивим оштећењима или мањку, иначе одговара за штету која би због тог пропуштања настала за комитента. Комисионар је дужан предузети све потребне мере ради очувања права комитента према одговорном лицу. Ово правило треба и шире тумачити и ова правила треба примењивати и у оним случајевима када комисионар прима робу и од других лица који нису превозиоци.

О свим предузетим радњама у вези заштите интереса комитента комисионар је дужан без одлагања да обавести комитента.

Комисионар је дужан обавестити комитента о свим променама на роби због којих би она могла изгубити од своје вредности, а ако нема времена за чекање његових упутстава, или ако он одуговлачи са давањем упутстава, у случају опасности знатнијег оштећења робе, комисионар је дужан продати је на најпогоднији начин.³¹⁸

Комисионар нема обавезу да осигура робу уколико комитентов налог не садржи изричито или прећутно такав налог. То је правило од кога се одступа само ако у месту где се роба налази обавезу осигурања робе од стране комисионара предвиђа пословни обичај.

Комисионар одговара и за случајну пропаст или оштећење робе ако је није осигурао, а према налогу је био дужан то учинити.³¹⁹

У вези тајности комисионог посла прописано је да је комисионар дужан саопштити комитенту са којим је лицем обавио посао који му је комитент поверио.³²⁰ Ово правило не важи у случају продаје покретних ствари која се врши преко комисионих продавница, осим ако није друкчије уговорено. Међутим, нејасно је да ли комисионар има обавезу тајности имена комитента према трећем лицу па како то није прописано најбоље је то регулисати уговором између комитента и комисионара.

У вези сукоба интереса комисионара и комитента поставља се питање тзв. „самосталног иступања комисионара“ у комисионом послу. Самостално иступање комисионара се састоји у његовом иступању у комисионом послу у својству купца или продавца комисионе робе с обзиром да ли се ради о куповном или продајном комисиону. У англосаксонском и француском праву се не дозвољава самостално иступање комисионара. У немачком праву самостално иступање комисионара је дозвољено: 1) ако комитент није својим налогом забранио комисионару да

318 Члан 778. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

319 Члан 776. ст. 2. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

320 Члан 779. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

самостално иступа у комисионом послу и 2) ако се ради о роби и хартијама од вредности које имају утврђену берзанску и тржишну цену. У случају самосталног иступања комисионар се налази у правном положају продавца, односно купца, а у исто време и у правном положају комисионара.³²¹

Комисионар коме је поверено да прода или да купи робу котирану на берзи или на тржишту може, ако му је комитент то дозволио, задржати робу за себе као купац, односно испоручити је као продавац, по цени у време извршења повереног посла.³²² У том случају између комисионара и комитента настају односи из уговора о продаји.

Ако се берзанска, односно тржишна цена и цена коју је одредио комитент не слажу, комисионар – продавац има право на мању од ове две цене, а комисионар – купац дужан је платити већу.

Поред обавезе да приликом пријема робе од трећих лица утврди стање робе и да обезбеди сва права комитента према трећим лицима комисионар је често у ситуацији да чува робу пре продаје за рачун комитента код продајног комисиона, или после куповине робе за рачун комитента код куповног комисиона, све до тренутка док робу не преда комитенту или трећем лицу. Том приликом комисионар је дужан чувати робу са пажњом доброг привредника.³²³

Комисионар може сам чувати робу али је може поверити и складишном друштву као специјализованом друштву за чување робе.

Ако комисионар повери робу на чување специјализованом субјекту одговара уколико складиште није стручно изабрао или није складишту дао потребне инструкције у вези чувања робе.

Комисионар за чување робе одговара стручном пажњом као и складиштар а висина награде комисионара за чување робе одређује се највише до износа уобичајене награде складиштара за исту услугу у месту где се роба налази.

Обзиром да се економски ефекат комисионаревог пословања испољава у имовини комитента, пошто комисионар послује за његов рачун, комитент је заинтересован за све активности комисионара у вези извршења комисионог посла. С тим у вези комисионар мора да обавести комитента о свим околностима од којих зависи извршење налога. Комитент, на основу примљених обавештења, даје комисионару упутства и инструкције. Комисионар мора да обавести комитента о томе да је закључен купопродајни уговор са трећим лицем, јер од тог тренутка комитент не може више да опозове комисиони налог. Уколико је комисионар пропустио да обавести комитента о некој значајној чињеници биће одговоран да комитенту накнади штету која је проистекла из тог његовог пропуста.

321 Царић, С., Појам и значај уговора о комисиону у правној теорији и пословној пракси, Правни живот, оп. цит. стр. 381

322 Члан 775. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

323 Члан 776. ст. 1. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

Комисионар је дужан положити рачун о обављеном послу без непотребног одлагања.³²⁴ Комитент може тражити полагање рачуна и пре извршења комисионог посла с тим што га мора положити увек по испуњењу налога, односно по извршеном послу. У пракси може бити спорно шта је потребно а шта непотребно одлагање. Ова разлика се утврђује у сваком конкретном случају полазећи од пословних обичаја и правила струке.

Рачун комисионара садржи назначење свих примања и издатака које је имао у вези извршења посла, потребна објашњења и у прилогу сва документа којима се доказују наводи у рачуну.

Потраживања комитента према комисионару доспевају од дана подношења рачуна.

Комисионар је дужан предати комитенту све што је примио по основу посла извршеног за његов рачун.³²⁵ Он је дужан пренети на комитента потраживања и остала права која је стекао према трећем са којим је обавио посао у своје име и за његов рачун.³²⁶

Комитент има право на све користи из посла, а не само на оне које је нормално очекивао, јер је комисионар пословао за његов рачун. То ће бити, на пример, онда када код продајног комисиона оствари вишу цену од очекиване или код куповног комисиона када комисионар купи робу јефтиније од лимитираног максимума цене. Сва потраживања која комисионар има према трећим лицима на основу комисионог налога он мора да цедира на комитента. Робу код куповног комисиона комитент може примити од комисионара или директно од трећег лица. У оба случаја комитент мора брижљиво да прегледа робу и благовремено стави рекламације у случају недостатка на роби. Ако тако не поступи, преузима све штетне последице које су резултат овог његовог пропуста.³²⁷

4.3. Обвезе комитента - права комисионара

Права комисионара из уговора о комисиону су: на награду (провизију, уговорену накнаду), на накнаду трошкова, на законска средства обезбеђења својих потраживања према комитенту.

324 Члан 780. ст. 1. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93 „Кад одређена количина робе по уговору о комисиону није продата, након полагања рачуна о обављеном послу, комисионар је дужан да комитенту врати непродату робу.“ Из пресуде Врховног суда Србије, Прев. 385/94 од 14.12.1994. године.

325 „Када комитент без примедби прими од комисионара износи наплаћене од трећег лица за рачун комитента, тиме је истовремено положен и рачун од стране комисионара, односно престала је потреба да се сачињава посебан рачун, који би садржао већ неспорне податке о наплати од трећег и исплати комитенту.“ Из пресуде Вишег трговинског суда, Пж. 4681/2001 од 04.07.2002. године.

326 Члан 780. ст. 1. и 2. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

327 Царић, С., Појам и значај уговора о комисиону у правној теорији и пословној пракси, Правни живот, оп. цит. стр. 384.

Комитент је дужан исплатити комисионару накнаду кад буде извршен посао који је комисионар обавио, као и ако извршење посла буде спречено неким узроком за који одговара комитент. У случају поступног извршавања, комисионар може захтевати сразмеран део накнаде после сваког делимичног испуњења. Ако не дође до извршења закљученог посла из узрока за који не одговарају ни комисионар ни комитент, комисионар има право на одговарајућу накнаду за свој труд. Комисионар који је неверно поступио према комитенту нема право на накнаду.³²⁸

Код продајног комисиона посао је извршен када треће лице исплати куповну цену комитенту или комисионару, а код куповног комисиона када је треће лице испоручило робу. Није битно да је и комитент извршио своју обавезу. Комисионар се награђује за уложени труд и за успех у послу. Комисионар има право на награду и онда када до успеха у послу није дошло кривицом комитента.

Висина накнаде (провизије) се одређује уговором а ако износ накнаде није одређен уговором или тарифом, комисионару припада накнада према обављеном послу и постигнутом резултату. Исто тако ако је у датом случају накнада несразмерно велика према обављеном послу и постигнутом резултату, суд је може, на захтев комитента, снизити на правичан износ.³²⁹

Накнада комисионару се може уговорити у апсолутном износу, процентуално у односу на вредност посла и у складу у односу на степен успеха у послу.

Комитент је дужан накнадити комисионару трошкове који су били потребни за извршење налога са каматом од дана када су учињени.³³⁰

Комитент је дужан дати комисионару посебну накнаду за употребу његових складишта и транспортних средстава, ако она није обухваћена накнадом за извршење посла.³³¹

У правној науци постоји јединствено мишљење у вези поделе трошкова на:

- нужне трошкове и
- корисне трошкове.

Под нужним трошковима подразумевају се трошкови без којих није могуће извршење комисионог посла. Ту спадају, на пример: трошкови возарине, царине, складиштења и др.

328 Члан 782. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

329 Члан 783. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93 Тако и судска пракса: „Комисионар има право на провизију без обзира да ли је она уговором предвиђена, а ако износ накнаде није предвиђен уговором или тарифом, комисионару припада накнада према обављеном послу и постигнутом резултату.“ Из решења Вишег привредног суда у Београду, Пж. 233/94, од 11.05.1994. године.

330 „Комисионару припада накнада трошкова за обављени посао са каматом од дана када су ови трошкови учињени.“ Из пресуде Вишег привредног суда, Пж. 4675/97 од 07.08.1997. године.

331 Члан 784. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

Под корисним трошковима сматра се она врста трошкова без којих се уговор о комисиону може извршити. Они су често скопчани са самом иницијативом комисионара и сигурно доприносе бржем, сигурнијем и ефикаснијем извршењу самог комисионог посла. У ове трошкове се убрајају: трошкови превоза у место у којем је комисионар сматрао да ће најповољније продати робу, трошкови осигурања и др.³³²

Комитент је дужан да накнади све трошкове комисионара а њихову нужност и корисност доказује комисионар. Код куповног комисиона ти трошкови су, на пример: куповна цена, трошкови у вези чувања и транспортовања робе, царински трошкови, трошкови осигурања итд. Комисионар има право на накнаду свих трошкова и онда када није извршен комисиони налог или није остварен пословни успех у послу са трећим лицем, под условом да за то није крив комисионар. Битно је да се не ради о тзв. режијским трошковима (трошковима редовног пословања) комисионара.

Комитент није дужан предујмити комисионару потребна средства за обављање повереног посла, осим ако уговором о комисиону није што друго одређено.³³³

Међутим, ако је предујам уговорен, комисионар може да одбије извршење комитентовог налога све док не добије од комитента потребан предујам за будуће трошкове.

Комисионар има право залог на стварима које су предмет уговора о комисиону док се те ствари налазе код њега, или код неког ко их држи за њега или док он има у рукама исправу помоћу које може располагати њима.³³⁴

Из вредности тих ствари комисионар може наплатити пре осталих комитентових поверилаца своја потраживања по основу свих комисионих послова са комитентом као и по основу зајмова и предујмова датих комитенту, без обзира на то да ли су настала у вези са тим стварима или неким другим.

Право првенствене наплате има комисионар из потраживања која је, извршавајући налог, стекао за рачун комитента.³³⁵

332 Јованчић, М., Уговор о комисионој куповини и продаји у нашем и упоредном праву, магистарски рад, Правни факултет у Новом Саду, 1983., оп. цит. стр. 134.

333 Члан 785. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

334 Немачки трговачки законик такође заштићује комитента за издатке као што су: аванси, потписане менице, обавезе које је предузео на други начин као и за сва потраживања из комисиона на текућем рачуну (чл. 397.) а као претпоставку за остваривање овог права у складу са својим одредбама тражи државину робе, товарног листа, коносмана или варанта, Јованчић, М., Уговор о комисионој куповини и продаји у нашем и упоредном праву, магистарски рад, Правни факултет у Новом Саду, 1983., оп. цит. стр. 140.

335 Члан 786. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

5. УГОВОР О ШПЕДИЦИЈИ

5.1. Појам уговора о шпедицији

Уговор о шпедицији је такав уговор о обављању привредних услуга у коме се једна уговорна страна - отпремник обавезује да ради превоза одређене ствари закључи у своје име, а за рачун налогодавца уговор о превозу и друге уговоре потребне за извршење превоза, као и да обави остале уобичајене послове и радње, а друга уговорна страна - налогодавац се обавезује да му исплати одређену накнаду.³³⁶ Укратко се може рећи да је предмет уговора о шпедицији организовање превоза робе.

Посао шпедитера састоји се из вршења техничких операција и правних радњи. Техничке операције које врши шпедитер су разноврсне као што су, на пример, паковање робе, сређивање и сортирање робе, чување робе. Правне радње које обавља шпедитер такође могу бити разноврсне. То су обично уговори које шпедитер закључује са трећим лицима у сврху реализације налога комитента, а у вези су са отпремом, односно допремом робе. У обављању послова шпедитер ради за рачун и по налогу комитента, али у односима према трећим лицима иступа у своје име.

Шпедиција је по својој правној природи мешовити правни посао. Она се састоји из елемената комисиона, превоза и ускладиштења.

Правна теорија и пословна пракса разликују неколико врста и посебних облика шпедиције, и то су:

- фиксна,
 - збирна и
 - „del credere” шпедиција.
- а) Фиксна шпедиција се огледа у томе што шпедитер преузима обавезу да обави шпедитерске услуге и друге уговорене услуге, сам или уз ангажовање других лица уз одређену фиксну накнаду.
- б) Код збирне шпедиције је у интересу комитената да шпедитер може, осим ако је то уговором о шпедицији изричито или прећутно искључено, организовати збирну шпедицију: отпремити робу више својих комитената на превоз једним превозним средством, једним уговором о превозу и једном превозном исправом.

ц) „Del credere” шпедиција се карактерише тиме да шпедитер, који по правилу не одговара за рад других лица којима се служи у извршењу уговора,

³³⁶ Члан 827. Закона о облигационим односима, „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78., 39/85. и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

може уговором преузети такву одговорност, уз увећану провизију, што представља посебну врсту шпедиције, која се аналогно одговарајућој врсти комисиона може назвати „del credere” шпедиција. Одговорност шпедитера не замењује одговорност лица којима се служи у извршењу уговора - њихова је одговорност солидарна.

5.2. Обавезе шпедитера – права комитента

Шпедитер има више обавеза према комитенту, као своме налогодавцу. Оне су:

1. Упозорење на недостатке налога - Шпедитер је дужан да без одлагања обавести комитента о недостацима налога за извршење шпедитерског посла, нарочито оних који комитента излажу већим трошковима и штети, иначе одговара за штету проузроковану пропуштањем тога обавештења. Налогодавац може да инсистира на извршењу свога налога, без обзира на шпедитерово упозорење, и у том случају шпедитер не одговара за последице извршења таквог налога.
2. Упозорење на недостатке паковања - Шпедитер је дужан да стручно процени да ли је ствар коју отпрема добро упакована и да ли је паковање у таквом стању да омогућава сигуран и јефтинији превоз. Ако ствар није упакована или није за превоз спремна како треба, шпедитер је дужан да упозори комитента на те недостатке и сачека да их комитент склони.
3. Чување интереса комитента - Шпедитер је дужан да у извршавању уговора о шпедицији поступа онако како то захтевају интереси комитента. Интереси комитента су, пре свега, оно на шта је комитент указао шпедитеру да су његови интереси и како да се оствари заштита тих интереса. Ако комитент шпедитеру није указао на своје интересе, њих процењује сам шпедитер као добар превозник.
4. Поступање по упутствима комитента - Шпедитер је дужан да поступа по упутствима комитента која је дао у диспозицији којом је дао налог за отпрему. Тим упутствима комитент указује на своје интересе у превозу и шпедитер је дужан да их се придржава.
5. Одговорност за друга лица - У извршењу уговора о шпедицији учествују и друга лица у различитим својствима: као превозници, складиштари, подшпедитери, међушпедитери и друго. Шпедитер их ангажује и одговара за њихов избор или за њихов рад, или и за њихов избор и за њихов рад. Шпедитер одговара за избор превозиоца, као и за избор других лица са којима је, у вези са извршењем комитентовог налога, закључио неки уговор. Шпедитер одговара за рад другог шпедитера коме је поверио извршење комитентовог налога за отпрему уместо да га сам изврши. Овај други шпедитер зове се подшпедитер.

6. Царинске радње и плаћање царине - Код међународне шпедиције шпедитер је дужан да спроводи потребне царинске радње и исплати царинске дажбине у своје име, а за рачун комитента. Уговором о шпедицији предвиђа се да шпедитер то уради у име комитента, а не у своје име, чиме се шпедитер ограничава од евентуалне оговорности за царинске прекршаје комитента.
7. Осигурање пошиљке - Шпедитер је дужан да на терет комитента осигура пошиљку у случају: када га на то обавезује закон, када је то предвиђено уговором о шпедицији, када је уговором са трећим лицем које обавља неку услугу у вези са пошиљком шпедитер преузео обавезу да исту осигура, јер то треће лице под тим условом прима извршење услуге.
8. Полагање рачуна - Након извршеног шпедитерског посла шпедитер полаже рачун своме комитенту о обављеном послу. Поменуто се састоји:
 - из подношења извештаја шта је све урадио за комитента и које је све трошкове при томе имао који терете комитента;
 - из подношења исправног обрачуна накнаде за обављене шпедитерске услуге, и
 - из преношења на комитента права и овлашћења шпедитера према трећим лицима која потичу из односа извршене отпреме за рачун комитента.

5.3. Обавезе комитента - права шпедитера

Обавезе комитента су да шпедитеру исплати надокнаду за посао обављен по његовом налогу и да му надокнади потребне и корисне трошкове за извршење тога посла.

1. Накнада за обављени посао је противвредност услуге коју је шпедитер извршио за комитента. Одређује се уговором и то према обиму и сложености шпедитерског посла, дужини времена ангажовања шпедитера, дужини превозног пута, вредности пошиљке и других мерила од утицаја за њено одређивање. Поред накнаде за извршену шпедитерску услугу, шпедитер има право на накнаду и за додатне услуге: ускладиштење комитентових робе, контролу квалитета те робе и слично. Накнада за све услуге плаћа се према тарифи организације која их обавља као своју делатност.
2. Комитент је дужан да шпедитеру надокнади потребне и корисне трошкове. Потребни трошкови су они трошкови који су били нужни и које шпедитер није могао избећи: плаћање царине, плаћање цене превоза пошиљке и слично. Режијски трошкови обухваћени су накнадом за извршене услуге, па не улазе у потребне трошкове. Корисни трошкови су трошкови који су учињени у интересу комитента, на пример, трошак контроле робе сумњивог квалитета и слично.

3. Шпедитер има право залоге на ствари које отпрема, којим се обезбеђују његова потраживања накнаде и трошкова за извршење услуге. Правом залоге је обезбеђено шпедитеру да намири сва своја потраживања из цене добијене продајом комитентових ствари на којима има право залоге.

6. УГОВОР О ПРЕВОЗУ

Уговор о превозу је уговор којим се једна уговорна страна, која се зове превозилац, обавезује да неку ствар или неко лице превезе на одређено место, а пошиљалац ствари, односно путник се обавезује да превозиоцу за извршени превоз исплати одређену накнаду. Битни елементи овог уговора су предмет уговора и накнада за превоз.³³⁷

Предмет уговора је превоз ствари или путника од једног места до другог. Место од кога се ствар превози зове се место отпреме, а место до кога се ствар превози место опредељења, а ствар која се превози пошиљка.

Обављање привредних услуга у домену превоза, као посебне привредно правне делатности, подразумева специфичну анализу и међусобну компарацију посебних облика превоза.

6.1. Уговор о превозу путника

Ово је такав уговор код којег се једна уговорна страна (превозилац) обавезује да изврши превоз одређеног лица, за одређено време, на одређеној релацији са гаранцијом безбедности и сигурности путника док се друга уговорна страна (путник) обавезује да за то плати превознину односно путну карту.

Како је и ово двострано обавезујући уговор, то су обавезе на страни обе стране уговорнице.

Обавезе превозиоца су пријем на превоз сваког путника (осим у случају непостојања капацитета када је превозилац принуђен да одбије закључење ове врсте уговора са путником), објављивање општих услова превоза, гаранција сигурности путницима, издавање путне карте, поштовање рокова у којем путници треба да буду превезени као и додатне услуге које могу уговором о превозу бити уговорене.

Одговорност превозиоца установљена је како за случајеве повреде безбедности и сигурности у току превоза путника, тако и за кашњење и прекид путовања.

³³⁷ Члан 648. Закона о облигационим односима, „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и «Службени лист СРЈ», бр. 31/93

Путник је дужан да купи путну карту. То представља кључни услов за закључење овог уговора. Само постојање карте на страни путника не чини његову обавезу извршеном с обзиром да је у склопу те обавезе и обавеза коришћења карте на онај начин како је то предвиђено правилима путовања. Поштовање општих правила понашања у превозу, представља обавезу путника.

6.2. Уговор о превозу пртљага

Најважнија карактеристика ове врсте уговора јесте та што ово представља несамостојан, акцесорни уговор, који се закључује као пратећи уговор приликом закључивања уговора о превозу путника.

У том погледу, неопходно је извршити разликовање између две најосновније поделе пртљага и то на ручни и регистровани пртљаг. Како први представља ситнији пртљаг и најчешће се превози тако што га путник носи са собом, важније је одредити карактеристике регистрованог пртљага. Најпре, то је такав пртљаг који због обимности или веће тежине и терета мора бити одвојен од путника и предат на превоз у посебној прегради превозног средства, тзв. пртљажник. Приликом предаје таквог пртљага, путник и превозилац размењују пртљаг и тзв. пртљажницу која представља адекватну исправу о предатом пртљагу. Зато су и обавезе на страни уговорница код оваквог уговора тако постављене да је обавеза превозиоца пријем ствари, тј. пртљага на превоз до одређеног места, затим издавање адекватне исправе о закљученом уговору о превозу пртљага (тзв пртљажнице) и издавање односно предаја пртљага по обављеном превозу лицу које презентира поменуту исправу.

6.3. Уговор о превозу робе морем

Како су предмет нашег интересовања привредни односи и његови учесници то је и већа потреба код уговора о превозу обратити пажњу и ставити акценат на уговор о превозу робе. Роба представља ствари које су производ људског рада и које служе за задовољење појединих потреба али које нису, за разлику од других ствари које не спадају у робе, намењене непосредној потрошњи већ су намењене размени на тржишту између привредноправних субјеката. Сегмент превоза је код трговине и послова чији је предмет роба, од врло великог значаја, те ћемо посебно обратити пажњу на модалитете и битне особине уговора о превозу робе.

Уговор о превозу робе морем је такав уговор код којег се једна уговорна страна (односно бродар) обавезује да изврши превоз одређене робе или превоз одређеним бродом, док се друга уговорна страна (односно наручилац превоза) обавезује да за то плати возарину.

Као и код осталих уговора о превозу, који су врло слични по питању битних елемената тако се и овде у битне елементе уговора говори о одређењу предмета превоза, превозној релацији и возарини односно цени овакве привредноправне услуге.

Постоје различити облици овог уговора у зависности од предмета уговора о превозу. Најважнији су следећи:

- возарски (код којег се бродар обавезује да изврши превоз на одређеној релацији);
- подбродарски (код којег наручилац превоза када не искористи цео простор ангажованог брода, закључује са другим лицима уговор о превозу како би искористио капацитете брода и на тај начин смањио трошкове свог превоза);
- и други бродарски уговори.

Из уговора о превозу робе поморским путем произилази низ обавеза и права бродара. Обавезе на страни бродара су:

1. Оспособљавање нарученог брода за превоз и његово постављање на уговорено место ради укрцаја робе.
2. Извршење укрцаја робе, која је предмет самог превоза, уређују најчешће уговорне стране између себе, и то правно трговачким инструментима чији је циљ реализација транспортних уговора. Ти уговорни инструменти које право систематски уређује називају се транспортне клаузуле. Међутим, када уговорне стране нису међусобно уредиле питање укрцаја овим клаузулама, или на било који други начин, узима се да је ово обавеза бродара. Укрцај робе врши се у тачно предвиђеним интервалима и ти временски периоди називају се стојнице.
3. Издавање коносмана је изузетно важна и врло честа стварноправна хартија од вредности која се среће у привредноправним односима у поморском превозу робе. Иначе, она представља исправу о предатој роби на превоз и у себи синтетички одређено стварно право на предату робу. На основу те исправе, односно података који су у њој наведени, врши се предаја робе лицу којем је она упућена, а које је у коносману назначено. Коносман остаје код крцатеља.
4. Чување робе је значајна обавеза бродара.
5. Превоз робе предвиђеним путем и поштовање налога у погледу превоза које изда његов наручилац (уколико су у сагласности и складу са правилима о безбедности брода и терета на њему).
6. Искрцавање робе и предаја терета примаоцу робе представља последњу обавезу бродара чиме се завршава уговор о превозу робе.

Бродарева права су:

1. Возарина, која се може уредити на различите начине (по временским, јединицама обрачуна, по јединици терета, паушално, итд).
2. Накнада трошкова и штете коју проузрокује роба својим кварљивим или неким другим својствима.
3. Право законске залоге на стварима које су предмет превоза, а чијом би се евентуалном продајом намирило потраживање бродара у погледу возарине (ако наручилац не би исту исплатио на уговорен начин.)

Посебно питање и аспект овог уговора јесте одговорност бродара. Обављање превоза морем често подразумева велике ризике и опасности, како за брод и његову посаду, тако и за терете који се на њему налазе. Из разлога олакшања такве делатности и додатне мотивације за бродаре да се баве овим послом (јер су накнаде штете врло често огромне те бродаре доводе до финансијске пропасти), међународна сарадња и кооперација по овом питању подједнако је важна за све учеснике поморског превоза. То је довело до тога да та одговорност буде лимитирана. Иначе, то је таква одговорност код које је унапред предвиђена максимална накнада по основу одговорности бродара за штету која је настала на броду. Начини њеног одређивања могу бити различити и то по јединици терета, по величини брода или пак по тежини изгубљеног или уништеног терета. Одговорност ће ипак бити неограничена у случају квалификоване кривике бродара, тј. крајње непажње или намере.

6.4. Уговор о превозу робе ваздушним путем

Овај уговор представља такав уговор, код којег се једна уговорна страна, тј. превозилац обавезује да изврши превоз одређене робе на одређеној превозној релацији и то за одређено време, док се друга уговорна страна односно наручилац обавезује да за то исплати превозиоцу одређену накнаду. И код овог уговора се као битни елементи појављују одређење предмета уговора, превознина као и превозна релација.

Проблематику у превозу робе и путника ваздушним путем регулише Закон о облигационим односима и основама својинско – правних односа у ваздушном саобраћају.³³⁸

На страни превозиоца су следеће обавезе:

- извршење превоза на уговорени начин и поштовање налога које упути наручилац у складу са правилима и обавезама у домену ваздушног превоза);

³³⁸ Закон о облигационим односима и основама својинско – правних односа у ваздушном саобраћају, „Службени гласник РС“ бр. 87/2011

- издавање теретног (товарног листа);
- предаје робе примаоцу.

Права превозиоца су право на:

- превознину;
- накнаду трошкова и штете коју је проузроковала роба неким својим кварљивим својствима;
- право законске залогe на стварима које су предмет превоза ради евентуалног намирења потраживања превозиоца.

И код овог уговора о превозу робе одговорност је лимитирана и то по принципу одређеног износа по јединици бруто изгубљене односно оштећене робе.

6.5. Уговор о превозу робе железницом

Уговор о превозу робе железницом је такав уговор код којег се једна уговорна страна, односно железница појављује као превозилац која се обавезује да изврши превоз одређене робе и то у одређеном року, у неоштећеном стању, на одређеној превозној релацији, док се друга уговорна страна, односно наручилац, обавезује да за то плати превознину.³³⁹

У зависности од критеријума који их међусобно разликују можемо говорити о различитим врстама железничког превоза и то:

- међународни и домаћи;
- јавни и нејавни;
- линијски и слободни;
- редовни превоз и превоз у сигурном року, итд.

Наручилац превоза је у обавези да наручи железничка кола за превоз робе. Роба коју предаје на превоз мора бити уредно упакована и означена. Робу предаје на превоз уз уредне транспортне исправе. Обавеза на страни наручиоца превоза је и плаћање превоза и текућих трошкова.

Обавезе превозиоца, односно железнице су:

- обавеза закључења уговора;
- оспособљавање и стављање кола за превоз на располагање;
- пријем робе и исправа;
- утврђивање својстава, тј. тежине и карактеристика терета;
- издавање товарног листа;
- по извршеном превозу железница мора да обавести примаоца о приспелој пошиљци;
- издавање робе предајом товарног листа;
- утврђивања стања пошиљке итд.

³³⁹ Члан 5. Закона о превозу у железничком саобраћају, „Службени лист СРЈ”, бр. 26/95

Права на страни железнице су права на превознину, накнаду трошкова, накнаду штете и право законске залоге на стварима које су предмет превоза.

И код ове врсте превоза постоји лимит одговорности и то како за закашњење превоза, тако и за евентуално губљење или оштећење робе. Међутим, железница може бити и ослобођена од одговорности по основима који се могу поделити у три основне категорије:

1. Општи (ако је роба имала својства због којих је и пропала, ако је кривица на страни крцатеља ствари и ако се ради о неизбежним околностима за које железница не може бити одговорна).
2. Посебни или привилеговани основи (превоз у отвореним колима, извршење на роби од стране управних органа уколико се за то остваре предвиђени услови, неисправно товарење, превоз живих животиња, итд.).
3. Специјални основи (транспортни кало, случајеви у којима роба по основу самог превоза калира, односно губи на вредности испарењем, врењем, сушењем...)

6.6. Уговор о превозу робе друмом

Уговор о превозу робе друмом је такав уговор код кога се једна страна, односно превозилац, обавезује да изврши превоз одређене робе на одређеној превозној релацији за одређено време, док се друга уговорна страна, односно наручилац превоза, обавезује да за то плати предвиђену накнаду.³⁴⁰

И код овог уговора битни елементи су предмет уговора, што представља превоз робе, затим пут којим треба да се превезе роба и превознина.

Превозилац је у обавези да стави на располагање одређено возило на уговореном месту, да прими робу која је предмет превоза и изда товарни лист. Обавезан је да превоз изврши уз поштовање захтева и налога наручиоца уколико су у складу с правилима саобраћаја и начина извођења превоза. Мора да чува робу и обавести примаоца исте када је допреми до одредишта.

Превозилац има право на превознину као и на накнаду трошкова и евентуалне штете коју би могла да проузрокује роба својим својствима. Такође полаже и право залоге на стварима које су предмет превоза како би превозилац обезбедио своја потраживања у случају да их наручилац превоза добровољно не изврши.

Одговорност превозиоца се регулише онако како је то предвиђено и код превоза робе железницом, с тим што одступања ипак постоје и то у домену и у складу са разликама које постоје између ове две врсте превоза.

³⁴⁰ Закон о уговорима о превозу у друмском саобраћају, „Службени лист СРЈ”, бр. 26/95, 66/2001, 61/2005, 91/2005, 62/2006 и 31/2011

6.7. Уговор о комбинованом превозу робе

Ово је таква врста уговора о превозу робе код којег се једна уговорна страна, односно организатор превоза обавезује да организује превоз одређене робе, али тако што ће ангажовати више превозиоца и то из најмање две врсте превоза, издајући једну исправу и по правилима јединствене одговорности.

Та одговорност може бити:

1. Јединствена, односно независна од правила која се односе на грану превоза у домену које је и настала штета.
2. Мрежаста, тако што ће организатор одговарати по правилима одговорности која се односе на ону врсту превоза у домену које је и настала штета, али је недостатак у томе што се не може увек утврдити на ком делу пута је настала штета на роби.
3. Мешовита, која подразумева примену правила одговорности за организатора која се односе на врсту превоза у домену којег је и настала штета када се зна где је она настала, а уколико се не зна где је штета настала овај систем се коригује системом јединствене одговорности.

Претпоставка губитка робе постоји уколико роба не буде испоручена примаоцу у року од 90 дана.

Оно што је од изузетног значаја за послове комбинованог превоза робе јесте издавање исправа о тако уговореном превозу. Те исправе називамо исправама комбинованог превоза робе. Међу њима, као најзначајније, можемо поменути следеће: bimco, fiata, switchback, network и др.

7. УГОВОР О ПОСРЕДОВАЊУ

7.1. Појам

Уговором о посредовању посредник се обавезује на предузимање фактичких радњи да ће настојати пронаћи и у везу довести са налогодавцем лица која би ступила са њиме у преговоре са циљем закључења уговора. Налогодавац је у обавези да посреднику плати накнаду ако дође до закључења уговора.

Посредник, према томе, предузима фактичке радње, док, на пример, заступник предузима правне радње.³⁴¹

³⁴¹ “Посредник не може створити обавезу ни за једну уговорну страну јер има само улогу посредовања у закључењу уговора,” из пресуде Врховног суда Србије, Прев. 54/01 од 07.03.2001. године, Право и привреда, број 1-4/2002, стр. 2

Уговор о посредовању је именовани уговор и у нашем позитивном праву регулисан је Законом о облигационим односима.³⁴² Помиње се и у другим посебним прописима, на пример, Закону о посредовању у промету и закупу непокретности,³⁴³ Закону о спољнотрговинском пословању,³⁴⁴ Закона о раду,³⁴⁵ и др.

До закључења уговора о посредовању долази на основу налога комитента (налогодавца) који је упућен посреднику. Овим налогом комитент захтева од посредника посредовање приликом закључења неког од уговора робног промета.

Посредник обавља све оне послове који су неопходни да би дошло до успостављања правних и пословних односа између пословних партнера који желе да закључе неки од уговора робног промета уз награду.³⁴⁶

Најчешћи су посредници који обављају своју делатност приликом закључивања уговора о купопродаји робе. Посредник проналази купце и продавце за одређену робу, усклађује њихове захтеве и интересе, преноси њихове понуде од једног на другог, закључује поједине уговоре, даје обавештења о стању на тржишту, колебању цена поједине робе и обавља друге радње а све у циљу омогућавања закључења уговора о купопродаји робе ради стицања права на награду.

У развијеним тржишним привредама посебан значај имају берзански посредници који обављају своје делатности на берзама, углавном берзанским састанцима. Берзански посредници су најчешће службеници берзе преко којих учесници на берзанским састанцима ступају у пословне контакте са пословним партнерима у циљу закључивања берзанских послова.

342 Чл 813.-826. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени лист СРЈ” бр. 31/93

343 Сходно одредби члана 3. став 1. тачка 1. овог Закона посредовање у промету и закупу непокретности „Службени гласник РС”, бр. 95/2013, је делатност која обухвата послове проналажења ради довођења у везу са налогодавцем друге уговорне стране, која би са њим преговарала о закључењу, односно закључила уговор о промету или закупу непокретности, а који се обављају уз новчану накнаду.

344 Члан 4. став 2. Закона о спољнотрговинском пословању „Службени гласник РС” бр. 36/2009 и 88/2011: Представништво је издвојен, правно зависан организациони део оснивача, који обавља претходне и припремне радње у вези са закључењем уговора и који не може да закључује уговоре, осим за сопствене потребе, односно по члану 574. Закона о привредним друштвима: Представништво страног привредног друштва је његов издвојен организациони део који може обављати претходне и припремне радње у циљу закључења правног посла тог друштва..

345 Послодавац може да закључи уговор са одређеним лицем ради обављања послова заступања или посредовања. Уговором о заступању или посредовању утврђује се право на накнаду за заступање или посредовање и друга међусобна права, обавезе и одговорности лица које обавља послове заступања или посредовања и послодавца, у складу са законом. Уговор из члан 200. става 1., Закона о раду „Службени гласник РС” бр.24/2005, 61/2005, 54/2009 и 32/2013 закључује се у писаном облику

346 Више о томе Царић, С., Уговор о посредовању у нашем праву и пословној пракси, Правни живот, број 11/2003, стр. 159-177.

У савременим условима посебан значај имају посредници у промету и закупу непокретности, посредници код осигурања,³⁴⁷ транспортни посредници и туристички посредници.

Уговор о посредовању је неформалан уговор а уговорне стране могу условити пуноважност закључења уговора писменом формом.³⁴⁸ Изузети су наведени уговор о посредовању из Закона о раду као и уговор о посредовању у промету и закупу непокретности који се по Закону о посредовању у промету и закупу непокретности закључује у писаном, односно електронском облику у складу са законом којим се уређује електронска трговина.³⁴⁹

И поред пуноважности неформалног налога и усмено закљученог уговора о посредовању, у пракси се најчешће налог за посредовање даје у писменој форми, а исто тако је често да се усмени налог писмено потврђује. У пракси се тако поступа ради обезбеђења доказа да је уговор о посредовању закључен као и ради утврђивања садржине налога. Писмено пуномоћје се једино захтева ако се посредник изричито овлашћује да за налогодавца прими испуњење обавезе из уговора закљученог његовим посредовањем.³⁵⁰

Уговор о посредовању спада у ширу групу уговора о налогу, али исто тако и делимично у групу уговора о делу. Због тога се одговарајућа и аналогна примена општих правних правила о уговору о налогу и уговора о делу може појавити као потреба, нарочито у оним ситуацијама када посебна правна правила о уговору о посредовању нису комплетна и довољна.³⁵¹

7.2. Обавезе посредника

Обавезе посредника из уговора о посредовању су: да поступа са пажњом доброг привредника приликом посредовања, да чува пословну тајну, да води пословне књиге о посредовању (посреднички, мешетарски дневник), издавање посредничког листа, да чува узорке, даје потребна обавештења.

347 Члан 4. Закона о осигурању „Службени гласник РС“, бр. 55/04, 70/04, 61/05, 85/05, 101/07, 63/09, 107/09, 99/11, 119/12, 116/2013): Послове посредовања у осигурању обавља друштво за посредовање у осигурању које је добило дозволу надлежног органа за обављање тих послова. Послове заступања у осигурању обавља друштво за заступање у осигурању и физичко лице, који су добили дозволу надлежног органа за обављање тих послова. Друштво за посредовање у осигурању и друштво за заступање у осигурању оснива се као акционарско друштво или друштво с ограниченом одговорношћу.

348 „Уговор о посредовању не мора бити закључен у писменом облику, а исти могу закључити и физичка лица иако се не баве регистрованом привредном делатношћу.“ Из пресуде Врховног суда Србије Рев. 5081/03 од 02.10.2003. године, www.sudskapraksa.com.

349 Члан 15. став 3. Закона о електронској трговини „Службени гласник РС“ бр. 41/2009 и 95/2013

350 Члан 815. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ“, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени листу СРЈ“ бр. 31/93

351 Царић, С., Уговор о трговинском заступању (агентури) у нашем праву, Право – теорија и пракса број 1/1998, оп. цит. стр. 165. О односу посредовања и уговора о делу и посредовања и заступања види више у: Бабић, И., Лексикон облигационог права, треће измењено и допуњено издање, „Службени гласник РС“, Београд, 2008., стр. 273. као и у Весић, М., Заступање у праву Европске уније, Правни капацитети Србије за европске интеграције/књига 2, 2007., стр. 192.

Посредник је дужан тражити са пажњом доброг привредника прилику за закључење одређеног уговора и указати на њу налогодавцу.³⁵² Посредник има обавезу да посредује у преговорима и да настоји да дође до закључења уговора само онда ако је то изричито уговорено. Посредник није обавезан, а није ни одговоран, ако и поред његове стручне пажње коју је испољио у конкретном случају није успео у свом настојању.

Пажња доброг привредника је правни стандард и представља просечно, замишљено понашање учесника у правном промету, као мерило за савесно и поштено извршење преузетих обавеза. Пажња доброг привредника се у пракси конкретизује правилима струке, због чега посебан значај у овој области имају пословни обичаји. Конкретно понашање посредника се пореди са просечним понашањем доброг посредника, да би се, на пример, утврдио степен његове кривице за неиспуњење обавезе из уговора због указивања на налогодавцу на уговарача за кога је морао знати да неће моћи извршити обавезе из тог уговора.

Посредник има обавезу заштите уговорних страна између којих посредује, независно од чињенице да ли налог добија од једне стране или посредује за обе стране, посредник је у обавези да на једнак начин штити обе уговорне стране.³⁵³

Посредник одговара за штету коју је претрпела једна или друга страна између којих је посредовао, а која би се догодила због тога што је посредовао за пословно неспособно лице за чију је неспособност знао или могао знати, или лице за које је знао или морао знати да неће моћи извршити обавезе из тог уговора, и уопште за сваку насталу штету његовом кривицом. Посредник одговара за штету која би за налогодавца настала услед тога што је без дозволе налогодавца обавестио неког трећег о садржини налога, о преговорима или о условима закљученог уговора.³⁵⁴

Посебним прописом посредник може бити обавезан на осигурање од одговорности за штету која би могла да настане за налогодавца услед неиспуњења обавеза преузетих уговором о посредовању.³⁵⁵

Чување пословне тајне: посредник је у обавези да држи у тајности уговоре који су закључени његовим посредовањем. Ова обавеза се односи према трећим

352 Чл. 818 Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени листу СРЈ” бр. 31/93

353 Види Бабић, И., Бабић И.: Уговори грађанског права – посебни део облигационог права, Правни факултет Универзитета Унион у Београду и ЈП Службени гласник, Београд, 2006. оп. цит. стр. 274.

354 Члан 820. Закон о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени листу СРЈ” бр. 31/93

355 По члану 13. Закона о посредовању у промету и закупу непокретности „Службени гласник РС“, бр. 95/2013, посредник је дужан да са друштвом за осигурање које има седиште у Републици Србији има важећи уговор о осигурању од одговорности за штету која би могла да настане за налогодавца услед неиспуњења уговорних обавеза преузетих уговором о посредовању из члана 15. овог закона, као и обавеза прописаних чланом 16. овог закона. За штету коју би посредник могао да проузрокује налогодавцу обављањем посредовања свота осигурања износи минимално 15.000,00 евра у динарској противвредности по једном осигураном случају, односно укупно минимално 45.000,00 евра у динарској противвредности за све одштетне захтеве у једној години осигурања.

лицима, јер налогодавац и његов уговорни партнер који су узајамно закључили конкретан уговор робног промета имају право да сазнају све податке у вези с тим послом од стране посредника. Посредников налогодавац, међутим, нема право да захтева од посредника податке о закљученим уговорима и друге посредникове налогодавце. Није потребно посебно уговарати ову посредникову обавезу пошто се она претпоставља на основу природе уговора о посредовању, а исто тако и на основу одговарајућих пословних обичаја. Изричито је предвиђена одговорност и за штетне последице које су настале за налогодавца услед тога што је без дозволе налогодавца обавестио неког трећег о садржини налога, о преговорима или о условима закљученог уговора.³⁵⁶

Вођење посредничког дневника је обавеза посредника и у њега бележи битне податке о уговору који је закључен његовим посредовањем.³⁵⁷ Посреднички дневник се мора водити по начелима вредности и ажурности, а посредник има обавезу да се потпише у дневник сваког дана када је његовим посредовањем дошло до закључења неког уговора робног промета. У циљу веродостојности посреднички дневник се мора водити без празнина, прецртавања и накнадног уписивања. По правилу, забрањена је употреба скраћеница приликом означавања уговорних страна или приликом утврђивања садржине закључених уговора.³⁵⁸

Издавање посредничког листа: посредник је дужан да о закљученим уговорима на основу његовог посредовања, без одлагања, изда посреднички лист, или мешетарски лист као извод из посредничке књиге. По правилу, посредник је дужан да изда посреднички лист свакој уговорној страни из уговора који је закључен његовим посредовањем без обзира на чињеницу да ли му је налог за посредовање дала само једна уговорна страна или обе уговорне стране.

У пракси посредник издаје и потписује посреднички лист у три примерка без обзира да ли је то предвиђено уговором о посредовању.

Посреднички лист није јавна исправа већ доказ да је закључен уговор. Он је посредников извештај да је његовим посредовањем дошло до закључења уговора који је назначен у посредничком листу. Посреднички лист представља обориву претпоставку о томе да је већ закључен уговор који је у њему наведен. Док се супротно не докаже посреднички лист је доказ о закљученом уговору ако су га обе уговорне стране прихватиле.

356 Види Царић, С. Уговор о трговинском заступању (агентури) у нашем праву, Право – теорија и пракса број 1/1998, оп. цит.стр. 167. и чл. 820. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени листу СРЈ” бр. 31/93

357 Чл. 821. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени листу СРЈ” бр. 31/93

358 „Посредник у привреди дужан је да у посебну књигу (посреднички дневник) убележи битне податке о уговору који је закључен његовим посредовањем и да изда извод из те књиге потписан од његове стране (посреднички лист). Посреднички дневник, у коме би евентуално били убележени подаци о уговору који је закључен његовим посредовањем, по закону има обавезу да води посредник, јер је то документ који ће омогућити посреднику да докаже извршење обавезе по основу уговора о посредовању, као и основ за фактурисање извршене услуге посредовања.“ Из пресуде Вишег трговинског суда, Пж. 11271/2005 од 11.07.2007. Paragraph Lex.

Чување узорака: посредник има обавезу и да чува узорке. Уколико је посредовањем дошло до закључења уговора на основу узорака, у пракси је најчешће да до извршења уговора узорке чува посредник, пошто је он непристрасан привредни субјект у конкретном уговорном односу. У случају постојања већег броја узорака, у пракси се сматра да је аутентичан онај узорак који је посредник издвојио и запечатио и то потврдио својим потписом на самом узорку. Посредник је дужан да чува узорак и то одвојено од других узорака да не би дошло до замене, и то све до тренутка извршења уговора без приговора са обе уговорне стране. Обавеза чувања може престати када наступи трајна немогућност извршења уговора иако у таквим ситуацијама узорак може бити од значаја за уговорне стране.

Давање обавештења: у погледу посредникове обавезе давања потребних обавештења посредник има обавезу да обавештава свог налогодавца о свим околностима од значаја за намеравани посао које су му познате или су морале бити познате.³⁵⁹ На основу уговора посредник се може обавезати и да обавештава свог налогодавца и о другим чињеницама и околностима. Ова обавеза може бити саставни део уговора о посредовању у коме је посреднику дат налог да посредује приликом закључења одређеног уговора.

Како је у пракси посредник обично привредни субјект стручан за тржишна питања посредник може добити налог у коме се захтева једино одређено обавештење о цени поједине робе или поједине услуге на тржишту, о стању понуде и потражње одређене робе на тржишту, о посебним захтевима тржишта за поједине производе итд. У таквом налогу који је упућен посреднику не захтева се посредовање ради закључења уговора. Уколико посредник да захтевано обавештење о неком од ових или сличних питања која су у вези са тржиштем посредник је одговоран за тачност и стручност датих обавештења али стиче и право на награду за сва потребна и захтевана обавештења.

Посредник се може обавезати да прими испуњење обавезе из уговора али тада иступа као пуномоћник а не као посредник и такво обавезивање мора бити у писаној форми.

7.3. Обавезе налогодавца - права посредника

Права посредника из уговора о посредовању су: право на накнаду и право на накнаду трошкова.

Право на накнаду: на основу уговора о посредовању посредник има право на накнаду и кад није уговорена. Посредник обавља делатност у циљу стицања зараде. Право на накнаду је у ствари израз економске еквивалентности у односу на уложено стручно знање и стручни рад посредника приликом посредовања.

³⁵⁹ Члан 819. Закон о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени листу СРЈ” бр. 31/93

Посредник стиче право на накнаду у часу закључења уговора за који је посредовао, ако што друго није уговорено.³⁶⁰ Али, ако је уговор закључен под одложним условом, посредник стиче право на накнаду тек кад се услов оствари.³⁶¹ Уговор, закључен са одложним условом који се није остварио, не производи правно дејство, те не постоји правни основ који би обавезао уговорне стране на било коју обавезу из уговора.³⁶²

Ако је уговор закључен под раскидним условом, остварење услова нема утицаја на посредничково право на накнаду.

У случају неважности уговора, посредник има право на накнаду ако му узрок неважности није био познат.

Ако висина накнаде није одређена ни тарифом или којим другим општим актом, ни уговором, ни обичајем,³⁶³ одредиће је суд према посредничковом труду и учињеној услузи. У нашем позитивном праву висина накнаде посредника није прописана.³⁶⁴

Уговорену посредничку накнаду суд може снизити на захтев налогодавца, ако нађе да је претерано висока с обзиром на посредничков труд и учињену услугу.³⁶⁵

Снижење уговорене накнаде не може се тражити ако је исплаћена посреднику после закључења уговора за који је он посредовао.³⁶⁶

Посредник има право на накнаду и кад она није уговорена јер се претпоставља да посредник обавља стручну услугу ради стицања добити. Међутим, посредник који противно уговору или противно интересима свог налогодавца ради за другу страну, губи право на посредничку накнаду и на накнаду трошкова.³⁶⁷

360 Да би стекао право да захтева од налогодавца исплату накнаде, посредник мора најпре извршити своју обавезу – довести налогодавца у везу са трећим лицем са којим ће налогодавац преговарати о закључењу уговора“. Из пресуде Врховног суда Србије, Рев. 170/04 од 04.11.2004. године, Билтен судске праксе Врховног суда Србије, број 4/2005.

361 Види члан 823. став 1. и 2. Закон о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени листу СРЈ” бр. 31/93, тако и „Посредник стиче право на накнаду у часу закључења уговора за који је посредовао, ако што друго није уговорено, али, ако је уговор закључен под одложним условом, посредник стиче право на накнаду тек кад се услов оствари.“ Из пресуде Врховног суда Србије, Рев. 2697/97 од 11.11.1997. године, www.sudskapraksa.com и решења Врховног суда Србије, Прев. 182/99 од 22.12.1999. године, Судска пракса привредних судова - Билтен број 3/2000

362 Види пресуду Привредног апелационог суда у Београду, Пж. 1066/2012(1) од 24.10.2012. године, Актуелна судска пракса из разних области права број 2/2013, Пословни биро, Београд.

363 “Уобичајени проценат од 3% остварују Агенције за промет непокретности,” из пресуде Апелационог суда у Београду, Гж. 6745/11 од 24.01.2013. године.

364 Била је прописана нпр. Упутством о начину пословања трговинских агенција (Сл. лист ФНРЈ, број 35/52).

365 „Када тужени (налогодавац) приговори висини посредничке накнаде, суд је дужан да испита да ли је ова накнада (провизија) примерена или превисока, односно да ли одговара посредничковом труду и учињеној услузи.“ Из решења Врховног суда Србије, Прев. 743/96 од 12.12.1997. године, Судска пракса привредних судова - билтен број 1/1998.

366 Види члан 822. Закон о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени листу СРЈ” бр. 31/93

367 Чл. 826. Закона о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени листу СРЈ” бр. 31/93

Уколико није друкчије уговорено, посредник који је добио налог за посредовање од обе стране може захтевати од сваке стране само половину посредничке накнаде и накнаду половине трошкова, ако је накнада трошкова уговорена. Посредник је дужан да се са пажњом доброг привредника стара о интересима обеју страна између којих посредује.³⁶⁸

Уколико је посредник само делимично испунио налог за посредовање и с тим у вези дође до закључења уговора посреднику припада сразмерни део уговорене провизије, у односу на степен испуњења налога за посредовање.

Ако је посредник са налогодавцем уговорио право на одређену накнаду и ако је његово настојање да дође до закључења уговора остало без резултата о таквом уговору ће се судити према одредбама која важе за уговор о делу.³⁶⁹

Право на накнаду трошкова: што се тиче права посредника на накнаду трошкова основно је правило да су посредникови трошкови урачунати у накнаду за посредовање те да самим тим посредник нема право на накнаду трошкова у вези посредовања.

У нашем позитивном праву предвиђено је да посредник нема право на накнаду трошкова учињених у извршењу налога, изузев када је то уговорено.³⁷⁰ Али, ако му је уговором признато право на накнаду трошкова, он има право на ту накнаду и у случају кад уговор није закључен.

Посредник нема право на накнаду штете ако налогодавац опозове налог за посредовање, ако се тог права није одрекао и ако би то било противно начелу савесности и поштења.³⁷¹

8. УГОВОР О КОНТРОЛИ

Садржина привредних односа и њихов значај у великом броју случајева изискују висок ниво сигурности појединих сегмената тих односа. С тим у вези, учесници привредноправних односа редовно бивају оптерећени потребом обезбеђења интереса које у домену својих права и обавеза желе постићи. Поред

368 Члан 825. Закон о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени листу СРЈ” бр. 31/93

369 Члан 814. Закон о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени листу СРЈ” бр. 31/93

370 Члан 824. Закон о облигационим односима „Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89(УСЈ), 57/89 и „Службени листу СРЈ” бр. 31/93, тако и у члану 27. став 5. Закона о посредовању у промету и закупу непокретности предвиђено је да је налогодавац дужан да надокнади посреднику настале трошкове само ако је изричито уговорено да их сноси налогодавац без обзира на успех посредовања.

371 Види више у Марковић, В., Уговор о посредовању – права и обавезе посредника, Зборник радова „Услужни послови” Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац 2014., стр. 185-195.

општепознатих начина да ти интереси буду загарантовани, привредноправни субјекти често приступају закључењу једне посебне врсте уговора који има за циљ да будућим, или већ постојећим учесницима једног привредног односа обезбеди доказе и исправе о адекватном квалитету или другим важним карактеристикама предмета неког од уговора у привреди. Све то подразумева ангажовање лица чија професионалност и стручност имају ауторитет неопходан за одговарајућег контролора и процењивача предвиђених карактеристика. Зато се као учесници привредноправног односа који настаје овом врстом уговора појављују управо она лица која су доказани стручњаци и експерти овлашћени за обављање таквих услуга. Уговор који доводи до настанка односа који би предвидео обавезе за таква лица назива се уговором о контроли.³⁷²

Садржина односа који се заснива закључивањем таквог уговора одређује обавеза једне стране у овом уговорном односу да на савестан и правилима одређене професије предвиђен начин, обави контролу која је уговорена и о томе изда посебну исправу као гаранцију обављене контроле. Таква исправа се назива контролни сертификат или сертификат о контроли чијим издавањем настаје обавеза друге уговорне стране, која је наручилац контроле, да плати провизију стручном лицу које је контролу извршило.

Најзначајније карактеристике односа који настаје уговором о контроли произилазе из његовог најважнијег сегмента, а то је обавеза контролора. Тиме се и намеће као важна анализа и разјашњење обавезе оне уговорне стране уговора о контроли која је преузела обавезу да изврши контролу. У свакодневном животу често се намеће потреба да контролишемо и испитујемо ствари, предмете и радње које су од значаја за остварење интереса које желимо постићи. У нешто сложенијем облику одвија се и контрола у привредним односима насталим закључивањем уговора о контроли. Како се таква контрола односи на специфичне карактеристике и особености предмета привредноправних односа можемо закључити нешто више о предметима такве контроле и самим тим о њеним различитим врстама.

Уколико се страна уговорница из уговора о контроли обавезе и преузме обавезу контроле робе или ствари које представљају предмет неког уговора онда говоримо о уговору о контроли робе или ствари. Разлика између ова два појма, дакле робе и ствари, јесте у томе што робе представљају оне ствари које су намењене продаји на тржишту, а не крајњој потрошњи.

Међутим, привредни односи нису ограничени само на продају робе или ствари већ подразумевају и пружање услуга, те се и услуге могу јавити као предмет уговора о контроли. Тиме се одређује и предмет уговора који се назива уговор о контроли услуга. Услуге могу такође бити различите у зависности од професије у чијем се домену и по чијим се правилима пружају.

³⁷² Члан 847. Закона о облигационим односима, „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78, 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93.

Садржина обавезе контролора није увек јединствена и једнообразна те се радње које контролор предузима у вршењу послова контроле могу међусобно разликовати. Тако се добија још један критеријум важан за одређење различитих врста контроле. Тиме се разликују обична и контрола која се односи на узак сегмент обављања контроле и контрола са предузимањем појединих правних радњи усмерених на закључење појединих уговора од стране контролора као што је уговор о превозу или слично.

Најзад, постоје и они облици контроле у којима се у већој или мањој мери гарантују контролом утврђена својства предмета контроле од стране контролора. Тако, код контроле са гаранцијом контролор преузима виши ниво одговорности за утврђена својства и карактеристике предмета контроле него што је то случај са контролом без гаранције, али се тиме и модификују, заправо увећавају провизија и накнада трошкова контроле који припадају контролору.

Врсте контроле које смо одредили освртом на различите предмете овог уговора омогућују нам да ближе одредимо и прецизирамо суштинске елементе оваког привредноправног односа. Имајући у виду претходно речено лако је уочити значај правовањано обављене контроле код оваког привредног уговора. Правила која иду даље у правцу поједностављења правних елемената који у свом јединству афирмишу садржину обавезе вршиоца контроле заснована су у највећој мери на обавезама предвиђеним самим поступком контроле повезаним са одређеном професијом коју таква врста посла предвиђа. Основа и елементарно начело код оваквих привредних послова свакако су савесност и стручност вршиоца контроле. Било каква немарност, неодговорност, провизорност или недовољна обученост за обављање оваквих послова довела би до стварања лажне или погрешне представе о предметима уговора који у привреди врло често имају велику вредност па тиме повлаче и висок ниво одговорности. Зато је вршилац контроле дужан да се понаша савесно и стручно, заправо онако како му то налажу правила струке и савесност као посебан квалитет одговорности и озбиљности коју учесници привредноправних односа морају показати.

Тек након испуњења обавеза које произилазе из начела савесности и правила струке можемо говорити о наредном састојку обавезе контролора, а то је извршење радњи које су уговорене уговором о контроли између наручиоца и вршиоца контроле. Стране уговорнице приликом закључења уговора морају, ради лакшег остварења интереса који желе постићи, приступити одређењу међусобних права и обавеза односно начина и радњи које би у том погледу извршили.

Код уговора о контроли робе или ствари, предмет саме контроле су углавном физичке ствари које су материјализоване кроз различите појавне облике. Како би омогућио постизање уопштеног циља који наручилац контроле жели постићи, а самим тим и остварио део задатка поводом којег је и преузео одређене обавезе, вршилац контроле има обавезу чувања робе и њене предаје наручиоцу или евентуално предузимање неке друге радње која би уговором била предвиђена.

Након тога, као последњи акт вршиоца контроле, чиме се заокружује и извршава обавеза контроле јесте издавање исправе односно сертификата о извршеној контроли чиме се у виду извештаја односно евиденције истичу сазнања, односно закључци о ономе што је контролом утврђено. Таква исправа има посебан значај и углавном је средишњи циљ ове врсте уговора у привреди обзиром да наручиоцу контроле омогућује да за ствари, робе или услуге поводом којих је и наручио контролу, може да прикаже и докаже као адекватне тврдњама и карактеристикама које он истиче приликом њихове продаје.

Да би сви догађаји текли током који би резултирао сертификатом о контроли који је наручилац и желео, вршиоцу контроле морају бити призната и одређена права односно захтеви који би имали за циљ да остваре услове у којима би он могао извршити своје обавезе онако како се то од њега и очекује. Зато је вршиоцу контроле признато право на провизију као накнаду за рад односно посао који је уложио у извршење уговорених обавеза. А онда када контрола изискује и поједине трошкове, онда вршиоцу контроле припада и накнада за трошкове који су поводом контроле настали. То могу бити трошкови настали чувањем или премештањем појединих ствари и предмета који су предмет контроле, затим трошкови настали у вези са одржавањем вредности и одлика појединих предмета контроле, итд.

Ток ствари који је ради сигурности привредних односа најпожељнији је онај који подразумева редовно намирање права резервисаних за контролора, најпре оних у погледу његове накнаде и трошкове настале поводом обављене контроле. Али ствари се често одвијају и другачијим током те често и изостаје накнада односно провизија која припада вршиоцу контроле. Зато је контролору, у таквим ситуацијама признато право законске залогe на предметима контроле како би у случају немогућности да намири своја потраживања њиховом продајом дошао до коначног остварења својих права. Поред тога, њему мора бити омогућено да контролу спроводи и врши без притиска, сугестија и евентуалних принуда с обзиром да би тиме била повређена непристрасност коју гарантују професионалност и стручност контролора.

9. УГОВОР О УСКЛАДИШТЕЊУ

Уговор о ускладиштењу је уговор који доводи до настанка посебне врсте привредноправног односа одређеног потребом коју намећу поједине ситуације у привредном животу. Услови и модалитети привредног пословања често подразумевају да различити предмети привредноправних уговора, односно робе и ствари поводом којих се ти уговори закључују, до одређеног тренутка буду предати на чување у посебним просторијама које су за то предвиђене. То су управо оне ситуације када је из различитих разлога уговором између две уговорне стране предвиђено да се роба остави у одређеном складишту.

Уговор о ускладиштењу је такав уговор у коме се једна уговорна страна, тј. складиштар, као лице које ради и води послове у домену складиштења, обавезује да прими одређену робу у складиште и да предузме све да робу сачува до тренутка њене предаје одређеном лицу, док се друга уговорна страна, односно оставодавац, који је робу предао складиштару обавезује да за то плати накнаду.³⁷³

Просторије у којима се роба предаје на чување као што смо већ рекли, називају се складиштима. То су посебне просторије регистроване за обављање послове чувања робе, тј. њиховог ускладиштења. Због многобројних карактеристика које код складишта могу постојати разликујемо и њихове различите врсте.

Најпре, јавна складишта су она складишта која имају карактер просторија за које закон предвиђа обавезу да приме робу предату на ускладиштење уколико располажу потребним простором и условима. У домену њихових послова јесте и обавеза издавања складишнице односно исправе која има карактер и природу хартије од вредности у којој је инкорпорисано одређено стварно право на стварима које су предмет складиштења.

Даље, постоје и царинска складишта која служе за чување робе намењене извозу или увозу. То су она складишта у која се складишти роба након што је извршен њен увоз односно пре него што је извршен извоз такве робе, па је потреба за складиштењем настала на основу царинских формалности.

Складишта могу бити организована и у форми царинских сместишта, чија је намена складиштење робе која је подвргнута царинском надзору.

Затим, то могу бити консигнациона и друга складишта.

Кључну улогу приликом складиштења и боравака робе у периоду када је она предата на чување у одређено складиште, обавља лице које се зове складиштар. За складиштара је, због природе уговора које он закључује са лицем које предаје робу на чување у одређено складиште, предвиђен низ обавеза које мора извршити. Његова основна обавеза је она која је везана за пријем робе. Код јавних складишта таква обавеза је предвиђена законом, док је код осталих складишта она постављена на уговорним основама које одређују саме уговорнице. Међутим, различите робе могу имати и различита својства те је обавеза оставодавца и уједно право складиштара да буде обавештен о својствима и одликама робе која се предаја на чување како она не би угрозила тим својим својствима другу робу која се налази у том складишту, а због чијег би евентуалног оштећења одговарао складиштар.

Након обављеног пријема, складиштар је дужан да о примљеној роби лицу које ју је предало на чување изда складишницу. Складишница представља хартију од вредности која представља доказ о томе да је одређена роба предата на чување у одређено складиште, а која у себи инкорпорише стварно право на тим стварима које се налазе у складишту.

373 Члан 730. Закона о облигационим односима, „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78., 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

Од тренутка када робу прими у складиште, складиштар има обавезу да све време док се роба налази у складишту ту робу чува и предузима све оне радње које су неопходне за очување њене истоветности одлика и својстава које је роба имала у тренутку када је била предата на чување. У том циљу, складиштар има обавезу да робе међусобно раздваја уколико би оне могле штетно да делују једна на другу, да води рачуна о томе да се квар или штетна дејства појединих предмета не прошире и на друге предмете и да о свим насталим променама на роби благовремено обавести њеног власника, односно лице које ју је предало на чување.

Слично чувању робе, складиштар је дужан да на роби и у вези са робом предузима све оне радње које су предвиђене налогом који складиштару упуту оставодавац робе, а да по потреби односно захтеву оставодавца омогући и њен преглед.

Како складишта имају посебан значај у одвијању привредноправних односа тако су и строга правила по којима се одвија њихов рад. О томе нешто више говори и обавеза вођења складишне књиге као свеукупне евиденције о роби, односно лицима која су робу предала на чување у просторијама складишта.

У оном тренутку када протекне период за који је роба била дата на чување, односно када то буде захтевао оставодавац, односно лице које је он овластио, складиштар је дужан робу предати таквом лицу.

За све ове радње које складиштар предузима предвиђена је и накнада која њему следује. Њоме се постиже еквивалентност у односу који настаје на основу овог уговора, тј. уговора о ускладиштењу, а која уједно представља цену за услуге које складишта пружају. С тим у вези, као и код осталих врста уговорних односа, код којих уговорне обавезе подразумевају предају или предузимање одређених радњи на одређеној роби, тако се и овде поводом робе које се предаје на чување у складиште, предвиђа и право складиштара да захтева накнаду трошкова који су поводом чувања или штетних дејстава те робе настали. Исто тако, складиштар има законско заложно право на стварима које су предмет овог уговора у оним случајевима када изостане намирење његових потраживања, а која се могу постићи продајом робе.

10. УГОВОР О ОСИГУРАЊУ

Осигурање представља трговинско правни посао чија је сврха и значај, у привредно правним односима одређена потребом привредних субјеката да се заштити, тј. осигура од појединих ситуација које могу осујетити остварење интереса и циљева који се желе постићи. Такве ситуације које још увек нису остварене, те представљају будуће и неизвесне догађаје од којих се осигурањем од њиховог наступања желе заштити пословни субјекти, називају се ризицима.

Да би однос осигурања између два привредна субјекта настао, неопходно је закључити уговор о осигурању. Тек када, и ако тај уговор буде закључен, уговорне стране се налазе у односу осигурања и то у складу са правилима која су предвиђена уговором. Тако, садржину и елементе осигурања најлакше можемо одредити анализом клаузула и правила које је обухватио уговор о осигурању.

Уговор о осигурању представља уговор трговинског права којим се једна уговорна страна, односно уговарач осигурања, обавезује да плати одређену премију осигурања, тј. своту осигурања, док се на име тога, друга уговорна страна, у улози осигуравача обавезује да у случају наступања осигураног случаја исплати уговарачу осигурања накнаду предвиђену уговореним условима.³⁷⁴ Осигурани случај је догађај од чијег се наступања уговарач осигурања жели заштити и осигурати. У тренутку када се закључује уговор о осигурању ни једна ни друга страна не могу са сигурношћу знати да ли ће тај догађај од којег се једна страна осигурава заиста бити остварен. Могу само постојати различити степени убеђења о могућности наступања тог догађаја.

Елементи и клаузуле уговора о осигурању којим се ближе одређују модалитети и карактеристике осигурања могу бити многобројни, али се свакако и међу њима могу издвојити они који су најзначајнији. Да би уговор о осигурању могао да доведе до тога да међу уговорним странама настане однос осигурања неопходно је да тим уговором буде одређен предмет осигурања, тј. ствар, право, или лице које се жели осигурати од наступања осигураног случаја. Тиме је и условљено и одређење ризика односно ситуације од којих се уговарач жели заштитити. Као што смо већ рекли, ризик представља будући неизвесан догађај који је независан од воље заинтересованих лица, а који се може осигурати уколико то дозвољава јавни поредак. Уговором се мора предвидети и премија осигурања, која представља цену осигурања коју уговарач плаћа да би уопште био заснован однос осигурања. Исто тако, уговорне стране одређују и суму осигурања односно накнаду коју је осигуравач дужан исплатити другој страни онда када буде остварен ризик, односно догађај од којег се уговарач осигурања желео осигурати. Затим, ту су и клаузуле којима се одређује и трајање осигурања и други важни сегменти тог односа.

Онда када елементе уговора о осигурању посматрамо са аспекта који прави разлике међу њима, говоримо о различитим врстама осигурања. Тако се у односу на просторно одређење важности уговара о осигурању може говорити о копненом, ваздушном и пловидбеном осигурању. У односу на предмет осигурања можемо говорити о осигурању имовине и осигурању лица, с обзиром да и имовини и лицима у реалном животу прете ситуације које могу довести до њиховог оштећења и угрожавања. Зато се, за догађаје чијим наступањем настаје штета, уговарају различити облици осигурања имовине или лица, као што су осигурање од поплаве, осигурање од пожара, осигурање од саобраћајне незгоде, осигурање живота и сл.

³⁷⁴ Члан 897. Закона о облигационим односима, „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78., 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

У појединим ситуацијама уговарач осигурања има законску обавезу да закључи уговор о осигурању и тада говоримо о обавезном осигурању, док је онда када је на његовом избору уговарање осигурања реч о добровољном осигурању. Према броју субјеката који закључују уговор о осигурању постоји колективно и индивидуално осигурање. Према могућностима осигуравача да и он буде осигуран од наступања ризика и тиме остварења осигураног случаја можемо говорити о осигурању, реосигурању или саосигурању.

Уговорне стране које закључују овај уговор међусобно уговарају своје обавезе. Тиме су одређене и обавезе осигуравача. Тако, осигуравач ће имати обавезу прихвата понуде (код осигурања које је законом обавезно, док та обавеза неће постојати код добровољног осигурања). Осигуравач је и дужан да изда полису осигурања, која представља писмену исправу о склопљеном уговору о осигурању у којој су садржани општи услови пословања, као и да изврши исплате које је преузео на себе у случају наступања осигураног случаја.

Обавезе уговарача односе се на плаћање премије осигурања (свота осигурања која се даје осигуравачу), давање обавештавања о околностима и њиховим променама уколико су значајне за одређење ризика и његово наступање као и обавеза савесног понашања која подразумева и обавезу на страни осигураног лица да спречи наступање осигураног случаја. Онда када ризик буде реализован односно када наступи догађај од којег се желео осигурати уговарач осигурања, уговарач мора упутити обавештење о наступелом осигураном случају осигуравачу.

11. УГОВОР О ГРАЂЕЊУ

Уговор о грађењу је такав уговор код којег се једна уговорна страна, тј. извођач радова обавезује да изведе одређене грађевинске радове или обави друге грађевинске услуге, и то према одређеном пројекту, на одређеном земљишту и у уговореном року, поштујући правила струке и начела савесности и пажње доброг привредника, док се друга уговорна страна односно наручилац радова обавезује да за то плати одређену накнаду.³⁷⁵

Као и други уговори на којима се темеље привредноправни и други односи, тако и уговор о грађењу у себи садржи низ елемената чији је значај различито одређен. Као битни елемент овог уговора, који њиме мора бити одређен да би уговор произвео своја дејства, можемо издвојити пре свега његов предмет, односно радове поводом чијег је извођења и дошло до његовог закључења. Ти радови, који су по својој природи и карактеристикама грађевински, подразумевају професионалност и обученост за њихово извођење, па их зато редовно изводе грађевинска предузећа која запошљавају за такву врсту послова обучена лица.

³⁷⁵ Члан 630. Закона о облигационим односима, „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78., 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

Уговором се уговара и рок до чијег истека би радови били изведени и окончани, а као подједнако битан елемент уговора треба узети и накнаду коју на име грађења треба исплатити страни која је извела грађевинске радове.

Обавезе на страни наручиоца посла су вишеструке. Најпре, на страни наручиоца је прибављање одговарајућих административних дозвола (дозвола и одобрење за градњу од надлежних органа и остало...), увођење извођача радова у посао, по правилима одређене процедуре (јавни позив или конкурс). Затим, на наручиоцу посла је и обезбеђење пројекта по којем ће се радови изводити, а на крају, када посао буде обављен од стране извођача, на наручиоцу посла је и плаћање уговорене цене извођачу за обављене радове.

Обавезе извођача радова су такође многобројне. Оне су углавном одређене правилима професије и струке коју извођачи радова поседују. Тако, извођач има обавезу извођења грађевинских радова у складу са пројектом и правилима струке и професије и то придржавањем уговорених рокова, с тим што је наручилац дужан да поштује потребе извођача те је у случају његовог немара и непажње могуће и прекорачење рокова за које неће одговарати извођач. Извођач мора осигурати радове од евентуалне штете и омогућити наручиоцу да обавља надзор над грађевином. Обавештавање о свим битним околностима везаних за обављени рад, обезбеђење градилишта од евентуалних незгода запослених и трећих лица и пријава почетка извођења радова надлежним органима такође су обавезе извођача радова.

По обављеном раду, надлежном органу се мора пријавити завршетак радова поводом којег ће се извршити и преглед изграђеног објекта, који се назива техничким прегледом објекта. Инспекција грађевинских радова о објекту који задовољава прописане услове издаје потврду, тј. одобрење објекта за употребу.

Према критеријуму закључивања уговора, уговори који се закључују поводом грађења могу бити подељени у три основне категорије и то као одвојени уговори, где наручилац закључује онолико уговора колико је и професионалаца неопходно ангажовати ради извршења послова (уговор о превозу материјала, уговор о надзору, уговор о грађењу, уговор о пројектовању итд.), јединствени уговори (кључ у руке), код којих наручилац закључује јединствен уговор са одређеним грађевинским субјектом како би тиме били обухваћени сви послови неопходни за извођење и обављање радова и уговори о консалтинг инжењерингу.

Посебно важно питање у домену уговора о грађењу јесте и оно које се тиче одговорности, с обзиром да се ради о врло специфичним пословима који захтевају висок ниво пажње, сигурности и квалитета као и административних обавеза и формалности, који гарантују сигурност објекта који се изграђује. Зато одговорност извођача радова постоји у случају несавесно и нестручно обављених радова, непоштовања уговорених рокова, а посебно употребе неквалитетног материјала. Ова одговорност, одговорност због употребе неквалитетног материјала постоји без обзира на чијој страни је постојала обавеза прибављања материјала, јер је

извођач радова, о свим манама материјала за изградњу, дужан обавести наручиоца грађења и захтевати одређени квалитет, како ради сигурности објекта, тако и ради уговорених својстава објекта. Поред тога, извођач радова је дужан радове изводити онако како је то предвиђено пројектом, те би свако одступање од пројекта било основ за одговорност извођача.

Наручилац грађења је дужан да о свим манама обавести извођача и захтева њихово отклањање.

12. УГОВОР О ЛИЦЕНЦИ

Савремени услови пословања у међународној економској сарадњи и потреба развоја технолошких унапређења и знања у великој мери иницирали су учешће и допринос науке у свим сегментима и факторима производње на којима се темељи економски просперитет једног система. Тим научним доприносима и иновацијама развијала су се многобројна техничко-технолошка решења различитих облика производње и пословања који су поспешили привредне односе како домаћих тако и међународних привредних субјеката.

Настанком нових и осавремењавањем ранијих знања и достигнућа постижу се вишеструки резултати на плану глобалне тржишне утакмице. Како би ти резултати били потпунији, конкурентност и постизање успеха на тржишту довели су до потребе да се међународни привредни односи обогате још једном специфичном врстом сарадње везане управо за технолошка достигнућа и њихову размену. У прилог томе говори уговор о лиценци, односно праву привредног искоришћавања уступљених права индустријске својине.³⁷⁶

Као таква, лиценца представља облик сарадње између привредних субјеката базиран на уступању и преносу права индустријске својине у циљу модернизације и поспешивања успеха у производњи и пословању. Њоме се преносе знања, интернационализују савремени начини производње и пословања и решавају многобројни техничко-технолошки проблеми којима су привредни субјекти оптерећени.

Однос којим се постиже таква врста сарадње, темељи се на специфичној врсти уговора који носи назив уговор о лиценци.

Уговор о лиценци или уговор о трансферу технологије је такав правни посао код којег једна уговорна страна, односно лице које даје лиценцу (давалац) уступа право привредног искоришћавања права индустријске својине, знања, опреме и додатних садржаја везаних за једноставнију реализацију таквог облика привредног искоришћавања, док корисник лиценце за то плаћа одређену накнаду.

³⁷⁶ Члан 686. Закона о облигационим односима, „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78., 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

Уговор о лиценци представља својеврстан уговор трговинског права којим се, као и код других уговора, установљава одређени однос и концепира његова садржина. У том погледу говоримо о правима и обавезама уговорних страна код уговора о лиценци.

Најважнији аспекти обавеза даваоца лиценце усмерени су на одређење и предају предмета уговора о лиценци, а то су права индустријске својине, односно знања и технолошка унапређења ради чијег преноса и уступања се уговор о лиценци закључује. Давалац лиценце мора бити оптерећен гаранцијом техничке исправности предмета уговора и гаранцијом постојања права на његовој страни да уступи право привредног искоришћавања како би друга страна, тј. корисник лиценце остварио успех и унапређење пословања ради којих је ступио у једну овакву врсту односа. Поред тога, давалац мора гарантовати и обезбедити мирно и несметано коришћење тих права.

Стицалац лиценце мора користити предмет лиценце на уговорени начин, како би се давалац заштитио од свих облика недозвољене употребе његовог права индустријске својине. Кроз плаћање накнаде за уступљену технологију, накнаде за уступљену техничку помоћ и услуге постиже се и одређење цене коју је корисник лиценце дужан платити њеном даваоцу. Управо кроз цену преноса и уступања права привредног искоришћавања давалац лиценце бива мотивисан да приступи закључењу оваквог уговора који ће кориснику пружити одређене користи и успехе у пословању. Чување уступљених ствари и њихово редовно одржавање такође су обавеза корисника лиценце.

Право привредног искоришћавања технолошких знања, технологије и других права индустријске својине најчешће се користи у сферама производње, када корисник лиценце користи технолошка знања у производњи производа које је створио и као атрактивне брендове на тржишту афирмисао давалац лиценце. Да би корисник лиценце вршио производњу и пласман таквих брендова на свом тржишту, уз дозволу даваоца лиценце, дужан је континуирано и без изузетака одржавати непроменљив и по уговореним стандардима предвиђен квалитет производа да би сви производи произведени кроз један исти поступак производње имали исти квалитет и одржавали углед који имају на тржишту. У прилог томе утврђује се и обавеза корисника лиценце да на производима истакне ознаку о уступању лиценце.

Поред обавезе да чува ствари добијене преносом и уступањем права привредног искоришћавања права индустријске својине корисник је дужан поштовати рокове у оквиру којих су му та права пренета и уступљена, те да по њиховом истеку обустави свако даље деловање и производњу на коју није овлашћен.

Разликовање уговора о лиценци по њиховом садржају и карактеристикама које чине њихову оригиналност и особеност подразумева ангажовање различитих аспеката. По критеријуму начина употребе постоје продајна и производна лиценца, односно лиценца којом се преносе технолошка и пословна знања у

сфери продаје и у сфери производње. По критеријуму правног основа разликујемо уговорну и законску лиценцу. Док је уговорна лиценца конципирана на уговору о којем смо у претходним редовима обратили пажњу, законска лиценца је нешто ређи случај у привредноправним односима. Она се може појављивати у два вида и то као обавезна и службена лиценца. О обавезној лиценци говоримо у оним случајевима у којима носилац патента не искоришћава или не уступа право употребе патента у законом предвиђеним роковима те на тај начин онемогућава његову употребу и намену ради које је и настао, док се о службеној лиценци говори у оним ситуацијама када се право употребе одређеног патента поверава и другим учесницима привредноправних односа а не само његовом носиоцу и то ради општих интереса и потреба.

У односу на просторну ограниченост, уговор о лиценци може бити просторно ограничен и просторно неограничен, у зависности од тога да ли је корисник лиценце овлашћен да користи патенте и права индустријске својине која су му уступљена на тачно одређеној територији или без било каквог просторног ограничења.

По критеријуму времена на које се уступају и преносе права привредног искоришћавања права индустријске својине, можемо говорити о временски ограниченој и временски неограниченој лиценци.

Уговором о лиценци уговорне стране могу клаузулом о подлиценци уговорити и могућност закључивања уговора о подлиценци, чиме корисник лиценце бива овлашћен да у сагласности са даваоцем лиценце закључи са трећим лицима уговор којим даље уступа право привредног искоришћавања права индустријске својине. Међутим, због интереса даваоца лиценце, у чијој се улози често појављују такозвани гигантски произвођачи (нпр. кока кола) овакава опција је често ограничена забраном уговарања подлиценце или њеним строгим условима који за свој циљ имају најпре заштиту интереса и профита које овакви транснационални привредни субјекти остварују.

Уговор о лиценци може престати на више начина, у зависности од услова који су по том питању предвиђени уговором. Пре свега, један од разлога за престанак јесте протек времена на које је овај уговор закључен. Али уколико би уговорне стране наставиле да поступају на дотадашњи начин, овај уговор би таквим радњама (које правна теорија назива конклюдентним) могао бити и продужен.

Уговор може престати и отказом с тим да се мора поштовати отказни рок и околности које не смеју бити такве да представљају велику неповољност за уговорне стране (отказивање уговора у невреме).

Престанак постојања уговорних страна такође је један од разлога за престанак уговора. У зависности од тога ко се појављује у улози корисника лиценце, или пак њеног даваоца, можемо направити следећу разлику. Када је корисник физичко лице, смрћу таквог лица не престаје уговор већ се на страни корисника појављују

његови наследници. Престанак постојања правног лица као корисника лиценце, даје право даваоцу лиценце да раскине уговор. Престанак постојања даваоца лиценце, без обзира да ли је у питању физичко или правно лице, такође не доводи до престанка уговора али уговорне стране то могу другачије уредити уговорним клаузулама.

13. УГОВОР О ИНЖИЊЕРИНГУ

Важност и значај уговора о инжињерингу у највећој мери је одређен садржином инжињеринга и односа поводом којег он и настаје. Уговором о инжињерингу настаје правни однос чији предмет и садржину у највећој мери опредељује пружање услуга интелектуалног карактера везаних за грађевинске радове. Тако се под услугама инжињеринга подразумевају савети, идеје, стручна помоћ, надзор на грађевинским радовима, идејни пројекти и предлози везани за унапређење самих радова или објекта, управљање пројектом грађења или пак повезивање и усклађивање сарадње свих учесника у извођењу грађевинских радова и др.

Делатност инжињеринга обавља се од стране лица која су за такву врсту послова обучени. Та делатност се често погрешно доводи у везу са самим извођењем грађевинских радова и непосредних послова који су у том погледу предвиђени. Зато, наглашавамо значај разлика између инжињеринга и извођења грађевинских радова предузетих у изградњи грађевинских објеката па самим тим и разлике између две врсте уговора који се поводом тих различитих врста послова закључују. Делатност инжињеринга, као што смо то већ и рекли, састоји се у пружању услуга интелектуалног карактера везаних за грађевинске радове, тачније услуга консалтинга, док би се непосредни послови поводом тих радова сматрали грађевинским радовима и пословима. Инжињеринг или консалтинг инжињеринг како се често назива, може бити предмет самосталног уговора о инжињерингу када би такав уговор имао природу уговора о делу. Тада говоримо о уговору појединачно закљученом између појединих привредноправних субјеката искључиво поводом услуга инжињеринга. Међутим, пружање ових услуга може бити обухваћено и неким другим уговором, као његов споредни предмет, када бројне обавезе уговорне стране која је на себе преузела поред непосредних грађевинских радова или послова поводом њих, укључују и услуге инжињеринга, чиме заправо долази до стапања овог уговора са неким другим.

Уговором о консалтинг инжињерингу, уговорне стране редовно предвиђају клаузуле које ће, због значаја ове врсте посла, несумњиво регулисати питања права, обавеза и одговорности уговорних страна. Врло често, поред обавеза сарадње и поштовања правила струке, привредни субјекти који се баве консалтинг инжињерингом имају и нека основна права као што су право на накнаду, ауторска права на идејним и стручним пројектима и предлозима које су понудили.

14. УГОВОР О ТУРИСТИЧКИМ УСЛУГАМА

Нагло развијање туризма и односа који настају поводом пружања туристичких услуга чине отежаним дефинисање и одређење појма туристичких услуга. Туристичке услуге се не могу лако побројати и одредити, јер су оне данас присутне у знатно већем броју него што је раније био случај. То само говори колико су туристичке услуге важне за развој привреде наше земље и за развој њеног маркетинга. Тако, поред угоститељства и многе друге области бивају употпуњене туристичким услугама. Постоје угоститељске услуге (везане за угоститељство као посебну делатност усмерену на пружање услуга исхране и смештаја), услуге туристичких агенција, услуге у домену лова и риболова, речног туризма, игара на срећу и др.

Уговором о туристичким услугама једна страна из уговора или давалац услуге се обавезује на пружање одређене услуге другој уговорној страни - кориснику услуге док ће ова за то платити цену такве услуге. Најзначајнији међу њима су уговор о организовању путовања³⁷⁷ и уговор о алотману.³⁷⁸

Уговор о организовању путовања је такав уговор којим се једна уговорна страна обавезује да другој страни из уговора, односно кориснику туристичке услуге обезбеди превоз, боравак и све друге услуге које су уговорне стране усагласиле. Корисник услуге ће бити дужан да за све услуге које су му пружене плати одређену цену.

Приликом закључења овог уговора, туристичка агенција која пружа услуге њиховим корисницима, дужна је истим издати потврду о закљученом уговору о путовању. Та потврда представља доказно средство о закљученом уговору, а уједно пружа информације кориснику услуге о детаљима уговора (датум поласка, датум повратка, превозника, број, седиште, место, број собе и сл.).

Најважнија обавеза уговорне стране која организује путовање је обезбеђење услуга које су за то путовање предвиђене и њихово адекватно обављање. Тиме, организатор путовања путницима мора обезбедити све оне услуге које је предвидео уговором, а сагласно интересима путника. Зато, путник има право на благовремене и прецизне информације о превозу, цени, дужини боравка, заштити дискреције и сл. Када организатор путовања путнику није пружио услугу и квалитет на који се обавезао биће дужник накнаде штете. Сличан случај постоји и када организатор путовања ангажује неко треће лице ради пружања одређене услуге путнику, а та услуга не буде пружена на предвиђен начин. Тада треба поћи од правила и решења предвиђених у међународним конвенцијама које регулишу ову област. Тако, организатор путовања најчешће накнади штету која је настала

377 Члан 659. Закона о облигационим односима, „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78., 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

378 Члан 885. Закона о облигационим односима, „Службени лист СФРЈ”, бр. 27/78., 39/85 и „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93

путнику с којим је он ступио у уговорени однос, а након тога износ те накнаде регресира од трећег лица које је штету причинило.

С друге стране, путника терети обавеза плаћања уговорене цене путовања и обавеза сарадње путника са организатором путовања у циљу обезбеђења адекватних исправа (пасош, виза, осигурање и сл.).

Уговор о алотману представља још један од уговора о пружању туристичких услуга, и то уговор којим се ангажују туристички објекти. Овим уговором једна уговорна страна се обавезује да стави на располагање и употребу туристичкој агенцији одређени број соба, апартмана и других туристичких објеката, као и да пружи туристичке услуге путницима који су упућени у те објекте од стране туристичке агенције, док друга уговорна страна, односно туристичка агенција мора настојати да те туристичке објекте попуни и у том случају плати цену њиховог коришћења.

Постоји више врста овог уговора и то уговор о алотману с правом опције, уговор о алотману с правом одустанка и уговор о алотману без права на одустанак. Док се у првом случају говори о таквом уговору о алотману код којег је обавеза агенције одређена тиме да благовремено обавести власника туристичких објеката о томе да ли ће ти објекти бити ангажовани или не и да тиме отклони одговорност и обавезу накнаде штете (право опције), у друга два случаја говори се о таквим клаузулама уговора које туристичку агенцију у потпуности ослобађају од било какве одговорности у случају да она са путницима не уговори коришћење ових објеката (уговор о алотману с правом на одустанак), или је пак обавезују да без обзира на то да ли су капацитети попуњени или не, мора исплатити накнаду угоститељу односно њиховом власнику за то што их је он ставио на располагање (уговор о алотману без права на одустанак).

Поред обавезе да попуни капацитет, туристичка агенција има и обавезе плаћања цене и обезбеђења путних исправа док ће угоститељ који је ставио на располагање своје туристичке објекте бити дужан да услуге смештаја и неке друге уговорене услуге пружи онако како је то предвиђено обичајима и правилима те струке а у складу са уговором.

15. УГОВОР О ФАКТОРИНГУ

15.1. Појам и врсте факторинга

Факторинг је уговор о продаји недospelог потраживања фактору од стране привредних субјеката. Смисао факторинга је да се, пре свега, субјектима пословног права обезбеде потребна готова новчана средства када се остваривање потраживања, по правилу, може остварити у релативно дужем временском

периоду са присутним ризиком наплативости. Основне привредне функције факторинг посла су:

- 1) del credere функција или функција осигурања кредита;
- 2) услужна функција или управљачка функција, тј. пружање стручних услуга у погледу остваривања потраживања према трећим лицима;
- 3) функција финансирања, тј. функција обезбеђења готовинског новца.³⁷⁹

У теорији се наводи да је факторинг посао врло стар и да потиче из трећег миленијума пре нове ере када је у Месопотамији народ преносио потраживања у замену за готовину, као и трговини између Вавилонца, Феничана и Римљана. Назив потиче из енглеске праксе из 17. и 18. Века када су трговачки агенти називани факторима (*factor, facteur*). Тако је овај посао у Енглеској био регулисан већ од 1823. године Законом о фактору (*Factor's Act*), док у САД исти закон постоји од 1889. године. На међународном плану је урађена и значајна унификација усвајањем УНИДРОИТ Конвенције о међународном факторингу у Отави маја 1988. године.³⁸⁰

У нашем правном систему Факторинг је уређен Законом о факторингу³⁸¹ и према овом закону факторинг је финансијска услуга купопродаје постојећег недоследног или будућег краткорочног новчаног потраживања, насталог по основу уговора о продаји робе или пружања услуга у земљи и иностранству.

Факторинг може бити:

- 1) домаћи;
- 2) међународни.

Према обавези преузимања ризика наплате потраживања, факторинг може бити:

- 1) факторинг без регреса;
- 2) факторинг са регресом.

Домаћи факторинг је факторинг чији је предмет продаја потраживања насталог продајом робе или пружањем услуга између домаћих лица на унутрашњем тржишту.

Међународни факторинг је факторинг чији је предмет продаја потраживања насталог у спољнотрговинском промету робе, односно услуга, у смислу закона којим се уређује спољнотрговинско пословање.

Међународни факторинг се обавља:

- 1) у једнофакторском систему, кад у факторингу учествује само један фактор;

379 Види Вукићевић, Ј.С., Привредни уговори, Копи комерц, Београд, 2011., стр. 210-213.

380 Види више у Вукадиновић, Д. Р., Међународно пословно право, Удружење за европско право, Крагујевац, 2012., стр. 758-759.

381 Закон о факторингу „Службени гласник РС“, број 62/2013

2) у двофакторском систему, кад у факторингу учествују фактор са седиштем у Републици и фактор са седиштем у иностранству.

Ако је продаја потраживања у спољнотрговинском промету робе, односно услуга уређена на другачији начин другим законом, код обављања међународног факторинга примењују се одредбе Закона о факторингу.

Факторинг без регреса подразумева да је фактор преузео ризик наплате потраживања на себе. Ризик наплате потраживања обухвата ризик неспособности плаћања од стране дужника.

Факторинг са регресом подразумева да уступилац одговара фактору за наплативост потраживања - на дан доспелости потраживања.

Посебна врста факторинга је обрнути факторинг који се уговара између фактора и дужника из уговора о продаји робе или пружања услуга у земљи и иностранству, на основу кога фактор, преузимањем фактура од дужника, преузима његову обавезу плаћања према повериоцима, а има право наплате од дужника у року из уговора о продаји робе или пружања услуга у земљи и иностранству. Дужник је у обавези да обезбеди сагласност повериоца.

Корисници средстава буџета Републике Србије, буџета аутономне покрајине или буџета јединица локалне самоуправе, као и корисници средстава организација за обавезно социјално осигурање не могу бити учесници у обрнутом факторингу.

15.2. Појам уговора о факторингу

Уговор о факторингу је такав правни посао којим једна уговорна страна уступилац продаје другој уговорној страни фактору своје постојеће недоспело или будуће краткорочно новчано потраживање од дужника, настало по основу уговора о продаји робе или пружања услуга а друга уговорна страна фактор се обавезује да уступиоцу исплати накнаду.

Предмет факторинга може бити свако постојеће недоспело или будуће, цело или делимично, краткорочно новчано потраживање које је настало по основу уговора о продаји робе или пружања услуга, закљученог између правних лица и предузетника.

Краткорочно потраживање је потраживање које доспева на наплату у року до годину дана од дана продаје робе, односно пружања услуге, дефинисаног уговором о продаји робе или пружања услуга.

Будуће потраживање може бити предмет факторинга само ако је одредиво и ако уговор о факторингу садржи податак о томе ко ће бити дужник таквог потраживања.

Одредба у уговору о факторингу којом се врши продаја будућег потраживања производи правно дејство моментом настанка тог потраживања.

Предмет факторинга не може бити потраживање настало по основу продаје робе или пружања услуга за личне, породичне или потребе домаћинства.

Уговор о факторингу је именован, формалан, двостранообавезан, теретан али и уговор *intuitu personae* будући да су својства уговорних страна веома важна. У пословној пракси овај уговор се најчешће реализује као уговор по приступу.

Код уговора о факторингу срећу се елементи великог броја класичних уговора (цесије, кредита, гаранције уговора о делу, комисиону, уговора о ломбардном кредиту). Без обзира на постојање заједничких елемената са поменутим уговорима уговор о факторингу се не може са њима изједначити. Због чињенице да факторинг уговор има елемената различитих уговора неки теоретичари (али и практичари) га третирају као мешовити уговор; имајући у виду његову оригиналност (која је последица настанка и фуниционисања у пословној пракси) најисправније га је третирати као специфичан - *sui generis* уговор.³⁸²

У нашем праву факторинг је уређен Законом о факторингу. Уговор о факторингу мора бити закључен у писаној или електронској форми. Уговор о факторингу се не сматра уговором о кредиту или зајму, у смислу позитивних прописа и пословних обичаја.

Уговор о факторингу нарочито садржи:

- 1) податке о уговорним странама;
- 2) податак о врсти факторинга;
- 3) основ и податке о потраживању које је предмет уговора;
- 4) износ, начин обрачуна и исплате откупљеног потраживања уступиоцу;
- 5) износ, начин обрачуна и исплате накнаде фактору;
- 6) право фактора на камату и друге трошкове, који могу проистећи из реализације уговора;
- 7) датум закључивања уговора;
- 8) потписе законских заступника сваке уговорне стране, другог лица овлашћеног за потписивање уговора или пуномоћника ових лица.³⁸³

Уговори о факторингу једног уступиоца закључени са различитим факторима, а који имају за предмет продају истог потраживања, забрањени су и сваки такав накнадно закључен уговор ништав је. Одредбе уговора о факторингу и општих услова пословања уступиоца или фактора које предвиђају другачије правило у односу на наведено, ништаве су.

382 Види Спасић, И., Значај цесије код уговора о факторингу, Страни правни живот, број 3/2009, стр. 131.

383 Члан 20. Закона о факторингу „Службени гласник РС“, број 62/2013

15.3. Уговорне стране

Уговор о факторингу закључују уступилац и фактор.

Уступилац може бити банка, привредно друштво и предузетник са седиштем у Републици Србији односно та лица са седиштем у иностранству, регистрована у складу са домицилним прописима.

Фактор може бити:

- а) банка, у смислу закона којим се уређује пословање банака;
- б) привредно друштво организовано као акционарско друштво или друштво с ограниченом одговорношћу, са седиштем у Републици, које има одобрење министарства надлежног за послове финансија за обављање послова факторинга;
- в) страна банка и страно привредно друштво - искључиво у међународном факторингу;

Привредно друштво које има одобрење за обављање посла факторинга зове се факторинг друштво и исто може обављати само посао факторинга и са факторингом сродне или повезане послове.

Факторинг друштво мора имати основни новчани капитал у износу који не може бити мањи од 40.000.000 динара и капитал факторинг друштва увек мора да буде у висини која није мања од наведеног износа.

Подаци о издатим и одузетим одобрењима за обављање послова факторинга евидентирају се у Регистру факторинга који води Агенција за привредне регистре, преко регистратора. Регистар је јединствена, централна, електронска база података о издатим и одузетим одобрењима за обављање посла факторинга.

15.4. Права и обавезе уступеоца

Основна обавеза уступеоца је да на фактора пренесе потраживање које представља предмет уговора о факторингу. Пренос сваког потраживања одређеног уговором о факторингу уступилац врши уз истовремену предају фактору:

- 1) уговора (оригинал или копија оверена од стране надлежног органа) и/или фактуре и других докумената којима се доказује основ и врши идентификација потраживања,
- 2) обавештења дужнику да је потраживање продато фактору.

О предаји документације уступилац и фактор сачињавају посебан документ.

Датумом продаје потраживања сматра се датум кад је уступилац предао фактору документацију наведен у документу о продаји документације.

Уступилац је у обавези да достави дужнику обавештење о продаји потраживања у писаној или електронској форми.

Обавештење о продаји потраживања може бити учињено за сва потраживања која су предмет уговора о факторингу, без обзира да ли она постоје у време закључења уговора или не. Обавештење мора да садржи информације о уговору о факторингу, податке о фактору којем је дужник у обавези да плати и инструкције за плаћање. Ако се обавештење односи на једно или више постојећих потраживања мора да садржи број фактуре, износ потраживања и валуту плаћања.³⁸⁴

Након пријема обавештења дужник је у обавези да потраживање исплати фактору.

Исплатом потраживања уступеоцу дужник се не ослобађа обавезе према фактору ако је пре исплате обавештен о продаји потраживања, а уступилац мора без одлагања такву исплату пренети фактору.

Уступилац је одговоран фактору за основаност и вредност потраживања која су предмет уговора о факторингу.

Уступилац гарантује фактору да су продата потраживања ослобођена залоге, приговора, терета и осталих права трећих лица, односно да су по свим основама неспорна, осим ако није другачије уговорено.

У случају кад су продата потраживања оптерећена залогом, односно на било који начин оспорена од стране дужника или трећег лица, а уговором о факторингу није искључена гаранција уступеоца, фактор има право регреса од уступеоца и у случају кад је уговорен факторинг без регреса.

15.5. Права и обавезе фактора

Основна обавеза фактора је да плати уступеоцу накнаду за купљено потраживање.

Фактор врши наплату доспелих потраживања у своје име и за свој рачун.

Фактор има обавезу да води уредну и ажурну евиденцију откупљених потраживања, коју је дужан показати надлежним органима у поступку надзора над обављањем послова факторинга.

Такође, има обавезу да савесно управља откупљеним потраживањима, са пажњом доброг привредника.

У случају да уговором о факторингу није другачије дефинисано, сматра се да је даља продаја и пренос потраживања са факторинг друштва на друго факторинг друштво дозвољена.

³⁸⁴ Види члан 25. Закона о факторингу“Службени гласник РС“, број 62/2013

На основу примљене документације о потраживању при закључењу уговора која има својство веродостојне исправе и самог уговора фактор има право да пред надлежним судом у својству извршног повериоца покрене поступак извршења против дужника.

Ако је закључен уговор о факторингу без регреса подразумева се да је фактор преузео ризик наплате потраживања на себе. Ризик наплате потраживања обухвата ризик неспособности плаћања од стране дужника.

Кад је уговорен факторинг са регресом, фактор има право да захтева намирење од дужника, уступеоца или од обојице у исто време, у границама одговорности дужника и уступеоца, ако није другачије уговорено.

Кад се ради о одговорности уступеоца фактор је дужан да обавести уступеоца да наплата потраживања није извршена и то у року од осам дана од дана доспелости потраживања.

Након оствареног регреса фактора према уступеоцу, фактор је дужан да потраживање врати уступеоцу.

15.6. Престанак уговора и надзор

Уговор о факторингу престаје да важи истеком рока на који је закључен, а ако није закључен на одређени рок, не може престати пре него што сва продата потраживања не буду наплаћена или регресирана од стране уступеоца. Уговор може престати и испуњењем, споразумом страна или једностраним раскидом.

Надзор над обављањем послова факторинга код факторинг друштава врши Министарство, односно други надлежни орган, у складу са посебним прописима којима су утврђене њихове надлежности.

Надзор над обављањем послова факторинга код банака врши Народна банка Србије, у складу са прописима о банкама.

16. УГОВОР О ФОРФЕТИНГУ

Форфетинг је, као и факторинг, створила банкарска пракса земаља западне Европе, Јапана и Сједињених Америчких Држава. Није регулисан ни националним, ни међународним законодавством. Уговором о форфетингу клијент продаје форфетеру своја недоспела права на потраживање према купцима, са обавезом банке и друге финансијске организације која се може појавити у улози форфетера, да исплати клијенту договорену цену, уз одређено снижење и уз одрицање права

на регрес према продавцу уколико потраживање не буде наплаћено од дужника у корист форфетера.³⁸⁵

По правилу дугорочна права на потраживање представљају основни предмет уговора о форфетингу. Та права произилазе из уговора о комплетном инжињерингу, уговора о испоруци опреме, уговора о извођењу инвестиционих радова, а могу бити садржана и у хартијама од вредности, тј. разним инструментима плаћања и обезбеђења плаћања. Код међународног уговора о форфетингу учесници су следећи: клијент, који је у ствари домаћи извозник, односно продавац недоследног права на потраживање; форфетер, који је најчешће банка или нека друга финансијска институција која откупљује тражбено право од клијента; и дужник који се јавља у улози објекта према којем гласи тражбено право које је предмет уговора о форфетингу и који би своју обавезу сада, уместо клијенту требало да плати форфетеру. Суштина је постојање неизвесности реализације те наплате.

Уговор о форфетингу представља мешовити уговор и састављен је од више именованих. Највише садржи елемената уговора о купопродаји, уговора о кредиту и уговора о цесији. Прво зато што форфетер купује тражбено право и њиме може слободно располагати, а да се искључује одговорност клијента за случај да то продато право на потраживање буде у немогућности наплативости. Има елемената и уговора о кредиту, али је период кредитирања неизвестан због непознанице дана доспећа.

Форфетинг послови спадају у групу формалних уговора.

Уговором о форфетингу, чији је основ уговор о цесији и уговор о кредиту, уобичајен је пренос тражбеног права променом лица на страни повериоца. Само право на потраживање према дужнику заједно са свим инструментима обезбеђења остаје непромењено. Клијент је у обавези да гарантује само праву ваљаност постојања права на потраживање, али не и бонитет дужника и његову наплативост. У правној пракси користи се и други начин преноса документарног акредитива путем уговора о форфетингу, те клијент преноси на форфетера акредитив са одложеним роком плаћања и то пре његовог доспећа, на тај начин финансирајући сопствену извозну производњу. Врло чест начин откупа меничног тражбеног права представља трећи начин преноса права на потраживања. Овај начин је веома познат у међународној пословној пракси.

Уговор о форфетингу има доста сличности са више привредних уговора. Посебно је то изражено са уговором о факторингу. Иако се код оба уговора у целости преузима ризик наплате, где се искључује право на регрес од клијента уколико купљено право на потраживање остане ненаплаћено, разлика постоји у квалитету права на потраживање. Код уговора о форфетингу увек је предмет откуп дугорочног потраживања, а код уговора о правом факторингу предмет је откуп краткорочних потраживања. Форфетинг послове увек раде банке, преузимајући ризик наплате потраживања, а факторинг послове највећим делом раде специјализоване факторинг компаније, а банке у мањој мери где фактор није

385 Антонијевић, З., Павићевић, Р.: „Банкарско право”, Београд, 1982.

у обавези да преузме и ризик наплате потраживања. Претходно зависи од процене ризика и уговорног договора.

Закључивање уговора о форфетингу се обично односи на конкретно потраживање и то је појединачни правни посао. Најчешће је реч о великим вредностима, док код факторинг послова то могу бити и мање вредности. И треба истаћи да је делатност правног посла код факторинга увек шира од делатности форфетинга, који никада не обухвата и неке друге услуге.

Значајне су разлике уговора о форфетингу од уговора о есконтном кредиту. Код есконтног кредита уз откупљивање недospelог права на потраживање, може се предвидети право на регрес банци, а док код форфетинга регрес постаје увек искључен. Због тога се у правној теорији есконтни кредити са правом на регрес називају неправи форфетни послови, а где је искључено право банке на регрес прави форфетни послови. По правилу, степен ризика код есконта условљен је бонитетом хартија од вредности, а код уговора о форфетингу од бонитета трећег лица или дужника који је у обавези да измири потраживања. Разлика је у томе што су есконтна потраживања увек краткорочна, а за форфетинг важи правило да га карактерише дугорочно потраживање.³⁸⁶

Уговор о форфетингу има велики значај за поспешивање и развој међународне трговине. Он омогућава повећану производњу клијента. Комитент или извозник одмах по уговарању форфетинга са другом страном која је купац његове робе или услуга и цедирања права на потраживање на форфетера, добија новчана средства неопходна за сам процес производње. Финансирање путем форфетирања користи привредним субјектима свих величина. Уз помоћ поменутих уговора они се могу брже и квалитетније укључити у међународну размену, на начин да са својим производима буду заступљени на пробирљивом светском тржишту. Са друге стране, преносећи своје право на потраживање ти привредни субјекти преносе и свој ризик и проблеме везане за пласман и наплату продате робе. Након тога могу више бити усредсређени на поспешивање и развој своје производње. Произвођач има интерес да даје награду у виду провизије форфетеру јер је и тај износ знатно мањи од погодности које он сам остварује у разним видовима. На тај начин елиминише ризик пласмана и наплате роба и обезбеђује себи континуитет и већи обим производње.

17. УГОВОР О ЛИЗИНГУ

Уговор о лизингу представља специфичан облик посла чији је предмет закуп инвестиционе опреме и других трајних добара па и целих система, погона и фабрика, на одређено време, уз уговарања накнаде, са могућношћу продужетка или откупа или враћања лизинг компанији предмета уговора по истеку уговореног рока.

386 Васиљевић, М.: „Трговинско право”, Београд, 1999.

Израз лизинг потиче од енглеске речи „to lease“ што би значило дати у закуп. Тумачењем француских термина који се односе на лизинг послове добили би значење кредитирање закупа. Можда би то било одговарајуће буквално тумачење. Занимљиво је истаћи да је ипак Француска била прва земља која је законом дала најпотпунију дефиницију лизинга. Ова дефиниција каже: „Послови давања под закуп на професионалну употребу опреме справа и алатки или непокретних добара купљени ради изнајмљивања од стране организација, које остају њихови власници, док ови послови било како их назвали дају закупцу право да прибави део или целокупна добра по одговарајућој цени, узимајући у обзир, бар према странкама, уплате на име закупнине.³⁸⁷“ Значи, лизинг означава и врсту уговора којим се једна страна обавезује да преда ствари или средства другој уговорној страни за одређени временски период, а друга страна се обавезује да за то плати одређену накнаду.³⁸⁸ Правни однос код уговора о лизингу је врло сложен. Лизинг у финансијском смислу представља узимање одређених средстава у закуп.

Учесници у правном послу лизинга првенствено су давалац лизинга и корисник лизинга. Код одређених лизинга појављује се и финансијер лизинга, који је најчешће банка или нека друга финансијска организација.

Давалац лизинга може бити произвођач опреме која је предмет лизинга, а може постојати и двојство личности, у смислу да се као медијатор између произвођача опреме и корисника појављује јака финансијска институција. Код директног лизинга произвођач може бити давалац лизинга, али може бити и лице које на индиректан начин учествује у лизинг аранжману. У пракси то изгледа тако што корисник сам одабира, па чак и наручује производњу конкретне опреме код произвођача, да би се након тога у комплетан посао укључило лизинг предузеће које купује ту опрему од произвођача, а затим је кориснику лизинга изнајмљује путем уговора о лизингу. Најчешће се и испорука опреме врши директно од произвођача кориснику лизинга. Одржавање и набавка резервних делова је посебан део предмета уговора о лизингу. Давалац лизинга ужива одговарајућу накнаду за опрему коју уступа на коришћење.

Корисник лизинга је привредни субјекат, који одређену опрему узима на коришћење од произвођача, или пак специјализоване финансијске организације за одређено време и зато плаћа уговорену одговарајућу накнаду кроз месечне рате. Говоримо дакле, о привредном субјекту који има потребу за опремом, а не поседује финансијске моћи да исту набави.

Као финансијер уговора о лизингу може се појавити банка или друга специјализована финансијска организација. Она од почетка учествује у уговарању куповине опреме, за коју се обавезује да је купи, и која купује право на потраживање које произвођач опреме има према кориснику лизинга.

387 Васиљевић, М.: „Трговинско право“, Београд, 1999.

388 Члан 2. Закона о финансијском лизингу, „Службени гласник РС“ бр. 55/2003 и 61/2005, 31/2011 и 99/2011

Уговор о лизингу је типски уговор великих компанија које се баве лизинг аранжманима. Њиме се детаљно утврђује узајамна одговорност и обавезност, где, што је и нормално, као обично јача страна, давалац лизинга настоји себи дати повољнији положај ограничавајући сопствену одговорност где год је то могуће, а пребацујући је на терет корисника лизинга. Наравно, да би се те одредбе могле учинити повољнијим за потенцијалне кориснике лизинга. Међутим, како се ради о аутономији воље и слободи уговарања, одредбе које и сувише оптерећују корисника лизинга не могу уживати правну заштиту. Уколико се прихвате уговорне одредбе, без стављања резерви на неку од њих без изузетка, уговор постаје закон за странке и те се обавезе морају испунити.

Може се закључити да је лизинг сложена пословна операција састављена од финансијских, техничких, технолошких и организационих радњи и поступака усмерених на то да се кориснику лизинга омогући путем закона, коришћењем савремених уређаја и опреме. Притом, корисник лизинга за набавку опреме и уређаја не ангажује сопствена или позајмљена средства. Захваљујући претходном, лизинг је добио значајно место у пословима међународне трговине.

17.1. Врсте лизинг послова

Класична продаја уговора о лизингу своди се на директни и индиректни.

Квазилизинг, који се још назива и неправи или директни, има две уговорне стране. Једна је давалац лизинга који је и произвођач или испоручилац опреме и на којем стоји обавеза финансирања комплетног правног посла. Друга страна је корисник лизинга.

Индиректни, познат још као финансијски или прави лизинг, представља тродимензионални однос код којег се закључују два уговора. У оба уговора само се појављује давалац лизинга и његова улога практично изражава целокупан предмет финансијског лизинга. Наиме, код овог лизинга његов давалац од примаоца добија спецификацију њему потребне опреме опредељујући испоручиоца на темељу избора који је учинио прималац. Давалац лизинга ступа у преговоре и закључује уговор о куповини опреме са изабраним испоручиоцем, у складу и оквирима са уговором о лизингу који је пре тога закључио са примаоцем лизинга. Могуће је и да уговор о лизингу није претходно закључен. И поред чињенице да се уобичајно предмет уговора о лизингу директно испоручује од стране произвођача, испоручиоца опреме, кориснику лизинга, а све по налогу даваоца лизинга, право својине на предмет уговора о лизингу стиче и оно као такво остаје на даваоца лизинга. То траје све време уговора о лизингу, а што је у функцији заштите даваоца лизинга од несавесних радњи или стечаја и ликвидације корисника лизинга. Овде ваља посебно истаћи да према Конвенцији о међународном финансијском лизингу прималац лизинга увек може да се позове на обавезе произвођача које

произилазе из уговора закљученим са даваоцем лизинга, као да је он уговорна страна. Практично, њему су расположива сва правна средства из уговора о продаји која припадају купцу, који је у овом случају давалац лизинга, као да је он - корисник лизинга уговорна страна уговора о продаји. Једино нема право на раскид уговора о продаји, али може од произвођача да тражи испуњење свих уговорних обавеза.³⁸⁹

Правна теорија и пракса разликују више подела лизинга. Напоменућемо најзначајније:

- познат је лизинг код којег давалац лизинга преузима обавезу да након истека уговора врати предмет лизинга и револвинг лизинг код којег је прималац лизинга овлашћен да по истеку уговора тражи продужење уговора и најчешће замену предмета лизинга новим;
- постоји нет лизинг код којег давалац лизинга не преузима обавезу поправке, осигурања и одржавања предмета лизинга и „gross” лизинг, код којег давалац лизинга уговором изричито преузима све те обавезе;
- разликује се и лизинг опреме који може бити само једног дела или пак комплетних постројења за производни процес;³⁹⁰
- постоји разлика и између лизинга покретних и лизинга непокретних ствари;
- посебна врста јесу „sale and lease back” код којих власник продаје лизинг предузећу одређено добро, а лизинг предузеће у то исто инвестиционо добро даје назад на лизинг;³⁹¹
- у односу на дужину трајања у пракси срећемо краткорочни лизинг, који се још и назива сервисни и дугорочни лизинг чији је предмет најчешће инвестициона опрема.

17.2. Битни елементи лизинга

Битни елементи уговора о лизингу су предмет уговора, цена лизинг аранжмана, време трајања, и рокови плаћања надокнаде.

1. Предмет лизинга је уступање права коришћења одређених ствари, али не и права својине. Највећа заступљеност лизинга је код скупе опреме која у технолошком смислу брзо застарева и која изискује висока улагања. Ту спадају рачунари, електронски уређаји, итд. Предмет уговора о лизингу могу

389 Драшкић, М.: „Уговор о финансијском лизингу према УНИДРОИТ Конвенцији” Привредно правни приручник, 8/90.

390 Спасић, М.: „Уговор о лизингу”, Београд, 1990.

391 Васиљевић, М.: „Трговинско право”, Београд, 1999.

да буду и зграде, машине, транспортна средства, авиони, бродови, тј. ствари које се могу и након замене за савременије пласирати другим предузећима. Произилази да предмет лизинга може бити покретна и непокретна ствар. Битно је да век трајања опреме, односно период амортизације, мора бити дужи од трајања самог уговора о лизингу. Најчешће се мисли на технолошко застаревање.

2. Цена је право даваоца, а обавеза примаоца предмета лизинга и представља закупнину или надоканаду. Код уговора о лизингу закупнина је обично равномерна или опадајућа у зависности од природе предмета лизинга. Равномерност је подељена на месечне, тромесечне и тако даље целине. Ти детаљи се утврђују уговором.
3. Време закупа, тј. период коришћења опреме дате на лизинг је један од битних елемената ове врсте уговора. Начелно, ово и не мора представљати битан елемент, јер се закуп може уговорити и на неодређено време.
4. Рокови и начин плаћања цене лизинг аранжмана су један од битних елемената. Уобичајно је да се прва рата или неколико од њих одједном уплати у готовом одређено време пре испоруке. Ако је у питању наручивање опреме која тек треба да се произведе, онда се тражи да се прва рата или неколико њих плати одмах по закључењу уговора, чиме би наруџбина била потврђена.
5. Поред битних елемената, уговор о лизингу садржи и неке своје пратеће елементе који се односе на испоруку резервних делова, сервисирање и одржавање опреме дате на лизинг. Такође уговор о лизингу садржи одредбу по којој се укупно уплаћени износ цене коришћења предмета лизинга признаје у купопродајну цену на крају периода коришћења лизинг аранжмана.

Уговори о лизингу су прилично обимни, јер обично сам уговор садржи и по десетину густо куцаних страна, праћени низом анекса, који су саставни део основног уговора.

Обично су у уговору о лизингу, поред претходно наведених, садржане и клаузуле о власништву на предмет лизинга, о обавезном осигурању, клаузуле о преузимању обавезе у вези са порезима и таксама, клаузуле о трошковима транспорта, о монтажи и демонтажи опреме, клаузуле о припреми локације за постављање опреме, о изради програма и тестирању опреме, клаузуле о гарантном року, о техничко-технолошким унапређењима, клаузуле о обуци кадрова, о раскиду и престанку уговора, клаузуле о условима откупа након истека лизинг периода, арбитражи, итд. Најчешће давалац лизинга инсистира на клаузулама којима се искључује одговорност даваоца лизинга за недостатке на опреми, за кашњење у испоруци и монтажи и тако даље. Настоји да пребаци на корисника лизинга цео ризик у вези са опремом, док се власништво над опремом задржава.

За њега је карактеристична и клаузула, која се у случају кашњења у плаћању две рате најма од стране корисника даваоцу лизинга, истог тренутка доспевају све будуће рате уговора о лизингу.

17.3. Значај лизинга

Структура правног односа у лизингу је врло комплексна и састоји се од више именованих уговора, узајамно повезаних у једну целину, међусобно условљених, где као резултат дају специфичан правни и јединствени привредни уговор. Уговор о лизингу поред елемената уговора о закупу обично садржи и елементе уговора о купопродаји, уговора о кредиту, уговора о делу, уговора о пружању специјализованих уговора и слично. Међутим, ипак се стоји на становишту да он представља специфичан правни однос, тј. уговор савременог међународног права.

Лизинг је сложена пословна операција састављена од финансијских, техничких, технолошких и организационих радних поступака, усмерених на то да се кориснику лизинга омогући коришћење савремених техничких уређаја и опреме путем закупа. У том правном послу корисник лизинга не ангажује сопствена или позајмљена новчана средства, а произвођач опреме самостално или преко специјализованих привредних субјеката пласира свој производ. У пословима међународне трговине почиње да бива све више примењиван у пракси заузимајући значајно место. Са економског и финансијског аспекта произилази да је, у односу на класичну куповину или куповину на кредит, низ погодности на страни даваоца опреме на лизинг, посредницима у лизинг пословима и корисницима опреме узете на лизинг.

Погодности у технолошком смислу огледају се у брзом преносу савремене опреме од произвођача на корисника, могућности да се опрема примљена на лизинг замени савременијом још у току периода коришћења исте, коришћењу знања и разне услуге произвођача опреме, као и одржавању лизинг опреме од стране даваоца лизинга.

Значајне су и економско-финансијске вредности за даваоце и кориснике лизинг аранжмана које се огледају у већем степену искоришћености инсталираних капацитета, обезбеђењу пласмана производње, могућности коришћења савремене опреме без улагања инвестиционих дугорочних финансијских средстава, плаћању лизинг рата на терет укупног прихода,...

Улазак у лизинг посао поред својих предности има и лоших страна у економско-финансијском смислу посебно на страни примаоца, у односу на систем самофинансирања и финансирања путем кредита инвестиционих добара. Самофинансирање подразумева у пуном износу обезбеђење из сопствених извора финансијских средстава за набавку одређене инвестиционе опреме. Међутим, то је остварљиво за врло мали број привредних субјеката, а и ако успеју оно нема у

потпуности своје економско оправдање. Са друге стране, куповином опреме на кредит не може се са сигурношћу очекивати да ће се иста током експлоатације показати као најоптималнија. А кредит се мора вратити, независно од остварених производних ефеката и то са ценом туђег ангажованог капитала.

Стога, и поред веће цене опреме узете на лизинг, често је резултат анализе упоредне калкулације вредносно изражених предности различитих опција доношење одлуке да се уђе у инвестициони посао путем лизинга без обзира на веће цене и његове рате.

18. УГОВОР О ФРАНШИЗИНГУ

Уговор о франшизингу представља дугорочни правни посао којим се једна страна обавезује да врши сукцесивне испоруке робе и притом пружа одређене услуге преноса знања и искустава у пословању, у овом случају давалац франшизе, на другу страну која је прималац франшизе и која је у обавези да за то плати одређену накнаду.³⁹² У поменутој дефиницији није стављено тежиште на укључивање примаоца франшизе у систем пословања даваоца франшизе и обавезу примаоца франшизе да послује под фирмом, знаком и опремом даваоца и да поступа по његовим упутствима.³⁹³ Неки теоретичари посматрају франшизинг као хибрид лиценце у којој давалац или франшизер даје на коришћење кориснику или франшизанту пословни систем и индустријску својину, а други виде уговоре о франшизингу као виши облик привредне сарадње.³⁹⁴

Франшизинг је настао у пословној пракси развијених земаља. Прву законску регулативу су начиниле Сједињене Америчке Државе. У већини држава остао је без посебног законског регулисања, тако да су општи услови пословања, са општим правилима уговорног права били и остали основни извор права за регулисање овог правног посла. Главни извори за ову врсту правног посла код нас су одредбе Закона о облигационим односима и Закона о спољнотрговинском пословању.³⁹⁵

Сматра се да је најпотпунију дефиницију франшизинга дала француска судска пракса из које произилази да се франшизинг дефинише као метод сарадње између два или више субјеката пословног права, даваоца франшизинга и примаоца франшизинга, којим давалац франшизинга као власник права искључиве употребе фирме, жига, ознаке порекла производа, као и посебног знања и искуства, ставља на располагање примаоцу франшизинга права на коришћење уз одређену накнаду

392 Капор, В., Царић, С.: „Уговори робног промета”, Центар за привредни консалтинг, Нови Сад, 2000.

393 Драшкић, М.: „Уговор о франшизму”, Институт друштвених наука, Београд, 1983.

394 Васиљевић, М.: „Трговинско право”, Београд, 1999.

395 Закон о спољно трговинском пословању” Службени гласник РС” бр. 36/2009 и 88/2011

или уз остваривање других предности. Овај уговор може садржати и комерцијалну, финансијску и индустријску помоћ, како би се омогућила интеграција у привредну делатност даваоца франшизинга, а такође уз одређену контролу даваоца франшизинга будући да се прималац франшизинга уводи у једну оригиналну технику. Притом обе стране задржавају потпуну правну самосталност и уз мање трошкова доводе до већег рентабилитета и продуктивности на обе стране. Постоји и међународно удружење за франшизинг уговоре које каже да је франшизинг уговорни однос између даваоца и примаоца франшизе, у коме давалац нуди или се обавезује да одржи трајан интерес у пословању примаоца франшизе у таквим областима као што су know-how и обучавање, док се прималац франшизе обавезује да послује под заједничком фирмом, спољним изгледом или поступком који припада даваоцу и да из својих извора уложи основни инвестициони капитал у пословању.

Правна теорија и пракса познају три типа уговора о франшизингу и то су робни, у ланцу и процесни.

1. Робни уговор о франшизингу назива се још и дистрибутивни и код њега произвођач даје трговинском предузећу право ексклузивне продаје својих производа само на одређеној територији. Са тим правом обично се преноси и право коришћења фирме и жига, и знања и искуства продаје конкретне робе. Прималац франшизинга задржава самосталност у правном промету, наступа под својим именом и закључује правне послове у своје име и за свој рачун.
2. Код франшизинга у ланцу корисник франшизе послује под именом даваоца франшизе, где мора примењивати стандардне методе пословања и начина рада. Прималац франшизе добија цео пакет услуга, у којем се прецизира начин пословања даваоца франшизе, методи рада, стечено знање и искуство, а да има обавезу да ради и поступа под тим налозима као и да унапређује постојећи процес. Затим, може да буде прописано да прималац франшизе набавља робу од даваоца франшизе, истом дозволи контролу пословања, као и да плати одређену накнаду у проценту или паушално одређено.
3. Процесни или производни франшизинг постоји у случају када давалац даје кориснику франшизе суштинске елементе, или формулу за производњу одређеног производа. Корисник франшизе дистрибуира производ ексклузивно на одређеној територији. Значи, овим франшизингом је одређено да предмет није само продаја одређене робе, већ и производња неких фаза технолошког процеса у разним областима. Светске примере имамо код производње пића, где је кока кола најраспрострањенија у области франшизинга.

Уговор о франшизингу има елементе и обележја више неименованих уговора. Иначе, носи карактеристике формалних, двострано обавезних, комулативних, теретних и уговора са трајним престацијама. Правну природу уговора о франши-

зингу одређују елементи неколико уговора. Уговор о продаји, тако што давалац франшизе уступа одређена права што се може третирати као предмет уговора о купопродаји. Уговор о заступању, с тим што франшизиста иступа у своје име и за свој рачун. Уговор о финансирању, уговор о лиценци, уговор о know-how, уговор о услугама, уговор о раду, уговор о делу, уговор о закупу.

Корисник франшизе обезбеђује по релативно повољним ценама франшизни пакет и има слободу деловања на територији која му је поверена франшизом. Уговор о франшизингу омогућује брже освајање тржишта са веома скромним улагањима. Карактеристичан је за велике светске компаније.

ЛИТЕРАТУРА

- Арсенијевић З.: Привредно право, Београд. 1978.
- Арсић З.: Одлуке скупштине акционарског друштва, правни живот бр. 11/2005.
- Благојевић, С.: Увод у право, Виско Мунди, Нови Сад, 1994.
- Бабић И.: Уговори грађанског права – посебни део облигационог права, Правни факултет Универзитета Унион у Београду и ЈП Службени гласник, Београд, 2006.
- Бабић И.: Привредно право, Универзитет Сингидинум Београд, 2008.
- Бабић И.: Лексикон облигационог права, Службени гласник, Београд, 2008.
- Барбић Ј.: Одговорност за штету, Инг. биро, Загреб, 2006.
- Барбић Ј.: Пуномоћници организација удруженог рада, Информатор, Загреб, број 3297/1985.
- Барбић Ј.: Друштво са ограниченом одговорношћу, Привреда и право, бр.7-8/1990.
- Беговић, Б., Павић, В.: Јасна и непосредна опасност: приказ новог Закона о заштити конкуренције, Анали Правног факултета у Београду, број 2/2009.
- Бесаревић В.: Право индустријске својине и ауторско право, Београд. 1984.
- Благојевић Б. и др.: Коментар Закона о облигационим односима, том први, Савремена администрација, Београд, 1980.
- Васиљевић М.: Компанијско и трговинско право, Службени гласник, Београд, 2008.
- Васиљевић М.: Привредна друштва – домаће и упоредно право, Удружење правника у привреди Југославије, Београд, 1999.
- Васиљевић М.: Коментар Закона о привредним друштвима, Београд, ЈП Службени гласник, 2006.
- Васиљевић М. Трговинско право (Привредно право), Београд. 1992.
- Васиљевић М.: Пословно право (Трговинско и привредно право), Београд, 1999.
- Васиљевић М.: Закон о привредним друштвима Србије (поводи, начела и домети), Привредни саветник бр. 23-24/2004.
- Васиљевић М.: Компанијско право (Право привредних друштава Србије и ЕУ), Београд, 2005.
- Велимировић М. Привредно право, Српско Сарајево, 2001.
- Весић М.: Заступање у праву Европске уније, Правни капацитети Србије за европске интеграције/књига 2, 2007.

- Вилус Ј.: Правна Заштита потрошача, Институт за упоредно право, Београд, 1996.
- Вилус Ј., Царић С., Шогоров С., Ђурђев Д., Дивљак Д., Међународно привредно право, Правни факултет у Новом Саду, Центар за издавачку делатност, Нови Сад, 2008.
- Витез М.: Обавеза комисионара да поступа по упутствима комитента, Правни живот, број 44/2011.
- Вујисић, Д.: Заштита потрошача у праву Европске уније и праву Србије, Право и привреда, број 7-9/2011.
- Вукадиновић, Д. Р.: Међународно пословно право, Удружење за европско право, Крагујевац, 2012.
- Вукићевић, Ј.С.: Привредни уговори, Копи комерц, Београд, 2011.
- Вучковић М.: Заступништво, Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада, Сл. лист СФРЈ, Београд, 1978.
- Гамс А.: Увод у грађанско право – општи део, Научна књига, Београд, 1978.
- Гамс, А.: Друштвена норма, Савремена администрација, Београд, 1990.
- Гаћеша, В.: Стечајни управник и Закон о стечају, Право и привреда, број 7-9/2010
- Говедарица М.: Последице ликвидације привредног друштва, Правни информатор, 11/2010
- Голдштајн А.: Привредно уговорно право, загреб, 1967.
- Дабих Љ.: Ликвидација привредних друштава према нацрту Закона о привредним друштвима, Право и привреда број 5-8/2004.
- Дабих Љ.: Правни положај стечајног управника, Архив, број 3-4/2006
- Дивљак, Д.: Државна помоћ у праву ЕУ и националном праву, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, број 3/2011
- Ђуровић Р.: Мултинационалне компаније (Правни и организациони аспекти), Београд, 1977.
- Ђуровић Р.: Међународно привредно право, Београд, 2004.
- Економска енциклопедија, Савремена администрација, Београд, 1979.
- Жижић А. Милорад: Увод у право, Пергамент, 1997.
- Илић Гордана: Развој компанијског права у Србији и Црној Гори”, Саветодавни центар за економска и правна питања, Београд, 2003.
- Јовановић, С.: О држави, Сабрана дела, Савремена админитрација, Београд 1990.
- Јанковец И.: Привредно право, Привредни саветник АД Београд и Организација за правну едукацију и културу права „Проиурис“, Београд, 2004.
- Јованчић М.: Уговор о комисионој куповини и продаји у нашем и упоредном праву, магистарски рад, Правни факултет у Новом Саду, 1983.
- Körner M., Duisberg A., Directors’ duties in Germany, 07.09.07. (2010. јул 05). Преузето са [http:// www.twobirds.com/English/.../directors_duties_Germany.aspx](http://www.twobirds.com/English/.../directors_duties_Germany.aspx)
- Кнежевић М.: Прокура у светлу Закона о привредним друштвима, Право, теорија и пракса број 4-6/2013.
- Костић Б.: Колективни преговори - право на штрајк и lockout у савременим капиталистичким земљама, Савремена администрација, Београд, 1987.

- Лоза Б.: Облигационо право II, посебни део, Српско Сарајево, 2000.
- Лукић, Р.: Увод у право, Научна књига, Београд, 1991.
- Марић В.: Жигови и морал, Правни живот бр. 11/2003.
- Марковић Л.: Облигационо право, „Сл. лист СРЈ“, Београд, 1997.
- Марковић В.: Заступање и заступници привредних субјеката, Пословни биро, Београд, 2012.
- Марковић В.: Законски и статутарни заступници привредних субјеката, Право, теорија и пракса број 7-9/2012.
- Марковић В.: Уговор о пуномоћству, Гласник адвокатске коморе Војводине, број 12/2012.
- Марковић В.: Добровољна ликвидација привредних друштава, Право, теорија и пракса, број 1-3/2013.
- Марковић, В.: Уговор о посредовању – права и обавезе посредника, Зборник радова „Услужни послови“ Правног факултета Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014
- Милановић Б.: Страна улагања и развој домаће привреде, Краљево, 2004.
- Милановић Б.: Основне карактеристике новог законског регулисања спољно-трговинског пословања Републике Србије, Јубиларни зборник Правног факултета у Приштини, новембар, 2006.
- Милановић Б.: Правне карактеристике новог законског регулисања преузимања акционарског друштва у Републици Србији, Судска пракса бр. 9/2006.
- Милановић Б.: Нове тенденције у законском нормирању слободних зона у Републици Србији, Судска пракса бр. 11-12/2006.
- Милановић, Б.: Пословно право право привредних друштава, КВАРКраљево, 2007
- Милановић Б.: Инвестициони фондови – нови организациони облик финансијских компанија у привреди Републике Србије, Судска пракса бр. 1/2007.
- Миленовић Д.: Ортаци као чланови ортакског друштва, Правни живот бр. 11/2005.
- Мијачић М.: Облигациони уговори, Савремена администрација, Београд, 1990.
- Миленовић Д.: Стечајни управник, Право и привреда број 7-9/2010.
- Миленовић, Д.: Заштита права потрошача према Закону о заштити потрошача Републике Србије, Право и привреда, број 7-9/2011
- Новаковић С.: Заступање предузећа, Право, теорија и пракса, број 9/2001.
- Обрадовић Р. Милан: Уговори трговачког и привредног права, Београд, 2003.
- Палачковић, Д.: О судској грађанскоправној заштити потрошача према Закону о заштити потрошача Републике Србије, Право и привреда, број 7-9/2011.
- Перовић С.: Облигационо право, књига прва, НИУ „Службени лист СФРЈ“, Београд, 1981.
- Пљакић, Љ.: Лиценца и вршење надзора у обављању послова стечајног управника, Правни информатор, број 10/2010.
- Пљакић, Љ.: Нека процесна питања Закона о заштити конкуренције, Право и привреда, број 7-9/2010.
- Правна енциклопедија, Савремена администрација, Београд, 1979.
- Привредно право са основама права за економисте - Група аутора са коаутором Др Бошком Госпићем, Центар за привредни консалтинг, ДОО НовиСад, 1993.

- Превишић Ј.: Како улагати у иностранство, Загреб, 1980.
- Прица И. – Хјорт К.: Сектор услуга у Србији и принцип Светске трговинске организације, Правни живот бр. 11/2003.
- Прица Р.: Организациони облици директних иностраних инвестиција, Београд, 1976.
- Rablot R.: Traite elementaire de droit commercial, Paris, 1980.
- Рајчевић Т.: Пословање јавних предузећа, Правни живот бр. 11/2002.
- Слијепчевић, Д.: Стечајни поступак у светлу садашњих и могућих законских решења, Право и привреда, број 5-8/2004.
- Спасић, С.: Овлашћења стечајног управника, Зборник радова „Заступање и пуномоћство“, Глосаријум, Београд, 2007.
- Станковић О., Водинелић В.: Увод у грађанско право, НОМОС, Београд, 2001.
- Станковић, Г., Петрушић, Н.: Стечајни управник као субјект стечајног поступка, Право и привреда, број 5-8/2004.
- Стојановић, Б.: Државна помоћ регионима у Србији, Економика предузећа, број 3-4/2011.
- Стојановић, Д.: Основна права човека, Правни факултет, Ниш, 1991.
- Стоиљковић В. Монополи и антимонополи аспекти хоризонталног груписања предузећа, Право и привреда бр. 1-2/1995.
- Сукијасовић М.: Мултинационално предузеће – правни аспекти, Београд, 1991.
- Табароши, С., Јованић, Т.: Пословно право и право конкуренције, Право и привреда, број 7-9/2010,
- Ђирић А. Међународно трговинско право (стручни есеји), Ниш, 2001.
- Уговори робног промета, Др Владимир Капор - Др Славко Царић, Привредна штампа, Београд, 1979.
- Friedman W.G. и Pugh R.: Legal Aspects of Forein Investment, Boston, 1959.
- Царић Славко: Правни положај привредних организација, Нови Сад, 2000.
- Царић С., Витез М., Веселиновић П. Ј.: Привредно право, Привредна академија, Нови Сад, 2006.
- Царић С.: Уговор о посредовању у нашем праву и пословној пракси, Правни живот број 11/2003.
- Царић С.: Уговор о трговинском заступању (агентури) у нашем праву, Право – теорија и пракса број 1/1998.
- Царић С.: Појам и значај уговора о комисиону у правној теорији и пословној пракси, Правни живот, број 11/2002.
- Цветковић П.: О ефектима страних инвестиција: разлика између стварности и предрасуда, Институт за социологију Филозофског факултета у Нишу, 2004.
- Чоловић В.: Стечај предузетника, Правни живот бр. 11/2005.
- Шарбох С. – Тешанкић В.: Заштита проналаска – инвентивни ниво као услов за заштиту проналаска и поступак његовог испитивања, Правни живот бр. 11/2003.
- Шогоров С.: Монополистички споразуми у југословенском праву, Београд, 1989.
- Шогоров С.: Недопуштене исплате члановима друштва са ограниченом одговорношћу, Правни живот бр. 11/2005.
- Шкорић, С.: Државни утицај на тржишну доминацију и њену злоупотребу, Право и привреда, број 7-9/2010.

Na osnovu člana 23. stav 2. tačka 7. Zakona o porezu na dodatu vrednost („Službeni glasnik RS”, br. 84/2004, 86/2004 (ispr.), 61/2005, 61/2007 i 93/2012), Odlukom Senata Univerziteta Singidunum, Beograd, broj 260/07 od 8. juna 2007. godine, ova knjiga je odobrena kao osnovni udžbenik na Univerzitetu.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

347.7(075.8)

НИКЧЕВИЋ, Иван, 1957-

Пословно право / Иван Никчевић, Велисав Марковић. - 1. изд. - Београд :
Универзитет Сингидунум, 2014 (Лозница : Младост груп). - XIV, 316 стр. ; 24 cm

Тираж 2.400. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија: стр.
313-316.

ISBN 978-86-7912-562-0

1. Марковић, Велисав, 1969- [аутор]

а) Пословно право

COBISS.SR-ID 209709324

© 2014.

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove publikacije ne može biti reprodukovan u bilo kom vidu i putem bilo kog medija, u delovima ili celini bez prethodne pismene saglasnosti izdavača.